ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI No. 288
Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 57
Araştırma Serisi No. 47

Germiyan-oğulları Tarihi

(1300-1429)

Dr. Mustafa Çetin VARLIK

Sevinç Matbaası, Ankara - 1974

Bu eser, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsünde, Prof. Dr. Ş. Tekindağ ve Prof. Dr. C. Orhonlu yönetiminde doktora tezi olarak hazırlanmış olup, Prof. Dr. Ş. Tekindağ, Prof. Dr. C. Orhonlu ve Prof. Dr. T. Yazıcı'dan meydana gelen jürinin raporları göz önünde tutularak, adaya İstanbul Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu tarafından 28 Mart 1972'de tarih doktoru payesi verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VII

KISALTMALAR IX

GİRİŞ XI

I. BÖLÜM

GERMİYAN-OĞULLARININ İLK ZAMANLARI

1 — Menşe'i 1
2 — Malatya civarından Batı'ya gelişleri 15
3 — Beyliğin kuruluşu 23

II. BÖLÜM

OSMANLILAR TARAFINDAN ZAPTINA KADAR OLAN BİRİNCİ DEVRE

1 — I.Yakub Bey zamanı 35
2 — Mehmet Bey devri 47
3 — Süleyman Şah zamanı ... 53
a — Süleyman Şah'ın kızının Yıldırım Bayezid'e verilmesi ... 57
b — Cihaz olarak verilen yerler meselesi ve Süleyman Şah'ın vefatı 61
4 — II. Yakub Bey devri 67

III. BÖLÜM

İKİNCİ DEVRE

1 — Timur'un Beyliği bağımsızlığa kavuşturması 71
2 — II. Yakub Bey'in Karamanlılar ve Osmanlılarla münasebetleri 75

3 — II. Yakub Bey'in Taş Vakfiyesinin muhtevası 85
4 — Beyliğin Osmanlı himayesine girişi ve sonu 91

IV. BÖLÜM

KÜLTÜR VE MEDENİYET

1 — Devlet teşkilatı
a — Hükümdar 95
b — Saray 98
c — Divan; Emîrler, Vezîrler, Kadılar Nişancı 99
ç — Ordu 100
d — Toprak idaresi 101
2 — İktisadî ve içtimaî hayat 107
II. Yakub Bey imâreti 108
a — İmâretin vakıfları 111
b — İmâretin işleyişi ve diğer içtimaî tesisler 116
3 — Edebî ve ilmî faaliyet 121

V. BÖLÜM

EKLER

1 — Kitabeler 137
2 — Sikkeler 141
3 — Bazı vakfiyelerin türkçeleri 143
4 — Soy kütüğü 155

BİBLİYOGRAFYA 157

İNDEKS 169

VESİKALAR 181

FOTOĞRAFLAR 185

HARİTA 192/A

ÖN SÖZ

Anadolu Beyliklerinin en kuvvetlilerinden biri olan Germiyan-oğulları üzerine ilk araştırmalar epigrafik mâhiyette olmak üzere, 1911 yılında Halil Ethem Bey tarafından başlatılmıştır. Bunu tâkiben bu sâhada isimleri ve künyeleri bibliyografyada gösterilmiş olan gerek TOEM ve gerekse Türkiyat Mecmuası'nda bâzı tetkikler neşredilmiştir. Nihâyet Sayın İ. H. Uzunçarşılı, Kütahya Şehri adlı eserini neşrederken Germiyan-oğulları hakkında toplu bir bilgi vermiş, daha sonra da Anadolu Beylikleri isimli eserinin ikinci baskısında bu beylik için ayrı bir bölüm ayırmıştır.

Şimdi de Germiyan tetkiklerinin yeni bir halkasını bu çalışma teşkil etmektedir. Bilindiği üzere Anadolu Beylikleri hakkında mahdut kaynağın bulunması, bu sâhadaki çalışmaları zorlaştırmaktadır. Bu yüzden arşiv vesikâları ayrı bir değer taşımaktadır.

Nitekim bu hususta XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı arşiv vesîkaları yâni gerek vakıf ve gerekse tapu-tahrir kayıtları çok zengin malzeme ihtivâ ederler. Bu bakımdan konunun işlenmesi sırasında çağdaş kaynaklarla birlikte bu vesîkalardan büyük ölçüde istifâde edilmiştir. Çalışmalarımız sırasında İstanbul Başbakanlık Arşivi'ndeki Kütahya'ya âit XVI. yüzyıl tapu-tahrir defterlerini gözden geçirerek, yeni bilgiler topladığımız gibi; Kütahya ve Afyon müzelerindeki kadı sicillerinin önemli olanlarını da inceledik.

Bu arada Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde çok mühim Arapça vakfiyeler tesbit ettik. Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'ndeki Kütahya'ya âit mühim bir evkaf defterinden bilhassa faydalandık. Ayrıca Kütahya Vakıflar Bölge
terlerinden ve Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinden de istifâde edildiğini belirtmek isteriz. Yaz aylarında Germiyan-oğullarının hâkim oldukları bölgede; özellikle Kütahya, Afyon, Denizli ve Uşak civârında çalışmalar yaparak sanat eserlerini yerinde gördük. Kaynaklar hakkında yeri geldikçe lüzumlu bilgiler vererek, bu eserle-

rin mâhiyetlerini belirtmeğe gayret ettik. Eserin Ekler ve Vesîkalar kısmının başına bunları belirten bir liste koyduk. Kitabın sonunda bulunan harita, Germiyan-oğullarının en geniş olduğu bir saha ile diğer beylikleri göstermektedir. Ancak beylikler arasındaki çizgileri kesin sınır kabul etmemek gerekir.

Ortaçağ Türkiye'sini aydınlatmak için o devirdeki mahdut beyliklerin ayrı ayrı tetkik edilmesi icap etmektedir. Bu hususta P. Wittek'in Menteşe Beyliği, Şehâbeddin Tekindağ'ın Karaman-oğullarına âit araştırmaları, Himmet Akın'ın Aydın-oğulları Tarihi, B. Flemming'in Hâmid ve Teke oğullarına dâir olan kitabı, Yaşar Yücel'in Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti ve daha bâzı tetkikler bu konuda yapılan çalışmaları göstermektedir. Germiyan-oğulları hakkında yaptığımız bu çalışma, beyliklere âit araştırmaları yavaş yavaş tamamlamaktadır. Böylece ileride bir senteze varmak imkânı hasıl olacaktır.

Bu eseri Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü asistanı olarak hazırladık. Çalışmayı hazırlamak için İstanbul'da uzun süre görevlendirilmem husûsunda büyük bir imkân bahşeden Üniversite ve Fakültem yetkililerine şükranlarımı sunarım. Başından beri çalışmalarımı yürütmeyi kabûl etmek sûretiyle, dâimâ yakın alâka ve teşviklerini gördüğüm Sayın Hocam Prof. Dr. Şehâbeddin Tekindağ ve Sayın Hocam Prof. Dr. Cengiz Orhonlu ile arşiv çalışmalarım sırasında yardımlarını gördüğüm Sayın Hocam Doç. Dr. Nejat Göyünç'e teşekkürü bir borç bilirim.

[Kitabın basılmasında emeği geçen Atatürk Üniversitesi Yayın İşleri ilgilileri ile Sevinç Matbaası sahibi ve personeline de ayrıca şükranlarımı sunarım.]

10 Şubat 1972
İstanbul

Mustafa Çetin VARLIK

KISALTMALAR

Âl-i Germiyan Kitâbeleri: Halil Ethem Eldem, Âl-i Germiyan Kitâbeleri, TOEM, yıl 1 (İstanbul 1329-1911).

Âşıkpaşa oğlu-Atsız: Tevârih-i Âl-i Osman, Osmanlı Tarihleri, nşr. Nihal Atsız Çiftçioğlu, İstanbul 1949 (Türkiye Yayınevi).

İbn Bîbî - Houtsma IV: Histoire des Seldjoucides d'Asie Mineure, nşr. M. Th. Houtsma, Leide 1902, c. IV.

İbn Bîbî Tıpkı basım: el-Avâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye, I. tıpkı basım, nşr. Adnan S. Erzi, Ankara 1956 (TTK).

Neşrî - Manisa: Mevlânâ Mehemmed Neschri, Gihannümâ, Band II. Text Manisa, nşr. Taeschner - Menzel, Leipzig 1955.

Neşrî - Menzel: Mevlânâ Mehemmed Neschri, Gıhannumâ, Band I, Text Cod. Menzel, nşr. Theodor Menzel - Taeschner, Leipzig 1951.

ayn. mll.	Aynı müellif
BA	İstanbul Başbakanlık Arşivi
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
EI	The Encyclopaedia of Islam
h.	Hicrî
İA	İslâm Ansiklopedisi
İFM	İktisat Fakültesi Mecmuası
Ktp.	Kütüphâne
m.	Milâdî
MAD	Maliye Defterleri Tasnifi
nşr.	Neşreden

nu.	Numara
	Sayfa
str.	Satır
Tapu	Tapu - Tahrir Defteri
TD	Tarih Dergisi
THİTM	Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası
TM	Türkiyat Mecmuası
TOEM	Târih-i Osmâni Encümeni Mecmuası
trc.	Tercüme eden
TTEM	Türk Tarih Encümeni Mecmuası
TTK	Türk Tarih Kurumu
VD	Vakıflar Dergisi
vr.	Varak

GİRİŞ

26 Ağustos 1071'de vuku bulan Malazgirt meydan savaşı sonunda Anadolu, Türklere yeni bir vatan olmuştur. Nitekim, bu savaşa katılan Türkmen guruplarına ve kendi âilesi mensuplarına Anadolu'nun muhtelif bölgelerini ikta' (timâr), yani mülk olarak veren Alp Arslan, bu memleketler ikta' olarak verilen büyük emirler, mâiyetindeki kuvvetlerle Anadolu'nun muhtelif bölgelerine yerleşmişler ve çok geçmeden buralarda birer Türk Beylikleri kurmaya muvaffak olmuşlardır.

Nitekim, Malazgirt savaşına katıldığını bildiğimiz Artuk Bey, kendisine timâr olarak verilen Âmid (Diyarbakır)
Keyfâ (Hasankeyf) gibi şehirleri kapsayan bölgede kendi adını taşıyan bir beylik kurmuş, yine aynı savaşa katılan beylerden Saltuk Bey Erzurum ve havâlisinde, Mengücek-Gâzî de Erzincan, Divriki, Şebin-Karahisar taraflarında birer beylik kurmuşlardır.

Öte yandan yine Malazgirt savaşına girdiği anlaşılan Danişmend-Gâzî, İç Anadolu'ya kadar ilerleyen Artuk Bey'in yerine gegeçerek Sivas, Kayseri, Niksar ve Malatya bölgelerini eline geçirmiş ve buralarda adını taşıyan bir beylik kurmuştur. Sonradan bu beyliğe mensup Türkmen gurupları Kastamonu ve Balıkesir bölgesine kadar uzayan sâhada bir-iki beylik daha kurmuşlardır.

Anlaşıldığına göre isimleri sayılan bu beyliklerin esasını teşkil eden Türkmenler Kayılara ve onlarla akraba olan Bayat ve Alka-eli (Alka-evli) boylarına dayanmaktadır. Zira bu beyler tarafından yapılan medrese ve câmilerin kitâbelerinde ve paralarında zaman-zaman bu saydığımız, boyların damgaları görülmektedir.

Bu birinci olarak vasıflandırabileceğimiz Türk Beylikleri bu ülkede birliği kurmak isteyen Anadolu Selçuklu Sultanlarının birleştirme teşebbüsleriyle karşılaşacaklar ve XIII. yüzyılın başına kadar da mukavemet edeceklerdir. Bilhassa Anadolu birliğini kur-

mak isteyen Selçuklu Sultanlarından I. Kılıç Arslan, II. Kılıç Arslan ve I. Alâeddin Keykubat'ın teşebbüslerini misal olarak gösterebiliriz. Fakat Haçlı Seferlerinin sebep olduğu buhran sırasında Anadolu'nun batı kısmının elden çıkması ve bugünkü Çukurova'da (Kilikya) bir Ermeni krallığının kurulması, Anadolu Selçuklu Sultanlığı için büyük bir tehlike oldu.

Nitekim I. Alâeddin Keykubat zamanında Kolonoros (Alâiye) ve Sinop'un daha önce Antalya'nın Rumlar elinden alınmış olmasına rağmen, Antalya'dan Sinop'a kadar uzanan hattın batısındaki bölgeler Rumların elinde kalmıştır. Öte yandan merkezleri önce Tarsus, sonra Sis (Kozan) olan Ermeni Krallığının Orta Anadolu için arz ettiği önem, Selçuklu Sultanlığı için büyük bir tehlike teşkil ediyordu. İşte bu sebepledir ki, I. Alâeddin Keykubat, büyük babası II. Kılıç Arslan gibi Türkmenlerle yakından ilgilenmek ve bunları bu tehlikeli bölgelere yerleştirmek lüzûmunu duymuştur.

Daha II. Kılıç Arslan, Selâhaddin Eyyûbî ile birleşerek Haleb Türkmenlerini Kilikya'ya yerleştirmek üzere birçok teşebbüslerde bulunmuş ve söylediğimiz hududun batısında kalan bölgelere de pek çok Türkmen yerleştirmiş idi. Bu arada Tonguzlu (Denizli), Honas havâlisinde bulunan Türkmenlerin, II. Kılıç Arslan'ın rızâsı hilâfına, III. Haçlı Seferine çıkan I. Frederic Barbaros ile savaştıkları bilinmektedir.

I. Alâeddin Keykubat'ın da bu tehlikeli bölgelere zaman-zaman sığınan Türkmenleri, Uç teşkil etmek üzere iskân ettiği görülmektedir. Esâsen, Moğolların sebep oldukları buhran sırasında Mâverâünnehir ve bilhassa Horasan'da bulunan Türkmenler çoluk-çocukları ve sürüleri ile birlikte I. Alâeddin Keykubat'ın memleketine gelmişler; bu ülkedeki Türkmen nüfûsunu çoğaltmışlardır. Celâleddin Harezmşah'ın yanında bulunan münşîsi Nesevî, Türkmenlerin, bu kaçışları sırasında bir köprüden geçerken nasıl birbirlerini ittiklerini ve nasıl heyecanlandıklarını uzun uzadıya tasvir eder.

Bu sûretle Anadolu'ya gelen Türkmenlerin Boz-ok ve Üç-ok gurupları, Alâeddin Keykubat tarafından iyi bir şekilde karşılanmış ve derhal hudutlara Uçları teşkil etmek üzere gönderilmişlerdir. Nitekim 1228'de Üç-ok'lardan Karamanlılar, Ermenilerin teşkil ettiği Uça yerleştirildikleri gibi, Boz-ok'ların bir kısmı da batıdaki Uçu teşkil etmek üzere, Kastamonu, Eskişehir bölgelerine is-

kân edilmişlerdir. Sonradan Boz-ok'lardan olan Kayılar, aynı bölgeye gelerek ve daha da ileriye götürülmüş olduğu anlaşılan sahalara, yâni Söğüt, Domanıç ve Karacadağ civârına yerleşeceklerdir.

Selçukluların tâkip ettikleri bu siyâset sonunda Uçlarda bulunan Türkmen guruplarının, beylerinin emrinde yavaş-yavaş kendini hissettiren bir kuvvete sâhip oldukları anlaşılmaktadır. I. Alâeddin Keykubat'ın Selçukluların yapageldikleri bu yerleştirme siyâsetine uygun olarak, 1230'da vuku bulan Yassı-çemen savaşından sonra, esir düşen veya kendisine katılan Harzemlilere de yeni topraklar, yâni ikta'lar vermek sûretiyle Uçlara yakın yerlere yertirildiğine de şâhit olmaktayız.

Nitekim, kendisine katılan Horzemli emirlerden Berke'nin Amasya ve Kırhan'ın da Kırşehir civârında yurt tuttukları bilinmektedir. Hemen ilâve etmek gerekir ki, I. Alâeddin Keykubat'ın oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev, babasının siyâsetine sâdık kalmayarak yakın adamı Sâadettin Köpek'in te'sîrinde kalması yüzünden Horzemliler de memleketi terkederek Suriye'ye çekilmişler ve bu bölgede bir çok hâdiselerin çıkmasına sebep olmuşlardır. Fakat Eyyûbî hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Necmüddin Eyyûb'un Mercu's-Soffer'de bunları yenmesi üzerine, bir kısmı Mısır'a giderek Bahriye Memlûkları arasına katılmak zorunda kaldı.

Bununla berâber Han sıfatını taşıyan bâzı Horzemli emirlerin ve Horzemli adını taşıyan bâzı gurupların, Anadolu'nun şurasına burasına yayıldıkları da gerçektir. Çağdaş kaynaklardaki haberler ile XV. ve XVI. yüzyıl tahrir defterlerindeki kayıtlar da bu husûsu te'yid eder mâhiyettedir.

Selçukluların Moğol hâkimiyetine düştükleri bir sırada Uçlarda bulunan Türkmen gruplarının kendi beylerinin etrafında toplandıkları ve birer beylik kurmak üzere faaliyete geçtikleri bilinmektedir. Selçuklu Devleti bâzan bunlara ünvanlar vermek ve aldıkları bâzı kalelerin fetihlerini kabûl etmek sûretiyle bunlara mümâşat etmiş; bazan da Moğollara dayanmak suretiyle bunları cezalandırma cihetine gitmişlerdir.

İşte bu sebeptendir ki, Anadolu'da Selçukluların tutumu yüzünden zaman-zaman şehirlere karşı yürümelerinden veya beyliklerini ilân etmelerinden ileri gelen buhranlar çıkmış bu da Anadolu'da bâzı yerlerin harap olması veya Türkmenlerin kitle hâlinde

öldürülmeleriyle neticelenmiştir. Nitekim 1231'de Baba İlyas-ı Horasanî, daha sonra bunun mürîdi Bâbâ İshak-ı Horasanî'nin sebebiyet verdiği buhranlar sırasında Türkmenler Kırşehir'in Malya ovasında Selçuk ordusu tarafından şiddetle ezilmişlerdir.

Buna mukabil Türklenlerden bir kısmı, meselâ Karaman-oğulları beyliklerini kurabilmişlerdir. Denizli ve Honas havâlisinde bulunan Türkmenler de Selçuklulara karşı cephe almışlardır. Bununla beraber, Denizli ve Honas havâlisindeki Türkmenler, yâni Üç-ok'ların başındaki Mehmet, Sevinç ve Ali beyler, Selçuklu kuvvetleri tarafından ezilmişlerdir. Fakat bir müddet sonra buralarda da Türkmen Beylikleri kurulmaya başlayacaktır. Bütün bunlardan ayrı olarak Selçukluları destekleyen bâzı Türkmen guruplarına da rastladığımızı belirtmek isteriz.

Nitekim Baba İlyas-ı Horasanî ve Baba İshak-ı Horasanî olaylarında olduğu gibi, 1277'de vuku bulan Cimri hâdisesi sırasında, daha önce Malatya'dan batı bölgelerine gelmiş olan Germiyan Türkmenleri, Selçuklularla birlikte hareket etmişler ve öyle anlaşılıyor ki, Selçuklular kendilerine taraftar Türkmenlerden bir kısmını Batı Uçunun en önemli ve en ma'mur yerlerine Uçları teşkil etmek üzere yerleştirmişlerdir.

Muhtemelen Germiyan Türkmenleri, yaptıkları bu yardımlardan dolayı Selçuklular tarafından batıya yakın bölgelere iskân edilmişler, sonra da Sâhip Ata Fahreddin Ali'ye verilen ve merkezi Kütahya olan sâhaya geçmişlerdir. Anlaşıldığına göre Selçuklular Germiyan-oğullarını yalnız bu bölgeye yerleştirmekle kalmamışlar, onlara maddî ve mânevî sâhada da destek olmuşlardır.

Bu bölgenin XIII. yüzyılın sonunda ve XIV. yüzyılın başlarında ilim bakımından zengin ve ma'mur bir şehir olduğu görülmektedir. Sultan Veled'in Dîvan'ında Kütahya'yı metheden bir çok kasîdelerin bulunması bu husûsa delildir. Esâsen Kütahya'da XIII. yüzyılın sonundan itibâren başlayan ilmî faaliyet bütün XIV. yüzyılda gittikçe artan bir şekilde devam etmiş ve Kütahya'da bulunan Germiyan-oğullarının sarayları birer ilim merkezi olmakta gecikmemiştir.

Şurası da dikkate şâyândır ki, Konya başta olmak üzere Kayseri, Niğde şehirleri istisnâ edilecek olursa, batı Uçunda Selçukluların Uç beyleri olarak yerleşen Germiyan-oğullarının idâresindeki şehirler, özellikle Kütahya; Bursa'nın ve Edirne'nin birer ilim mer-

kezi olacakları zamandan çok önce, bütün ilim âleminin tanıdığı ve pek çok şâir, edip ve devlet adamının bulunduğu bir merkez olmuştur. Germiyan-oğullarının sarayında yetişen Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyh-oğlu Mustafa, Şeyhî ve bunun gibi diğer şâir, edip ve Abdü'l-Vâcid, İshak Fakih gibi âlimler sonradan Osmanlı sarayına geçecek onların ilim muhitini teşkil edeceklerdir.

Batı Uçlarında henüz Alp'lerin, yâni Gâzî'lerin faaliyette bulunduğu bir sırada Germiyan-oğullarının bu şekilde yaptığı hamleler ve ortaya koyduğu misaller, diğer beylikler tarafından da çok geçmeden benimsenmiştir. Nitekim, eski an'aneye uyarak belli-başlı emirlerini Uç beyi olarak Ege sâhillerine kadar gönderen Germiyan-oğulları buralarda evvelce örneklerini gördüğümüz şekilde beyliklerin ortaya çıkmasına âmil olmuşlardır. Aydın-oğlu Mehmed Bey, Manisa ve yöresinde; Menteşe-oğlu Muğla ve yöresinde birer beylik kurmuşlardır. Bütün bu beyliklerin Germiyan-oğullarının yüksek hâkimiyetini tanıdıkları bilinmektedir.

Germiyan Beyliğinin, Osmanlı Beyliğinin kurulmasından sonra bu beylikle rekabete girişmesini, Ege bölgesinde kurulduklarını belirttiğimiz beylikler de aynen tâkib etmişlerdir. Meselâ, Süleyman Paşa'nın emrinde Rum-eli'ye geçen Osmanlı kuvvetlerini tehdid eden Aydın-oğlu Umur Bey'in tutumunu belirtirsek kâfi bir fikir vermiş oluruz. Fakat Germiyan-oğulları sonradan tutumlarını değiştirmişler ve Osmanlılara yakınlaşmak zorunluluğunu duymuşlardır. Bu zorunluluğun duyulmasında Orta Anadolu'ya hâkim olan Karaman Beyliğinin tutumunun da rol oynamış olabileceği akla gelebilir.

Germiyan-oğulları belirttiğimiz üzere Osmanlılarla bâzan ihtilâfa düşmüş olmalarına rağmen, umûmiyetle onlarla iyi geçinmişler ve yapılan yardımları medreselerinin kapılarındaki T a ş V a k f i y e'ye de yazdırmışlardır. Hattâ beyliğin devamını Osmanlı himâyesinde gören II. Yakub Bey, Edirne'ye kadar giderek II. Murad Bey'e, memleketini vasiyet etmiş bu sûretle Anadolu'da T ü r k b i r l i ğ i n i n kurulmasının ancak Osmanlılar sâyesinde olabileceğini ilk önce benimseyen bir Türk beyi olmuştur.

I

GERMİYAN - OĞULLARININ İLK ZAMANLARI

1 — MENŞE'İ :

Ortaçağ Türkiye'sinin en ilgi çekici konularından birini Germiyan Beyliğinin menşe'i ve kuruluşu meselesi teşkil etmekte olup, Anadolu Selçuklu Devletinin çöküşü sırasında meydana gelen beyliklerin içinde önemli bir mevki işgal etmektedir. Bununla beraber beyliğin hangi boya mensup olduğu ve ismini nereden aldığı meselesi hakkında kat'i bilgi mevcut değildir. Bu hususta çağdaş kaynaklarda maalesef aydınlatıcı bilgi bulunamamaktadır.[1] XVI. yüzyılın meşhur tarihçisi Müneccimbaşı, Germiyan Beyliğini kuran şahsın adını Germiyan Bey[2] olarak göstermekte ise de, doğru değildir. Germiyan kelimesinin bir şahıs ismi olmayıp aşiret ismi olduğu hususunda fikir birliği vardır.[3]

Bu durumda Germiyan ismi sonradan bu aileye alem olmuştur. Ahmed Tevhid Bey'e göre,[4] eski yazıda Germiyan Beyi yazılacak yerde Germiyan Bey diye yanlış olarak kaydedilmiş olmalıdır.

(1) İbn Bîbî - Tıpkıbasım; İbn Bîbî Houtsma IV; Anonim Selçuknâme; Aksarâyî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, nşr. Osman Turan, Ankara 1944.

(2) Müneccimbaşı, Câmiü'd - Düvel, Süleymâniye, Es'ad Efedendi Ktp. nu. 2103, vr. 556 a; Türkçe Tercümesi, Sahâifü'l-Ahbâr, İstanbul 1285, c. III, s. 35.

(3) Ahmed Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyleri, TOEM, yıl 1 (İstanbul 1911), s. 505; N. Asım M. Arif, Osmanlı Tarihi, İstanbul 1335, c. I, s. 494; H. Edhem Eldem, Düvel-i İslâmiye, s. 292; P. Wittek, Menteşe Beyliği, trc. O. Şâik Gökyay, Ankara, 1944, s. 28, 29; İ. H. Uzunçarşılı, Germiyanoğulları, İA, IV, s. 767; H. Akın, Aydın Oğulları Tarihi hakkında bir araştırma, Ankara 1968², s. 7.

(4) Kütahya'da Germiyan Beyleri, s. 506.

Kelime eski harflerle « كرميان » şeklinde yazıldığından ilk harfi «k» mi yoksa «g» olarak mı okumalıdır? İlk Osmanlı tarihçilerinden Neşrîde harekeli olarak « كَرْمِيَانْ » şeklinde görülmektedir[5]. XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'yu dolaşan ve beylikler hakkında çok kıymetli bilgiler veren meşhur Tancalı Arap Seyyâhı İbn Battûta, bu kelimeyi « جرميان » şeklinde kaydetmiştir[6]. Araplar «c» harfi ile Türkçedeki «g» sesini vermek temâyülündedirler[7]. Neşrî'de harflerin harekeli olması ve İbn Battûta'nın da ilk harfi «c» olarak kaydetmesi, kelimenin Germiyan şeklinde okunmasının daha uygun olacağını göstermektedir.

Germiyan kelimesinin mânası da îzah edilmeye muhtaçtır. Zîra bütün bir kelime olarak lugatlarda herhangi bir mânası verilmemiştir. Dil âlimlerinin kelime hakkında bir çalışması da mevcut değildir. Ahmed Tevhid Bey, kelimenin menşe'ini açıklamağa çalışmıştır; buna göre kelimenin Farsça «Germ»den Germî ismi mensûbu olduğunu ve bundan «ân» eki ile çoğul yapılırsa Germiyan kelimesi elde edilebileceğini söylemektedir[8]. Germ kelimesi Farsçada sıcak mânasına gelir ve mecâzî olarak itibar, şiddet anlamlarını da ifâde eder[9], bununla beraber kelimeye dâima bir bütün olarak yâni Germiyan şeklinde rastlanmakta ve nisbeli olarak da Germiyânî şeklinde görülmektedir[10]. Türkçe olarak bu kelime bâzı kaynaklarda meselâ Türkçe Selçuknâmenin bir nüshasında[11] ve Kemalpaşa-zâde'de[12], «Germiyanlu» olarak geçmektedir.

Muhtasar Selçuknâmede[13] Baba İshak-ı Kefersûdî isyânından bahsolunurken, âsilerin te'dîbi için Alî-şîr oğlu Muzafferüddin Malatya'ya dönüp «Kürdân ve Germiyan» dan topladığı askerlerle

(5) Neşrî - Menzel, s. 35, str. 4.
(6) İbn Battûta, Seyahatnâme, trc. Mehmed Şerif, İstanbul 1333-1335, c. I, s. 317; Voyages D'İbn Batoutah, nşr. Defemery-Sanguinetti, Paris 1851, c. II, s. 271.
(7) Meselâ Abdülkadir-i Gîlânî denildiği gibi Cîlânî de denilmektedir. Yâni, «c» harfi «g» sesini de vermektedir.
(8) Kütahya'da Germiyan Beyleri, s. 505.
(9) H. Kâzım Kadri, Türk Lugatı, İstanbul 1945; c. IV. s. 55.
(10) İbn Bîbî - Houtsma IV, s. 332-333.
(11) Die Seltschukengesechichte des İbn Bîbî, trc. Duda, Kopenhagen 1959, s. 220 not d.
(12) İbn Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman, Defter I, nşr. Ş. Turan, Ankara 1970, s. 109.
(13) İbn Bîbî - Houtsma IV, s. 229.

ikinci defa mağlup olduğunu belirten aşağıdaki ibâre geçer:

مظفر الدین روی بطلطیه نهاد و باز لشکر گرفت و خلقی انبوه از کردان وکرمیان فراهم آورد

Nakledilen bu ibâreden anlaşıldığı gibi Germiyan burada topluluk ismi olarak geçmektedir. Bu kelimenin beyliğe nasıl alem olduğu meselesinde ilim adamları arasında ihtilaf vardır. Mükrimin Halil Bey[14] İbnü'l-Esîr'den naklen hicrî 500 yılı vekâyiinde, Emîr Çubuk'tan bahsederken: «Bu sırada Germiyan bölgesi tesmiye edilen Pötürge ve Şiro havâlisinin de Emîr Çubuk'un eline geçtiği anlaşılıyor» deyip, bu mıntıkada uzun müddet kaldıklarından Germiyan adını almışlardır kanaatini izhar etmektedir. Ancak İbnü'l-Esîr tarihinde[15] yaptığımız tetkikte «Germiyan» kelimesinin geçmediğine işâret etmek gerekir. Ancak Urfalı Mateos Vekayi-nâme'sinde[16], bir kaç yerde Malatya'nın bir bölgesinin isminin «Germiyan» olduğu kayıtlıdır. Dulaurier[17], bu vekayi-nâmenin Fransızca tercümesinde yazma nüshaları ile karşılaştırarak «Germiyan» ismini kat'î olarak tesbit etmiştir. Ayrıca Başkumandan Sempat Kronolojisinde[18], Malatya'nın bir mevki'ine «Germiyan» adı verildiği yazılıdır. Ermeni kaynaklarındaki bu kayıtlara göre, bu Türkmenler Malatya civarında bir müddet kaldıklarından Germiyan ismini buradan almaları kuvvetle muhtemeldir.

---

(14) M. Halil Yınanç, Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, Anadolu'nun fethi I, İstanbul 1944, s. 126.

(15) وكان فى حملة قتح ارسلان الامير ابراهيم بن ينال التركمانى صاحب آمد ومحمد بن چبق التركمانى صاحب حصن زياد وهو خرتبوت فاما ابراهيم ابن ينال فكان سبب ملكه لمدينة آمد ان تاج الدولة تتش حين ملك ديار بكر سلمها اليه فبقيت بيده.

(İbnü'l-Esîr, el-Kâmilü fi-t-Tarih, nşr. Tornberg, Leiden 1864, c. X, s. 256).

(16) «Germian» kelimesi Urfalı Mateos'un Ermenicesinde iki defa geçmektedir. (Urfalı Mateos, Kronoloji Ermenice, Kudüs 1869, s. 436, 437). Türkçe tercümesinde (s. 267, 268) baskı hatası olarak Garmin diye yazılmıştır. Esası ise «Germian» dır. Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi, trc. Hrant Andreasyan, Ankara 1962, s. 267, not 120.

(17) Chronique, Paris 1858, s. 303.

(18) Ermenice, Venedik 1956, s. 150. Bunları Ermenicelerinden kontrol eden H. Andreasyan'a teşekkür ederim.

Cl. Cahen[19] yeni çıkan bir kitabında, Germiyan-oğullarının menşe'inin Türk-Kürt karışımı olduğu kanaatini çeşitli yerlerde ifâde etmektedir. Kitabında notlar usûlünü kullanmayıp her bahsin genel bir bibliyografyasını verdiği için böyle bir kanaata nereden vardığı anlaşılamamıştır. Bununla beraber daha önce yayınlanan bir makalesinde[20] de bu hususa değinmektedir. Buradaki kanaati Germiyanlıları yol kesici (kâtı'-ı tarîk) asiler olarak vasıflandırıp Yezid bin Muaviye soyundan geldiğini rivayet eden İbn Battuta'dan[21] çıkarmış olabilir:

وبعث معنا السلطان فرسنا يبلغوننا الى مدينة لاذق بسبب ان هذه الصحراء يقطع الطريق فيها طائفة يقال لهم الحرميان يذكر انهم من ذرية يزيد بن معاوية ولهم مدينة يقالها كوتاهيه معصمنا الله منهم و وصلنا الى مدينة لاذق.

Bu metinde Germiyanlıların Kürt menşe'inden olduğuna dâir bir kayıt yoktur. Sâdece âsi olmalarından dolayı Yezidî olarak vasıflandırılmışlardır. Yoksa Cahen'in bu fikri üzerinde israr etmesine bir sebep olmasa gerekir[23]. İbn Battûta'nın Germiyan-oğullarının Yezidîler soyundan geldiğine dâir olan ifâdesine gelince bu hususta hiç bir bilgi mevcut değildir. Aslında Muhtasar Selçuknâme'de[24] bulunan «Malatya civârında Muzafferüddin bin Ali-şîr'in Baba İshak isyânı sırasında K ü r t l e r v e G e r m i y a n dan topladığı askerlerle Baba İshak'a karşı savaşıp ikinci defa mağlup olduğu» ibâresinden İbn Bibi'nin Germiyanlılarla Kürtleri birbirinden ayırdığı açıkça görülmektedir ki, bu da Cahen'in nasıl bir hatâya düştüğüne delildir.

(19) Pre-Ottoman Turkey, London 1968, s. 147, 290, 306.
(20) Cl. Cahen, Notes Pour l'Histoire des Turcomans d'Asie Mineure au XIII siecle, JA, c. CCXXXIX (Paris 1951), s. 350.
(21) Voyages D'İbn Batoutah, nşr. Defemery-Sanguinetti, c. II, s. 271; Seyahatnâme-i İbn Battûta, trc. Mehmed Şerif, c. I, s. 317.
(22) Voyages D'İbn Batoutah, c. II, s. 270-271.
(23) Barbara Flemming de bu konuda Cahen'in fikrine katılmamaktadır. (Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidién und Lykien im Spatmittelalter, Viesbaden 1964, s. 78).
(24) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229.

Cl. Cahen adı geçen makalesinde[25] İbn Bibi'nin Muhtasar Selçuknâme'nin iki yerinde[26], «Türklerle, Germiyanlıları» birbirinden ayırdığına önemle işâret etmektedir. Halbuki İbn Bibi'nin esas eseri olan Mufassal Selçuknâme'de böyle bir ayırım yoktur ve bir yerde «bâ etrâk-i Hârezmiyân ve Germiyan»[27] şeklinde geçtiği gibi, Cimri hâdisesi sırasında da şu şekilde geçmektedir:

که جمری قونیه را گشود و امین‌الدین میکائل و بهاالدین محمد ملك السواحل را بدرجهٔ شهادت رساندند و شهر را بغارت‌عام فروگرفتند و بر صغار و کبار و دستاربند و کلهدار ابقا محابا و محابا بنمودند لشکرهای خود عرض دادند و پنجاه هزار عدد بر ترکان کرمیان تفرقه کردند . . .[28]

Burada açıkça görüldüğü gibi Türkân-ı Germiyan diye geçmekte olup Türkân ve Germiyan diye bir ayırım da yapmamaktadır. Yalnız İbn Bibi'nin Türkmen (Konar-göçer) ile Türkü ayırmadığı dikkati çeker. İbn Şeddad'da «Ali-şîr et-Türkmânî» diye geçmektedir[29]. Diğer Memluklu kaynaklarının da Türk ile Türkmeni gayet iyi ayırdığı anlaşılmaktadır[30]. Yukarıda sıralanan delillerin ışığı altında Germiyanlıların Türk asıllı oldukları te'yid edilmiştir.

Selçukṇâmelerde «Püser-i Ali-şîri Germiyâni» veya «Veled-i Ali-şîri Germiyânî» ibârelerinden[31] Germiyanlıların Ali-şîr âilesinden olduğu görülmektedir. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Çavdar Tatarlarının Germiyan-oğlunun teşvîki ile Gâzî Osman Beyin arâzisine tecâvüzlerinden dolayı, Neşrî ve Âlî tarihlerinin Germiyanlıların Tatarlardan olduğu zannına düştüklerini yazmakta idi[32]. Bunun yanında Neşrî ve Âlî tarihlerinin Germiyanlıların Tatar asıllı olmaları husûsundaki fikirlerini de reddetmektedir[33]. Daha sonraki Germiyan-

(25) Cahen, Notes Pour l'Histoire des Turcomans, aynı yer s. 349, 350.
(26) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 232, str. 14, s. 327, str. 13.
(27) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 506, str. 16-17.
(28) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 698.
(29) Baypars tarihi, el-Melik el-Zahir (Baypars) hakkındaki tarihin ikinci cildi, trc. Ş. Yaltkaya, İstanbul 1941, s. 86. Bu Ali-şîr'in Germiyan âilesinden olduğu anlaşılmaktadır.
(30) B. Flemming, Aynı eser, s. 47 not 5 ten naklen bkz. İbn Tagrîbirdî, en-Nücûmü'z-Zâhire, Kahire 1937/1357, c. VII, s. 169.
(31) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 332, str. 5, s. 333, str. 9.
(32) Kütahya şehri, s. 25.
(33) Aynı eser, s. 25. vd.

oğullarına dâir çıkan eserlerinde bu husûsa hiç değinmemektedir[34]. Esâsen Neşrî ve Âlî tarihlerinde böyle bir mânanın çıkarılması îcab eden bir kayıt mevcut değildir. Meselâ, Neşrî Germiyanlılardan ilk defa şöyle bahseder: «Andan Ertuğrul Söğüdü makam idindi ol zaman Sâhibin Karahisar'da Germiyan babası Ali-şîr vardı, Çavdar nâm bir Tatar la gâh gâh gelüb Karacahisar'ı incidirdi. Ertuğrul Söğüt'te mutavattın olmağla ol vilâyet emîn oldular. Bunun üzerine bir kaç yıl geçti, Söğüt'ü kışlayıp, Domaniç'i yayladı...»[35].

Âlî ise bu olayı şu şekilde nakleder: «Ceddim Ertuğrul Gâzî'ye Söğüt nâm mevzîi kışlak ve Domaniç dağları yaylak tâyin olundukda Karahisar'da sâkin Germiyan babası Aliş (Ali-şîr) Bey Çavdar nâm Tatar ile etrâf ve cevânibe ilgardan hâli değiller...»[36].

Neşrî biraz ilerde «vâkıa-i Orhan maa Çavdar Tatar çûn ki Osman Lefke gazâsına gitti. Germiyandan Çavdar Tatar gelüb Karahisar'ın bazarına söğürdüm itti. Orhan Eskihisar'a at na'ladı, yürüdü...»[37] şeklinde kaydeder. Kemalpaşa-zâde, Neşrî'de geçen ilk kaydı şöyle alır: «Ol zamanda Sâhibin Karahisarında Germiyan atası Alişar (Ali-şîr) var idi. Tatar ulusiyle ki aralarında ulus-ı Çavdar dirler bir mekkârîydi, el bir idüp civarlarında olan diyârı nehbu gâret iderlerdi»[38].

Neşrî'nin biraz ilerideki ikinci kaydında «Germiyandan Çavdar Tatar gelip»[39] şeklindeki ibâresinden, Germiyan ile, Kütahya ve civârı kastedilmiştir. Netice olarak bu kayıtlardan Germiyan topluluğu içinde Çavdar Tatarı olduğu ve Germiyan Beylerinin bunlarla iş-birliği yaptığı anlaşılmakla berâber Germiyanlıların Çavdar Tatarlarından olmaları ihtimalinin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Ahmed Tevhid Bey de Germiyanlıların Âlî ve Neşrî'ye göre Tatar ümerâsından bulunduklarını yazar ve bunu da benimser

---

(34) Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Ankara 1937[1], s. 9; ayn. mll., Germiyan-oğulları, İA, c. IV, s. 767 v.d.; ayn. mlf. Anadolu Beylikleri, Ankara 1969[2], s. 39 v.d.

(35) Neşrî-Menzel, s. 21; Neşrî-TTK, c. I, s. 65. Bu hâdise Neşrî'nin diğer bir nüshasında da aynı şekilde geçmektedir (Neşrî-Manisa, s. 26).

(36) Âlî, Künhü'l-Ahbâr, İstanbul 1277, c. V, s. 23.

(37) Neşrî-Manisa, s. 36.

(38) İbn-i Kemâl; Tevârih-i Âl-i Osman, nşr. Ş. Turan, I. defter, s. 51. Âşıkpaşa-zâde'den de başka bir mâna çıkarmağa imkân yoktur (Âşıkpaşaoğlu-Atsız, s. 93).

(39) Neşrî-Manisa, s. 36.

görünerek Alî-şîr imlâsının «Aliş» olduğunu kabûl eder[40]. Yukarıda açıklandığı gibi Neşrî ve Âlî'de Germiyanlıları Çavdar Tatarı olarak kabûl ettirebilecek bir kayıt mevcut değildir. Ali-şîr'in imlâ meselesine gelince; bunun gerek kitâbelerde ve gerekse kaynaklardan yapılan nakillerde de görüldüğü gibi Aliş değil doğrudan-doğruya Ali-şîr olduğu görülmektedir[41].

Bütün kaynaklarda Türk veya Türkmen olarak gördüğümüz Germiyanlıların hangi boya mensup olduğuna dâir kat'î deliller yoktur. Buna rağmen bâzı fikirler ileri sürülebilir. Bu hususta toponomi (yer adları) tetkikleri bir fikir vermektedir. Meselâ Kütahya'nın 30 km. güneybatısında ve Alaşehir'in de 30 km. güneybatısında Afşar isimli köyler vardır[42]. Hayrullah Efendi bir kaynak göstermeksizin Germiyan-oğullarının Oğuzların Afşar boyundan olduğunu kaydetmektedir[43]. İ. H. Uzunçarşılı[44], bu hususta sâdece Hayrullah Efendi'yi nakleder. Fuad köprülü[45], kesin olmayarak Germiyanlıların Oğuzların Afşar şûbesine mensûbiyetini kabûl eder. Zeki Velidi Togan, Ahmed Tevhid Beye dayanarak[46], Kütahya'da «aşîret-i Horezm» bulunduğundan dolayı Germiyan-oğullarının Kanglı-Kıpçak zümresinden olmaları ihtimâlini ileri sürerek[47], Germiyan=Khermiyan=Khorezmiyan diye bir netîceye varmak istemektedir. Ş. Tekindağ da Kanglı-Kıpçak asıllı oldukları kanaatindedir[48].

Germiyan-oğulları hakkında ilk bilgiler bu devrin kaynaklarından olan İbn Bibi'den öğrenilmektedir[49]. İlk defa tarih sahnesine çıkmaları Anadolu Selçukluları devletinin hizmetinde olarak Malatya civârında Baba İshak'a karşı yapılan savaşta olmuştur. Bun-

(40) Ahmed Tevhid, Meskukât-ı Kâdime-i İslâmiye Kataloğu, Konstantiniyye 1321, c. IV, s. 397.
(41) Ankara'da bulunan H. 699 tarihli bir kitâbe için bkz. Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 113.
H. Nihad-Ahmed Naci, Anadolu'da Türklere âit yer isimleri, TM, c. II. (İstanbul 1928), s. 250. Bu hususta bkz. F. Köprülü, Oğuz etnolojisine dâir tarihî notlar, TM, c. I, (İstanbul 1925), s. 185-212.
(43) Hayrullah Efendi, Tarih-i Osmânî, İstanbul 1273, c. I, s. 96-97.
(44) Anadolu Beylikleri², s. 39.
(45) Osmanlı Devletinin kuruluşu, Ankara 1959, s. 35.
(46) A. Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyliği, s. 505.
(47) Z. V. Togan, Umûmî Türk Tarihine giriş, İstanbul 1970², s. 485.
(48) Ş. Tekindağ, Anadolu'da Türk tarihi ve kültürü, Trabzon 1967, s. 167.
(49) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229.

ların Malatya civarında 1239-1240 (h. 638) tarihlerinde bulunuşları Celâleddin Harezmşâh'ın mâiyetinde buralara gelip yerleştikleri intibâını uyandırmaktadır. Çünkü Celâleddin Harezmşâh 1230 da Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat ile Erzincan'ın Akşehir ovasında bulunan Yassı-çemen mevkîinde yapılan savaşta yenilerek geri çekilmiştir.[50]

F. Köprülü[51] ve Rus âlimi V.A. Gordlevskiy[52] Anadolu Selçukluklarına dâir olan eserinde, Germiyanlıların Malatya civârına Fars ve Kirman havâlisinden gelmiş olabilecekleri hipotezini ileri sürmektedirler. Cahen, makalesinde Germiyanlıların ilk defa, Orta Mezopotamya'nın doğu kısmında bir yerde yaşamış olabilecekleri hipotezini ileri sürerek buradan Malatya ve oradan da Kütahya'ya geldiklerini bildirmektedir[53]. Bu gün Fars ve Kirman havâlisinden ve Orta Mezopotamya civârından gelmiş olabilecekleri husûsunu te'yid eder bir bilgi mevcut değildir. Ancak Celâleddin Harezmşâh'ın mâiyetinde doğu Anadolu'ya gelmiş olmaları mümkündür. Kesin olarak 1239 da Baba İshak isyânı sırasında Malatya civârında bulunan Germiyanlılar, 1277'de meydana gelen Cimri olayı sırasında da Kütahya civârında bulunmuşlardır.

Nitekim bize bu husuşta ip-uçları veren yer isimleri incelenecek olursa, Kütahya merkez nahiyesine bağlı «Horzum aşîreti Ovacık» isimli köy [54] olduğu gibi Manisa Vilâyeti Alaşehir kazâsı merkeze bağlı; Horzum-alayaka, Horzum-sazdere, Horzum-keserler isimlerinde köyler olduğu husûsu ortaya çıkar[55]. Çağatay Uluçay Bey de arşiv vesîkalarına dayanarak yaptığı çalışmalarda Horzum-Barzı ve Güne-Barzı hasları ile Horzum adlı yörük cemaatları olduğu-

(50) O. Turan, Keykubad I, İA, c. VI, s. 654.

(51) Osmanlı Devletinin kuruluşu, s. 35.

(52) İzbranniye Soçineniya I, Gosudarstvo Seljukidov Maloy Azii, Moskova 1960, ilâveler kısmı, s. 496, not 147. Bu eserin ikinci baskısı yazarının ölümünden sonra yapılırken, müellifin notları arasında Germiyanlıların Fars ve Kirman havâlisinden Malatya civârına gelmiş olabilecekleri ve buradan da Kütahya'ya geldikleri şeklindeki hipotezi kitabının ekler kısmına ilâve edilmiştir.

(53) Cahen, Notes Pour l'Histoire des Turcomans d'Asie Mineure, JA, s. 350 v.d.

(54) Köylerimiz, nşr. Dahiliye Vekâleti, İstanbul 1928, s. 890.

(55) Köylerimiz, s. 970. Ayrıca XVI. yüzyıl Malatya'ya âit bir tapu-tahrir defterinde Malatya'da bulunan mezraa-i Karaca-viran ve mezraa-i Ovacık adlı yer isminin Kütahya'da da bulunduğu tesbit edilmiştir. (BA, tapu no. 408, s. 243, 244).

nu tesbit etmiştir[56]. Faruk Sümer eserinde[57], Menteşe'de bulunan oymakların içinde Horzum adlı olanlarına rastlamıştır. Muhtasar Selçuknâme'de Harezmşâhların emirleri arasında Saruhan adlı birisi de bulunmaktadır ki[58], bu Saruhan-oğullarının atası olabilir. Saruhan-oğulları da ilk zamanlarda Batı Anadolu'daki diğer beylikler gibi Germiyan-oğullarına tâbi idiler. İşte yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız hususlar bu Beyliğin Celâleddin Harzemşâh emrinde Doğu Anadolu'ya geldiğini, Celâleddin'in ölümü üzerine Malatya civârında bir müddet bulunarak, Anadolu Selçuklularının emrine girdiğini ve sonra da Batı Anadolu'ya geldiklerini izah etmektedir.[59]

Bugün Anadolu'da rastlanan birçok Germiyan adlı yer isimleri ancak daha sonraki yayılışları hakkında fikir verebilir. Kütahya ve civârında XV. ve XVI. yüzyıllarda bulunan konar-göçer cemaatlar hakkında 1489 (h. Şaban 894) tarihli[60] ve Kanunî devrine ait[61] tapu-tahrir defterlerinde çok kıymetli bilgiler mevcuttur. Germiyan-oğullarının menşe'î hakkında bu şekilde bilgi verildikten sonra bunları tarihî kaynaklardan kronolojik olarak tâkibe başlamak gerekir.

Selçuknâmelerde yukarıda da zikredildiği gibi Baba İshak isyânı sırasında Ali-şîr oğlu Muzafferüddin'e rastlanmaktadır[62]. Baba İshak adlı bir Türkmen şeyhi yetiştiği ve bir din ulusu olarak telkinlere girişti̇ği Sumeysat civârında Selçuklu, Harizmli ve Eyyûbî kuvvetlerinin sık-sık faaliyetleri dolayısiyle rahatsız olmuş ve Amasya taraflarına giderek orada faaliyetine devam etmiştir. Etrâfında toplanan mürîdleri sâyesinde şöhrete ulaşıp, nâmı bütün Anadolu'da duyulmaya başlamıştır. Baba İshak kendisini

(56) Ç. Uluçay, Saruhan-oğulları ve eserlerine dâir vesîkalar, İstanbul 1940, s. 159-160.

(57) F. Sümer, Oğuzlar, Ankara 1967, s. 179, 311, 348. Bütün bu Horzum ve buna benzer isimler Harezm kelimesinden bozulmuştur.

(58) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 188.

(59) Bu konuya dâir herhangi bir bilgi Celâleddin Harzm-şâh'ın münşîsi Nesevî'nin eserinde maalesef bulunamamıştır. (Mohammed en-Nesewi, Histoire du Sultan Djelâl ed-Din Mankobirti Prince du Kharezm, trc. O. Houdas, Paris 1895). Ayrıca Cahen'in Kuzey Suriye adlı tetkikinde de Germiyanılara âit bir bilgiye rastlanamamıştır (La Syrie du Nord, Paris 1940).

(60) Belediye Kütüphânesi, M. Cevdet Yazmaları, nu. 0. 72.

(61) BA, Tapu-nu. 438.

(62) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229; İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 500-501.

bir velî ve hattâ bir Peygamber derecesine çıkarıp mürîdlerine bu yoldaki telkinleriyle kendisini kabûl ettirmiştir. Kalabalık Türkmen grupları üzerinde büyük te'sir yapmış ve tanrının kendilerine yardımcı olacağı, savaşlarda ölmeyecekleri inancını içlerine yerleştirmiştir. Bu inançla hareket eden bir Türkmen grubunu Sumeysat (Samsat), Hısn-Mansur (Adıyaman), Kahta ve Maraş taraflarına gönderdi. Buralarda mallarını satarak silah ve at te'min eden Türkmenler memleketleri fetih ve elde edecekleri ganimetleri taksim etmek ve Baba'nın peygamberliğini kabûl etmeyenleri ezmek üzere etrâfı yağma ve tahrîbe başladılar[63]. Bu hâdise o devirde Anadolu'nun iktisâdî ve sosyal çöküntüsünü aksettirecek vasıftadır[64].

İşte bu sırada Malatya subaşısı[65], Ali-şîr oğlu Muzafferüddin Kürtlerden ve Germiyandan topladığı askerlerle Babaîlere karşı harekete geçti ise de ikinci defa mağlup olarak Malatya'ya döndü[66]:

مظفرالدین پسر علیشیر جمعیت ساخت و پریشان تاخت و میان فریقین
جنگی عظیم رفت عاقبت هزیمت بر مظفرالدین افتاد و علم و نقاره او در
تصرف ایشان آمد مظفرالدین روی بملطیه نهاد و بازلشکر گرفت و خلقی
انبوه از کردان و گرمیان فراهم آورد و بمحاربت ایشان برد. باز شکست
برو افتاد چون این دو کرت نصرت روی ننمود گستاخ و دلگیرگشتند . . .

Burada görüldüğü gibi Germiyan-oğullarından Ali-şîr oğlu Muzafferüddin[67], 1240'da vuku bulan Baba İshak isyânı sırasında Selçuklulara tâbi olarak Anadolu Selçuklu hükümdârı II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in emrinde bulunmaktadır. Ertesi yıl 1241 (h. 639), II. Gıyaseddin Keyhüsrev Mardin ve Meyyâfarikîn üzerine sefer yaptı. Eyyubîlerden Meyyâfarikîn meliki Şihâbüddin Gazî, Harezmlile-

(63) O. Turan, Keyhüsrev II, İA, c. VI, s. 623 v.d.
(64) N. Kaymaz, Anadolu Selçuklularının inhitatında idârî mekanizmanın rolü, Tarih Araştırmaları Dergisi, c. III, sayı 4-5 (Ankara 1967), s. 60 v.d.
(65) F. Sümer, Anadolu'da Moğollar, aynı yer, s. 46.; O. Turan, aynı madde, s. 623.
(66) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229.
(67) Ahmed Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyleri, s. 505; Düvel-i İslâmiye, s. 249; Uzunçarşılı, Germiyan-oğulları, İA, c. IV, s. 767.

ri ve Germiyan Türklerini[68] para ve vaatle hizmetine alarak Amid' i (Diyarbakır) geri almak için hücûm etti ise de muvaffak olamadı. Muhtasar Selçuknâme'de aynı olay anlatılırken «Etrâk ve Germiyan»[69] ibâresi geçmektedir.

Cl. Cahen[70] evvelce de işâret edildiği gibi bu ibâreye dayanarak İbn Bibi'nin Türklerle Germiyanlıları ayırdığını ifâde ediyor. Halbuki Mufassal Selçuknâme'de böyle bir ayırım olmayıp «Bâ-Etrâk-i Hârezmiyân ve Germiyan» şeklinde geçmektedir[71]. Duda'nın Muhtasar Selçuknâmeyi Almancaya çevirirken, metni Mufassal Selçuknâme ve Türkçe Selçuknâmelerin çeşitli nüshaları ile yaptığı karşılaştırmada, böyle bir ayırımın olmadığı görülmektedir[72].

Ali-şîr oğlu Muzafferüddin hakkında kaynaklarda başka hiç bir bilgi yoktur. Bundan sonra Selçuknâmelerde[73], Kerimüddin Ali-şîr diye bir şahsa rastlanıyor. Kerimüddin Ali-şîr, IV. Kılıç Arslan zamanında Muinüddin Süleyman Pervâne'nin, İzzeddin Keykâvus'a mensup ve taraftar olan kimseleri Konya'da saltanat sarayında toplatıp öldürttüğü şahıslar arasında bulunmaktadır[74]. İbn Bibi'nin haksız yere öldürüldüğünü söylediği bu şahıslar Necibüddin Mustavfî, Erzincanlı Kıvâmüddin, Kazasker Seferîhisarlı Celâlüddin, Seyfüddin Has Kay-Aba, Kerîmüddin Ali-şîr, Emîr-i Silâh Bedrüddin Gühertaş ve Üstadüddâr Emînüddin Yakut'tur. Bu husus Muhtasar Selçuknâme'de şu şekilde kaydedilmiştir[75]:

---

(68) İbn- Bîbî-Houtsma IV, s. 232; O. Turan, Keyhüsrev II, İA, c. VI, s. 624; Cl. Cahen, Notes Pour l'Histoire des Turcomans d'Asie Mineure, aynı yer, s. 349.

(69) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 232 str. 14.

(70) Notes Pour l'Histoire des Turcomans..., s. 349.

(71) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 506, str. 16-17; Mustafa Ç. Varlık, Cl. Cahen, Pre Ottoman Turkey, London 1968, adlı kitabın tanıtılması, Tarih Enstitüsü Dergisi, c. I, (İstanbul 1970), s. 278-282 (bu hususa daha önce burada işâret edilmişti).

(72) Die Seltschukengeschicte des İbn Bîbî, trc. Duda, s. 220-221 deki notlar.

(73) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229; İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 642.

(74) O. Turan, Kılıç Arslan IV, İA, c. VI, s. 705; N. Kaymaz, Muîddin Süleyman Pervâne, Ankara 1970, s. 102-103.

(75) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 298-299. Ayrıca Mufassal Selçuknâmede bkz. İbn Bibi-Tıpkı basım, s. 642.

جماعت متمیزان و اصحاب قلم را که دم هواداری سلطان عزالدین می
زدند چون نجیب‌الدین مستوفی و قوام‌الدین مشرف ملك و قاضی جلال‌الدین
سغریحصاری قاضی لشکر و سیف‌الدین خاص‌قیبه و کریم‌الدین علیشیر و بدر
الدین کهرتاش امیر سلاح و امین‌الدین یاقوت استاد الدار مقید کرده نزد
الیجق فرستاد تا جمله را بدرجهٔ شهادت رساندند .

Bu metinde görüldüğü üzere zikredilen şahıslar Pervâne'nin teşvîki ile Alıncak Noyan tarafından öldürülmüşlerdir. Bu hâdiseyi Uzunçarşılı[76], 1264; N. Kaymaz[77], 1262-1263; B. Flemming[78], 1261 yılı olarak kabûl ederler.

Cl. Cahen makalesinde[79], Karîmüddin Ali-şîr'in Germiyan-oğullarından olmasını isbat edecek vesîka olmadığından bahsediyor. N. Kaymaz da buna dayanarak kitabında[80], Kerîmüddin Ali-şîr'in Germiyan-oğullarından olmasını şüphe ile karşılıyor. Halbuki Yazıcı-zâde Ali'nin Türkçe Selçuknâmesinde[81] aynı olay anlatılırken şu şekilde geçmektedir :

و اصحاب قلم و ارباب علمدن نجیب‌الدین مستوفی و مشرف قوام‌الدین
ارزنجانی و قاضی عسکر جلال‌الدین سوری حصاری و کرمیان اوغلی کریم‌الدین
علی شیر وسلاحدار بدر الدین کهرتاش و استاد الدار امین الدین یاقوتی
که یونلر جمله پادشاهلری سلطان عزالدین هوادارلغندن دم اورورلردی
سلطان سراینه حاضر اتدی و دوتب طشره الیجق قاتنه گوندردی تا جملسنی
شهادت درجسنه ایرشدردی چون بو کایغه نا حق یره قیرلدلر . . .

Metinde açıkça ve kesin olarak görüldüğü gibi Kerîmüddin Ali-şîr'in başında Germiyan-oğlu kelimesi vardır. Yine Yazıcı-zâde Ali'nin Selçuknâmesinde Muzafferüddin'den bahsederken «Muzafe-

(76) Uzunçarşılı, Germiyan-oğulları, İA, c. IV, s. 767.
(77) Muînüddin Süleyman Pervâne, s. 104, not 20.
(78) B. Flemming, aynı eser, s. 25.
(79) Notes Pour des Turcomans..., s. 336, 354.
(80) Süleyman Pervâne, s. 104, not 20.
(81) Yazıcı-zâde Ali, Tarih-i Âl-i Selçuk, TSM, Revan, nu. 1390, s. 466.

rüddin veled-i Ali-şîri Germiyânî»[82] şeklinde kaydedilmiştir. Yayımlanan Türkçe Selçuknâme[83] neşri çok eksik olup bu devreyi de almadığından bu kısım yoktur. Kerîmüddin Ali-şîr'in[84], Muzafferüddin'in oğlu olduğunda ilim adamları ittifak hâlindedir. İşte bu bilgilere dayanarak Kerîmüddin Ali-şîr'in de Selçuklu emirleri arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Kerimüddin Ali-şîr'in Konya'da katledilişi olan 1261 tarihine dayanarak, Germiyanlıların bu tarihlerde batıya doğru gelmiş olmalarına ihtimal verilebilir[85]. Bu durumda Kerimüddin Ali-şîr de Batı Anadolu'ya gelen Germiyan topluluğunun başında bulunan emir olmalıdır.

---

(82) Yazıcı-zâde Ali, aynı eser, TSM, Revan, nu. 1390, s. 376.

(83) İbn Bîbî, Histoire des Seldjoucides d'Asie Mineure ,nşr. Houtsma III, Leide 1902.

(84) H. Edhem, Eldem, Âl-i Germiyân kitâbeleri, s. 113; Düvel-i İslâmiye, s. 294; Ahmed Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyleri, TOEM, yıl 1, s. 505-506; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri[1], s. 9; ayn. mll., Germiyan oğulları, İA, c. IV, s. 767; F. Sümer, Anadolu'da Moğollar, aynı yer, c. I, s. 47.

(85) F. Sümer, Anadolu'da Moğollar, aynı yer, c. I, s. 47.

2 — MALATYA CİVARINDAN BATIYA GELİŞLERİ :

Kerîmüddin Ali-şîr'in Konya'da katlinden sonra Germiyanlılar Batı Anadolu'da görünmeye başladılar. İbn Bibi'deki Germiyanlıların Baba İshak isyânı sırasında 1239-1240 (h. 638), önce Malatya civârında görülüp[1], bir müddet sonra Batı Anadolu'da ortaya çıkmaları hakkındaki kayıt, bunların Malatya civârından buralara geldiğini ortaya koymaktadır[2]. Germiyanlıların Batı Anadolu'ya hangi tarihte geldikleri kat'î olarak tesbit edilememektedir. Ancak Cimri hâdisesi sırasında Afyon, Denizli ve Kütahya taraflarında rol oynadıkları için 1277 yılından evvel Batı Anadolu'ya gelmiş oldukları muhakkaktır.

Anadolu Selçuklularına karşı cephe alan Karaman-oğlu Şemsüddin Mehmed Bey[3], yanında Eşref ve Menteşe Türkmenleri[3a] de olduğu halde 20.000 atlı ve 30.000 piyâdeden müteşekkil bir ordu ile[4] Nâibüssaltana Emînüddin Mikâil ile sâhiller emiri Bahâüddin Mehmed tarafından müdâfaa edilen Konya üzerine yürümüştür. Bu hususta Konyalıları iknâya çalışan ve bunun için sebepler arayan Mehmed Bey, önce Nâibüssaltana'ya elçiler göndererek II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'da kalmış şehzâdelerinden birinin getirilmesini istemiş, fakat bu mümkün olmamış-

---

(1) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229; İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 500-501; Yazıcı-zâde Ali, s. 376.

(2) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 326-327; İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 726, 728; Yazıcı-zâde Ali, s. 504 v.d.

(3) Bunun için bkz. Ş. Tekindağ, Şemsüddin Mehmed Bey devrinde Karamanlılar, TD, sayı 19 (İstanbul 1964), s. 86-89.

(3a) Türkmen kelimesi bkz. İ. Kafesoğlu, Türkmen adı, manası ve mâhiyeti, J. Deny Armağanından ayrı basım, Ankara 1968, s. 121-133.

(4) Ş. Tekindağ, aynı makale, s. 88.

tır[5]. Bunun üzerine sonradan Cimri[6] lâkabı verilen Gıyâsüddin Siyavuş adlı birini, II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu olarak Selçuklu tahtına oturtmak için harekete geçilmiştir. Bu hususta İbn Bibi, Aksarâyî, Baybars tarihleri Cimri hakkında ilk bilgiyi verirler[7].

Bu olaylar üzerine Cimri'nin Sultan-zâde olduğunun isbat edildiğini saltanat nâibi Emînüddin Mikâil'e elçiler göndererek bildiren Mehmed Bey onu el-öpmek üzere dâvet etmiştir[8]. Ancak Konya'ya giren elçinin öldürülmesi üzerine, Karaman-oğlu emrindeki Türkmenler Konya kalesine hücum etmişlerdir. Nâibin bütün kuvveti ile karşı koymasına rağmen şehir istilâya başlanmıştır. Karamanlılar şehrin her tarafına yayılıp yağma etmişlerdir. Bu arada nâib ile arkadaşı Bahâüddin Mehmed Bey öldürülmüşlerdir[9].

Bunun üzerine Cimri'nin saltanatını kabûl etmek zorunda kalan Konyalılar yemîn etmişler ve sultanlar türbesinde bulunan Alâeddin Keykubat'ın çetri ile sancağını Mehmed Beye vermişlerdir. Böylece etrâfındaki askerlerle şehri dolaşan Cimri, Karaman-oğlu Mehmed Beyin topladığı divana iştirâk etmiştir. Türkçenin resmen kullanılışı bakımından büyük bir önem taşıyan bu dîvanda, «Bugünden sonra dîvanda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmamağa karar alınmış» ve bu husus tellallarla her tarafa yayılmıştır[10].

Bundan sonra Mehmed Bey Cimri'nin vezirliğini kabûl etmiş, diğer önemli mevkîlere de kendi adamlarını yerleştirmiştir.

---

(5) Ş. Tekindağ, aynı makale, s. 89.

(6) Cimri, sonradan tezyîf ve tahkîr için verilen bir isimdir, bunun hakkında bkz. Tekindağ, aynı makale, s. 89 dan naklen: Yusufî, Hamuşnâme, vr. 103 b.; F. Köprülü, Anadolu Beyliklerine âit notlar, TM, c. II, s. 21; ayn. mll., Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları, Belleten, sayı 27 (Ankara 1943), s. 446-447; A. Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin, İstanbul 1959[3], s. 8-10.

(7) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 690; İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 323; Kerîmüddin Mahmut Aksarâyî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, s. 123. Cimri hâdisesi hakkında yeni bilgiler için bkz. İbrahim Artuk, Sahte Selçuklu Sultanı Cimri, TD, sayı 13 (İstanbul 1958), s. 151-160; Ali Sevim, Cimri olayı hakında birkaç not, Belleten, sayı 97 (Ankara 1961), s. 67, vd.; Ş. Tekindağ, aynı makale, s. 89-98.

(8) Tekindağ, aynı makale, s. 91.

(9) Tekindağ, aynı makale, s. 91.

(10) Ş. Tekindağ, aynı makale, s. 91-92.

Mehmed Bey Cimri'nin mevkîini iyice kuvvetlendirmek için IV. Kılıç Arslan'ın kızını alma teşebbüsüne geçip, annesi Gazâliye Hâtun'dan dört aylık bir mühlet almıştır. Konya'daki işlerini bu şekilde yoluna koyduktan sonra Akşehir yakınındaki Kozağacı mevkiinde bulunan Değirmen-çayında kendisine karşı çarpışmak üzere hazır olan Sâhip-Ata oğullarından Tâceddin Hüseyin ile Nasîrüddin Hasan kumandasındaki Germiyan Türkmenlerini bertaraf etmek için yürüyüşe geçti[11].

Bu hâdise İbn Bibi[12], Aksarâyî[13] ve İbn Şeddad'da[14] bu şekilde anlatılmaktadır. Batı Anadolu'da bulundukları kesin olarak müşâhede edilen Germiyan Türkmenleri Türkçe Selçuknâmede şu şekilde anlatılmaktadır: «Çûn sâhib-i muazzam Fahreddin oğlanları Hüseyin ve Hasan rahimehümâ'lar işittiler ki Cimri Konya'yı aldı. Mikâil ve Bahâeddin Mehmed şehâdet derecesine iriştiler, pes kendülere tealluk çerilerini Karahisar ve Kütahya nevâhisinde cem' ettiler ve Germiyan Türklerine dahî 50.000 akçe alûfe ulaştırdılar ve kendülere çeri ve yoldaş ettiler»[15].

Bu hâdiseyi tâkiben Sâhip-Ata oğulları Kozağaç köyünde[16] Cimri ile karşılaşırken âsiler Altın-taş köyüne inmişlerdi. Her iki taraf harbe hazır vaziyetteydi; onlara aralarındaki dere mâni oluyordu. Mehmed Bey suyu geçerek ileri atılmak istedi ise de, mâiyeti kendisine mâni oldular. Sâhib'in büyük oğlu Tâceddin Hüseyin çayın ortasına kadar ilerledi, fakat cereyan eden kısa bir çarpışmayı müteakip suya yuvarlandığı görüldü ve Sarı oğlan isminde bir Türkmen tarafından öldürüldü. Ordusu ve bilhassa kendisine yardım etmesi gereken Germiyan Türkleri kaçtılar[17]. Yine Türkçe Selçuknâmede bu olay şöyle nakledilir: «Karaman-oğlu Mehmet Beyle mübâreze eden Sâhib-oğlu Hasan'ın atı tekerlendi andan suya düştü, Türkmenler anın nâzenin başını kesip tenînden cüdâ kıldılar ve Germiyan Türkleri ki hemîşe sûreti bî-mâna

(11) İ. Artuk, aynı makale, s. 156; Tekindağ, aynı makale, s. 92.
(12) İbn Bîbî-Houtsma, s. 326-327; İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 698.
(13) Müsâmeretü'l-Ahbâr, s. 112.
(14) Baypars tarihi, s. 90.
(15) Yazıcı-zâde Ali, Tarih-i Âl-i Selçuk, Revan, nu. 1390, s. 504.
(16) Bu günkü Sivrihisar'a bağlı nahiye merkezi.
(17) İ. Artuk, aynı makale, s. 156-157; Takindağ, aynı makale, s. 92-93; Tekındağ, Karamanlılar, İA, c. VI. s. 319; N. Kaymaz, Muinüddin Pervâne, s. 173.

dururlar hiç bir zamanda maslahat ri'âyeti içün gerek olmuş değillerdir; yüz döndürürler ve kalan çeriler dahî onları görüp bindiler ve münhezim olup dağıldılar»[18].

Bundan sonra Sâhip-Ata oğulları[19] ile birlikte hareket ettiği anlaşılan Hoca Yunus[20], Seferî-Hisar'dan yakalanarak getirtilmiş, kendisinden 100.000 akçe kan bedeli taleb edilmesine rağmen Karamanlılar tarafından öldürülmüştür[21]. Karamanlılar daha sonra Develi-Karahisar'ı muhâsara ettiler ise de bir netîce elde edemeyerek mayıs 1277 (zilhicce 676)'de Konya'ya dönmüşlerdir. Cimri'nin Moğorllarla harbetmek üzere Erzurum'a gittiği haberini etrâfa yayıp, Konya önündeki Filobad ovasına indiler. Cimri ile Mehmed Bey hergün şehre gelip geceleyin Filobad'a dönüyordu. Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Sâhib Fahrüddin'in, Moğol şehzâdesi Konkurtay'ın maiyetinde bir ordu ile gelmekte oldukları haberi yayıldı. Mehmed Bey, Konya ve Akşehir yağmalarından elde ettiği ganîmetleri hayvanlarına yükleyip şehirden çıkardı. Ordunun yaklaştığını haber alınca tekrar Konya'ya girmek istedi ise de şehir halkı kadı Sirâcüddin Urınevî'nin[22] teşvîki ile kendilerini içeri sokmadılar. Bunun üzerine Karamanlılar etrâfı yakıp-yıkıp güneye doğru çekildiler. Konya halkı bu sırada Karamanlılara karşı harekete geçen ve Moğol ordusunun başında şehre giren Sâhip Cüveynî'yi sevinçle karşıladılar[23].

Kış mevsimi geldiğinden harekât zorlaşıyordu. Bu arada Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Sâhip-Ata, Karaman-oğullarını tâkip için gerekli tertibatı almakta idiler. Baharda Moğol-Selçuklu ordusu harekete geçti. Mut ovasında 50 Moğol ve 50 Selçuklu askerinden meydana gelen bir ileri öncü kuvveti Karamanlıları gözetlemeğe başladı. Bu sırada Karaman-oğlu Mehmed Bey Cimri'yi Ermenek kalelerinden biri olan Enderun'a göndermiş olup, kendisi de yanında iki kardeşi Tanu ve Zekeriya ile güvendiği bir gurup olduğu halde Moğol harekâtını tesbite çalışıyor-

(18) Yazıcı-zâde Ali, s. 505.
(19) M. Ferid-M. Mesud, Selçuk veziri Sâhip Ata ile oğullarının hayat ve eserleri, İstanbul 1934.
(20) Muînüddin Süleyman Pervâne'nin dayısıdır.
(21) Tekindağ, aynı makale, s. 93.
(22) 1253 senesinden beri Konya'da kadılık yapan zat (Tekindağ, aynı makale, s. 94, not 53).
(23) el-Mutetabbibü'l-Konevî, Ravzatü'l-Küttâb, Süleymâniye, Ayasofya Ktp., nu. 4015, vr. 44 a'dan naklen İ. Artuk, aynı makale, s. 157.

du. Dar bir boğazda Moğolları görüp ve hemen üzerine hücum etti ise de netîce aleyhine olmuş ve kardeşleriyle berâber öldürülmüştür[24].

Mehmet Bey ortadan kalktı ise de Cimri Ankara'dan itibâren Batı Anadolu'da mutlak bir hükümdar gibi saltanat sürmekte devam etmekte idi. Bu arada Diyarbakır'dan Ankara'ya kadar olan yerlerde Moğolların yardımıyla nüfûzunu sürdüren Sultan Gıyâsüddin, Sâhip-Ata ile birlikte Ankara'dan gelerek Cimri üzerine hareket için hazırlanmışlardır. Karahisar-ı Devle civârında vuku bulan kanlı savaşta Germiyanlı Hüsâmeddin bin Ali-şîr'in mâiyeti düzme Selçuklu sultanı Cimri'yi ayağına giydiği kızıl edik, yâni kırmızı çizmeden tanıyarak geceleyin yakalamağa muvaffak olmuştur. Selçuklu sultanının huzûruna getirilen Cimri'yi cellâtlar derisini soyarak şehir ve kasabalarda ibret için dolaştırmışlardır.

Bu hâdise Muhtasar Selçuknâme'de anlatılırken sâdece «veled-i Ali-şîr-i Germiyânî»[25] diye geçmektedir. Halbuki bunun aslı olan Mufassal Selçuknâmede «Hüsâmeddin Veled-i Ali-şîr-i Germiyânî» diye[26] isim de zikredilmektedir. Bunun Türkçesi olan Yazıcı-zâde Ali'nin Selçuknâmesinde de aynı şekilde «Hüsâmeddin veled-i Ali-şîr-i Germiyânî»[27] olarak geçmektedir. Selçuknâmede bu olay şöyle anlatılır :

چون صاحب دیوان ببندگی متوجه شد مستوفی را جهت عرض احوال روم
با خود استصحاب فرمود و سلطان و صاحب از قازاوا تا انکوریه رفتند و فرمانها
بدعوت عساکر بهر طرف نبشتند اول پسر علیشیر کرمیانی (حسام الدین ولد
علیشیر کرمیانی)[28] و نفری چند از غلامان مرحوم پروانه که از معرکهٔ توقو و
تودون رحیده بودند و متفرق شده لبیك گویان پیش آمدند .[29]

Cimri'nin yakalanışı da şu şekilde geçer :

(24) Karaman-oğlu Mehmet Beyin ölümü hakkında bkz. Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI. s. 319; ayn. mll., aynı makale, s. 95.
(25) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 333, str. 9.
(26) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 726, str. 1.
(27) Yazıcı-zâde Ali, s. 510.
(28) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 726, str. 1.
(29) İbn- Bîbî-Houtsma IV, s. 332.

چمری در آن شب در دست بعضی ترکان که متعلق ولد علیشیر کرمیانی
(حسام الدین ولد علیشیر کرمیانی) [30] بودند گرفتار شد گلیم بر سر آن سیاه
گلیم انداختند و از یاران اخفا کردند و قاصدی نزد سلطان و صاحب بانهای
حال ارسال کردند سلطان جمال راع را باحضار او مثال داد چون حاضر
کردند کلمات ناخوش و هذیانات مشوش می گفت جلادان او را بسیاستگاه بردند
و زنده سلخ کردند و پوستش پر کاه کرده گرد شهرهای ممالك گردانیدند . [31]

Bu hâdise Türkçe Selçuknâme ile Mufasal Selçuknâmede aynı şekilde uygunluk göstermektedir; burada Yazıcı-zâde'nin Selçuknâmesinde olay şöyle nakledilir: «Eğer gice karanlığı ve yağmur olmasaydı havâricten bir ahad kurtulamazdı. Ol gice Germiyanlı Ali-şîr oğlu Hüsâmeddin nökerleri Türkler eline girdi. Anı kızıl edüginden bildiler ki sultanlar âdeti kızıl edüg kimektir ve anun halin geru kalan yarlarından saklayup ve bağlayup ol siyah kilimün üzerine kilim örttüler, irteye deyin nevbetle çevresinde bazıları uyanuk olup beklediler»[32].

Cimri olayı yukarıda da belirtildiği gibi Germiyanlıların Batı Anadolu'da bulunduklarını tesbit bakımından büyük önem taşır. Bu hâdisenin zamanı kaynaklarda farklı olarak görülmektedir. Mufassal ve Muhtasar Selçuknâmelerde 7 muharrem 676/1277[33], Anonim Selçuknâmede[34], muharremin 17. günü 678/1.6.1279 tarihleri mevcuttur. Cimri nâmına basılmış biri h. 675 tarihli[35], diğeri 676 tarihli[36] iki sikke neşredilmiştir. Bu sikkeler Cimri olayının uzun bir süre devam ettiğini göstermektedir.

(30) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 728, str. 11.
(31) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 333.
(32) Yazıcı-zâde Ali, s. 512.
(33) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 727, str. 7; İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 332, str. 18.
(34) Anonim Selçuknâme diye adlandırılan tercüme, Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi III, metin ve tercüme nşr. F.N. Uzluk, Ankara 1952, tercüme, s. 41.
(35) O. Ferit Sağlam, Şimdiye kadar görülmeyen Cimri sikkesi, Belleten, sayı 35 (Ankara 1945), s. 229 v.d.
(36) Ş. Erel, Nadir bir kaç sikke, İstanbul 1963, s. 6, nu. 8.

Netice olarak Germiyanlıları Cimri olayı sırasında Batı Anadolu'da gördüğümüze göre 1277 den evvel Kütahya, Afyon ve Denizli taraflarına gelmiş oldukları muhakkaktır. İbn Bibi'de 1239 yılındaki Baba İshak isyânı sırasında Malatya civârında görünüp Cimri hâdisesi sırasında da Batı Anadolu'da görünen Germiyanlılar, bu bölgeye Moğol istilâsı sebebi ile göç etmişlerdir[37].

Moğol istilâsı sırasında Anadolu Selçuklularının başında bulunan I. Alâeddin Keykubat gerekli bütün tedbirleri almıştır. Ondan sonra Selçuklu tahtına geçen II. Gıyâseddin Keyhüsrev devrinde 1240 tarihinde vuku bulan Baba İshak isyânı zorlukla bastırılabilmiştir. Nihâyet 1243 te meydana gelen Kösedağ mağlûbiyeti Anadolu Selçukluları için büyük bir felâket olmuştur. 1261 ile 1277 tarihleri arasında Moğolları gayet iyi idâre eden Muînüddin Süleyman Pervâne zamanı Anadolu Selçukluları için bir sükûnet devresi olmuştur. Bundan sonra Moğol istilâsı Orta Asya Türklüğü ve medeniyeti için ağır sonuçlar doğurmuştur. Bunun netîcesi olarak, Anadolu'nun Türkleşmesine sebep olmuş ve XIII. yüzyılın sonlarına doğru gittikçe zayıflayan Moğol tahakkümü karşısında Batıda Bizans hudûdunda Türkmen beylikleri teşekküle başlamıştır[38].

Germiyanlıların 1243 Kösedağ mağlûbiyetinden sonra Anadolu'da artan Moğol istilâsı netîcesinde 1277'den evvel, 1258-1260 tarihleri arasında Batı Anadolu'ya göç ettiklerine ihtimal verilebilir[39]. Germiyan-oğullarının Kütahya havâlisine hangi yolla geldiklerine dâir elimizde bilgi yok ise de tapu-tahrir defterlerindeki «Ali-şîr» adlı yer isimleri bize bâzı ip-uçları verebilir. 1520 (c. âhir 926) tarihli[40] Karaman ve Rûm diye anılan defterde Ali-şîr veya Ali-şîr'den bozma yer isimleri tesbit edilmiştir[41] :

(37) N. Asım-M. Arif, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 494; F. Sümer, Oğuzlar, s. 160; ayn. mll. Anadolu'da Moğollar, c. I, s. 47; O Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti, s. 232; Wittek, Osmanlı imparatorluğunun kuruluşu, trc. F. Arık, s. 47; F. Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, s. 35.

(38) O. Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti, s. 227 v.d.; Ş. Tekindağ, Alâüddin Keykubad ve halefleri zamanında Selçuklu-Ermenistan hudutları, TD, sayı 1, s. 29-34; F. Sümer, Oğuzlar, s. 155-157.

(39) F. Sümer, Oğuzlar, s. 160; ayn. mll., Anadolu'da Moğollar, s. 47; N. Kaymaz, Müîddin Süleyman Pervâne, s. 104, not 20.

(40) BA, Tapu, nu. 387, vr. 178 b.

(41) Bu tahrir defteri üzerinde çalışma yapan arkadaşım asistan Dündar

Karye-i Alişar tabi-i kaza-i Amasya[42]
Karye-i Alişirci tabi-i kaza-i Amasya[43]
Karye-i Alişir tabi-i kaza-i Zile[44]
Karye-i Alişir tabi-i kaza-i Şarkî-karahisar[45]
Karye-i Alişar tabi-i kaza-i Terme[46]
Karye-i Alişar-alanı tabi-i kaza-i Erim -Çarşamba-[47]
Karye-i Alişar tabi-i kaza-i Malatya[48]
Mezraa-i Alişar tabi-i kaza-i Besni[49].

Ayrıca yine tapu-tahrir defterinde Germiyan ismine pek çok rastlanmakta ise de bu isimler onların Batı Anadolu'ya geldikten sonra dağıldıkları yerlere verilen isimlerdir.

Netîce olarak Germiyanlıların Celâleddin Hârezmşâh'ın mâiyetinde Doğu Anadolu'ya geldikleri, Malatya civârında bir müddet bulunduktan sonra, Moğol istilâsı sebebi ile Batı Anadolu'ya göç etmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Aydın, bu şekilde isimlere rastladığını söyleyince defter bizzat tetkik edilerek bu isimler tesbit edilmiştir. Kendilerine teşekkür ederim.

(42) BA, Tapu, nu. 387. s. 379. Amasya'da Ali-şîr suyu isimli bir dere de vardır, bkz. Hüseyin Hüsâmeddin, Amasya Tarihi, c. I, s. 30.
(43) BA, Tapu, nu. 387, s. 382.
(44) Aynı defter, s. 464.
(45) Aynı defter, s. 581.
(46) Aynı defter, s. 642.
(47) Aynı defter, s. 665.
(48) Aynı defter, s. 894.
(49) Aynı defter, s. 949.

3 — BEYLİĞİNİN KURULUŞU

Germiyan-oğullarından Ali-şîr oğlu Muzafferüddin 1240 'ta Baba İshak isyanı sırasında Malatya'da[1], Kerimüddin Ali-şîr[2], IV. Rükneddin Kılıç Arslan zamanında Muînüddin Süleyman Pervâne'nin İzzeddin Keykâvus taraftarları içinde Konya'da toplatılıp öldürülenlerin arasında görülmektedir. Bu hâdise aşağı yukarı 1261-1263 yıllarında[3] meydana gelmiştir. Baybars'ın Anadolu'ya gelmesi ile yapılan Elbistan savaşı sırasında, 1277 'de, esîrler arasında «Emîr Şihâbüddin Gâzî bin Ali-şîr et-Türkmânî»[4] de bulunuyordu. Bir de Cimri olayı sırasında 1277'de Germiyanlı Ali-şîr oğlu Hüsâmeddin'e[5] rastlıyoruz. İlk defa Feruduṇ Nafiz Uzluk'un[6] haber verdiği Konya'da Sadreddin Konevî'den -ölm. 1274- [6a]«Câmi'-ü'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Resûl»[7] adlı kitabı dinleyenler arasında Seyfeddin Ali-şîr bin Yakub ismi görülüyor[8]. N. Kaymaz Seyfeddin

(1) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229; İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 500-501.

(2) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229; İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 642; Yazıcı-zâde Ali, s. 466.

(3) N. Kaymaz, Süleyman Pervâne, s. 104 not 20; B. Flemming, aynı eser, s. 29; İ. Uzunçarşılı, bu tarihi 1264 olarak kabûl eder (Germiyan-oğulları, İA, c. IV, c. 767).

(4) Baypars tarihi, trc. Yaltkaya, s. 86, 157; Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ, c. XIV, s. 160. Baypars Mansûrî bu beyin ünvânını Seyfeddin şeklinde yazmıştır (N. Kaymaz, Süleyman Pervâne, s. 104 not 20).

(5) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 726 str. 1; Yazıcı-zâde Ali, s. 510.

(6) Mevlânâ'nın mektupları, İstanbul 1937, s. 16-19.

(6a) Sadreddin Konevî hakkında bilgi için bkz. Nihat Keklik, Sadreddin Konevî'nin felsefesinde Allah-Kâinât ve insan, İstanbul 1967, s. IX-XXIII.

(7) Bu kitap ve müellifi hakkında bilgi için bkz. A. Ateş, Konya Kütüphânelerinde bulunan bâzı mühim yazmalar, Belleten, sayı 61 (Ankara 1952), s. 70 v.d.

(8) Mecdüddin İbnü'l-Esîr, Câmi'ül-Usûl fî Ehâdisi'r-Resûl, Konya, Yusuf Ağa Ktp. nu. 5074, s. 1 deki sema' kaydı. Bkz. Vesîkalar.

Ali-şîr'in bu kayda göre Germiyan Beyliğinin kurucusu I. Yakub Bey'in babası olması kanaatini izhar eder[9]. Bu konuda Gölpınarlı da Seyfeddin Ali-şîr'in I. Yakub Bey'in babası olması ithimâlinden bahseder[10]. Adı geçen «Ali-şîr'lerin» Germiyan-oğulları âilesinden olup olmadıkları hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak bu tarihlerde Germiyanlıların Batı Anadolu'da bulundukları bilindiğine göre, bunların Germiyan hânedânından olması kuvvetle muhtemeldir[11].

Muzafferüddin Ali-şîr[11a] ve Kerimüddin Ali-şîr'in[11b] Germiyanlılardan oldukları kat'idir.

Cimri olayı sırasında 1277 de Batı Uçunda kesin olarak görülen ve Anadolu Selçuklularının hizmetinde hareket eden Germiyanlılara bu hizmetlerine karşılık Kütahya ve civârı ikta,[12] olarak verilmiş olmalıdır. Bu hâdise sırasında Sâhip-Ata oğulları emrinde görülen Germiyanlılar bundan sonra Batı Anadolu'da en kuvvetli beylik hâline gelmeğe başlamıştır[13]. Batı Anadolu'daki

(9) N. Kaymaz, Süleyman Pervâne, s. 105 not 20.

(10) A. Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 232.

(11) Kerimüddin Ali-şîr İzzeddin Keykavus tarafını tuttuğu için Muinüddin Pervâne tarafından katl ettirilmiştir. Baypars'ın Anadolu'ya gelişinde yapılan Elbistan savaşında Selçuklu ordusundan esir edilenler arasında Şihâbüddin Gazi bin Ali-şîr et-Türkmânî de bulunuyordu. (Baypars Tarihi, s. 86,157; Kalkaşandî, Subhu'l-A'şa, c. XIV, s. 160). Cimri hâdisesi sırasında Karamanlılara karşı Selçuklu kuvvetleri yanında Hüsâmeddin püser-i Ali-şîr-i Germiyânî vardı (İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 726). 1299 (h. 699) tarihli Ankara Kızılbey Câmii minberindeki tâmir kitâbesinde III. Alâeddin Keykubat'a tâbi olarak Yakub bin Ali-şîr ve nihayet Sadreddin Konevî'den ders dinleyenler arasında Seyfeddin Ali-şîr bin Yakub geçmektedir. Buralarda geçen «Ali-şir»lerin aile adı olduğu görülmektedir. Muzafferüddin, Kerimüddin, Şihâbüddin, Hüsâmeddin, Seyfeddin kelimeleri de birer sıfattır. Bunların isimlerinin ne olduğu kaynaklarda zikredilmemiştir. Bu bakımdan adı geçenlerin silsilesinin tayini pek güçtür.

(11a) İbn Bîbî-Tıpkı basım, s. 500-501; İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 229.

(11b) Yazıcı-zâde Ali, Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Ktp. nu. 1390, s. 446.

(12) Bu hususta bilgi için bkz. O Turan, İkta', İA, c. V, s. 949-959.

(13) Kütahya'nın kesin olarak fethi, şehrin yakınındaki Yoncalı Hamamının kitâbesine göre 1233-1234 (h. 631) tarihinde vuku bulmuştur (Kütahya şehri s. 9, T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1119-1120). Kütahya ile beraber Sandıklı, Gargurum ve Akşehir, Sâhip-Ata Fahreddin Ali ve oğullarına ikta' olarak verilmiştir (Aksarâyî, Müsâmeretü'l Ahbâr, s. 74). Buna göre Kütahya ve civâri daha sonra Germiyanlılara ikta' olarak verilmiş olmalıdır. Nitekim Sâhip-Ata oğullarından sonra Batı Ucunun beylerbeyliğini Germiyanlılar yapmışlardır.

Aydın, Menteşe, Saruhan ve Ladik (Denizli) beyleri (İnanç-oğulları) ilk zamanlarda Germiyan-oğullarına tâbi idiler[14]

Kütahya ve civârında Germiyanlıların üstün bir kuvvete sâhip oldukları göz önünde tutulursa[14a] Batı Anadolu'nun fethini tamamlayan akınların Germiyan-oğulları ve onlara bağlı Uç Emirleri tarafından yapıldığı anlaşılır[15]. Uç tâbiri Türkçe sınır, hudut mânasınadır. Bir zamanlar bu tâbirin Avrupa ilim âleminde yanlış tefsîrlere yol açtığı ve Uç Türkmenleri denince, Uç isminde bir Türkmen kabîlesi olduğunu söyleyenlere karşılık F. Köprülü[16], bu husûsu gayet açık bir şekilde îzah etmiştir. Uç Türkmenleri Bizans sınırına yerleştirilmiş Türkmen guruplarıdır.

İ. H. Uzunçarşılı, Uclara hudut mühâfızı olarak yerleştirilen ve sonradan birer beylik kurmuş olan Karaman, Germiyan, Eşref, Hâmit ve diğer beyliklere bulundukları mıntıkanın ikta' yâni timâr olarak verildiğini kaydeder[17].

Sinop ve Kastamonu'dan Antalya'ya kadar uzanan sınır hattı üzerindeki Uç teşkilâtı, Türkiye Selçuklularının diğer sınır bölgelerinden ayrı bir öneme hâizdi. Bu uzanan sınır hattı üzerinde Bolu, Eskişehir, Kütahya, Denizli ve Afyonkarahisar bulunuyordu. Bu sınır bölgesinde yerleşen Türkler bu devrin kaynaklarında — U ç E t r â k i olarak isimlendirilmiştir[18].

Bu hudutların Güney Ucu hakkında Ebu'l-Fida, Coğrafyasında İbn Said'den naklen şu bilgiyi veriyor[19] :

---

(14) P. Wittek, Osmanlı İmparatorluğunun doğuşu, trc. F. Arık, s. 48; Menteşe Beyliği, s. 18; Ç. Uluçay, Saruhan-oğulları, İA, c. X, s. 239; Aydın-oğulları, s. 6, Uzunçarşılı bunlara ilaveten Karasi-oğullarını da zikreder (Anadolu Beylikleri², s. 84); jr. Speros Vryonis, The Decline of Medieval Hellenizm in Asia Minor and Prosess of Islamization from the Eleventh throught the Fifteen Century, London 1971, s. 139.

(14a) Halil İnalcık, The Emergence of the Ottomans, The Cambridge History of Islam, c. I, Cambridge 1970, s. 265.

(15) Aydın oğulları, s. 6.

(16) Oğuz etnolojisine âit notlar başlığı altında yazdığı makalenin sonuna eklediği, «Uç namında bir Türkmen kabîlesi var mıdır?» adlı yazısında bu meseleyi kesin olarak açıklamıştır (TM, c. I, s. 209-211).

(17) Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti teşkilâtına medhal, Ankara 1970², s. 105, 119.

(18) İbn Bîbî-Houtsma IV, s. 352 index.

(19) Ebu'l-Fida, Takvimü'l-Buldan, nrş. Ch. Schefer, Dresden 1846, s. 211.

قال ابن سعيد والتركمان خلق كثير من نسل الترك الذين قتحوا بلاد الروم
في مدة السلجوقية و قد مرنوا على مشادرة سكان الساحل من الخرائطه و اخذ
الاولادهم و بيعهم من المسلمين و عندهم تعمل البسط التركمانية المجلوبة الى
بلاد و بساحلهم جون يقال له جون مقرى و هو مشهور عند المسافرين يجلب
منه الخشب الى الاسكندرية و غيرها و يصب فيه نهر عظيم عميق قيل انه يعرف
بنهر البطال الذى قيل كان يكثر غزو الروم فى دولة بنى امية و على هذا النهر
جسر اذا كان الهدنة نصب و اذا وقعت الحرب رفع و هو حد بين المسلمين
والنصارى و فى شمال انطاليا جبل طغور له يقال إن فيها و فى جهاتها نحو
مائتى الف بيت للتركمان و هم الذين يقال لهم الاوج .[20]

Burada zikredilen kayıttan hudud boylarında çok sık Türkmen bulunduğu bunların da durmadan akınlar yaparak Bizans'dan memleketler fethettikleri bilinmektedir. Bütün bunların netîcesinde XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'nun fethinin tamamlandığı görülmektedir. Buralara yerleşen halkın tamamiyle göçebe (konargöçer) olmayıp, yaylalarda Türkmenlerin, şehir ve kasabalarda da yerleşik düzene alışkın halkın oturduğu anlaşılmaktadır[21].

---

(20) Ebu'l-Fida'dan nakil edilen bu metin Menteşe Beyliği kitabının tercümesinde s. 11 olarak tashih hatâsı sebebiyle yanlış gösterilmiştir. Metnin tercümesi: «İbn Said diyor ki; Türkmenler Selçuklular devrinde Rûm (Anadolu) diyârını fetheden Türk soyundan çokluk bir halktır. Bunlar Haraita'dan (bunun için bkz. Menteşe Beyliği s. 9) deniz kıyısında yaşayanları yağma ederek onların çocuklarını alıp götürmeyi ve müslümanlar arasında satmayı âdet edinmişlerdi. Onlarda başka yerlere gönderilen kilimler yapılır, buranın sâhilinde Cun (kasabası) vardır, buna Cun Makri denir. Burası misâfirlerce meşhurdur, buradan İskenderiye'ye ve başka yerlere odun (kereste) yollanır. Buraya büyük, derin bir nehir dökülür, bu nehrin Battal nehri diye mâruf olduğu söylenir. Bu nehrin üzerinde bir köprü vardır, barış zamanları indirilir ve harp çıktığı vakit kaldırılır. Bu Müslümanlarla Hristiyanlar arasında sınırdır ve Antalya'nın kuzeyinde Tuğurla Dağı vardır, burada ve bunun etrafında iki yüz bin kadar Türkmen çadırı olduğu söylenir ve bunlara Uç denir...» (Bu tercüme ufak-tefek farklarla Menteşe Beyliği s. 2 den alınmıştır.

(21) Menteşe Beyliği, s. 4.

Türklerin tabiatlarından ileri gelen özellikleri ile İslâmın emrettiği esaslar bakımından Hıristiyanların dinlerini terketmeğe zorlanmadan Türk topraklarında yaşamaları mümkün olmuştur. Esas itibâriyle aralarındaki düşmanlık aristokrat sınıfa bırakılmış ve her iki halk kendi aralarında dil ve din farkına rağmen maddî, mânevî ve iktisâdî sebeplerle iyi geçinmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da Türklerin Hıristiyan halk üzerinde hiç bir reaksiyon uyandırmadığından, bu memleketlerin fethedilmesinde bu husûsun önemli rolü olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyimle Orta-çağ dünyasında hâkim adâlet ve hukuk anlayışına bir yenilik olan bu davranış, bu ve diğer toprakların mânen fethini tamamlamıştır. Bu husus tıpkı Osmanlıların Rumeli'ye geçtikten sonra tatbik ettikleri siyâsete benzemektedir. Buralarda yerli Hıristiyan halk daha ziyâde çiftçilik ve zanaatla uğraşmakta olup, Uç Türkmenleri ise hayvan besimi ile ilgili yaylaklar aramakta olduklarından, iki gurup arasında iktisâdî bakımdan birbirini tamamlamak söz konusudur[22]. Selçuklu-Bizans hudud boylarındaki Uçlar idârî bakımdan iki kısma ayrılmış durumda idi ki, her iki kısmın başında kendilerine tâbi Uç Beyleri olan Uç Beylerbeyi bulunuyordu. Bunlardan Kastamonu'da Kuzey, Kütahya'da da Güney Uç Beylerinin şefi yâni Beylerbeyi oturuyordu.

III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in «1264-1283»[23] Moğol hükümdarlarının emriyle Erzincan'da öldürülmesinden sonra Selçuklu tahtına II. Gıyâseddin Mes'ud geçti. Bu, III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in amcası oğlu olup, İlhanlılar tarafından Selçuklu saltanatına sâhib olmuştu. Bâzı Anadolu emîrleri III. Keyhüsrev'in oğulları tarafını tuttukları için, II. Mes'ud'un hem nüfûzü yoktu, hem de Anadolu büyük karışıklıklar içinde idi. Zâten Kösedağ mağlûbiyetinden sonra Selçuklu tahtına geçen sultanlar tamamen müstakil olmayıp Moğollara tâbi bir durumda idiler.

Bu karışıklıklar ve Moğol tahakkümü netîcesinde XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında Anadolu'daki Türkmen beylikleri harekete geçerek bağımsızlıklarını kazanmağa başlamışlardır. Bundan sonra meydana gelen olaylar Paris Milli Kütüphâne-

(22) M. Akdağ, Türkiye'nin iktisâdî ve içtimâî tarihî, 1243-1453, Ankara 1959, c. I, s. 81-82.

(23) Tahrir Hay'eti, Keyküsrev III, İA, c. VI, s. 629-630.

sinde bulunan ve Feridun Nâfiz tarafından neşredilen, müellifi meçhul Selçuknâmeden tâkib edilebilmektedir[24]:

این بار دوم کرت است که سلطان بقنیه آمد پسران کودل را که نزد ارغون
رفته بودند در بارهی قنیه آویختند سه شنبه هفتم ماه ربیع الاخر
سنة خمس و ثمانین و ستمایة در قنیه قرار کرد اتراك قرمان ساکن بود ناگاه
اتراك کرمیان بولایت غرغروم تاختن کرد خرابی عظیم کرد سلطان لشکر مشغل
و مسلمان را بر گرفت قصد ایشان کرد مقدم لشکر بالتو بود پسر نبشی. آنچ
آتراك بود مقید کردند بطمع آن که دیگران نیز آن نیز بدست آید چون
دیدند که دیگران بدست نمی آید مقیدان را قتل کردند.

Metinde görüldüğü üzere 1286 (7 rebiülâhir 685) tarihinde bu karışıklıklardan istifade eden Germiyan Türkleri Gargurum vilâyetini yağma ve tahrip ettiler. Bunun üzerine II. Gıyâseddin Mes'ud Moğol ve Müslüman (Selçuklu) askerini alarak ayaklanan Germiyanlılar üzerine yürüdü. Bu kuvvetlerin başında Napşi oğlu Baltu bulunuyordu. Bu sırada Germiyan askerlerinden bir kısmı yakalanıp katledildiler ise de, çoğu kaçıp kurtuldu.

Bundan sonra Selçuknâmede görüldüğü gibi[25], Sâhip-Ata Fahreddin Konya'ya geldi. Buradan Gargurum'da bulunan ve Germi-

(24) Anonim Selçuknâme, metin, s. 69. Metnin tercümesi için bkz. Anonim Selçuknâme, trc. s. 47.

(25)

روز پنجشنبه یازدهم جمادی الاولی صاحب فخرالدین بقنیه آمد
از آنجا بغرغروم بدستبوس رفت چون صاحب آمد لشکر سلطان از کرمیان
غافل بود ازان امیران مقید که بعضی را خوش گرفته بود خبر بکرمیان
خبر فرستاده از دو طرف بلشکر سلطان تاختن کردند لشکر سلطان
شکسته شد ده امیر از اتراك کرمیان مقید بود خلاص کردند ولی خلق
بسیار از لشکر سلطان بقتل رفت این واقعه روز چهارشنبه هفدهم ماه
رمضان سنة خمس و ثمانین و ستمایه بود

(Anonim Selçuknâme, metin, s. 69). Tercümesi için bkz. Anonim Selçuknâme, trc. s. 47.

yanlıların te'dîbine giden II. Gıyâseddin Mes'ud'un yanına ulaştı. Sultan, ihtiyatsız olarak Germiyan emîrlerinden esîr bulunan on kişiyi de ordugâhta serbest olarak tutuyordu. Bu Germiyan emîrleri sultanın gafil durumunu soydaşlarına haber göndermek sûretiyle bildirdiler. Bunun üzerine Germiyanlılar ansızın II. Mesud'un ordusuna baskın yapıp, bu esîr emirlerin yardımıyla sultanın ordusunu bozdular ve esîrlerini de kurtardılar. Sultan Mesud'un birçok askeri de bu arada katledildi. Bu olay 1286 (17 ramazan 685) tarihinde vuku bulmuştu[26].

Anonim Selçuknâme'de[27] II. Gıyâseddin Mes'ud'un kuvvet toplayarak Germiyan-oğullarının üzerine yürüdüğü, Germiyanlıların gizli kaldıkları ve Sultan Mesud'un da Germiyan vilâyetini yağma ederek bir çok mal toplayıp Kayseri'ye gittiği anlatılmaktadır. Daha sonra sultanın çekildiğini haber alan Germiyan kuvvetleri meydana çıktılar. Bundan sonra Germiyan kumandanı Bozkuş Bahadır[28], Sâhip Fahreddin'in torununu katleyledi ve askerlerini de bozdu. Anonim Selçuknâme'de katledilen torunun ismi geçmiyor ise de Uzunçarşılı[29], bunun Şemseddin Mehmed olduğu kanaatindedir.

Bu olayı duyan Sultan II. Gıyâseddin Mesud Moğol ve Selçuklu askerleriyle birleşerek Germiyanlıların üzerine yürüdü. Bozkuş ve Germiyanlıların askerleri kaçtılar. Sultan Mesud Uç vilâyetlerini ve Germiyan memleketini yağmalayıp oradan da Konya'ya gitti[30].

---

(26) Anonim Selçuknâme, metin s. 69; Anonim Selçuknâme, trc. s. 47.

(27) Anonim Selçuknâme, metin s. 69-70; Anonim Selçuknâme trc. s. 47.

(28) XV. asır tahrir defterleri arasındaki Kütahya defteri içinde, Uşak kazâsı civârında «Bozkuş» oymağının bulunduğuna dikkati çekmek isteriz (İstanbul Belediye Ktp. M. Cevdet yazmaları, nu. 0.72, vr. 133a).

(29) Kitâbeler, c. II, s. 15-16.

(30)

ایں خبر بصاحب فخرالدیں رسید با سلطان لشکر مغل و مسلماں
را ستد قصد کرمیاں کرد بزعوش و لشکر کرمیاں گریخت در ولایت اوچ و
کرمیاں چند اں خرابی کردند باز بقراحصار آمدند سلطاں بقونیہ
آمد

(Anonim Selçuknâme, metin s. 70).

Anonim Selçuknâmede[31], 1288 (Cemaziyelahir 687) senesinde Germiyan Türkleri ve Bedrüddin Murad'ın[32], Selçukluklarla sulh yapmak için Konya'ya geldikleri kaydedilmektedir. Bunun üzerine II. Gıyâseddin Mesud'un emirlerinden olan Has Balaban onları karşılamağa çıktı. Onlarla görüşerek gönüllerini almak sûretiyle bir yakınlaşma hâsıl olup, bu sûretle anlaşmazlık giderildi. Bundan sonra Anonim Selçuknâme, Sâhip Fahreddin Ali'nin 1288 (h. 687) de öldüğünü bildirir[33]. Kısa bir sükûnet devresinden sonra 1289 (h. 688)'da Germiyanlılarla Selçuklular arasında tekrar mücâdeleye başlandığı görülmektedir[34]. Bu mücâdelede[35] Uç Türkmenlerinin harekete geçmesi üzerine II. Mesud'un emirlerinden İzzeddin Bey Germiyanlıların üzerine yürüyerek Lâdik (Denizli) emiri Ali-şîr oğlunun kızının oğlu Bedrüddin Murad'ın üzerine yürüdü. Lâdik vilâyetindeki Günler[35a], mevkiinde yapılan savaşta Germiyan ordusu bozguna uğradı. Bedrüddin Murad vuku bulan savaşta öldürüldü ve ordunun bir kısmı da kılıçtan geçirildi.

Germiyanlılar mağlûbiyetlerine rağmen savaşa devam ettiler. Bu savaşlardan bâzan Germiyanlılar bâzan da Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un askerleri üstün geldiler. Vâziyet bir müddet böyle devam etti ve nihâyet Selçuklu Sultanı gâlip gelerek muhaliflerini yâni Germiyanlıların bir kısmını öldürdü. Görünüşte, vaziyet bir müddet sukûnet buldu[36]. Bu olay 1290 (h. 689) yılında vuku bulmuştur. Bundan sonraki seneler için kaynaklarda bilgi bulunamamaktadır.

---

(31) Anonim Selçuknâme, metin s. 71-72.

(32) Onun Selçuknâme'de Ali-şîr oğlunun kızının oğlu olduğu bildirilmektedir (Anonim Selçuknâme, tercüme, s. 51).

(33) Anonim Selçuknâme, tercüme, s. 49.

(34) Anonim Selçuknâme, tercüme, s. 50.

(35)

از جانب اوج لشکر اتراك حرکت کرد عزیزالدین (عزالدین) بکلر بك لشکر
گرد کرد برابر ایشان رفت در ولایت لادیق در دیهی که آن را کلر ســی
خوانند مصاف کردند شکست به لشکر کرمیان افتاد بدر الدین مراد که
دختر زادهٔ پسر علیشیر بود کشته شد خلقی انبوه ازآن لشکر بقتل رفت.

(Anonim Selçuknâme, metin, s. 72-73).

(35a) Bu mevkiin Denizli merkez kazâsına bağlı Günarlar köyü olması mümkündür (Kütahya şehri, s. 31).

(36) Anonim Selçuknâme, tercüme, s. 50.

Yukarıda geniş olarak açıklamağa çalıştığımız 1286-1291 yılları arasında meydana gelen olayları anlatan tek kaynak Anonim Selçuknâme'dir. Bu konuda diğer kaynaklarda hiç bir bilgi görülmemektedir. Olayları günü-gününe nakleden Anonim Selçuknâme'nin bu hususiaki bilgileri aydınlatıcı bir mâhiyet taşımaktadır.

XIII. yüzyılın sonlarında artan Moğol tahakkümü ve Anadolu'daki iktisadî ve sosyal buhranlar neticesinde tevâif-i mulûk denilen beylikler, Selçuklu-Moğol idaresine karşı gelerek teşekküle başlamışlardır. 1283'te teşekküle başlayan[37] Germiyan-oğullarının bu tarihlerde Selçuklularla olan münasebetleri çok önemlidir. II. Gıyaseddin Mesud ile olan münasebetleri yukarıda açıklandığı üzere, karşılıklı mücadeleler şeklinde geçmişti. 1286-1291 yılları arasında meydana gelen bu olaylarda bazan Germiyanlılar ve bazan da Sultan Mesud'un kuvvetleri galip gelmişlerdir[38].

1291 tarihinden sonraki Selçuklu-Germiyanlı münâsebetleri hakkında bu devrin kaynaklarında bilgi bulunamamaktadır. Ancak 1299 (h. 699) tarihli kitâbe bu zamanda her ikisi arasındaki münâsebetlerin iyi olduğunu ve Germiyanlıların Selçuklu hâkimiyetini tanıdıklarını göstermektedir. Adı geçen bu kitâbe Ankara'daki Kızıl Bey Câmii minberinin tamir kitâbesidir[39]:

جدد هذا المنبر المبارك فى ايام السلطان الاعظم علاء الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن فرامرز خلد الله سلطانه

الامير الاجل الكبير يعقوب بن علىشير جدده الله مجده فى سنة تسع

و تسعين و ستمايه.

Kitâbede görüldüğü gibi 1299 (h. 699) tarihinde Germiyan oğlu I. Yakub Bey, Selçuklulara tâbi bir durumda ve Ankara'ya da

(37) O Turan, Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti, s. 230.

(38) M. Ferit-M. Mesut, Selçuklu veziri Sâhip-Ata ile oğullarının hayat ve eserleri, s.

(39) Bunu ilk defa Halil Ethem Bey 1911 yılında TOEM'nın II. cüzünde neşretmiştir (Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 113). Daha sonra Mübârek Galip (Ankara kitâbeleri, İstanbul 1341, c. I, s. 9) ve Uzunçarşılı (Kütahya şehri, s. 71) da neşr etmişlerdir. Yeni olarak minberin sanat değeri üzerinde durularak fotoğraflarıyla beraber tekrar neşredilmiştir (Uğurlu Ergül, Ankara Kızılbey Câmii minberi, Türk Entnografya Dergisi, Ankara 1968, sayı 10, s. 75-88).

hâkim olarak görülmektedir. Anadolu Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubat[40] bin Ferâmerz'e tâbi olarak görülen I. Yakub Bey 1299 (h. 699) tarihinden sonra bağımsızlığa kavuşmuş olmalıdır. Zikredilen kitâbenin bulunduğu Kızıl Bey Câmii şimdi yıkılmış olup Ulus Meydanı'ndaki yerinde hâlen Zirâat Bankası bulunmaktadır. Bu kitâbe Ankara Etnografya Müzesi'ndedir. Câmiin bânisi Kızıl Bey Anadolu Selçukluları emirlerindendir[41]. Zikredilen kitâbeden I. Yakub Bey'in bu tarihlerde Ankara havâlisine de hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu da onun yavaş-yavaş bağımsızlığını îlan etmeğe hazırlandığına işâret sayılabilir. Germiyan oğlu I. Yakub Bey'in hangi tarihte kat'î olarak bağımsızlığını kazandığı bilinememektedir. Bununla berâber 1300 (h. 700) tarihlerinde artık müstakil bir beylik olduğuna dâir bir kayıt mevcuttur.

Bu kayıt XVI. yüzyıl sonlarının meşhur tarihçisi Mustafa Âlî'nin bir eserinde[42] bulunmaktadır. Bu kayda dayanarak Germiyan beyliğinin bağımsızlığını ilân tarihi olarak 1300'ü kabûl etmek yerinde olacaktır. Bu arada bâzı ilim adamlarının daha başka bir tarihi meselâ 1302 yi kabûl ettiklerini zikretmek gerekir[43]. Bununla berâber bu tarihi kaydedenler kaynak zikretmeyerek ifâde etmişlerdir. Bu bakımdan Germiyan-oğullarının bağımsızlık tarihini 1300 olarak kabûl ediyoruz.

Germiyanlı Ali-şîr oğlu Yakub Bey Kızıl Câmii kitâbesinde e l - e m î r ü' l - e c e l l ü' l - k e b î r lekâbı ile tavsîf edilmiştir. Kızıl Bey Câmiinin minberinin tâmir kitâbesinden daha geç tarihte inşâ edilmiş olan ve bu gün Kütahya'da arkeoloji müzesi olarak kullanılan, halk arasında Demirkapı Medresesi diye anılan bir ese. vardır. Abdü'l-Vâcid isimli bir zât burada ders verdiği için ve sonradan oraya defn edilmesi sebebiyle Vâcidiye Medresesi diye de bilinmektedir. Hâlen bu medresenin giriş kapısının üst kısmında

---

(40) Bilgi için bkz. İ. Kafesoğlu, Keykubat III, İA, c. VI. s. 662-663.

(41) Kütahya şehri, s. 71.

(42) «Aydın vilâyeti, Saruhan memleketi, Germiyan nâhiyeleri, ve Hâmid ili ve İzmir cânipleri ve Teke ili ve Turgud tarafı ve Karesi cânibi ve Menteşe vilâyeti yedi yüz tarihinde ki, Sultan Gıyâseddin katl olundu, evlâdı kalmamağın bu zikr olunan beyler vilâyetlu vilâyetini korutup istiklâl üzre hutbelerin ve sikkelerin okudup hâkim oldular» (Âlî, Fusulu'l-Hallu'l-Akd Usulu'l-Harc ve'l-Nakd, Üniversite Ktp, Türkçe yazmalar, nu. 9783, vr. 102 b).

(43) Kütahya şehri, s. 33.

1314 (h. 714) tarihli bir kitâbe mevcuttur[44]. Kitâbede Melikü'l-Ümerâ vel'Küberâ ünvânıyla zikredilen Mübârüzüddin Umur bin Savcı, ismi sonradan Vâcidiye olan bu medresenin bânisidir. Melikü'l-Ümerâ tâbiri, XIV. yüzyılın başlarında en kuvvetli bir zamanı olan Germiyan Beyliğinin, beylerbeylik durumunda bulunduğunu göstermektedir.

1314 tarihlerinde Germiyan-oğulları Batı Anadolu'daki diğer beylikleri de nüfûzları altında bulundurmakta idiler. Hattâ Aydın, İzmir yörelerine uzanan Antalya, İsparta çevreleri ile Yukarı Sakarya havzasını içine alan geniş bir bölgedeki Türk beyleri Germiyan oğullarının idâresi altında idiler[45]. XIV. yüzyıl Memlûklu tarihçisi Şihâbüddin el-Umerî, kitabında Germiyan memleketi diye açtığı fasılda Germiyanlıları Şeyh Uryan'dan naklen uzun uzun anlatıp, merkezinin Kütahya olduğunu kaydediyor.[46]. Beyliğin kurucusu Ali-şîr oğlu Yakub Bey'dir. Yakub Bey'in babasının Ali-şîr olduğu 1299 tarihli Ankara'da bulunan Kızıl Bey Câmii kitâbesinden[47], Kalkaşandî'den[48] ve Eflâkî'den[49], anlaşılmaktadır.

Ali-şîr oğlu I. Yakub Bey devri Germiyan-oğullarının en kuvvetli zamanıdır. XIV. yüzyılın başlarında kuzey komşuları Osmanlılar hâriç Batı Beylikleri Germiyanlılara tâbi bulunmaktadır. İlk zamanlarda Osman-oğullarından çok daha kuvvetli durumda olan ve Batı Anadolu'da siyâsî istikrarı sağlayan bir beylik olmasına rağmen durumunu devam ettirememiştir. Şihâbüddin el-Umerî ıstılahlara dâir olan eserinde[50] Anadolu'daki emirlerden bahseder-

---

(44) عمر هذه المدرسة المباركة
المولى المعظم ملك الامرا و
الكبرا مبارز الدين امور بن ساوجى
من جزية الاشهر سنة اربع عشر و سبعماية.

(Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 126).

(45) M. Akdağ, Türkiye'nin iktisâdî ve içtimâî tarihi, s. 38.

(46) Mesâlikü'l-Ebsâr, s. 34-35.

(47) Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 113.

(48) Subhu'l-A'şâ, c. VII, s. 281.

(49) Menâkıbü'l-Ârifîn, c. II, s. 945, 947.

(50) (Et-ta'rif bi-mustalahati-ş-şerif) Süleymâniye, Ayasofya Ktp., nu. 3160 ve nu. 3823 deki yazmalarının vr. 26 b lerindeki bilgiler ile 1312 deki Mısır baskısı arasında Germiyan-oğulları hakkında farklı bilgi yoktur.

ken Germiyan-oğulları için kullandığı cümleler onların üstünlük ve mevkîlerini anlatmak bakımından mühimdir[51]. Burada Umerâ-i etrâk başlığı altında bunların en büyüğünün Germiyanın[52] sâhibi olduğu, bunun diğerleri arasında muhâfaza edilen bir mevkîi ve nufûzu bulunduğu kaydedilmektedir.

(51)

ملوك الروم و منها تعلق راياتهم و تعوم و تنتهى جنوبا الى بلاد ابن لاون و هى بلاد الارمن يحدها البحرى الشامى (هذه البلاد) بلاد متمة وهى مفرقة للملوك مجتمعه و انما هم لا يطلق عليهم الاماره و لا انتظام لكلمتهم ولا اجتماع لجملتهم اكبر صاحب كرميان و له بينهم وضع محفوظ و نظام مرعى .

(Şihâbüddin İbn Fadullah el-Umerî, et-Ta'rîf bi-Mustalahati'ş-Şerîf, Mısır, 1312, s. 40).

(52) Umerî'nin her iki eserinde (et. Ta'rîf, s. 40; Mesâ'ikü'l Ebsâr, s. 22, str. 13. s. 30, str. 16, s. 32, str. 14-15). Germiyan kelimesinin; Germiyan, Germitan, Germînân gibi farklı şekillerde yazılışları varsa da bunların hepsi sâdece istinsah hatâsıdır.

II

OSMANLILAR TARAFINDAN İLK ZAPTINA KADAR OLAN BİRİNCİ DEVRE 1300—1390

1 — I. YAKUB BEY ZAMANI (1300 - 1340) :

I. Yakub Bey devri Germiyan-oğullarının en kuvvetli zamanına rastlamaktadır. Memlûk inşa divanında bulunan XIV. yüzyılın ilk zamanları için Anadolu hakkında Mesâlikü'l-Ebsâr fî memâlikü'l-emsâr[1], adlı eserinde gayet kıymetli bilgiler veren Şihâbüddin ibn Fadlullah el-Umerî Germiyanlılardan uzun uzan bahsetmektedir. el-Umerî kitabındaki bilgileri seyyah Haydarı Üryan ve Seyyah Cenevizli Balaban'dan nakletmektedir. Kitabında Anadolu'daki Türkler hakkında umûmî bir bilgi verdikten sonra[2] ilk faslını Germiyanlılara ayırmıştır[3]. Fî memleket-i Germiyan başlığı altında bilgi vermeye başlamakta ve şöyle demektedir:

"و صاحب كرميان هو اكبر ملوك الاتراك و له تسلط على الجميع و تبسط فى ملكهم الوسيع و كرسى ملكه مدينة كوتاى (كوتاهيه) وهى كبيرة ذات قلعة جليلة و اعمال وسيعة و رساتيق من كل مكان و بلاد ذوات دواب سائمة وعمار و سكان و يقال ان له نحو سبع مائة مدينة و قلعة و له عساكر كثيرة قال العريان له اربعون الف فارس مدبونة [4]

(1) Bu eserin Anadolu'ya ait olan kısmı Franz Taeschner tarafından Leipzig'de 1929 yılında neşredilmiştir. Süleymâniye'de (Ayasofya, Arapça, yazmalar, nu. 3416, vr. 99 a v.d.) bulunan yazma nüshası ile bu neşri arasında Germiyan-oğulları hakkında verilen bilgilerde bir değişiklik bulunmamaktadır.

(2) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 1-33.

(3) Aynı eser, s. 34.

(4) Aynı eser, s. 34, 35.

el-Umerî yukarıdaki Arapça metinde görüldüğü gibi; Germiyan hükümdarının Türk meliklerinin en büyüğü olduğu, hepsinin memleketlerine hükmettiği, hükûmet merkezinin Kütay, yâni Kütahya olduğunu bildiriyor. Bu şehrin muazzam bir kalesi geniş bir mülhakatı, her tarafı bol mahsul veren köyler ve mezralarla dolu olduğunu, hattâ 700 şehir ve kaleye pek çok askere sâhip bulunduğunu söylemektedir. Umerî Haydarı Uryan'dan naklen Germiyanlıların 40.000 atlı askere mâlik olduğunu yazmaktadır[5] Cenevizli Balaban'dan naklen Umerî[6], Germiyanlıların askerlerinin Uryan'ın söylediğinden daha fazla olduğunu, harb zamanlarında 200.000 süvâri ve piyâde askerini tam techizatlı olarak çıkarabildiğini kaydetmektedir. Bu rakam Germiyanlılara tâbi Aydın, Menteşe ve Saruhan kuvvetlerinin de toplamı olarak kabûl edilmek gerekir. Yalnız Germiyan kuvvetlerinin 40.000 civârında olduğunu kabûl etmek yerinde olur[7]. Bu askerlerin kırmızı atlaslı, zînetli elbiseleri bulunduğu bâzı kıymetli eşyâ ve binek hayvanlarına sâhip oldukları öğrenilmektedir. Hattâ Anadolu'daki (Rûm) en meşhur atların Germiyanlı atları olduğu ve bunların filan-filan diye künyelerinin tutulduğu görülmektedir[8].

Mesâlikü'l-ebsâr I. Yakub Bey zamanında Bizanstan her yıl 100.000 dinar ve bâzı kıymetli eşyâların hediye olarak geldiğini de kaydetmektedir[9]. Bu, Yakub Bey devrinde Germiyan Beyliğinin kuvvet ve kudretine güzel bir misaldir. Yakub Beyin, büyük hü-

(5) Aynı eser, s. 35.

(6) و قال بلبان اضعفها و اكثر فقال انه اذا جمع و حشد مئتى الف مقاتل ما بين فارس و راجل و رامح و نابل قال و هم اهل حرب و قتال مصالتة و احتيال ولهم عدد حصينة و سلاح للحرب و للزينة من الفولاد المجوهر و الاطلس الاحمر و ما يذهب هذا المذهب و لهم مال جم من صامت و ناطق و نعم لا يحصيها الا الخالق و خيلهم نهاية فى الرومية لا يسبقها سابق و لا يتعلق بغبارها الغبراء و لا يلحقها لا حق مسومة عند هم بما غلا من الاثمان معروفة بينهم هذا امه فلانه و هذا ابوه فلان .

(Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35).

(7) Uzunçarşılı, Osmanlı devleti teşkilâtına medhal, s. 143.

(8) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35.

(9) Aynı eser, s. 35.

kümdarlar gibi emîrleri, vezirleri, kadıları, hazîneleri ve konakları olduğu ve sultanlara mahsus herşeye sâhip bulunduğu bilinmektedir[10]. H. Ethem Bey Mesâlikü'l-ebsâr'dan naklen diğer beyliklerin Germiyanlıların yüksek hâkimiyeterini tanıdıklarını ve hattâ vergi bile verdiklerini yazmaktadır[11]. Yakub Bey devrinde Germiyanlıların Umumî durumu incelendikten sonra, bu zamanda meydana gelen olaylar tetkîke başlanabilir. Batı Anadolu'daki Bizans topraklarının XIV. yüzyılın ilk on senesinde Türk Beylikleri arasındaki taksimi hakkında Nicephorus Gregoras şu bilgileri vermektedir[12]: «Roma ordularının bu mıntıkadan çekilmesinden sonra denize kadar olan bütün arâzi Türk Satraplıkları hegemonyasına geçti. Türkler Clerge ile anlaştıktan sonra Asya'da bir zamanlar Roma hegemonyasına girmiş bulunan yerlere muhâcirler yerleştirdiler. Karmanos Alisurios[13], İç Firikya'nın büyük bir kısmını ve Philadelphia'ya[14] kadar olan arâziyi Menderes çayı civârında bulunan Antiokhia havâlisini işgal etti. Ordan İzmir'e kadar uzanan bölge ile İyonia'nın sâhilden uzak kısımlarını Sarkhanes adı verilen bir diğeri aldı. Sasan adlı biri Manisa çevresini Priene'yi ve Ephesos'a (Ayasulug-Selçuk) kadar uzanarak oralarını kendine satraplık yaptı. Lydia'dan, Eolia'dan Hellespont Misia'sına kadar olan sâhayı Kalames ve onun oğlu Karase aldı. Olympos civârını ve bütün Bithynia'yı Atman adında bir başkası elde etti. Sakarya nehrinden Paphlagonia'ya kadar Amurios'un oğulları arasında paylaştılar».

Yukarıdaki metinde zikredilen Karmanos Alisurios, Germiyanlı Ali-şîr'dir. Bâzı müellifler Karmanos'u r harfi ile ın harfi arasına a harfi koyınak sûretiyle Karamanos yapıp, Germiyanlılarla Karamanlıları birbirine karıştırmışlardır[15]. P. Wittek bu yanlışlığı düzeltmiştir[16].

I. Yakub Bey zamanında Bizanslılarla karşılıklı savaşlar vuku bulmuştur. Yakub Bey Menderes nehri yakınlarındaki Tripolis

(10) Aynı eser. s. 35.
(11) H. Ethem, Anadolu'da islâmî kitâbeler, TOEM, yıl 5 (İstanbul 1330), s. 144.
(12) Menteşe Beyliği, s. 17, not 47 den naklen Nic. Gregoras I, s. 214 B.
(13) Germiyanlı Ali-şîr-dir.
(14) Alaşehir.
(15) H. A. Gibbons, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu, trc. Ragıb Hulûsi, İstanbul 1928, s. 24; Menteşe Beyliği, s. 18, not 43 den naklen bkz. Chalcocandyles, Darko neşri, s. 12 ve müteakıp, 15 B.
(16) Menteşe Beyliği, s. 18, not 43.

şehrini[17] alıp Philadelphia (Alaşehir)'yı kuşatmağa başlamıştır[18]. Bu kuşatmada Sasa Bey ile Aydın oğlu kuvvetlerinin de hazır bulunduğu anlaşılmaktadır[19]. Bu durum karşısında Bizans imparatoru IX. Mihael, Küçük Asya'da kalan son arâzi parçalarını kurtarmak için teşebbüse geçip, yabancı Katalan kuvvetlerini yardıma çağırıp Roger de Flor adındaki komutanın emrinde kuvvetler sevketmiştir. Bizans hâkimiyetindeki bu kuvvetler 1304 yılının ilkbaharında Küçük Asya üzerine yürümek gayesi ile 1303/4, Kyzikos (Kapudağ) üzerinde[20] Artaqui(Erdek)'de kışladılar[21]. Germiyanlı Ali-şîr oğlu Yakub tarafından muhâsara altında tutulan Alaşehir tazyik altında idi. Yakub Bey önce burayı elde etti. Daha sonra Katalan[22] kuvvetlerinin Alaşehir üzerine geldiğini öğrenince hem şehrin içinden hem de dışından iki kuvvet arasında kalmamak için buradan uzaklaşma ihtiyacını duydu; uzaklaşır-uzaklaşmaz düşman kuvvetleri ile karşılaştı[23]. Pachymeres'in Moncada dan naklen anlattığı Alaşehir savaşının çok şiddetli geçtiği anlaşılmaktadır. Alaşehir'de yiyecek ve içeceğin çok pahalıya satıldığı misaller verilerek anlatılmaktadır[24]. Lebeau[25] da Germiyanlılar ile Karamanlıları karıştırmakta, Germiyanlılara Karaman demektedir. Halbuki bu tarihte vuku bulan Alaşehir savaşının Karamanlılarla bir ilgisi yoktur.

Bu savaş sırasında Lebeau Bizans kaynaklarına dayanarak verdiği bilgilerde Germiyanlıları uzun uzun anlatmaktadır. Onlara, «Asya'nın en sağlam ve kahraman insanlarını yetiştiren mem-

(17) Denizli'nin Buldan Kazâsına yakın bir yerdir (T. Baykara, Denizli Tarihi, İstanbul 1969, s. 37).
(18) N. Asım-M. Arif, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 495.
(19) Menteşe Beyliği, s. 43; Aydın-oğulları Tarihi, s. 17.
(20) Franz Dölger, Regesten Der Karserurkunden des Oströmischen Rercches 565-1453, München 1960, c. IV, s. 39-40
(21) P. Wittek, (Menteşe Beyliği, s. 47'de). seferin cereyan tarzını anlatan görgü şâhitlerine dayanarak bilgi vermektedir bkz. Roman Muntaner et L'Empire Byzantin, Paris 1927, s. 9. v.d; K. Lenz, Chronik der Elden En Ramon Muntener, Stutgart 1884, s. 368-374.
(22) Katalanlar hakkında bilgi için bkz. Steven Runciman, The Sicilian Vespers, A history of the Mediterranean world in the later thirteen century, Cambridge 1961; 1311 yılından sonraki faaliyetleri için bkz. Kennet Setton, Katalans Dominations of Athens, London 1948.
(23) Lebeau, Histoire du Bas-Empire, Paris 1835, c. XIX, s. 42.
(24) Aynı eser, s. 42.
(25) Aynı eser, s. 42.

leketten gelen» tâbirini kullanmakta, ordunun 8.000 süvâri, 12.000 piyâde askerinden müteşekkil olduğunu yazmaktadır[26]. Bu savaş sırasında Katalan kuvvetlerinin daha az olduğu fakat disiplinli ve devrin modern harp silahları ile techiz edilmiş bulunduğu kaydedilmektedir[27]. Yapılan savaşta Katalan kuvvetlerinin Germiyanlıları bozguna uğrattığı ve Alaşehir civârından attığı anlaşılmaktadır. 20.000 civârında bulunduğu tahmin edilen Germiyan kuvvetlerinin çoğunun bu savaşta öldüğü yazılmaktadır. Savaşın 1304 senesi ilkbaharında vuku bulduğu tesbit edilmiştir[28]. Bu teşebbüste Alaşehir'in alınamadığı görülmekte ise de daha ileriki tarihte yâni 1314 (h. 714) de zapdedilmiş ve haraca bağlanmıştır[29].

Bundan sonra Yakub Bey'in subaşısı olduğu bilinen Aydın oğlu Mehmet Bey, Rumlarla harbetmek üzere İzmir vilâyeti havâlisine gönderildi. Menteşe beyin damadı olan Sasa bey bu havaliye daha önce gelmiş ve Tire ile Ayaslug'u alıp Sakız adasını dahî yağma etmişti[30]. Bu sırada Aydın oğlu Mehmet Bey'in Sasa Bey ile dostâne ilişkileri olduğu görülmektedir[31]; fakat daha sonra bu münâsebetler bozulmuştur. Sasa Bey bir müddet hıristiyanlarla iş-birliği yaptıysa da sonunda onlarla da bozuşmuş ve hıristiyanlara karşı yaptığı bir savaşta maktûl düşmüştür[32].

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin torunu Ulu Arif Çelebî'nin Birgi'yi ziyâreti sırasında Aydın oğlu Mehmed Bey'in de I. Yakub

(26) Aynı eser, s. 42.
(27) Aynı eser, s. 42.
(28) Menteşe Beyliği, s. 43.
(29) Daha Önceki bahiste verilen bu kitâbede Vâcidiye Medresesinin kapısı üstündeki Taşın dördüncü satırında, Medresenin Alaşehir'den gelen cizye ile yapıldığı kaydedilmektedir.
(30) Düsturname-i Enverî, Medhal, s. 21.
(31) «Germiyan ilinden idüp fethi bab
Germiyan tutar idi ana rikab
Sasa Bey derler adı bir Gâzi er
Evvelâ ol Birgi'yi feth eylemiş
Aydın oğlunu getürmüş toylamış
Aydın oğlu Ayasluğ'a gelüb
Fetheder hem dâiresini alub»
(Düsturnâme-i Enverî, s. 17).
(32) «Hem hasedden fitne Sasa eyledi
Mümin iken avni tersa eyledi
Ol gazada katl oldu ol dahî
Çok ganîmet mal alur miri sahî» (Aynı eser, s. 17-18).

Bey'in subaşısı olduğu bilinmektedir[33]. Daha önceki bahislerde Aydın, Menteşe ve Saruhan beylerinin ilk zamanlarda Germiyanlılara tâbi emirler oldukları tesbit edilmişti. Nitekim Menâkıbü'l-Arifîn'de zikredilen bu kayıt da durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Ulu Arif Çelebî'nin Lâdik (Denizli) şehrini ziyâretini anlatan Ahmed Eflâkî Germiyanlılarla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir[34]. Buna göre Germiyan emîri Ali-şîr oğlu[35] Lâdik civârında Alâmeddin Bazarî mevkiinde ordugâh kurmuştu. Yakub Bey'in Denizli civârında ordugâh kurması bu sırada Denizli'de bulunan İnanç-oğullarının Germiyanlılara tâbi olduğunu göstermektedir[36].

---

(33)

چون حضرت چلبی عظم‌الله ذکره بار اول بشهر برکی رسید هنوز مبارز الدّین محمد پك ولد آیدین رحمه الله فتح آن ولایت و توابع آن نکرده بود و چند سوار و پیاده خد متگران داشته از سوباشیان ولد علیشیر بود .

(Ahmed Eflâkî, Menâkıbü'lArifîn, c. II, s. 947).

(34)

همچنان بنده خاکی روایت می کند که روزی حضرت چلبی با اصحاب شهر لادیق بدیدن ولد علیشیر امیر کرمیان رفته بود و او با لشکر انبوه در صحرای علم‌الدین بازاری فرود آمده خیام زده بودند همانا که استقبال حضرت چلبی کرده عزت عظیم نموده و لطفها کرد چون اصحاب بتلاوت قرآن و تقریر معارف شروع کردند مذکور از غایت بله و کمال سفه تغافل نموده بملاهی خود مشغول شد از آنك مردی ترك و بی تکلف و از عالم اولیا بی خبر از ناگاه حضرت چلبی نعره بزد و زود بر خاست و همانندم سوار گشته با اصحاب روانه شد و بحدت تمام ولد علیشیر را دشنامها می داد و می رفت و کسی را از آن هیبت مجال سؤال نبود همانا که از عالم غیبت ناگاه بادی عظیم وزیدن گرفت و صرصری پیدا شد .

(Ahmed Eflâkî, Menâkıbü'lArifîn, c. II, s. 947).

(35) Burada adı geçen Ali-şîr oğlunun I. Yakub Bey olduğunda şüphe yoktur. Çünkü Ulu Arif Çelebi'nin 1319 (h. 719) tarihinde vefat ettiği bilindiğine göre bu tarihten önce yapılan seyahat sırasında Germiyan beyi I. Yakub'tur. Eflâkî onun için Yakub Çelebî diye de bahsetmektedir (Menâkıbü'l-Arifîn, c. II, s. 947).

(36) F. Köprülü, Germiyan Beyliği tarihine âit. TM, c. II, s. 412.

Ulu Arif Çelebî'nin ziyâreti sırasında Yakub Bey kendi köleleriyle meşgul olup bu zatla hiç ilgilenmemişti. Buna çok üzülen Ulu Arif Çelebî mâiyetini alıp oradan atlara binerek uzaklaştı. Yolda giderken Ali-şîr oğlu Yakub Bey'e o hareketinden dolayı kötü dualarda bulunuyordu. Yakub Bey bulunduğu yerde bâzı acâyip hallerin olduğunu görüp, bunu Ulu Arif Çelebî'ye atfederek yaptığı hatâyı anladı. Arkasından adamlar gönderip özür diletti. Gönderdiği adamlar arasında bulunan ordusunun subaşısı Aydın oğlunun damadı emîr Saadeddin Mubârek Kabız vâsıtası ile tövbe ettiğini ve af dilediğini bildirdi[37].

Emîr Saadeddin Mubârek etrâfındakilerle Ulu Arif Çelebî'ye hizmetler edip inâyet ve merhamet istedi. Arif Çelebî de affettiğini bildirip, Yakub Bey'e külâhını gönderdi[38].

Daha sonra Ulu Arif Çelebî Kütahya'ya geldiği zaman, Yakub Bey kızını kucağına alıp geldi ve ona mürîd oldu[39].

1314 yılında İlhanlı hükümdârı Olcaytu Hanın veziri Emîr Çoban, mühim bir kuvvetle Anadolu'daki Beylikleri itaatı altına almak istemiştir. Emîr Çoban Erzincan ile Sivas arasında ordugâh kurdu. Bu durum Anadolu Beylerini kuşkulandırdı, bunun üzerine Karaman oğlundan başkası Emîr Çoban'ın yanına gidip hediyeler vermek sûretiyle itaatlarını bildirmişlerdi[40]. Bu beyler arasında Aksarâyî'nin bildirdiğine göre «Umerâ-i Germiyan ve ebna-

---

(37)

آخرالامر در عقب ایشان داماد ولد آید ین امیر سعد الدین مبارك قابض‌را که سوباشی لشکر بود فرستاده عذرها خواست و استغفار نموده مرید شد .

(Eflâkî, Menâkıbü'l-Arifîn, c. II, s. 946).

(38) Eflâkî, c. II, s. 946.

(39)

چون بمبارکی بکوتاهیه وصول افتاد خدمت چلبی یعقوب بك دختر خود را بر کنار گرفته بیامد و مرید چلبی شد و خدمات نمود .

(Eflâkî, c. II, s. 947).

(40) Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI, s. 320.

i Ali-şîr» de bulunuyordu[41]. Buradaki Umera-i Germiyan tâbiri ile Germiyan-oğullarına tâbi emirler, ebna-i Ali-şîr'den de Germiyanlı Ali-şîr soyundan olanları anlamak gerekir[42].

Daha sonra İlhanlıların Anadolu vâlisi Çoban oğlu Timurtaş, Hâmid oğlu Dündar Bey ile Eşref oğlu Süleyman Bey'i katledip Karaman oğlunu da zorla itaat altına almıştır. Bu sırada Karahisar emîri Germiyan oğlu Yakub Bey'e sığınmış olduğundan, Timurtaş buna bir şey yapmamıştır. Bu hâdisenin akabinde Karahisar emîri Yakub Bey'e damat olarak durumunu kuvvetlendirmiştir. Daha sonra Germiyanlılara tâbi bir emîr olarak Karahisar'da vâlilik yapmıştır[43].

Germiyanoğlu I. Yakub Bey devrinde Osmanlılarla da münâsebetler olmuştur. Germiyanlılarla Osmanlıların münâsebetleri ilk zamanlarda düşmanca bir şekilde cereyan etmiştir[44]. Çünkü Germiyanlılar I. Yakub Bey devrinde Batı Anadolu'daki diğer beylikleri de himâyesinde bulunduruyor ve bir bakıma Anadolu'da siyâsî istikrarı sağlıyor, Bizanslılardan yeni yeni memleketler fethettiriyordu. Osmanlıların hâricindeki Batı Anadolu Beyliklerini himâyesi altında tutarken Osmanlılar da diğer taraftan yeni yeni fetihler yapmakta idiler. Zâten Germiyanlıların kuzey komşusu olan Osmanlılar Anadolu birliği için kendisini lider görüyordu. Bu sebeble iki beyliğin arası açıktı.

---

(41)

از هر طرف که بود امراء اتراك سر بر خط طاعت نهادند فلك الدين ديندار حميد از بورغلو و اولاد اشرف از غرغروم و اسباط صاحب فخر الدين از قرا حصار دوله و امراء كرميان و ابناء علیشیر از كوتاهیه و قلاع آن حدود و سلیمان پاشا از قسطمونیه كه در هیچ عهدی از عهود متقدم احضار و استحضار ایشان صورت نبسته بود جمله متعاقب یقشلاق قرانبوك حاضر شدند و مطاوعت و امتثال نمودند مطیع و منقاد گشتند.

(Aksarâyî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, s. 311).

(42) Kütahya şehri, s. 38.

(43) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 36.

(44) Neşrî-Menzel, s. 21; Aşık Paşa-zâde, nşr. Âli, s. 4, 11, 15.

Selçuklular, Germiyanlılarla aralarının açık olduğu zamanlarda, 1299 dan evvel, Eskişehir ile İnönü'yü Osmanlılara vermişlerdi[45]. Osman Gâzî 1313 yılında Leblüce (veya Leblebici) hisarını[46] fethe giderken Germiyanlılardan çekindiği için oğlu Orhan Bey'i, Kösemihal ve Saltuk Alp ile birlikte Karacahisar (İnönü)'a göndermiştir[47]. Germiyanlıların teşviki ile Çavdar Tatarlarının, Orhan Gâzî'nin Eskişehir'de bulunmasından istifâde ederek, Osmanlı topraklarına hücûm ettiği, Karacahisar şehrini ve pazarını yağmaladığı bilinmektedir.

Germiyanoğlu Yakub Bey'in Çavdar Tatarlarını teşvik ederek Osmanlıların şehirlerini yağma ettirdiği bir vâkıadır[48]. Germiyanlılardan bir mültezim, Eskişehir pazarında alışveriş yapan halktan vergi almak istemiş, bunun üzerine mültezim Eskişehir'den uzaklaştırılmış, bu hâdise de iki beylik arasında savaşa sebep olmuştur. Yapılan savaşta Germiyanlıların mağlûp olduğu anlaşılmaktadır[49].

I. Yakub Bey'e âit 1321 (h. 721) tarihli bir vakfiye sûreti mevcuttur. Böyle bir vakfiyenin varlığından Uzunçarşılı bahsetmiş, fakat nerede olduğu hakkında bilgi vermemiştir. Adı geçen belge Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde yaptığım çalışmalar sırasında tesbit edilmiştir[50]. Yakub Bey devrine âit 1299 tarihli Kızıl Bey Câmii minberi kitâbesinden başka şimdilik kağıda yazılı yegâne vakfiye sûretidir. Vakfiyenin aslı mevcut olmadığı için Kadı sicilinden Mücedded Anadolu Defterine sûreti nakledilmiştir. Vakfiyenin, Vakıflar Genel Müdürlüğünde yaptırılmış Türkçe tercümesi de vardır[51].

Vakfiye Uşak kazâsında tesis ve binâ edilen zâviyeye âit olup, Hâcim köy ve etrâfındaki diğer vakfedilen arâzi ve hudutları tesbit etmektedir. Şâhitler arasında :

---

(45) Neşrî, Türk Tarih Kurumu, c. I, s. 87; N. Asım-M. Arif, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 581.
(46) Uludağ'da bir kale.
(47) Neşrî, TTK, c. I, s. 120; Neşrî-Menzel, s. 35.
(48) Aşık Paşa-zâde, nşr. Âli, s. 25.
(49) Hayrullah Efendi Tarihi, c. II, s. 39-40.
(50) Bu vakfiye Uşak'ın Hâcim köyüne âit olup (Mücedded Anadolu Defteri, nu. 6-592, s. 139, sıra nu. 116) da kayıtlıdır. Sureti ve tercümesi için bkz. Ekler.
(51) Tercüme Defteri, nu. 2134, s. 173-174.

1 — Ali bin İskender

2 — Muhyiddin bin Musa

3 — Musa bin Ömer

4 — Cemal Halil Fakih

5 — Mevlânâ Abdüssamed Hayreddin

6 — İshak? bin es-Seyyid Haydar

isimleri geçmektedir. Vakfiyede Yakub Bey İbni Mehmet Bey el-Germiyânî[52] ismi mevcut ise de I. Yakub Bey'in babası Ali-şîr olduğundan burada bir istinsah hatâsı olmak gerekir.

Mezkûr vakfiye 1321 (h. 721) tarihli olup I. Yakub Bey'e âittir. Ancak vakfiyede Yakub Bey'in babası Mehmet Bey olarak gösterilmektedir. Yakub Bey'in babasının Ali-şîr olduğu kat'î olarak tesbit edilmiştir. Bu durumda vakfiye h. 821/1418 tarihli olsa o zaman II. Yakub Bey devrine rastlar ise de, II. Yakub Bey'in babası da Süleyman Şah'tır. Adı geçen altı şâhit arasında meşhur bir şahıs bulunmadığı için tarih husûsunda bu yönden bir tahmin mümkün olamamaktadır. Vakfiyenin yazılı olduğu şekilde 1321 (h. 721) tarihli ve I. Yakub Bey'e âit olması gerekmektedir.

Yakub Bey'in hangi tarihte ve nerede vefat ettiği hakkında kat'î bilgi bulunamamaktadır. Subhu'l-A'şa'daki bir kayıttan 1340 (h. 741) tarihinde Yakub Bey'in Mısır ile mektuplaştığı hakkında bilgi mevcuttur[53]. Buna göre Yakub Bey'in 1340 tarihinde hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Melikoff[54] eserinde, Yakub Bey'in ölüm tarihini 1320 olarak göstermekte ise de yanlıştır.

---

(52) 1321 (h. 721) tarihli bu vakfiyede I. Yakub Bey'in babasının Mehmed olarak gösterilmesi doğru değildir.

(53)

و منهم يعقوب بن على شار و رسم المكاتبه اليه الاسم و" النشامى " بالياء و تعريفه اسمه . قال فى " التثقيف" و قد ذكر القاضى ناصرالدين بن النشائى انه كتب اليه كذلك فى سنه احدى و اربعين و سبعمايه .

(Kalkaşandî, Subhu'l-A'şa, c. VII, s. 281).

(54) Le Destan D'Umur Pacha, Paris 1954, s. 46, not 4.

Yakub Bey'in mezarı hakkında Evlîyâ Çelebî Hezar Dinar ile[55] berâber Hıdırlık tepesinde defnedilmiş bulunduğunu kayd eder[56]. Son Germiyan Beyi II. Yakub Çelebî'nin türbesi yaptırdığı imâret mescidi içinde olduğuna göre, adı geçen Yakub Bey, I. Yakub Çelebî olmalıdır.

I. Yakub Bey'in mezarının Afyon'un Şuhud nâhiyesine bağlı bugünkü Hallac köyü yakınında Seydi mevkiinde bulunduğunu, eski Afyon Müzesi Müdürü Süleyman Gönçer söylemekte ise de doğru değildir[57]. Seydi adlı köye âit bir zâviyedarlık beratı sûreti Kadı sicillerine kaydedilmiş[58] ise de bu kayıt II. Yakub Bey'e âittir. Çünkü aynı yere âit ve aynı hususta II. Yakub Bey'in bir vakfiye sûreti vardır[59]. Arşivde bulunan XVII. yüzyıla âit Anadolu zâvilerini ihtivâ eden iki defterde de Afyon'a tâbi Seydi adlı köydeki zâviye veya I. Yakub Bey'e âit bir türbe olduğuna dâir herhangi bir kayda rastlanamamıştır[59a]. I. Yakub Bey devri edebî ve ilmî faaliyetler bakımından da mühim gelişmeler göstermiştir. Zîra bu devirde 1314 (h. 714) tarihli Umur bin Savcı'nın yaptırdığı ve sonradan Vâcideye diye anılan Kütahya'da bir medrese vardır. Ayrı-

---

(55) İmâdüddin Hezar Dinarî, Selçuklu uç beylerinden olup, 1243 (h. 641) tarihli Kütahya'nın güneyinde Hıdırlık tepesi denilen yerde bir mescit ve bir kitâbesi vardır. Mescit hâlen metrûk ve bakımsız bir haldedir. Hezar Dinarî ayrıca Kütahya'nın içinde kendi adıyla anılan bir mescit yaptırmıştır. Bu mescit yıkılmış olup, bugün yerinde Saadeddin Camiî bulunmaktadır. Bu câmiin bedesten tarafındaki kapısının kitâbesinde Hezar Dinarî'nin bu civarda medfun olduğu yazılıdır :

«İbadetgâh-ı hak hem dilküşa, tebrike lâyıktır.,
Ferah bahşa-yı ervah buyursun cümle müştakîn.
Ziyâret isteyen elbet varır Dergâh-ı Mevlâya.
Hezar Dinar da bunda defin-i makber-i müşkin.»
(Kütahya Câmileri, s. 55).

(56) Seyahatnâme-i Evliyâ Çelebî, İstanbul 1935, c. IX, s. 17.

(57) Afyon İl Yıllığı, s. 98.

(58) «Karahisâr-ı sâhib'e tâbi Şuhud kazâsına muzâfe Seydi nâm kariyede vâki Germiyan-Zâde Yakub Bey vakfının vazife-i muayyene ile zâviyedarlık cihetine ba-berat-ı âli mutasarrıf olan es-Seyyid Süleyman Efendi İbni Hasan bu esnâda vefat edüb...» (Afyon Müzesi, Kadı sicilleri, nu. A. 81, metin nu. 59, bkz. vesikalar).

(59) BA, Ali Emirî, I. Murad devri, nu. 12. Bkz. Vesikalar.

(59a) BA, Kâmil Kepeci, nu. 269; BA, Mâliye Defteri, nu. 6065. Bu defterlere dayanılarak bir mezuniyet tezi yapılmıştır (Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı imparatorluğunda XVIII. asırda Anadolu'da zâviyeler, İstanbul 1971 Ekim. Tarih Semineri Kütüphânesi, Tez nu. 1673).

ca Sultan Veled[60] de Kütahya'ya gelmiş ve Kütahya için gazel yazmıştır. Sultan Veled'in hangi tarihte Kütahya'ya geldiği belli değil ise de 1312 tarihinde vefat ettiğine göre bu tarihten önce I. Yakub Bey zamanında Kütahya'yı ziyâret etmiştir. Daha sonra da Ulu Arif Çelebî Kütahya'ya gelmiştir.

Sultan Veled Farsça divanında Kütahya hakkında şu bilgileri vermektedir[61] :

1 — Kütahya gibi bir şehir olamaz, ne mutlu orada bir ay oturan kimseye.

2 — Saadeti yâr olup da iki ay oturacak olan bir kimse hatsiz, hesapsız istifâde eder.

3 — Bu şehir, bir güneş gibidir, her tarafı yüz (vecih) dür, ki onun yüzünün arkası, karanlığı yoktur.

4 — Letâfet de cennete benzer, Yarabbi! Ona eziyet ve kahır gönderme.

5 — Hiç tatlı bir güzele, kusuru olmadığı halde, bir kimse zehirli şerbet içirir mi?

6 — Onun her köşesi bir bağ ve bahçedir, onun her tarafından bir pınar ve nehir akmaktadır.

7 — Onun duvar içine alınmış, muhâfaza olunmuş endamlı, güzel bir kalesi vardır ki, onun gibisini dehirde hiç kimse görmemiştir.

8 — Böyle güzel şehre bin Herat, bin Merv ve Ehr beldesi feda olsun.

9 — Veled'e onun güzelliği belli olunca, herkesin yanında onun övgüsünü açıkça söylemektedir.

I. Yakub Bey'in 1340 tarihinde hayatta olduğu bilindiğine göre Beyliğin bağımsızlık tarihi olarak da 1300 tarihi kabûl edildiği takdirde 40 yıl kadar emîrlik yaptığı anlaşılmaktadır. Vefatından sonra yerine oğlu Mehmet Bey geçmiştir.

---

(60) Bilgi için bkz. T. Yazıcı, Sultan Veled, İA, c. XI, s. 28-32.

(61) Divan-ı Sultan Veled, nşr. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1941, s. 550; F. N. Uzluk, Germiyan oğlu Yakup II. Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 74.

2 — MEHMET BEY DEVRİ (1340 - 1361) :

I. Yakub Bey'den sonra Germiyanlıların başına oğlu Mehmet Bey geçmiştir. Mehmet Bey ve devri hakkında kaynaklarda pek az bilgiye rastlanmaktadır. Mehmet Bey'in Türklerin elinden Katalanlar tarafından alınmış olan Kula ile Angir yâni Simav'ı geri aldığı II. Yakub Bey'e âit meşhur Taş Vakfiye'de kaydedilmektedir:

«Küldi (Kula) babam atası Mehmet Bey kâfirden aldı ve Simav kölün dahî babam atası

Mehmet Bey kâfirden aldı. Geru kalan vârislere helal itdürüp bunları vakf ettim»[1].

Kula ismi bu taş Vakfiye'de Küldi, Bizans tarihlerinde de Küle olarak geçmektedir. Mordtmann, Kula'yı Kütahya olarak kabûl etmekte ve Kütahya'nın da Mehmet Bey tarafından zapt edildiğini yazarak hatâya düşmektedir[2]. Halbuki Kütahya'nın daha Selçuklular zamanında Hezar Dinarî tarafından zaptedildiği bilinmektedir[3]. Kütahya'nın Mehmet Bey tarafından zaptı meselesi kabûl edilebilecek bir husus değildir. Daha I. Yakub Bey zamanında Kütahya ve civârına hâkim olunduğu bu devrin bütün kaynaklarında zikredilmektedir. Bu husus I. Yakub Bey devrindeki kısımda geniş olarak anlatılmaktadır.

Mehmet Bey'in lakabının «Çahşadan»[3a] olduğu Şeyh-oğlu Mustafa'nın Hurşid-nâme adlı eserinden öğrenilmektedir[4]. Şeyh-oğlu Mustafa, Hurşid-nâme adlı eserini Mehmet Bey'in büyük oğlu Sü-

(1) Taş Vakfiye, bkz. Ekler.
(2) Mordtmann, Germiyan, EI¹, c. III, s. 66-67.
(3) F. Köprülü, Germiyan Beyliği tarihine ait, TM. c. II, s. 413-414. Hezar Dinarî'nin Kütahya civârında bulunan bir kitâbesi mevcuttur.
(3a) Mücadeleci çarpışan mânasına (Anadolu Beylikleri², s. 44).
(4) Şeyh-oğlu Mustafa, Hurşid-nâme, Süleymâniye, Hamidiye Ktp., nu. 550 (Mecmua içinde), vr. 4a, bkz. Vesikâlar.

leyman Şah nâmına yazmıştır. Süleyman Şah'ın vefatı ile eserini Yıldırım Bâyezid'e takdim etmiş ve Süleyman Şah için yazdıklarını da hiç değiştirmemiştir. Önce kendisi hakkında bilgi verdikten sonra «der medh-i Çahşadan» başlığı altında Mehmet Bey'den bahsetmektedir :

«İki baştan benüm aslum ulular
Kamusu devlet ıssı bahtlular
Kamu ilmi ıssı fâhir begler idi
Ki dini canı begi begler idi
Saltanatın tahtına ziverler idi
Temamı bezl ü fazl ıssı müselman
Temamı hayr-ü ihsan ıssı insan
Hakka yitdi bular iyülüklerile
Ben uş kaldım cihanın yiğlerile

Gözü gönlümü doldur safadan
Ayırma Mustafa'yı Mustafa'dan
.....»[4a]
«Süleyman Şah zamaniydi ki evvel
Uzatdum bu kitabı düzmeğe el

Der medh-i Çahşadan

Ki Şahiydi tamamet Gemiyan'un
Hem ulu oğlu idi Çahşadan'un
Ulu Şahidi lâkin hiç dervîş
Selam öğretmez idi görse derpîş
Kamunun hâcetin sağışlar idi
Hemîşe yer içer bağışlar idi
Husûsa çünki buldu ben zâifi
Ki olmuştum gice gündüz harîfi
Hem iç idüm kamu hem taş idüm ben
Ne kılsam neylesem şabâşidüm ben

(4a) Hamidiye Ktp. nu. 550, vr. 48a.

Kamusun ben kula bildirmiş idi
Etegim bunlara ildirmiş idi
Kitabun yarısın yazınca bari
Temam oldu bu şahın ömrü vari»[5].

Şeyh-oğlu'nun bu mesnevîsinden Çahşadan (Mehmet Bey)'ın ulu-oğlu'nun Süleyman Şah olduğunu ve bu lakabın da Mehmet Bey'e âit bulunduğunu anlamaktayız.

Yakub Bey'in oğlu Mehmed Bey'in Musa adında bir kardeşi daha bulunduğu 1364 (h. 765) tarihli bir vakfiye sûretinden anlaşılmaktadır[6], ki bu iki husus biribirini teyid etmektedir. Bu vakfiye Kadı siciline Karahisâr-ı Sâhib kadısı Mevlânâ Mehmed bin Abdussamed tarafından 1695 (h. 1107) tarihinde kaydedilmiştir[7]. Vakfiye Musa Bey bin Yakub Han İbni[8] Germiyân-ı Ali-şîr e âit olup Antalya'nın Eğridir kazâsı Mevlevîhânesi hakkındadır. Buradan Yakub Bey'in Mehmed Bey'den başka Musa Bey adında bir oğlu daha olduğu ve Antalya civârına yakın yerlerde vâlilik yaptığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Germiyan hâkimiyetinin Hâmid-oğulları bölgesine giren Eğridir'e kadar uzandığı ve Hâmid-oğullarının Karamanlılara karşı Germiyan himâyesini benimsediği görülmektedir. Vakfiyenin üst kısmında Eğridir kadısı Hacı Ali ve Halil bin İbrahim, Antalya kadıları Ali bin İshak ve Numan bin Musa görüldüğü gibi Germiyanlıların meşhur âlimi ve kadısı İshak Fakih'in adı da geçmekte olup, ismi zikredilen bu şahıslar tarafından Vakfiyenin hukuka uygunluğu tasdik edilmiştir.

Mehmet Bey hakkında kaynaklarda pek az bilgi bulunmaktadır. Onun hangi tarihte ve nerede vefat ettiği de belli değildir.

(5) Hamidiye Ktb. nú. 550, vr. 4a.

(6) Afyon Müzesi, Kadı sicilleri, nu. A. 144, Metin nu. 144. Bu Vakfiyeyi ilk defa Süleyman Gönçer mâhiyetini belirterek yeni harflerle neşretmiştir (S. Gönçer, Değerli bir belge, Bir vakıfnâme, Taşpınar, Afyon 1942, Halkevi Mecmuası, sayı 89-91, s. 110-113). Afyon Kadı sicilleri üzerinde yaptığım araştırmalarda bu Vakfiye sûreti tesbit edilmiştir. Bkz. Vesîkalar.

(7) Bkz. Vesîkalar.

(8) İbni olmasında şüphe edilmemesi gereken bu kelime vakfiyede «ez» gibi okunmaktadır, bkz. Vesîkalar. Bu bir istinsah hatâsı olup, doğrusu İbni'dir.

Ancak yerine geçen büyük oğlu Süleyman Şah'ın tahta geçiş tarihi üzerinde durulursa şu şekilde bir netîce elde edilebilir.

Feridun Bey münşeatında Dimetoka'nın fethi dolayısıyla Osmanlıların Germiyan oğluna gönderdiği mektup sûreti[9] ve buna yazılan cevâbî mektup bulunmaktadır. Germiyan oğluna Orhan Gâzî tarafından gönderilen mektubun mühim olan ilk kısmı şudur:

" جنتمکان سلطان اورخان غازی حضرتلری طرفندن کرمیان اوغلنه گوندرلمش اولان نامه همایونك صورتیدر.

جناب امارت مآب ایالت نصاب نوبین اعظم اکرم افتخار الحکام بین الامم عز الدنیا و الدین عون الاسلام و السلمین ادام الله ایام حکومته و عمره و اقباله الی یوم الدین سلام و تحیات ما لا کلام از فرط شوق و غرام منبعث گشته با قوافل اکرام و رواحل احترام ابلاغ و اتحاف نموده خواهان صحبت مسرت انجام شناسد سعادت ملاقات ببهروزی مقرر باد فهوالمراد بعد هذا بر رأی عقده گشای ملك آرای پوشیده و مخفی نباشد که درین ولا از فرزند اعز دولتیار و مشیر سپهر ارکانمکار المؤید من عند الله سلیمان شاه طال بقاه چنین خبر پر ظفر در رسید که باتفاق امارت مآب اورنوس بك لشکر بسیار باطراف قلعه برغوس فرستاده و با ملعون اندریه کفار دیمتوقه قصد گزند غازیان کرده وقتی که فرو ریخته‌اند " 9a

Mektup sûretinde görüldüğü gibi, Dimetoka'nın fethi dolayısıyla, Orhan Gâzî tarafından Süleyman Şah'a bu mektup gönderilmiştir. Orhan Bey Mart 1362 de vefat etmiştir[10]. Dimetoka'nın fethi Edirne'nin fethinden biraz önce vuku bulmuştur. Edirne'nin fethi tarihi meselesi münâkaşa konusudur. Ancak 1362 (h. 763) tarihinden önce fethedilmiş olması gerektiği son zamanlar-

(9) Feridun Bey, Münşeat, İstanbul 1274, c. I, s. 72-73.
(9a) Feridun Bey, Münşeat, c. I, s. 72.
(10) T. Gökbilgin, Orhan Bey, İA, c. IX, s. 407.

da kabûl edilmektedir[11]. Halil İnalcık son tetkiklerinde Edirne'nin fethinin 5 Mayıs 1361 veya 14 Mart 1361 tarihinde olması gerektiğini ileri sürmektedir[12].

Dimetoka'nın fethi Edirne'nin fethinden hemen önce olduğu için Edirne'nin fethi Feridun Bey'in Münşeatındaki mektup bakımından çok mühimdir. Çünkü Dimetoka'nın fethi dolayısıyla Orhan Gazi'den Germiyan oğlu Süleyman Şah'a bir mektup gönderilmiştir, Orhan Gazi'nin mart 1362'de vefat etmesi ve Edirne'nin 1361'de fethedilmiş olması kabûl edildiğine göre, 1361 tarihinde Münşeattaki[13] mektuba dayanarak Süleyman Şah'ın Germiyan Beyliğinin başında bulunduğu ileri sürülebilir. Süleyman Şah'ın bu tarihte beyliğin başında bulunmasını kabûl ettiremeyecek bir kayıt da bugün için mevcut değildir. Bu bakımdan 1361 tarihini Süleyman Şah'ın Germiyan Beyliğinin başında bulunduğu tarih ve Mehmet Bey'in de vefatı tarihi olarak kabûl etmek yerinde olur. Mehmet Bey'in mezarının nerede olduğu bilinmediği gibi hakkında başka bir bilgi de mevcut değildir.

---

(11) Halil İnalcık, Edirne, İA, c. IV, s. 110; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 163; Besim Darkot, Dimetoka, İA, c. III, s. 589. Bu fethi 1362 tarihinden biraz daha ileri götürenler de vardır. Bkz. Alexandır Bormov, Türkler Edirne'yi ne vakit aldılar, trc. H. Eren, Belleten, sayı 49 (Ankara 1949), s. 97 v.d.

(12) Halil İnalcık, Edirne'nin fethi, Edirne'nin 600. fethi yıldönümü, Armağan kitabı, Ankara 1965, s. 137-159.

(13) Mükrimin Halil Bey'in, Münşeatın bu devreye âit olan mektupları hakkında sahte olduğuna dâir uzun bir makalesi vardır (bkz. Yinanç, Feridun Bey Münşeatı, TTEM, nu. 77. s. 161-168; nu. 78, s. 37-46; nu. 79, s. 95-114; nu. 81, s. 216-226, İstanbul 1339-1340). Mükrimin Halil Bey, lakaplar bakımından haklı olmakla berâber, özellikle bu mektubun sahteliği ısbatlanmamıştır.

3 — SÜLEYMAN ŞAH ZAMANI (1361 - 1387) :

Süleyman Şah'ın Mehmet Bey'in büyük oğlu olduğu Hurşid-nâme'nin kaydından anlaşılmaktadır[1]. Süleyman Şah'ın hangi tarihte beyliğin başında bulunduğu kat'î olarak bilinememekle berâber yukarıda açıklanan Münşeatdaki mektuba dayanarak 1361 tarihinde tahta geçmesi icabettiği önceki bahiste tesbite çalışılmıştı. Süleyman Şah'a âit Denizli'de bulunan 1368 (h. 770) tarihli kitâbeye dayanarak, bu tarihten önce beyliğin başında bulunması gerektiği kabûl edilegelmiştir[2]. Halil Ethem Bey[3] kitabında her nedense onun hükümdarlığını 1377 (h. 779) tarihini esas alarak bu tarihten önce olarak göstermektedir. Uzunçarşılı bu beyliğe âit son çalışmalarında[4], 1363 (h. 765) tarihinden evvel Süleyman Şah'ın beyliğin başında bulunabileceğini hiç bir şeye dayanmadan ileri sürmüştür. Süleyman Şah'ın 1361 tarihinde beyliğin başında bulunduğu netîce olarak ileri sürülebilir. Feridun Bey'de bulunan bu mektup Sarı Laçin vasıtası ile bildirilmiş, cevabı da Mevlânâ Ali Fakih tarafından Osmanlılara gönderilmiştir[5].

Süleyman Şah'ın lakabının «Şah-çelebi» olduğu Kütahya'daki Analcı Mescit kitâbesi ve Arşiv vesîkalarından anlaşılmaktadır. Bu kitâbe Hacı Ahmet Mahallesinde Pekmez Pazarı Köprüsü yanındaki Analcı Mescidin giriş kapısı üzerindedir. 1369 (muharrem 771) tarihli olan kitâbe şu şekildedir[6] :

---

(1) Hurşid-nâme, Hamidiye Ktp., nu. 550, vr. 4a bkz. Vesîkalar.
(2) F. Köprülü, Germiyan Beyliği tarihine âit, TM, c. II, s. 414; Kütahya Şehri, s. 47.
(3) Düvel-i İslâmiye, s. 294.
(4) Uzunçarşılı, Germiyan-oğulları, İA, c. IV, s. 768; ayn. mll., Anadolu Beylikleri², s. 45.
(5) Feridun Bey, Münşeat, c. I, s. 73.
(6) Bkz. Kitâbeler; bu kitâbe bâzı yanlışlarla yeni harflerle neşredilmiştir (Hamza Güner, Kütahya Câmileri, s. 7).

بنى هذا المسجد المبارك فى دولة السلطان

الاعظم العادل شاه چلبى خلد الله ملكه

طلبا لمرضاته لقول النبى عليه السلام من بنى لله مسجدا

يبتغى به وجه الله بنى الله له فى الجنة مثله ابن الحاج الحرمين حاج

احمد بن يوسف فى منتصف شهر المحرم فى سنة احدى وسبعين و سبعمائة

Kitâbenin ikinci satırında «Sultanü'l-A'zam el-Âdil» sıfatıyla nitelenen Şah-çelebi, Süleyman Şah'tır. Bu mescit Süleyman Şah zamanında Hacı Ahmet bin Yusuf tarafından yaptırılmıştır. Arşiv vesîkalarında da Süleyman Şah'a işâret eden Şah-çelebî lakabı ile pek çok kayda rastlanmaktadır[7].

Yukarıda müteaddit defalar faydalanılmış olup ve Süleyman Şah nâmına yazılmış olan Şeyh-oğlu Mustafa'nın Hurşid-nâme'si bu hükümdar devri için önemli bir kaynaktır. Bu eser mesnevî tarzında yazılmış olup, Süleyman Şah'tan uzun uzun bahsetmektedir. Fakat yazar, Süleyman Şah'ın vefatı sebebi ile eserini ona takdim edememiş, Osmanlı hükümdârı Yıldırım Bâyazid'e takdim etmiştir :

Sebeb-i nazm-ı hikâyet

Elâ iy ilm u akl ıssı kişi sen

Gözet aslınca her dürlü işi sen

Eğer var ise irfânun temizun

Gerek özün bilesin her bir izün

Ki bu sahrada çok iz gitti yanlış

Ol ize düşen urur eline diş

Düristin u hatasın ol bilür ol

(7) Bkz. Süleyman Şah'ın kızının Yıldırım Bâyed'e verilmesi ile ilgili olarak nakledilen metinler.

Ki bu menzilde kat'itmiş ala yol
Pes ehl odur ki onun peyveridür
Kalanı cehliçün ğul u gavidur
Eğer doğru dilersen sanunu sen
Dürüst it gil yakîn imânunı sen
Süleyman Şah zamaniydi ki evvel
Uzatdum bu kitabı düzmeğe el

Kerem kâni mürüvvet ma'denidi
Gönülde bayu himmette ganiydi
Tevazu' lutf u hulk eyle kılurdu
Ki kullar kulluğunı yanılurdu
Kamunun hâcetin sağışlar idi
Hemîşe yir içer bağışlar idi
Sözün nakşın bilürdi her ne dinse
Erü bahşın korıdı her ne yinse
Hususa çunki buldu ben zaifi
Ki olmuşdum gice gündüz harîfi
Özimi nice duta bilmez idi
Sözümün birin iki kılmaz idi

Kitabun yarusın yazınca bari
Tamam oldu bu şahun ömri vâri
Eğer şâhu eğer sultan eğer kul
Ger ulu ger kiçi ger bay u yoksul
Ecel cenginden iletmez kimesne can
Hayırlu candur ol kim kıla ihsan

Ki bu devrana çûn kim ömr yitmez
Hezârân devr anı ihsan unutmaz
Hem anun dahi ömri tahtın Allah
Ana virsün ki sultan oğlıdur şah

Der Medh-i Bâyezid Han

Ne sultan ibni sultan ibni
Şahinşah Bâyezid ibni Murad Han
.....[7a]

Şeyh-oğlu Mustafa'nın bu mesnevîsi Süleyman Şah'ın durumunu ve kendisiyle olan münâsebetlerini açıkça göstermektedir.

Süleyman Şah devrindeki olaylara gelince; Karaman oğlu Alâeddin Bey ile Hâmid oğlu İlyas Bey'in mücâdeleleri sırasında, Süleyman Şah Karaman oğluna karşı Hâmid oğlunu tutarak onun işgal edilen memleketlerini geri almıştır[8]. Bu sûretle Karamanlılarla sınır komşusu olmama yolunu tutmuştur. Bu hâdise Germiyanlılarla Karamanlıların arasının açılmasına sebep olmuştur.

Bir taraftan Karamanlılardan, diğer taraftan durmadan genişleyen Osmanlılardan çekinen Süleyman Şah, beyliğinin muhâfazası için imkânlar aramıştır. Netîcede Osmanlılarla sıhriyet kurma yollarını araştırmış ve kızı Devlet Hatun'u I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bâyezid'e gelin etmiştir.

Bu arada Karaman oğlu Alâeddin Bey Osmanlılarla sıhriyet kurmak için Mevlânâ Muslihiddin'i I. Murad'a göndermişti. Durum uygun görülerek I. Murad'ın kızı Hafise Sultan Karamanlılara gelin edilmiştir[9]. Bu husûsun Germiyanlıları tedirgin ettiği Şikâride de kayıtlıdır.[9a]

(7a) Hurşid-nâme, Hamidiye ktp. nu. 550 vr. 3b-4a.

(8) Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI, s. 332.

(9) Karamanlılar, İA, c. VI, s. 332.

(9a) Şikârî, Karaman-oğulları Tarihi, nşr. Mesut Koman, Konya 1946, s. 140.

a — Süleyman Şah'ın Kızının Yıldırım Bâyezid'e verilmesi

Karaman oğullarının Osmanlılarla sıhriyet kurması karşısında beyliğini tehlikede gören Süleyman Şah Osman-oğulları ile münâsebet te'sîsine çalıştı. Bunun sonunda kızını I. Murad'ın oğlu Bâyezid'e vermeğe muvaffak oldu. Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'un düğünü dolayısıyla yapılan merâsim, kaynaklarda uzun uzun anlatılmaktadır. Süleyman Şah önce oğlu II. Yakub Bey'i yanına çağırıp memleketlerinin Karamanlılardan korunmasının güç olduğunu, bunun için Osman-oğulları ile sıhrî yakınlık kurmak istediğini, kızını I. Murad'ın oğlu Bâyezid'e vermeği düşündüğünü söylemiş ve vasiyette bulunmuştur[10]. Bu husus hakkında Müneccimbaşı'da beyliğin hânedanı bakımından ilgi çekici bir kayıt mevcuttur[11].

Süleyman Şah, Osmanlılarla iyi münâsebetler kurulmasını düşünürken I. Murad Anadolu'daki durumu kuvvetlendirmek ve yeni fetihler yapmak gayesi ile Süleyman Şah'ın kızını oğluna almak fikrinde idi[12]. Bunun üzerine Murat Bey Bursa kadısı Hoca Mahmud Efendi, Kapı-kullarından Emîr-i âlem Aksungur Ağa, Çavuşbaşı Demirhan, Yıldırım Bâyezid'in dadısı ile kadı Mahmut Efendi'nin ve Aksungur'un zevcelerini Kütahya'ya kızı istemek için gönderdi[13]. Buna karşılık cevâbî bir mektupla Süleyman Şah da Cemâleddin İshak Fakih'i bir heyetle I. Murad'a gönderdi[14].

---

(10) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 129.

(11) Müneccimbaşı daha önceki bahislerde anlatıldığı gibi beyliğin kurucusunu yanlış olarak Germiyan Bey diye göstermekte, yerine oğlu Alişir Bey, ondan sonra da onun oğlu Alemşah'ı Germiyan beyliği başında göstermektedir. Bu silsilenin mevcut kaynak, kitâbe ve sikkelere göre doğru olmadığı açıklanmıştı. Silsilenin, Kerimüddin Ali-şir, I. Yakub Bey, Mehmet Bey Çahşadan ve Süleyman Şah şeklinde olması gerekmektedir. Müneccimbaşı, Alemşah'dan sonra da bunun oğlu Ali Bey isminde birinin beyliğin başında bulunduğunu ve bunun Yakub Bey'i çağırıp Osmanlılarla sıhriyet kurulmasını vasiyet ettiğini bildirmektedir (Müneccimbaşı, Sahâifü'l-Ahbâr, c. III, s. 34). Süleyman Şah'ın oğlu II. Yakub Bey'i çağırıp bu vasiyeti yaptığı bilidiğine göre, Müneccimbaşı'da geçen Ali Bey'in Süleyman Şah olması gerektiği anlaşılmaktadır.

(12) Hammer, Devlet-i Osmâniye Tarihi, trc. Mehmet Ata, c. I, s. 224.

(13) Feridun Bey, Münşeat, c. I, s. 89.

(14) «Cennet mekân sultan Murad Gâzi hazretleri tarafından hâkim-i Germiyan'a şehzâde Yıldırım Bâyezid Han'ın nişanının irsâli ifâdesiyle ya-

İshak Fakih bu heyetle giderken, yanında pek çok hediyeler de götürmüştü. Bu hediyelerin içinde meşhur Germiyan atları, Denizli bezleri, altın ve gümüş gibi gayet kıymetli eşyâlar bulunuyordu[15]. Her iki taraf da kendi memleketlerinde tantanalı bir şekilde düğün yapmışlardı. Osman-oğullarının Bursa'da yaptığı dü-

---

zılmış olan nâme-i hümâyun sûreti ve cevabı» (Feridun Bey, Münşeat, c. I, s. 89-90). Bu mektupların sahife kenarında yapılmış tercümeleri de vardır:

"محصلی بودر که مخفی اولمیه که ناقل صحیفهٔ ثنا مولانا مصلح الدین موسایی اول مهم محمد الابتداء مسعود الانتهاء خصوصنده نشان رسمی ایچون بر مهرله ارسال ایلدك تا که وصلته لازم اولان مصالحی معوق قومیوب شرط الغت و التیام قرابتی بالتمام یرینه گتوره امیدر که الطاف نامتناهی الهی ایله بو انعقادك و زیوری و بو اتحادك زینتی انس و ملاصقت حریمن و محبت حدایق رشك نگارخنهٔ ارژنگ ایدوب یك جهتلك آیینه سی ژنگ شوایب و کدورت موانعدن مصفا و صیقلی اوله انشاالله تعالی همیشه اقبال غنچه سی متبسم و آمال بلبلی مترنم اولمدن خالی اولمیه و السلام.

(الجواب)

مختصلی بودر که چون ما بینده قدیمدن حقوق محبت موکد ایدی و الحالة هذه اوغلیکز چلبی کورکان زید تدولته یه بر بله اظهار محبت ایچون حمال الدین اسحاق فقیه گوندریلور که بر قاچ کلمه مصالح دولتین و اتفاق جانبین ایچون بزدن خدمتلرینه ادا ایده مشارالیه اسحاقی افتخار الاصحاب عمدهٔ اولی الالباب جامع فنون الآداب مراد پاشا خدمتیله اصلاح ذات البین ایچون جناب حضرتمأبلرینه روانه قلدی که انشاء الله گوندن گونه محبت و مصادقتمز آرتوب مسلمانلر و تکرینك قوللری مهد امانده فراغ حال اوزره روزگار گچوره لر باقی محتملاتی حضور وقتنده عز و سرورله مذکور ایراد ایلسه گرکدر زیاده اطناب اولنمدی همیشه آفتاب دولت مشرف سعادتدن طالع اوله بمنه و کرمه والسلام"

(Feridun Bey, Münşeat, c. I, s. 89).

(15) Âşık Paşa oğlu-Atsız, s. 126.

ğün hakkında hayli bilgi vardır[16]. Bu düğün Neşrî ve Hoca Sâadeddin Efendi'de de anlatılmaktadır[17] Aşıkpaşa-zâde, düğünün bir ay sürdüğünü ve cereyan şeklini güzel bir şekilde dile getirmiştir[18].

Aynı şekilde Kütahya'da da düğün yapılmıştır. Gelin almağa gidilince Kütahya'da yapılan düğün merâsimi de uzun uzun anlatılmaktadır[19].

---

(16) «Bu bâb anı beyan eder kim Murad Han Gâzî oğlunu everip, düğün itdugin bildürür kim ol Germiyan oğlının kızı Sultan Hâtun'dur kim oğlu Yıldırım Han'a alıverdi, düğünün beyan eder: Esbâbı tamam olındı. Etrâfun beglerine okıyıcılar gönderdiler. Karaman oğluna ve Hâmid oğluna ve Menteşe oğluna ve Saruhan oğluna ve Kastamonu'da İsfendiyar'a ve Mısır sultanını dahi okudular. Ve kendü vilâyetinde olan sancak belgelerini de okudular. Evrenoz Gâzî'ye dahı gel dediler. Andan sonra düğüne başladılar. Etrafun elçileri geldiler. Beglerden saçular (hediye) getirdiler. Eyü atlar ve katar ile develer ve enva ile acayıp ve garayıp nesneler götürdiler. Ve her kişi âdet üzere peşkeşlerin çekdiler. Ve mertebesine göre oturdılar. Mısır sultanının elçisi dahı geldi. Ol dahı saçusını çekdi. Cemi' elçilerün üzerine yer gösterdiler. Kendu sancağı begleri geldi. Mertebelu mertebesince peşkeşlerin arz etdiler. Amma Evrenoz Gâzi'nün peşkeşleri ilerü geldi, yüz kul ve yüz kız oğlan câriye, ve on oğlanun elinde on gümüş tepsi, içi dolu filöri, onunun elinde dahı on altun tepsi, içi dolu istevret ve sekseninün elinde gümüş maşrabalar, mücüş (değerli ibrik) ıbrıklar. Elhâsılı bu kulların birinün eli boş değül. Ve bu cemi' etraftan gelen elçiler hayretde kaldılar kim bu hanun bir kulı bunun gibi nimetler ilen geldi. Ve dahı Murad Han Gâzi gör kim dahi neylese gerekür Evrenoz begün getüriği kulı, karavaşı bu etrafdan gelen elçilere üleştirdi. Ve ol atlar kim etrafun elçileri getürdüler idi, cem'isin Evrenoz'e verdi ve ol filöriden bâzısın geru Evrenoz'e verdi. Ve bâkisini ulemâya ve fukaraya üleşdürdi. Ve kendüye hiç nesne almadı. Ve niçeler müflis geldiler. Ganî gittiler» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 130).

(17) Nesrî TTK, c. I, s. 206-208; Hoca Sâadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih, c. 1 s. 95-98.

(18) Bu düğün kim Murad Han etdi kardaş
Yayıldı sofralar dökildi çok aş
Bir ay tamam yenildi dürlü ni'met
Fakir ü ganî ü hem yedi evbaş
Alemlü hil'atın halk geydiler çok
Donandı hep yalıncak rind ü kallaş
Kazan kaynadı çok koyun bişürdi
Öküz kebabın ister oldı ferraş
A'talar eyledi altun ve akça
Hocalar gibi oldı cimri kulmaş» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 130).

(19) «Bu bâb anı beyan eder kim gelin getürmege kimleri göndürdiler ve andan dahı kimler geldi anı bildürür: Erenlerden Bursa kadısı

Süleyman Şah'ın kızının gelin gidişi sırasında Kütahya[20], Simav, Eğrigöz (Emet) ve Tavşanlı cihaz olarak Osmanlılara teslim edilmiştir[21]. İlk Osmanlı tarihçileri bu düğünün 1381 (h. 783) tarihinde yapıldığını kaydederler[22].

Koca Efendi ve Kapu-kullarından Emiri Âlem Aksungur Ağa kim anun evlâdından şimdi dahı vardur, Çavuş başı Süle Çavuş'un oğlı Temur Han Çavuş ve kapu-kullarından dahı bin yarar sipâhi bile göndürdiler. Hâtunlardan kadunun hatunu ve Bâyezid Han'ın dadısı bile ve Aksungur'un hatunı bile idi. Elhâsılı bir, iki bin adam bile gitti. Kütahiyye'ye vardılar. Ve hem Germiyan oğlı düğini Kütahiyye'de etmiş idi. İzzet ile dünürleri kondurdılar. Konak ağaları getürdiler, bunlara eyü ağırlıklar etdiler. Ve ol konağa getürenlere bunlar dahı anlarun gönüllerin gayetde hoş etdiler. Kızı Aksungur'un hatuniylen Bâyezid Hanun dadusuna ismarladılar. Germiyan oğlı dahı çeşnigir başı Paşacuk Ağa'yı gelünin atın yedmeğe bile göndürdi. Hatunını yenge eyledi. Ve ol va'de edüb kızına verdüği hisarları bunlara verdi. İçine er kodılar. Gelini aldılar. Bursa'ya getürdüler. Paşacuk Ağa'yı Bâyezid Hünkâr kayın atasından dilek etti. Koyıvermedi. Kendü çeşnigir başı edindi. Anun oğlı Alvan Bek dahı çeşnigir başı oldı. O Alvan'un oğlanlarının üçi dahı çeşnigir başıları oldılar. Neseb ü nesil ile Osman kapusunda mukarrer oldılar». (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 130-131).

(20) Mükrimin Halil Bey, Kütahya'nın Germiyanlıların merkezi olması sebebiyle Osmanlılara verilemeyeceği kanaatindedir (M. Halil Yınanç, Bâyezid I, İA, c. II, s. 36).

(21) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 129; Hadîdî, Târih-i Âl-i Osman, Üniversite Ktp., Türkçe yazmanlar, nu. 1268, s. 46; Uzunçarşılı, Germiyan-oğulları, İA, c. IV, s. 768; ayn. mll., Anadolu Beylikleri², s. 45; T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1120.

(22) «Ve düğünün ve Kütahiyye'nün fethi tarihi hicretün yedi yüz seksen üçünde vâki olındı» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 131, str. 22-23); Karamanlı Nişancı Mehmet Paşa, Tevârih-i Selâtin-i Âl-i Osman, trc. İ. Hakkı Konyalı, Osmanlı tarihleri, İstanbul 1949 (Türkiye Yayınevi), s. 346, str. 21; Ruhî Çelebî, Tevârih-i Âl-i Osman, Oxford, Bodleian Library, Ms Mars 313, bunun Türkiyat Enstitüsü'ndeki fotokopisinden istifâde edilmiştir, varak 27 b (eser bir kaç defa fotoğraf arkasına varak olarak numaralanmış olup, burada kırmızı kalemle yapılmış olan esas alındı); Neşrî-Menzel, s. 57. İdris-i Bitlisi ise düğünün 1378 (h. 780) tarihinde olduğunu yazmaktadır.

b — Cihaz Olarak Verilen Yerler Meselesi ve Süleyman Şah'ın Vefatı

Bundan önceki bahiste Kütahya, Simav, Eğrigöz (Emet) ve Tavşanlı'nın Osmanlılara cihaz olarak verildiği[1], anlatılmıştı. Mükrimin Halil Bey Osmanlılara verilen yerler arasında Kütahya'nın beyliğin merkezi olması sebebiyle verilemeyeceğini ileri sürmekte ise de, Arşiv vesikâları da Kütahya'nın verildiğini göstermektedir. Nitekim, Süleyman Şah da buranın verilmesi üzerine Kula'ya çekilmiştir. Bu sırada Karaman-oğullarından korunmak için Süleyman Şah beyliğinin devamını bu yolda görmüştür. Böylece, Kütahya, Simav, Eğrigöz (Emet), Tavşanlı cihaz olarak Osmanlılara geçmiştir.

1381 tarihinde yapılan düğün dolayısıyla cihaz olarak verilen bir kısım Germiyan toprağının tesbiti, tapu-tahrir defterlerinden de mümkün olmaktadır[1a]. Bu tapu-tahrir defterlerinde, Süleyman Şah (Şah-çelebi) zamanında Osmanlıların başında bulunan I. Murad'ın ismi Hüdâvendigâr lakabı ile geçmektedir. I. Murad'a verilen yerler şu şekilde kaydedilmektedir.

Kütahya'ya[2] tâbi köyler :

---

(1) Aşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 129, str. 40-41.

(1a) Bu hususta tapu-tahrir defterleri en kıymetli bilgileri ihtivâ etmektedir. Bu gün elimizde bulunan defterler, köhne veya atîk diye adlandırılan defterlere dayanılarak hazırlandığı için, buradaki bilgiler ilk Osmanlı fethinden itibâren mevcuttur.

(2) Germiyan ili 1429 tarihinde Süleyman Şah'ın oğlu II. Yakup Bey'in vefatı ile tamamen Osmanlılara geçmiştir. Germiyan ilini içine alan geniş sâha, Kütahya merkez olmak üzere paşa livâsı teşkil edilmiştir. Başbakanlık arşivindeki Kanunî devrine âit 438 no.lu tapu defterinde Kütahya'ya bağlı kazâlar şu şekilde sıralanmaktadır: Kütahya Lâzkiye (Denizli), Şıhlu (İşıklı), Uşak, Eğrigöz (Emet), Simav, Honaz, Güre, Selendi, Kula, Homa ve Geyikler.

Kütahya kazâsına bağlı olan nâhiyeler de şunlardır: Gediz, Altuntaş, Aslan-apa, Tavşanlı, Sazanos, Yalak, Çukurca, Kavak, Kalın-viran. Bu nâhiyeler, Kanûnî devrine âit Ankara'daki bir tapu-tahrir defterinin başında da sıralanmıştır (Ankara, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyudı Kadim Arşivi, nu. 47, vr. 13 b).

Kızılca-viran[3], Seydi-köy[4], Eriklü[5], Şeyh-ömer[6], İne-gâzî[7], Elma-ağacı[8], Kara-ağaç[9], Süle-oğlu[10], Timürcü-viran[11], Hoca-oğlu[12], Çomar ve çöplü[13];

Yoncalı nâhiyesine tâbi köyler :

Kara-ağaç[14], Uç-ağacı[15], Sele-oğlu[16]; Sazanos nâhiyesine tâbi Hisar-çavdar[17], Ağar[17a]; Tavşanlı'ya tâbi Çukur-viran[18];

---

(3) «Karye-i Kızılca-viran tabi-i Kütahya Hüdâvendigâr zamanında Mâlik Beg kulu yermiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 10; Tapu Kadastro Arşivi, Tapu, nu. 560, vr. 18 a).

(4) «An karye-i Seydi tabi-i Armud ili Hüdâverdigâr merhum zamanında Şah-çelebi ve Gâzî Hüdâverdigâr'dan vakıf olagelmiş. Merhum Sultan Bâyezid Han dahî müsellem dutup mektubu şerîf vermiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 14; BA, MAD, nu. 617, s. 75; Tapu Kadastro Arşivi, Tapu, nu. 560, vr. 70 a).

(5) «An karye-i Eriklü tabi-i Kütahya karye-i mezbûrede Şeyh Umur kadîmden bir çiftlik yeri tasarruf edermiş, sonra Şah-çelebî nişaniyle Şeyh... mutasarrıf olmuş, sonra Boğa-ışık ve Mustafa veled-i Mûsa ve İsa ve veled-i Boğa merhûm Sultan Mehmed Han (Çelebî) tâbe serahu nişaniyle vakfiyyet üzre tasarruf iderken tebdil ve tağyir olup timara verilmiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 14).

(6) «Karye-i Şeyh-ömer tabi-i Kalın-viran, Şah-çelebî Hasan Seydî'ye vakfetmiş, Hüdâvendigâr zamanında dahî müsellem dutup nişan vermiş...» (BA, Tapu nu. 438, s. 113;BA, Tapu, nu. 369, s. 50; BA, MAD, nu. 617, s. 75; Tapu Kadastro, Tapu nu. 560, vr. 70 a).

(7) BA, MAD, nu. 617, s. 73; Tapu Kadastro Arşivi, Tapu, nu, 560, vr. 61 a.

(8) BA, MAD, nu. 617, s. 73.

(9) BA, MAD, nu. 617, s. 74.

(10) Tapu Kadastro Arşivi, Tapu, nu. 560, vr. 61 b.

(11) BA, Tapu, nu. 369, s. 116.

(12) BA, Tapu, nu. 369, s. 428.

(13) BA, Tapu, nu. 369, s. 166.

(14) BA, Tapu, nu. 369, s. 52.

(15) BA, Tapu, nu. 369, s. 48.

(16) BA, Tapu, nu. 369, s. 46.

(17) «Karye-i Hisar-çavdar, tabi-i Kütahya, Hüdâvendigâr zamanında» (BA, Tapu, nu. 369, s. 196; Tapu Kadastro Arşivi, Tapu, nu. 560, vr. 184 a).

(17a) «Hüdâvendigâr zamanında İlyas Bey yer imiş» (BA, Tapu, nu, 49, s. 199).

(18) «Karye-i Çukur-viran tabi-i Tavşanlı, Hüdâvendigâr zamanında...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 70).

Altıntaş'a tâbi olan köyler:
Virancık[19], Çakır-sazı[20] Sevdiğin[21];

Simav'a tâbi köyler:

Yenice,[22], Kara-abdal[23];

Kula'ya tâbi köyler:

Akça-in[24], Balçıklu[25];

Aslan-apa'ya tâbi köyler:

Kulaksuz[26], Güğüm[27].

Adı geçen yerler düğün alayı ile gelen ve kaynaklardan iki üç bin kişi kadar gösterilen Osmanlı askerlerine teslim edilmiştir[28].

Süleyman Şah'ın kızı olup Yıldırım Bâyezid'in hanımı olan Devlet Hâtun'un, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin oğlu Sultan Ve-

(19) «Karye-i Virancık tâbi-i m. (Altuntaş), karye-i mezkûrede Hacı Ahmed mâtekaddemden elindeki yeri ve bir değirmen ocağını vakfiyyet üzere tasarruf idermiş, oğlu Hacı Hızır ve Ömer ve Merhumân Gâzi Hüdâvendigâr ve Şah-çelebî nişanları ile...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 107; Tapu Kadastro Arşivi, Tapu, nu. 560, vr. 103 b).

(20) «Karye-i Çakır-sazı tâbi-i Altuntaş kadîmden Şah-çelebî ve Gâzî Hüdâvendigâr...» (BA, Tapu, nu. 438, s. 117; BA, Tapu, nu. 369, s. 130; BA MAD, nu. 617, s. 90; Tapu Kadastro Arşivi, Tapu, nu. 560, vr. 115 a).

(21) BA, MAD, nu. 617, s. 88.

(22) BA, Tapu, nu. 369, s. 235.

(23) «Karye-i Kara-abdal tâbi-i mezbûr (Simav), karye-i mezbûrede mezkûr olandan Kara-abdal ve Kıran ve İsa bir... merhumân Şah-çelebî ve Bâyezid Hüdâvendigâr...» (Tapu Kadastro Arşivi, Tapu, nu. 560, vr. 226 a).

(24) «Karye-i Akça-in, tâbi-i Kula, karye-i mezkûrede Şeyh... kadîmden bir çiftlik yeri Şah-çelebî ve Gâzi Hüdâvendigâr nişâniyle tasarruf eylemiş...« (BA, Tapu, nu. 369, s. 359).

(25) «Karye-i Balçıklu tâbi-i Kula Hüdâvendigâr zamanında Halil bin Emir Hacı yer imiş...» (BA, Tapu, nu. 45, s. 203).

(26) «Nâhiye-i Kulaksuz, tâbi-i mezbûr, karye-i mezkûreden İvaz Çiftliği dimekle ma'ruf çiftlik vakıf imiş, mezkûr İvaz elinde Şah-çelebî ve Gâzî Hüdâvendigâr'ın nişanları vardır...» (BA, MAD, nu. 617, s. 84).

(27) Karye-i Göğüm, tâbi-i Aslan-apa, karye-i mezkûreden Selçuk ki, Şah-çelebî vakfitmiş, kendü çiftliklerine Hüdâvendigâr dahi müsellem dutup nişan-ı hümâyun virmiş...» (BA Tapu, nu. 369, s. 88). Bunlardan başka birkaç tane daha okunamayan (noktasız harflerle yazılmış), Kütahya'nın çeşitli nâhiyelerine bağlı köyler de vardır.

(28) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 130-131; Neşrî, TTK, c. I, s. 206.

led'in kızı Mutahhara Hatun'dan doğma olduğu kayd edilmektedir[29].

Süleyman Şah'a âit Denizli'de bulunan 1368 (h. 770) tarihli kitâbeden Denizli'nin bu tarihden önce Germiyan hâkimiyetine geçtiği anlaşılmaktadır. Bu kitâbe evvelce, bugünkü Denizli'nin İstasyon caddesi üzerinde bulunan Ulu Câmi'de bulunmakta idi[30]:

Kitâbe şu şekildedir[31]:

جدد هذا المسجد المبارك

السلطان المعظم الكرميانية

سليمان شاه ابن محمد بك اطال الله بقاه

سنة سبعين و سبعمايه

Bu kitâbeye dayanarak Süleyman Şah'ın Germiyan Beyliğinin başına geçiş tarihinin 1368 (h. 770) den evvel olması icab ettiği kabul edilmekte ise de[32], bunun Dimetoka ve Edirne'nin fetih yılı olan 1361 tarihinin olması gerektiği yukarıda belirtilmişti. Kütahya'da da Süleyman Şah devrine âit 1377 (h. 779) tarihli Kal'a-i Bâlâ Câmii kitâbesi vardır[33]. Bu kitâbenin ikinci satırında Süley-

(29) Sâkıp Dede, Sefîne-i Mevlevîye, c. I, s. 524; Bu arada Çelebî Sultan Mehmed'in annesinin Germiyan oğlu Süleyman Şah'ın kızı olduğunu yazanlar olmuş ise de bu husus Uzunçarşılı tarafından düzeltilmiştir (Osmanlı Tarihinin ilk devirlerine âit bâzı yanlışlıkların tashîhi, Belleten, sayı, 81, Ankara 1957, s. 185 v.d.).

(30) Bu câmi 1889 (R. 1315) yılında meydana gelen büyük depremde yıkılmış ve yeniden 1922 (R. 1338) tarihinde yapılmıştır. Hâlen üzerinde bulunan 1922 (R. 1338) tarihli muahhar kitâbedir. 1368 (h. 770) tarihli kitâbe câminin yapılışı sırasında sıva altında kalmıştır (F. Akçakoca Akça, Denizli Tarihi, Denizli 1945, s. 54).

(31) Ahmed Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyleri, TOEM, yıl 1, s. 509; Kütahya Şehri, s. 75.

(32) F. Köprülü, Germiyan Beyliği tarihine âit, TM, c. II, s. 414.

(33)

عمر هذا المسجد المبارك حضرت الامير الكبير اعدل الورى
سلطان الكرميانيه سليمانشاه بن محمد بن يعقوب
ايد الله ملكه فى شهور سنة تسع و سبعين و سبعمايه

(Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 115; Kütahya şehri, s. 76).

man Şah'ın babasının Mehmet Bey, onun babasının da I. Yakub Bey olduğu görülmektedir. Süleyman Şah devrinin daha başka kitâbeleri de mevcuttur[34].

1381 tarihinde Kütahya'nın Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'un cihazı olarak Osmanlılara geçmesi üzerine, buraya Yıldırım Bâyezid vâli olmuştur. Bunun üzerine Süleyman Şah da Kula'ya gitmiş ve orada bir müddet sonra vefat etmiştir[35]. Süleyman Şıh'ın Afyon'da vefat ettiğini ve türbesinin orada olduğunu yazanlar hatâya düşmektedirler[36]. Süleyman Şah'ın Kula'da vefat edip, orada gömülü olduğuna dâir arşiv vesîkaları mevcuttur. Osmanlı devrine âit olan bu belgelerden birisi h. 1132 yılına âit Kula'daki Süleyman Şah türbesine türbedâr olan zâtın arzûhalidir[37]. Diğer belgelerden biri de h. 1123 tarihli Süleyman Şah türbesinin türbedârı olan Mehmed adlı kimsenin arzûhalidir[38]. Diğer belgeler de aynı mâhiyette Süleyman Şah türbesinin Kula'da olduğunu gösterir[39].

---

(34) Bkz. Kitâbeler kısmı.

(35) A. Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyliği, TOEM, yıl 1, s. 511.

(36) F. Nafiz Uzluk, Germiyan oğlu Yakub II, Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 90; Bugün Afyon'da Kadınlar pazarı denilen yerin yanında dört tarafı açık örme direkler üzerinde kubbeli bir anıt vardır. Türbenin içinde iki kabir mevcuttur. Bunların kimler oldukları belli değildir. Hâlen çok yeni olarak eski yazı ile uydurma bir kitâbe konmuştur. Bu husus Afyon'u ziyâretim sırasında müşâhede edildi. Afyon Kadı cicilleri üzerinde yaptığım çalışmalarda da türbenin Süleyman Şah'a âit olduğuna dâir bir kayda rastlanamadı.

(37) «Devletlu saadetlu sultanım hazretleri sağ olsun: Bu dâileri medîne-i Kula'da medfun Germiyan-zâde Süleyman Paşa türbesinde meşîhat üzre Keklik nâm kariyesine berât-ı âlişan mutasarrıf olup...» (BA, İbnü'l-Emin Evkaf, nu. 6167, bkz. Vesîkalar.

(38) «Anadolu vâlisine ve Kula kadısına hüküm ki: kaza-i mezbûrede vâki Germiyan oğlu Süleyman Şah türbesinin türbedârı olan Mehmed nâm kimesne ile...» (BA, Cevdet, evkaf, nu. 2176).

(39) «Arz-ı bendeleridir ki Kütahya sancağında vâki Kula'da Süleyman Paşa evkafından Keklik mezraasının vazife-i muayyene ile bu mezra-adarlığı yüz yirmi yedi senesinde babası Şeyh Mehmed mahlûlünden oğlu Seyyid Süleyman'a tevcih olunduğu ve yine livâ-i mezbûrede Kula nâhiyesinin Şah-çelebî türbesinin vazîfe-i muayyene ile...» (BA, İbnü'l-Emin, evkaf, nu. 7719); «Aralık 1638 (şaban 1048) tarihli zâviyedarlık: Germiyan oğlu Süleyman Paşa der Kula, nişan oldur ki, Hânendegân Şeyh Hacı Ali ve Şeyh Ahmed nâm kimesnelerin meşrûtaları olmağa ahardan derviş Mustafa ve Yahya ve Kasım olup dahl itmeleriye Kula kadısı arziyle buyurulmuşdur» (BA, Kâmil Kepeci,

Süleyman Şah'ın vefat tarihini Şeyh-oğlu Mustafa'dan çıkarmak mümkündür. Bu eserinde Süleyman Şah'a takdim etmek için yazdığı Hurşid-nâme'nin yarısını tamamladığı zaman onun vefat ettiğini ifâde ediyor[40]. Hurşid-nâme nisan 1387 (rebîülevvel 789) yılında bittiğine ve Süleyman Şah'ın vefatı ile Yıldırım Bâyezid'e takdim edildiğine göre Süleyman Şah'ın ölümü bu tarihten önce olmalıdır[41]. Buna göre Süleyman Şah'ın nisan (rebiülevvel) ayından bir müddet önce 1387 yılının başlarında vefat etmiş olabileceği netîcesine varılabilir. Onun vefatı ile yerine oğlu II. Yakub Bey geçmiştir.

---

nu. 269, s. 35); «Vakf-ı türbe-i merhûm Şah-çelebî fi nefsi Kula» (BA, Tapu, nu. 438, s. 124). Bu deliller Süleyman Şah'ın Kula'da medfun olduğunu açıkça göstermektedir. Bahis konusu olan türbe Gürhâne olup, halk arasında Körhâne diye anılır.

(40) «Süleyman Şah zamaniydi ki evvel
Uzatdum bu kitabu düzmeğe el
.....
Kitabın yarısun yazınca bari
Tamam oldı bu şahın ömri vârı
.....» (vr. 4a)
«Yılundur yidi yüz seksen dokuzda
Ki taht urmuş idi Hurşid öküzde
.....
Rebîülevvele âhirdi zâhir
Ki bu Hurşid-nâme oldı âhir» (Hurşid-nâme, Hamidiye, nu. 550, vr. 48a).

(41) Ahmed Tevhid Bey, Süleyman Şah'ın vefatını h. 790 yılı olarak kaydeder (Kütahya'da Germiyan beyleri, TOEM, yıl 1, s. 511).

4 — II. YAKUB BEY DEVRİ :

Babası Süleyman Şah'ın ölümü ile yerine geçen oğlu Yakub Bey, beyliğin emîrlik yapmış iki Yakub'dan sonuncusu olmak bakımından II. Yakub Bey diye tanınır. Süleyman Şah'ın, Hurşidnâme'sinin nisan 1387 (h. 789) tarihinde bitmesi ile, 1387 yılında vefat etmiş olması gerektiği daha önceki bahiste yazılmıştı. Buna göre II. Yakub Bey'in 1387 tarihinden itibaren beyliğin başında bulunması icab ettiği anlaşılmaktadır. Babasının Süleyman Şah olduğu çeşitli kitâbe ve paralar ile de sâbittir[1]. Annesi, I. Yakub Bey devrinin meşhur kumandanlarından Mubârizüddin Umur bin Savcı'nın kızıdır[2]. Nitekim, II. Yakub Bey'in Sandıklı'da vakfettiği yerlere âit Taş Vakfiye'de bu husûsa dâir bilgi mevcuttur[3].

Sandıklı'da kaleye âit bir kitâbe sonradan kasabadaki Çavuş Çeşmesi'nin üzerine iki parça hâlinde yerleştirilmiştir[4]. 1324 (h.

(1) Taş Vakfiye, str. 3, bkz. Vesîkalar; İ. Artuk-C. Artık, İstanbul Arkeoloji Müzeleri teşhirdeki islâmî sikkeler kataloğu, İstanbul 1971; s. 439, nu. 1388.

(2) Umur bin Savcı'nın 1314 (h. 717) tarihli Vâcidiye Medresesi diye anılan medresesinin kapısı üstünde bir kitâbesi mevcuttur (Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 126).

(3) «Sandıklı'daki bağçeyi ve Çattaki bağı ve Şehlü'deki Canbaz bağını ve Kütahya'daki Kara-ağaç köyü bunlar dedem Umur Bey'in mülkidir» (Bkz. Taş Vakfiye, str. 3. Vesikalar). Buradaki «dedem Umur Bey» tâbiri yerine Feridun Nafiz Uzluk, «anamın atası Umur Bey» diye yanlış olarak kaydetmiştir. (Germiyan oğlu Yakub II. Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 13, sütun 1, str. 16). Halbuki esas metinde «dedem Umur Bey» diye geçmektedir.

(4)

عمر هذه القلعة المباركة حرسها الله تعالى بامر الامير الاجل الكبير
سلطان الكرميانيه چلبئ اعظم الله قدره و هو . . .
الامير المعظم والمولى الاعظم حسام الدنيا والدين يعقوب بن امور
اطال الله بقاه يوم الاحد من جمادى الاولى سنة خمس وعشرين و سبعمايه
معماره جوبان

725) tarihli bu kitâbe I. Yakub Bey devrine âittir. Kitâbenin birinci satırında yalnız «Sultanü'l-Germiyâniyye Çeleb-i A'zam» deyip ismi yok ise de bu kaleyi Germiyan hükümdârı olan I. Yakub Bey zamanında (1300-1340) Hüsameddin Yakub bin Umur yaptırmıştır. Taş Vakfiye'de de adı geçen Umur Bey, Hüsâmeddin Yakub'un oğlu ve II. Yakub Bey'in ana tarafından dedesi olmalıdır[5]. Buna göre Hüsâmeddin Yakub da II. Yakub Bey'in dayısı olmak gerekir[6].

II. Yakub Bey'e Yakub Çelebî dendiği Taş Vakfiye[7], 1422 (zilkade 825) tarihli bir başka vakfiye[8] ve Arşiv vesîkaları ve tapu-tahrir defterlerindeki kayıtlardan[9] anlaşılmaktadır. Germiyan Beyliğinin II. Yakub Bey'in babasının yerine beyliğin başına geçtiği andan 1387, 1390 (h. 792) tarihine kadar olan devresi sükûnet içinde geçmiştir.

Kosova savaşı sırasında 1389, Osmanlı ordusuna Kastamonu, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hâmid-oğulları beylikleri kuvvet gönderdikleri gibi Yakub Bey de yardımcı olmak için asker göndermiştir[10]. Yapılan savaşta I. Murat'ın şehit olması üzerine başta Karaman-oğulları olmak üzere diğer beylikler de harekete geç-

---

(F. Köprülü, Aydın oğulları tarihine âit, TM, c. II, s. 425; Uzunçarşılı, Kitâbeler, c. II, s. 42; S. Gönçer, Taşpınar, Afyon 1933, s. 79). Köprülü kitâbede adı geçen Umur Bey'i Aydın oğlu Umur Bey zannetmiş (TM, c. II, s. 6 not 1), sonra bunu Çavuş Çeşmesi kitâbesini neşrederken düzeltmiştir (TM, c. II, s. 425).

(5) Uzunçarşılı, Kitâbeler, c. II, s. 44.

(6) Bu durumda Uzunçarşılı şöyle bir soy kütüğü yapmıştır.

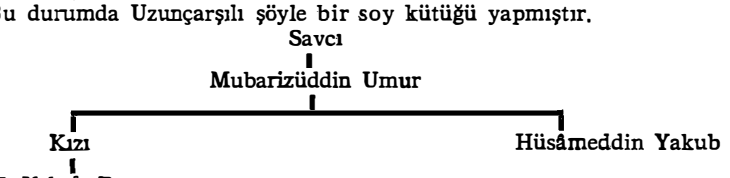

II. Yakub Bey
(Kütahya şehri, s. 74).

(7) Bkz. Vesîkalar.

(8) Bkz. Vesîkalar.

(9) Aydın tahrir defterinin baş kısımları Kütahya'ya âit olduğundan içinde Germiyan oğlu Yakub Çelebî diye kayıtlar geçmektedir (Belediye, M. Cevdet yazmaları, nu. 093, s. 20, 30) Ayrıca toprak idâresi ve Yakub Çelebî'nin imâretine vakfedilen yerler için nakledilen metinlere bakınız.

(10) Hoca Saadeddin Efendi, Tâcü't-tevârih, c. I, s. 69; Hammer, trc. Mehmet Ata, c. I, s. 212.

mişlerdi. Babası I. Murad'ın vefatı üzerine tahta geçen Yıldırım Bâyezid, ilk iş olarak kardeşi Şehzâde Yakub'u katl ettirmişti.

Bu durumu bahâne ederek başta Karaman oğlu olmak üzere zâten bâzı toprakları Osmanlılar tarafından alınan Hâmid ve Germiyan beyleri ile Kadı Burhaneddin[11], Saruhan ve Menteşe beylikleri, Yıldırım aleyhine bir ittifak yaptılar[12]. Yakub Bey bundan istifâde ederek kız kardeşinin cihazı olarak Osmanlılara geçen yerlerden bâzılarını geri aldı ve bâzılarını da almağa çalışıyordu[13]. Bezm u Rezm'deki kayıtta veled-i Şah-çelebî-i Germiyânî denilen zat II. Yakub Bey'dir[14].

Bu arada Karaman oğlu da Beyşehri'ni ele geçirmiştir[15]. Bu durumu gören Yıldırım Bâyezid önce Rumeli taraflarını güven altına alarak Sırplarla anlaştı ve Bizanstaki taht kavgalarını kendi istediği gibi netîcelendirdi[16]. Bundan sonra aleyhine ittifak yapan Saruhan, Aydın ve Menteşe Beyliklerine saldırmış ve hepsinin topraklarını zaptetmişti[17]. Bu vaziyetten korkan II. Yakub Bey Yıldırım Bâyezid'i hediyelerle karşılamağa çıktı ise de Bâyezid, Yakub Bey'e itimad etmeyip, onu ve subaşısı Hisar Bey'i, Trakya'da İpsala kalesine hapsetmiştir[18]. Böylece 1390 (h. 792) tarihinde bütün Germiyan ili Osmanlılara geçmiştir[19].

---

(11) Y. Yücel, Kadı Burhâneddin Ahmed ve devleti, Ankara 1970, s. 105.

(12) Aziz bin Ardeşîr Esterâbâdî Bezm u Rezm, s. 387; Neşrî, TTK, c. I, s. 310; Oruç bin Âdil, Tevârih-i Âl-i Osman, nşr. Babinger, Hannover 1925, s. 26; Lutfî Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman, nşr. Âli, İstanbul 1341, s. 44; Solak-zâde Tarihi, s. 52.

(13) Bezm u Rezm, s. 387.

(14) Bezm u Rezm, s. 387.

(15) Bezm u Rezm, s. 387.

(16) M. H. Yınanç, Bâyezid I, İA, c. II, s. 369-370.

(17) Aydın-oğulları, s. 59; Menteşe Beyliği, s. 78.

«Rûmdan Sivas u Tokat'ı aldı ol
Cânik'i alup Samsun'a geldi ol
Çünki oldı feth ol dahı ona
Döndi giru dâr-ı mülkinden yana
Ta behadd-i Antaliye şehru diyar
Kamusını feth itdi ol şehriyâr
Ne Alaşar kodı vü ne Saruhan
Ne Aydın ü ne Menteşe ne Germiyan»

(Ahmedî, Destân-ı tevârih-i mülûk-ı Âl-i Osman, nşr. N. Sâmi Banarlı, İstanbul 1939, s. 82).

(18) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 142.

(19) Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 263; Aydın-oğulları, s. 60; Menteşe Beyliği, s. 80-82.

III

İKİNCİ DEVRE 1402 — 1429

1 — TİMUR'UN BEYLİĞİ BAĞIMSIZLIĞA KAVUŞTURMASI :

II. Yakub Bey 1390 tarihinden itibâren bir müddet Trakya'da İpsala kalesinde hapis olarak kalmıştır. Sonra hapisten bir yolunu bularak kaçmış ve Timur'a sığınmıştır[1]. Yakub Bey'in Timur'un yanına gitmesi 1399 (h. 802) olarak gösterilmektedir[2]. Yakub Bey'in İpsala kalesinden kaçışı tarihi hakkında kaynaklarda bilgi yok ise de 1399'da Timur ile buluştuğuna göre bu tarihte kaçmış olmalıdır. Yakub Bey Timur'un yanına gidince kendisini tanıtmış, memleketini elde etmek için ondan yardım istemiştir. Timur da bu isteği kabûl etmiştir[3].

Ankara savaşı sırasında Timur'un yanında Aydın oğlu ve Menteşe oğlunun ve bâzı Anadolu beylerinin bulunduğu bilinmektedir[4]. Savaş vuku bulmadan önce Timur'un Bâyezid'den istekleri arasında Anadolu beylerinden aldığı yerlerin geri verilmesi ve kendisinin Anadolu beylerine taahhütte bulunduğu husûsu da yer almakta idi[5]. Nihâyet mukadder savaş vuku bulmuş ve 1402 de yapılan Ankara meydan muhârebesinde Bâyezid, Timur'a esir düşmüştür. Savaş sırasında kendi beylerini Timur'un yanında gören Aydın, Menteşe

(1) «Germiyan oğlu İpsala hapsinden veziri ile kaçtı. Ayıcılara, maymuncular uydu, Temur'a vardı» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 142).
(2) Müneccimbaşı, Sahâifü'l-ahbâr, c. III, s. 34.
(3) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 142.
(4) Menteşe Beyliği, s. 87; Aydın oğulları, s. 64; M. Halil Yınanç, Bâyezid I, İA, c. II, s. 380.
(5) Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi c. I, s. 307 den naklen Chalcondyle, s. 50-51.

ve Germiyan askerleri Yıldırım'ın yanından karşı tarafa geçmişlerdir[6]. Yıldırım'ın askerleri dağıldığı halde kendisi harbe devam etmiştir. İşte bu sırada Yıldırım Bâyezid'i görüp tanıyan II. Yakub Bey onu tanıttı ve esir ettirdi[7].

Timur'un Ankara savaşını kazanmasından sonra Anadolu beyliklerinin memleketleri geri verilmiş ve bu arada Osmanlılara cihaz verilen yerler de dâhil olmak üzere Germiyan oğlu II. Yakub Bey 1402 (h. 805)'de tekrar memleketine sâhip olmuştur[8]. Böylece, Yakub Bey 1390'dan 1402 tarihine kadar olan 12 yıllık bir fâsıladan sonra tekrar beyliğinin başına geçmiştir. Timur Ankara savaşından sonra Kütahya'ya gelmiş ve burada bir müddet kalmıştır[9]. Timur Kütahya'ya geldiğinde ahâlisine dokunmamış, yalnız kurtuluş parası (fidye-i necat) almakla yetinmiştir. Kütahya'da bu civârın, Osmanlıların tâyin ettiği beylerbeyi bulunan Sarı Timurtaş Paşa'nın hazînelerini onun elinden almıştır.[10].

Timur Kütahya'da iken Bursa'dan esîr alınarak buraya getirilen Seyyid Muhammed Buhârî ile devrin meşhûr âlimi Molla Fenârî ve Şemseddin Cezerîye ilimlerine hürmeten hüsn-i muâmelede bulunmuştur[11] Bu arada Karaman oğlu Alâeddin Bey'in oğulları Mehmed ve Ali Bey de Bursa'daki hapis hayatından kurtarıldılar. Mehmed Bey Timur'un yanına getirildi ve böylece Timur kendisine Karaman vilâyetini tekrar iâde etti. Âli Bey de Mehmed Bey'e tâbi olarak Niğde'ye sâhip oldu[12].

---

(6) Menteşe beyliği, s. 87; Aydın-oğulları, s. 64; «Bâyezid Han tarafından Tatar hâin, zîra Erzincan beyi kim Mutahharten Bey'dir, Eredna kardeşi oğludur; pes kendü beyleri oğludur. Taharten'e döndüler ve Germiyan leşkeri dahî Germiyan oğluna döndü; muhassal her vilâyetin leşkeri kendü beylerine döndüler ki kaçıp ol beyler Timur'a gelmişlerdi» Neşrî, TTK, c. I, s. 350).

(7) Neşrî, TTK, c. I, s. 353; «Germiyan oğlu gördü. Eyitdi: Hey! Bu cengeden Bâyezid Han kendüdür. Ne dursuz? dedi. Filhal adamlar üsdiler. Atının dört yanına sarmaşdılar. Dutdılar. Temür'e getürdiler» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 144).

(8) İdris-i Bitlîsî, Heşt Behişt, Süleymâniye, Ayasofya Ktp. nu. 3541, vr. 274 a.

(9) Serefeddin Ali Yezdî, Zafernâme, Calcutta 1888, c. II, s. 449; Nizâmüddin Şâmi, Zafernâme, Praha 1937, c. I, s. 261; Türkçe tercümesi, N. Lugal, Ankara 1949, s. 312.

(10) Hammer, trc. Mehmet Ata, c. II, s. 79.

(11) Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 315.

(12) Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI s. 323.

Daha sonra İzmir'e müteveccihen yola çıkan Timur yolda Batı Anadolu'daki beyliklere de uğradıktan sonra İzmir'e vâsıl olmuştur[13]. Hıristiyanlar elinde bulunan İzmir kuşatılarak zaptedilmiş ve Foça ile Sakız da haraca bağlanmıştır.[14]. Bundan sonra her vilâyeti yine eski beylerine vermiş bulunan Timur, Anadolu'dan hareketle Semerkant'a gitmiştir. Bu arada Yıldırım Bâyezid Akşehir'de ölmüş ve tahnit edilen cesedi oğlu Mûsa Çelebi'ye teslim edilmiştir[15].

Yıldırım Bâyezid'in ölümünden sonra Osmanlı tahtında şehzâdeler mücadelesi başlamıştı. Bu şehzâdeler mücâdelesinde Bâyezid'in büyük oğlu Şehzâde Süleyman Çelebi, Aydın oğlu Cüneyd Bey'i[16] te'dib için harekete geçmişti. Bu durumdan korkan Cüneyd Bey alel-acele Konya ve Kütahya'ya gelerek, Karaman ve Germiyanlıların desteğini te'mîne çalışmıştır. Her iki beylik te gerekli hazırlığı yapıp yardım için Efes'te karargâh kurmuşlardır. Bu durumu öğrenen Şehzâde Süleyman Çelebî Efes'e doğru yola çıkmıştır. Fakat bu arada Cüneyd Bey her nedense müttefiklerine güvenemeyerek Süleyman Şah'ın yanına gitmiş ve ona teslim olmuştur. Ortalıkta Cüneyd Bey'i göremeyip, durumu öğrenen Germiyan ve Karamanlılar ale-acele geri çekilmek zorunda kalmışlardır[17] Bu hâdise II. Yakub Bey'in şehzâdeler mücâdelesinin başında Osmanlılara karşı bir vaziyet aldığını göstermektedir.

---

(13) Menteşe Beyliği, s. 88; Aydın-oğulları, s. 67.

(14) Nizâmüddin Şâmi, Zâfernâme, s. 266-269; Türkçe tercümesi, N. Lugal, s. 318-321.

(15) Müneccimbaşı, Sahâifü'l-ahbâr, c. III, s. 316; Yıldırım Bâyezid'in ölümü hakkında bilgi için bkz. F. Köprülü, Demirkafes rivâyeti, Belleten, sayı 2 (Ankara 1937), s. 591-603; M. Halil Yınanç, Bâyezid I, İA, c. II, s. 388; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 320-321.

(16) Daha önce Cüneyd Bey'in Aydın-oğulları sülâlesinden olduğu bilinmediği için İzmir beyi olarak tanınmıştı. Fakat onun Aydın-oğullarından olduğu H. Akın tarafından ortaya konmuştur. Bkz. Aydın-oğulları, s. 68-77.

(17) Dukas, Bizans Tarihi, trc. Mırmıroğlu, İstanbul 1956, s. 49; Hammer, trc. M. Ata, c. II, s. 97-98; Aydın-oğulları, s. 80; Mortmann, Cüneyd, İA, c. III, s. 239.

2 — II. YAKUB BEY'İN KARAMANLILAR ve OSMANLILARLA MÜNÂSEBETLERİ :

Germiyanoğlu II. Yakub Bey, Aydın oğlu Cüneyd Bey hâdisesinden sonra Osmanlılar tarafına meyletmiş ve Çelebî Mehmed'i tutmağa başlamıştır. Karaman-oğulları bu yakınlığı hiç te benimsememişler ve bu şekilde yavaş-yavaş iki beyliğin arası açılmıştır. Bu hâdisenin 1410 (cemâziyelevvel 813) tarihinde olduğu kaydedilir. Aynî[18] sâdece h. 813 yılında Germiyanlılar ile Karamanlılar arasında savaş olduğunu kaydedip hangi ayda olduğu hakkında bilgi vermez. Makrizî[19] eylül 1410 (cemâziyelevvel 813) diye kaydedip ayını da vermektedir. Ertesi yıl h. 814/1411, Karaman oğlu Mehmet Bey Kütahya'yı muhâsara ile zaptetmiştir[20]. Böylece bütün Germiyan ili Karaman-oğulları eline geçmiştir. II. Yakub Bey, böylece, ikinci defa, Taş Vakfiyesinde de açıkça kaydedildiği gibi, iki buçuk yıl memleketinin idâresini elinden kaçırmıştır. Bunu tâkiben Çelebi Mehmed Rumeli'de Musa Çe lebi ile uğraşırken[20a] Karaman oğlu Nasırüddin Mehmet Bey de Bursa'ya kadar ilerlemiş ve şehri kuşatmıştır h. 816/1413[21]. 31 gün kadar devam eden bu kuşatma-

(18) İkdü'l-Cum'ân, Türkçe trc. Topkapı Sarayı, III. Ahmed Ktp, nu. 2911/19, s. 217.

(19) Kitâb'ü-sülûk, Süleymâniye, Ayasofya Ktp. nu. 3372/4, vr. 27 b.

(20) Bu husus meşhûr Taş Vakfiyede akislerini bulmuştur: «str. 2... Yakub Bey bin Süleyman Şah Hullide mülkehû ilâ gayetizzaman binâ etdi bu imâreti âhireti içün peygamber hicretinin 814 ünde tamam oldu.
str. 3. Kapusı açıldı, işlendi biş ay işlendikten sonra Karaman oğlu sebebi ile iki buçuk yıl muattal kaldı. Andan sonra tanrı str. 4. Hudavendigârın devletin arttırsın geldi Karaman oğlunu sürdü bu yerleri hep giru aldı, bana verdi... (Taş Vakfiye, bkz. Vesîkalar).

(20a) Çelebî Mehmed'in Mûsa ile olan mücâdeleleri hakkında bilgi için bkz. Ş. Tekindağ, Mûsa Çelebî, İA, c. VIII, s. 661-666.

(21) Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI, s. 324; Uzunçarşılı, Hacı İvaz Paşa'ya dâir, TD, sayı 14 (İstanbul 1959), s. 27.

dan[21a] sonra Bursa'yı ateşe veren Karaman oğlu Nasırüddin Mehmet Bey'in bu hareketi Çelebî Mehmed'i pek üzmüştü. Rumeli'de kardeşi Mûsa Çelebî meselesini halledip, devlet idâresini eline almayı başaran Çelebî Mehmet, hemen Anadolu'ya geçmek zarûretini duymuştur[22]. Mûsa Çelebî'nin 1416'da vefat edip na'şının Bursa'ya getirilmesi üzerine, Karaman oğlu da muhâsarayı terkedip alel-acele geri çekilmiştir[22a]. Geri çekilirken Germiyan-oğullarından aldıkları yerleri de terk etmesi ile II. Yakub Bey, Çelebî Mehmet vâsıtası ile tekrar memleketine sahip olmuştur[23]. Bundan sonra Çelebî Mehmet Karaman oğlu üzerine yürürken yanında İsfandiyar Bey'in oğlu Kâsım Bey komutasında Candar oğlu kuvvetleri de bulunmakta idi[24]. Bu hareket sırasında Germiyan oğlu Yakub Bey de ordunun erzak ve levâzımâtını tedârik ile görevlendirilmiş olup, bunda büyük başarı sağladığı kaydedilir[25].

Taş Vakfiyede kaydedilen Yakub Çelebi'nin imâreti h. 814/1411'de tamam olmuş, beş ay işledikten sonra Karaman oğlu tarafından bütün Germiyan ili istilâ edilmişti; bunu tâkiben yukarıda da belirtildiği gibi iki buçuk yıl sonra Çelebî Mehmed'in Karamanlıları bu diyardan uzaklaştırması ile, h. 817/1414 tarihinde Yakub Bey ikinci defa memleketine sâhip olmuştur[26]. II. Yakub Bey Çelebî Mehmet sâyesinde bu şekilde memleketine sâhip olunca imâreti tekrar açılmış ve adı geçen Taş Vakfiye dikilmiştir. Çelebî Mehmed'in h. 824/1421 yılına kadar olan zaman içinde Germiyan Beyliği sukûnet içinde bir devir geçirmiştir. II. Murad zamanında Osmanlı-Germiyan münâsebetleri yeni bir safhaya girmiştir.

II. Murat Osmanlı tahtına geçtiği zaman, Çelebî Mehmet'in oğlu yâni kendi kardeşi küçük Mustafa Çelebî, Hâmid ili sancak beyliğinde bulunmakta idi. Küçük Mustafa Çelebî'nin sancak beyliği zamanında Karamanlılar Hâmid ilini de ele geçirmişti[26a]. Bu durumda Germiyan oğlu II. Yakub Bey şehzâde Mustafa Çelebî'yi II.

(21a) Karaman oğlunun Bursa mühâsarası sırasında şehri Hacı İvaz Paşa müdafaa ediyordu. Bu müdafaa hakkında bilgi için bkz. Uzunçarşılı, Hacı İvaz Paşa, TD, sayı 14, s. 26 v.d.

(22) Uzunçarşılı, Mehmed I, İA, c. VII, s. 501.

(22a) Ş. Tekindağ, Mûsa Çelebî, İA, c. VIII, s. 665.

(23) Anadolu Beylikleri[2], s. 49.

(24) Uzunçarşılı, Mehmed I, İA, c. VII, s. 501.

(25) Tâcü't-Tevârih, c. I, s. 277-278.

(26) Taş Vakfiye, str. 2, 3, 4, bkz. Vesîkalar.

(26a) H. İnalcık, Murad II, İA, c. VIII, s. 599.

Murad'a karşı tutmak sûretiyle memleketinin geleceğini te'minât altına almak istiyordu. Bunun için Karaman oğlu ile II. Yakub Bey'in teşvîk ve tavsiyeleri üzerine Mustafa Çelebî harekete geçti[27]. Bu hususta Âşıkpaşa zâde'nin[28] açıkça kaydettiği gibi, Yakub Bey asker bakımından yardım etmiş, Karaman oğlu da Turgutlu aşîreti türkmenleri ile Osmanlı tarihinin bu kritik devresinde cereyan eden taht mücâdelesinde küçük Mustafa Çelebî'yi desteklemişlerdir. Bu sırada Mustafa Çelebî'nin İstanbul'a giderek Bizans İmparatoru Manuel ve çocukları ile buluştuğu ve imparatorun hastalığı sebebi ile aynı gün kendisiyle görüşemeden Bursa'ya döndüğü de bilinmektedir[29].

Küçük Mustafa Çelebî Bursa önlerine gelince Bursa halkı kendisine sevgi gösterilerinde bulundu ve hediyeler de gönderdi ise de, şehrin kapılarını kapatıp onu içeri almadılar. Bunun üzerine Mustafa Çelebî, İznik'e yürüyerek kaleyi kuşatmıştır. Bu zamanda İstanbul muhâsarası ile meşgul olan II. Murad, İznik muhâfızına ve Tâceddin oğlu Şarabdâr İlyas'a mektuplar göndererek şehzâdenin ele geçirilmesini istemiştir[30]. Bu sırada İznik teslim olmuş ve Küçük Mustafa Çelebî de şehre girip hükümdarlığını ilan etmiştir[31]. İznik'te kalmağı kendileri için tehlikeli bulan Karamanlılar idâresindeki Turgut oğlu aşîreti ile Germiyanoğlu kuvvetleri geri dönerken, Küçük Mustafa da bunlarla berâber gitmek istedi ise de, II. Murad'ın emrine tâbi olan Şarabdâr İlyas, şehzâdenin şehirde kalmasını te'min etti[32]. Daha sonra Anadolu'ya gelen II. Murad sür'atle

---

(27) Ş. Tekindağ, 2. Mustafa Çelebi, İA, c. VIII, s. 689.

(28) «Sultan Murad'ın bir kardaşı kim o küçük kardaşudur, ana Mustafa dirler idi, atası ana Hâmid eli vermiş idi. Ve hem Germiyan oğlu dahı anı oğul edinmiş idi. Sultan Murad kim Düzmeyi (Âşıpaşa zâde burada Düzme Mustafa ile Küçük Mustafa'yı karıştırmıştır. Bunun Düzme Mustafa değil, Küçük Mustafa olması gerekmektedir ve nitekim hâdise de Küçük Mustafa ile ilgilidir.) kova, Rum eline geçdi, Mustafa'yı dahı yerinden kaldırdılar. Germiyan oğlu dahı leşker koşdı. Karaman oğlu dahı Durgutlu'dan haylı er koşdı. Mustafa dahı Bursa'ya hücûm etdi» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 160).

(29) Ş. Tekindağ, 2. Mustafa Çelebi, İA, c. VIII, s. 689 dan naklen Phrantzes, Chron, hist. Byzantinae, Bonn 1838, s. 117.

(30) Ş. Tekindağ, 2. Çelebî Mustafa, İA, c. VIII, s. 689 dan naklen Behiştî, Tevârih-i Âl-i Osman, Brit. Mus. Add. 7869, Tarih Semineri Kütüphânesindeki fotoğrafından istifâde edilmiştir.

(31) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 161.

(32) Ş. Tekindağ, 2. Mustafa Çelebî, İA, c. VIII, s. 689.

İznik'e gelerek, şehri ele geçirmiş ve kardeşi Küçük Mustafa Çelebîyi öldürtmüştür[33].

Küçük Mustafa Çelebî'nin ölümü üzerine II. Murad ile iyi geçinmekten başka çâre olmadığını ve beyliğinin hayatiyetinin bu şekilde devam edeceğini anlayan II. Yakub Bey, artık onunla dost olma yollarını aramıştır. Böylece daha önce her iki hükümet arasında geçen hoşnutsuzluklar unutulmuş ve iyi münâsebetler devri başlamıştır.

II. Murad'ın, İsfendiyar oğlu İbrahim Bey'in kızını almak için yapılan düğün sırasında 1424, gelini almağa gidenler arasında kadınlardan Vezîr-i azam Çandarlı Halil Paşa'nın hanımı Dâya Hâtun ile Yakub Bey'in hanımı Paşa Kerîme Hâtun da bulunmakta idi[34]. Kaynaklardaki bilgilere göre[35], II. Murad'ın Yakub Bey'in hanımına Şah Ana demesi, iki beylik arasındaki iyi münâsebetlerin bir delili sayılabilir. Esâsen II. Murat, bu sırada Aydın ve Menteşe Beyliklerini tamamen Osmanlılara bağladığı halde II. Yakub Bey'e dokunmamıştır. Çünkü artık Germiyanlılar bir bakıma Osmanlılar himâyesinde bulunmakta idiler.

Yakub Bey'in erkek evlâdı olmadığı için, memleketini vefâtından sonra, kızkardeşinin çocuklarına da bırakmak istemediğinden beyliğini Osmanlılara vasiyet etmiştir[35a]. Yaşının ilerlediği bir sı-

(33) H. İnalcık, Murad II, İA, c. VIII, s. 601; Ş. Tekindağ, 2. Çelebî Mustafa, İA, c. VIII, s. 689.

(34) «Düğün esbâbı cemi müheyyâ olduktan sonra gelin getürmeğe gidenler, erenlerden Çeşnigir başı Elvan Beg idi. Ve kapudan hayli kullar bile koşdılar. Ve iki hadım bile koşdılar. Biri Şerefeddin Paşa ve biri Reyhan Paşa idi. Ve Hatunlardan gidenler gelin almağa Hacı Halil Paşa hatunu ve Sultan Mehmet dadusu Dadu Hatun ve Merih Bula ve dahı Paşa Kirece? (Kerîme) kim Germiyan oğlu Yakub Beg'ün hatunu idi. Ana hünkâr «Şah Ana» der idi» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 164).

(35) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 164; Tâcü't-Tevârih, c. I, s. 320; Solak-zâde Tarihi, s. 151; Müneccimbaşı, c. III, s. 342; Hayrullah Efendi, Yakub Bey'in hanımının adını «Paşa Kerîme Hanım» diye kaydeder. (c. VII, s. 54).

(35a) «Meğer kim pâdişah-ı Germiyanın
Kim Yakub Bey dinür adına anun
Görür kim oğlu yok kala yerine
Bu geldi fikrederken hatırına
Gele sultan Murad'ın hizmetine
Dua ide devam-ı devletine
İde mülkini şâha vasiyyet

rada Edirne'ye giderek memleketini ölümünden sonra II. Murad'a vasiyet etmiştir. II. Yakub Bey'in Edirne'ye geliş tarihini Âşıkpaşa-zâde'nin kaydından h. 832/1428 olarak tesbit etmek mümkündür[36]. Zîra Edirne'den döndükten bir yıl sonra da vefat etmiştir.

Yakub Bey, Edirne'ye gitmek üzere Kütahya'dan yola çıkınca, bunun haberi II. Murad'a geldi,o da gerekli izzet ve ikramın gösterilmesini emretti. Yakub Bey Bursa'ya gelince Sultan II. Murad'ın emri üzerine kendisine fevkalade izzet ve ikramda bulunuldu. Burada Orhan Bey ve Osman Bey'in mezarlarını ziyâret etti, âlimlere ve fakirlere sadaka dağıttı. Sonra Edirne yolunu tuttu. Sultan II. Murat, beylerini ve paşalarını karşılamağa gönderdi. Böylece Ergene köprüsünden geçip Edirne'ye gittiler[37].

Yakub Bey'i Edirne'de gayet iyi ağırladılar, emrine şâir ve sohbetçiler verdiler. Vaktiyle kendi yanında bulunup sonradan Osmanlı hizmetine giren tabib, âlim ve şâir Şeyhî Sinan'ı kendisine kılavuz tâyin ettiler. Yakub bey yapılan bütün bu izzet ve ikramlara pek memnun kalmıştı[38].

Yakub Bey Edirne'de bir müddet kaldıktan sonra memleketini ölümünden sonra II. Murad'a vasiyet edip, yine mükellef bir merâsimle memleketine uğurlanmıştı[39]. Memleketine geldikten bir müddet sonra hastalanmış ve bu sırada memleketini II. Murat'a vermek için yaptığı şifâhî konuşmayı bir vasiyetnâme göndererek te'yit etmiştir[40]. Yakub Bey memleketine döndükten bir yıl sonra 1429 tarihinde vefat etmiş ve kendisinin yaptırmış olduğu imâret mescidinin içine, mihrâbın arkasına defnedilmiştir. Yanında Paşa Kerîme Hatun'un sandukası ile berâber hâlen orada mevcuttur[41].

Penâh ide âsıtanın bula izzet»
(Hadidî, Üniversite Ktp. Türkçe yazmalar, nu. 1268, s. 92).

(36) «Vilâyetinde bir yıl miktarı diri oldı. Andan sonra Allah rahmetine vardı. Memleketini Sultan Murad'a vasiyet etti. Vilâyet-i Germiyan bu vech ile feth olundı Sultan Murad'a. Germiyan oğlu Yakub Beg sekiz yüz otuz iki tarihinde Sultan Murad'a geldi» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 172).

(37) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 172.

(38) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 172.

(39) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 172.

(40) Tâcü't-tevârih, c. I, s. 341.

(41) Bu gün Vâhit Paşa Kütüphânesi diye anılan bu mescidi Yakub Bey yaptırmış. Mezarlarında kitâbe yok ise de Kütahya'da defnedilmiş olduklarına dâir arşiv vesîkaları mevcuttur. (Bkz. Kadı sicilindeki Taş Vakfiye sûretinin sonundaki yazı, Vesîkalar). Vâhit Paşa'nın vak-

Yakub Bey devri, ilim ve fikir hayatı bakımından pek canlıdır. Daha sonra Osmanlı şâirleri arasında görülen, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî, Ahmed-i Dâî ve Şeyhî Sinan hep Germiyan sarayında yetişmişlerdir[42].

Germiyanlılar devrinin meşhur âlimi Hacı Halil oğlu İshak Fakih, bu devrin vakfiyelerinde, vakfiyenin baş kısmında hukuka uygunluğunu tanzîm ve tasdik eden icrâ organının başında olarak görülmektedir[43] II. Yakub Bey devrine âit kitabeler[44] ve gayet kıymetli vakfiyeler de mevcuttur.

Germiyan ilinin fiilen ve tamamen Osmanlılara geçiş tarihi Yakub Bey'in vefat tarihi olan 1429 yılı ise de, Germiyanlıların Osmanlı himâyesinde bulunduğunu gösteren vesîkalar vardır. Yâni bu tarihten bir müddet önce Osmanlı himâyesine girmişlerdir. Bu hususta II. Yakub Bey'e âit vakfiyeler ile Yakub Bey devrinde Kütahya'da (Germiyan) basılmış II. Murad'a âit sikkelerin tetkiki konuyu aydınlatacak mâhiyettedir. Bu bakımdan önce II. Yakub Bey'e âit vakfiyeleri tetkik gerekir.

Bugün Başbakanlık Arşivinde «Yakub Beg bin Süleyman min Âl-i Germiyan»'a[45] âit bir Arapça vakfiye sûreti bulunmaktadır.[46]. Bu vakfiyede adı geçen şahıs Süleyman Şah'ın oğlu II. Yakub Bey'dir. Ancak vakfiyenin tarihi, receb 763/1362 olarak yazılıdır. Bu sûretteki kayda göre II. Yakub Bey bu tarihte, Şuhud nâhiyesinin[47], Seydi köyünü[48], Sinan oğlu Şeyh Halil'e tahsis ile vakfetmiştir[49]. Uzun-

---

fettiği kitaplar önce Yıldırım Bâyezid'ın inşâya başlattığı Ulu Câmi'in bir odasında iken sonradan buraya nakledilmiştir. Hâlen kütüphâne olarak kullanılmaktadır.

(42) Bu hususta geniş bilgi edebî ve ilmî faaliyet kısmında verilmiştir.

(43) Bkz. Edebî ve İlmî faaliyet.

(44) Bkz. Kitâbeler.

(45) Bkz. Vesîkalar, Adı geçen vakfiye, str. 14.

(46) Böyle bir vakfiyenin mevcûdiyetinden Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri isimli eserinin ikinci baskısında (s. 47 not 1) bahsetmiştir. Başbakanlık Arşivinde yaptığım çalışmalar sırasında adı geçen vakfiyenin Ali Emirî tasnifinde (I. Murad devri nu. 12), bulunduğu tesbit edildi. Bu vakfiye sûretinin buraya nereden ve ne sebeple nakledildiğine dâir her hangi bir bilgi yoktur.

(47) Aynı isimle bu gün Afyon'a bağlı nâhiye.

(48) Bugünkü Hallaç köyü yakınında (Şuhud'a bağlı) bir yerdir. Daha önce burasının bir köy olduğu ve sonradan Hallaç'a nakledildiği, Seydi mevkiindeki mezarlıktan anlaşılmaktadır.

(49) Bkz. Vesîkalar, Adı geçen vakfiye, str. 26.

çarşılı, böyle bir vakfiyenin varlığından bahisle, vakfedilen yer ismine dayanarak babasının sağlığında vâli olarak bulunduğunu yazmaktadır[50]. Uzunçarşılı, böyle söylemesine rağmen vakfiye dikkatle okunduğunda, Süleyman Şah'ın bu vakfiyede geçen tarihte vefat etmiş olduğu ve bu yerlerin kendisine babasından kaldığı kaydedilmektedir[51]. Buna göre 1362 tarihinde II. Yakub Bey'in babası Süleyman Şah'ın vefat etmiş olması gerekiyor. Halbuki Süleyman Şah bu tarihte sağ olup beyliğinin başında bulunmakta idi. Süleyman Şah'ın bu tarihte sağ olduğunu, h. 770/1368 tarihli Denizli'deki Ulu Câmi kitâbesi[52], Kütahya'daki h. 779/1377 tarihli Kal'a-i Bâlâ Câmii kitâbesi[53] ve kızının 1381 tarihinde Yıldırım Bâyezid'e verilmesi ile yapılan düğün sırasında hazır bulunması da açıkça göstermektedir.

Bu vakfiyenin içindeki bilgileri teyid eden başka bir arşiv vesîkası da mevcuttur[53a]. Bu vesîkadan, Afyon'a tâbi Şuhud kazâsının Seydi adlı köyünde II. Yakub Bey'in vakfı olduğu, zâviyedârlık tevcîhi meselesi ile kadı siciline kaydedildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda vakfiyenin esas ve muhtevîyatından şüphe edilecek bir husus yoktur. Ancak vakfiyenin sonunda yazılı receb 763/1362 tarihinde Süleyman Şah'ın da sağ olduğu tesbit edildiğine göre vakfiyenin tarihi üzerinde durmak gerekir. Bu vakfiyenin aslı bu gün elimizde yoktur, başka bir sûreti ne Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, ne de Kütahya ve Afyon Kadı sicilleri üzerinde yaptığımız çalışmalar sırasında tesbit edilememiştir. Netîce olarak vakfiyenin sonunda bulunan receb 763/1362 tarihi aslından sûretine nakledilirken bir zuhul eseri olarak yanlış kaydedilmiş olmalıdır. Süleyman Şah'ın, Şeyh-oğlu'nun Hurşid-nâme adlı eserine dayanarak 1387 tarihinde vefat ettiği tesbit edildiğinden, vakfiye sûretinin sonundaki h. 763 tarihinin tanzim tarihi olmayıp, h. 789/1387 tarihinden sonra olması icab etmektedir.

---

(50) Anadolu Beylikleri², s. 47.

(51) «el-Münkalibetü ileyhi bil irsi eşşer'î min ebîhi el-müteveffâ el-mezbûr» (bkz. Vesîkalar, adı geçen vakfiye, str. 26, 27).

(52) Ahmed Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyleri, TOEM, yıl 1, s. 509.

(53) Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 115.

(53a) «der devlet-i arz-ı dâî kemineleridir ki, nezâret-i evkaf-ı hümâyun-ı mülûkâneye mülhak evkafdan livâ-i Karahisar-ı sâhibe tâbi Şuhud kazâsına müzâfe Seydi nâm karyade vâki' Germiyan-zâde Yakub Beg vakfının vazife-i muayyene ile zâviyedarlık cihetine bâ-berbat-ı âli mutasarruf olan...» (Afyon Müzesi, Kadı sicili, nu. A. 81, 59. metin, bkz. Vesîkalar).

II. Yakub Bey'in kasım 1392 (muharrem 795) tarihli, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled oğlu Mehmed Bahâeddin oğlu Mehmed'e Afyon Karahisar'a tâbi bulunan, vakfiyede adları ve sınırları ile zikrolunan beş yerdeki arâzî ve akarları temlik ve gelirlerinin mevlevî fakirlerine verilmesine dâir olan bir vesîkası mevcuttur[54]. Vakfiyenin üst tarafında «sûret-i vakfiye-i ma'mulün bihâ dır ki aslından... ile nakl ve tahrîr olundu» ibâresi vardır[55]. Aslından mukâbele ile yazılan vakfiyenin bir i'lâm şeklinde verildiği anlaşılmaktadır. Vakfiyenin içinde Yakub Bey şu şekilde geçmektedir: «El- Hayrü'l-a'zam ve'l-müşîr el-a'dil el-efhâm Ya'kûb Han İbni Germiyân-ı Alişir...» Vakfiyenin sonundaki şahitler arasında; Sirâcü'd-derrâc Yahyâ bin Dâvud, Abdullah bin Ahmed el-Buhârî, Mehmed bin Alî, İsmâil bin Mikâil adları geçmektedir. Aslından nakil ile verilen i'lâm vakfiyenin sağ alt kenarında yazılı olup rebîülevvel 1129/1717 tarihini taşımaktadır. Vakfiye bu tarihli i'lâm ile Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin imzâlarını hâvidir.

Yakub Bey'in zilka'de 825/ekim 1422 tarihli bir vakfiyesinin orijinali neşredilmiştir[56]. Vakfiye Germiyan oğlu II. Yakub Bey'in Afyon Karahisar'a bağlı Sincanlı nâhiyesindeki Gezler köyünü hududu ve hukuku ile, mevlevîlerden Çelebî Âdil'in oğlu Cemâleddin Çelebî'ye vakfettiğine dâir bir vesikâsıdır.

Vakfiyenin baş kısmında Yakub kelimesi büyük olarak yazılmıştır. Bu, Yakub kelimesinin hemen sağ tarafında bir tuğra vardır. Bu tuğra «Murad bin Mehmed Han el-Muzaffer Daima»[56a] şeklinde okunmuştur. Yakub kelimesinin hemen altında bu devrin büyük âlimi İshak Fakih'in vakfiyeyi tanzîm ve hukuka uygunluğunu tasdîk yazısı bulunmaktadır[56b].

---

(54) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 9, s. 103, sıra nu. 96; Aynı vakfiyenin bir sûreti Mevlânâ Müzesi Arşivi, nu. 8'de de mevcuttur. Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki belgelerin muhtevâsı hakkında bir makale neşredilmiştir [A. Gölpınarlı, Konya'da Mevlânâ dergâhının Arşivi, İktisat Fak. Mec. c. XVII (İstanbul 1959), s. 156-178].

(55) Adı geçen vakfiye, bkz. Vesîkalar.

(56) Feridun Nafiz Uzluk, Germiyan oğlu Yakub II. Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 86 dan sonraki ek.

(56a) Uzluk, Germiyan oğlu Yakub II. Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 88. Bkz. Vesîkalar.

(56b) «Açıklandığı ve yazıldığı üzere benim katımda sâbit oldu. Ve beyân edildiği şekilde bence sıhhati anlaşıldı. Ve sıhhatine hükmettim, bu hükmüme yanımda bulunan âdil, güvenilir fıkıh ve ehliyet sâhibi kim-

Vakfiyenin sağ kenarında devrin meşhur şahsiyetlerinin vakfiyeyi tasdik ettiklerine dâir olan yazıları vardır:

1 — Bunun muhtevâsını mütâlea, tahkik ettim; Allah'a sığınarak, ona güvenerek imza ve tenfîz eyledim. Bunu Yusuf Mehmed el-Karahisârî yazdı. Allah onu gizli lütûfları ile bağışlasın.

2 — Bu şer'î vakfiye bana arz edildi. Ben de onu hem kabûl ettim, hem de kabûl ettirdim. Bunu Mehmed bin Beylik... Kazaskeri Mansur yazdı. Allah, kendilerini affetsin.

3 — Bu vakfiyede zikredilenler şer'î ve sevabtır. Bunu kadir ve ganî Allah'a muhtac olan Ali bin Ahmed Cemâlî yazdı. Allah kendilerini affetsin.

4 — Vakfın ikrarına şehâdet ederim. Bunu ganî Allah'a muhtac olan abd-i aciz Cafer bin Zeynelabidin el-Hüseynî yazdı.

5 — Bunun muhtevâsına Ahmet bin Cemâleddin el-Karahisârî, şehâdet eder. Allah onları affetsin.

6 — Buna şâhit olanlardan biri de Mevlânâ Cemal bin el-Hac Hüseyin el-Müderris.

7 — Bunun muhtevâsına şehâdet ederim. Ben Allah'ın yarattığı en muhtac Abdülvâcid bin Mehmed'im[56c]. Bu benim el yazımdır.

8 — Mehmed oğlu Seb'a Han diye bilinen ve kullarının en fakiri olan Dursun da buna şehâdet eder.

9 — Ben de bunun şâhitleri arasındayım. Bunu Seyyidi Hakim oğlu Ahmed oğlu Şeyhî[57] diye meşhur Yusuf yazdı.

Vakfiyenin en sonunda mazmununa şehâdet edenlerin sağdan sola doğru isimleri şunlardır: 1. El-Hac Hisar Beyi[58] bin Ey-

---

seleri şâhit kıldım. Ben celîl olan Allah tarafından desteklenen el-Hac Halil oğlu İshak Fakı'yım. Cemil olan Allah onları affetsin» (F. N. Uzluk, Germiyan oğlu II. Yakup Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 89).

(56c) Mehmed oğlu Abdülvâcid, Kütahya'da Vâcidiye Medresesi'nde II. Yakub Bey devrinde müderrislik yapmış, o devrin ileri gelen âlimlerinden biridir.

(57) Devrin meşhur şâiri, tabibi Sinânüddin Yusuf Şeyhî'dir. Daha sonra Osmanlı hizmetine girmiştir.

(58) II. Yakub Bey'in şubaşısı olup, onunla beraber Yıldırım Bâyezid tarafından İpsala kalesine hapsedilmiştir.

ne Han Bey, 2. Mehmed bin Hasan Bey, 3. Arslan Bey bin Bicar Bey, 4. Yusuf Bey bin Bicar Bey, 5. Şeyh Mehmed bin Mustafa Çelebî, 6. Ahmed Paşa bin el-Kadı Şeyh, 7. Orhan Bey bin Devlethan Bey, 8. Lütfullah Çelebî bin Bâyezid Fakih, 9. Yazıcı Ahmed bin Abdullah. Yukarıda yazılı bulunanlara şehâdet ederim, Emîr Âdil bin Ahmed Paşa el-Mevlevî[59].

Yukarıda kısaca muhtevâsı verilen vakfiye İshak Fakih'in bunu hukukî olarak tanzîm ve tasdîk etmesi bakımından, vakıf idâresini göstermesi ve devrin mühim şahsiyetlerinin de isimlerini vermesi bakımından büyük ehemmiyeti hâizdir. Ayrıca vakfiyenin başında Yakub kelimesinin sağ tarafındaki «Murad Han bin Mehmed el-Muzaffer dâimâ» ibâresi o devirde Osmanlılarla Germiyanlılar arasındaki münâsebeti göstermesi bakımından çok mühimdir.

II. Yakub Bey'e âit şaban 825/1422 tarihli başka bir vakfiye daha mevcuttur[60]. Bu vakfiyenin baş kısmında yine İshak Fakih'in hukuka uygunluğuna dâir olan tasdîki vardır[60a]. Şahitler arasında tanınabilenlerden Şeyhî Sinan, Hisar Bey Subaşı bin Eyne Han Bey bulunmaktadır. Ayrıca, şâhitlerden Mevlânâ Hüsâmeddin bin Ahmed ve Mehmed Bey bin Hüseyin Bey isimleri geçmektedir. Vakfiyenin sağ kenarında Bursa ve Karahisâr-ı sâhib kadılarının tasdîki mevcuttur.

Vakfiye Karahisar köylerinden Etnoz, Ağaç-ağıl ile Sürceöyük nâmındaki mezraanın tamamını bütün hudut ve hukuku ile berâber, II. Yakub Bey, «iftihârü'l-eimme Mevlânâ Sinan Paşa bin Mehmed» nâmına tanzîm ettirmiştir. Bundan sonra evlâdı evlâdına ve bunlar munkarız olunca fukaraya vakfı şart edilmiştir.

---

(59) Bu vakfiye hakkındaki bilgiler F. N. Uzluk'un neşir ve tercümesinden alınmıştır (Germiyan oğlu Yakup II. Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 89).

(60) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 19-605, s. 253, sıra nu. 340; Arapça vakfiyenin Türkçe tercümesi, Tercüme Defteri, nu. 1767, s. 86, sıra nu. 15.

(60a) Bkz. Adı geçen vakfiye, Vesîkalar.

3 — II. YAKUB BEY'İN TAŞ VAKFİYESİNİN MUHTEVASI :

II. Yakub Bey'in gönümüze kadar gelen ve zamanının iktisâdî ve sosyal hayatını tasvîr ettiği gibi, Türk dili tarihi bakımından da çok önemli olan, otuz satırı okunabilen, Türkçe büyük bir taş kitâbesi vardır[61]. Bu Taş Vakfiye'nin bir sûreti Kütahya Kadı Sicilleri üzerinde çalışırken tesbit edilmiştir[62]. Sicile nakledilen bu sûret, vakfiyedeki kelimeleri yazıldığı gibi muhâfaza etmemekle berâber, okunduğu gibi yazılmış olması bakımından ayrı bir önem taşır. Ayrıca, daha önce neşir edilmiş bulunanlarda okunamayan bâzı kelimeleri sicildeki bu vakfiyenin sûretinden okumak mümkündür.

Taş kitâbe büyük bir dikilitaş şeklinde olup, boyu 3.30 m. ve eni 2.10 m. dir. Vakfiyenin muhtevâsından Yakub Bey'in mescit, medrese ve bir imâret yaptırdığı anlaşılmaktadır. Taş Vakfiye, imâretin h. 814/1411 tarihinde işlemeğe başlayıp, beş ay sonra Karamanoğlu istîlası sebebi ile muattal kaldığı ve iki buçuk yıl sonra tekrar Yakub Bey'in memleketine sâhip olması üzerine 1414 (h. 817) de dikilmiştir[63]. Esâsen mescit, medrese ve imâretten mü-

(61) Bu kitâbede yazmamakla berâber, ekseriyâ Taş Vakfiye şeklinde bahsedilmektedir. Otuz satırı okunabilen, gerisi tamamen tahrîb olmuş bulunduğundan okunamamaktadır. Bu vakfiyeyi ilk defa Necib Âsım Bey yalnız 19 satırını ve bunların arasında da bâzı kelimeler okunamamakla berâber, Fransızca tercümesiyle birlikte neşretmiştir (Balhasan oğlu, Un Inscription Turque a Kütahja, Keleti Szemble, c. VI, Budapest 1905, s. 351-359). Daha sonra Halil Ethem Bey, bâzı kelimelerin okunamaması ile berâber kitâbenin otuz satırını mükemmel bir şekilde neşretmiştir (Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 116-120); nihâyet Uzunçarşılı da 1932 yılında neşrettiği kitabında bu vakfiyeyi otuz satır olarak tekrar neşretmiştir (Kütahya Şehri, s. 79-82).

(62) Kütahya Müzesi, Kadı sicilleri, nu. 60, sıra nu. 93, s. 45. v.d.

(63) Taş Vakfiye, str. 2, 3, 4.

teşekkil olan bu eserlerden bugün sâdece mescit mevcuttur[64]. Türk Tarihinde eski Göktürk ve Uygur kitâbelerinden sonra taşa yazılmış Türkçe vesîkalar bakımından Timur'un Ulutav'daki Uygarca kitâbesi ve daha sonra da II. Yakub Bey'in bu Türkçe Taş Vakfiyesi ile Bursa'daki Umur Bey kitâbesi baş sırayı işgal etmektedir[65]. Kitâbe, esâsen otuz dört satır olup, yalnız otuz satırı okulanbilmektedir[66].

Taş Vakfiye'nin, Halil Ethem Bey'in neşri esas alınarak,[67], fotoğrafı[68], ve Kadı sicilindeki sûreti[69] karşılaştırılarak meydana gelen metin yeni harflerle[70], ek kısmında verilmiştir. Taş Vakfiye'nin muhtevâsında şu bilgiler bulunmaktadır. İlk satırında besmele ile başlayıp[71], Cenâb-ı hakka ve hazret-i peygambere dua ettikten sonra ikinci satırda Süleyman Şah'ın oğlu Yakub Bey'in mescit, medrese ve imâret şeklinde olan külliyesinin 1411 (h. 814) yılında tamam olduğu yazılmaktadır. Külliyenin açılıp, beş ay işledikten

---

(64) Medrese ve imâret tamamen yıkılmıştır. İmâret mescidi de bugün Vâhit Paşa Kütüphânesi adı ile kullanılmaktadır. Yıldırım Bâyezid'in Kütahya'da inşâya başlattığı Ulu Câmi ile bugün Vâhit Paşa Kütüphânesi diye anılan imâret mescidinin arasında inşâ edilmiş olan medresenin son zamanlara kadar kalıntıları mevcut idi ise de, 1935 yılında tamamen ortadan kaldırılmıştır. Hâlen yol geçmekte olup, geniş bir boşluktur. Adı geçen Taş Vakfiye'nin vaktiyle medresenin bahçesinde dikili olduğu, yol geçmesi sebebi ile aynı yıl oradan alınıp, şimdiki Vâhit Paşa Kütüphânesinin giriş kısmının sol tarafına yerleştirildiği Kütahya'da yaptığım tetkikler sırasında tesbit edilmiştir.

(65) A. Z. Velidî Togan, Umumî Türk Tarihine giriş, s. 379.

(66) Otuz satırdan sonraki kısımlar kırık vaziyettedir. Bu kısımlarda mütevellîlerin bâzı yükümlülükleri olduğu ve bu sebeple kasıt neticesi kırılmış olabileceği hâlen Kütahya'da halk arasında söylenmekte ise de, Kadı sicilindeki sûretin sonunda zamanla tabiî şartların etkisiyle tahrib olduğu yazılıdır. Bu kısımların ne zaman kırıldığı hakkında bilgi bulunamamıştır. Kadı sicillerinin eski tarihli olanları, meydana gelen birkaç yangında telef olmuştur. Elde mevcut sicillerde ise bu hususta bir kayda rastlanamamıştır. Son zamanlarda okunamayan satırlarda yeniden bir temizlik yapılarak okunmak istenmiş ise de muvaffak olunamamıştır. Tek tük okunabilen harf veya kelime varsa da bir mâna ifâde etmemektedir.

(67) Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 116-120.

(68) Bkz. Vesîkalar.

(69) Bkz. Vesîkalar.

(70) Bkz. Ekler.

(71) Bkz. Ekler.

sonra Karaman oğlu istîlâsı ile iki buçuk yıl muattal kaldığı, sonra Hüdâvendigâr'ın (Çelebî Mehmed), Karaman oğlunu sürüp Yakub Bey'in memleketine sâhip olduğu anlatılmaktadır (str. 3, 4). Bunun üzerine adı geçen bu Taş Vakfiye 1414 (h. 817) yılında yazdırılıp medresenin önüne dikilmiştir. Vakfiyenin bundan sonraki satırlarında Yakub Bey'in külliyesine vakfettiği yerler ve bu yerlerin kendisine nasıl intikal ettiği anlatılmaktadır. Beşinci satırda geçen كلدى babamız atası Mehmed Beg kâfirden aldı» ibâresindeki ilk kelimeyi Z. V. Togan, «Güldü babam» okuyup güldü kelimesinin de eski Türk inanışına göre baba adının tabu olarak kullanıldığını kabûl ile, söylenmesinden kaçınmak için bu şekilde yazıldığını izah etmektedir[72]. Uzunçarşılı, bu kelimeyi Kula kasabası olarak anlamaktadır[73].

Altı ile onyedinci satırlar arasında imâretine vakfedilen yerleri ve bu yerlerin ne şekilde kendisine intikal ettiği yazılıdır. Bâzı satırlardaki cümleler çok mühim olup, üzerinde dikkatle durmak gerekir. Meselâ «Simav gölünü dahi babam atası Mehmet Bey kâfirden aldı, geri kalan vârislere helal ettirüp bunları vakfettim, hatlariyle, sınırlariyle ve köyleriyle, içerden ve dışardan ne ki ana taalluku varsa ve Bâyezid Han oğlu Sultan Mehmet Hüdâvendigâr bunları kabûl tutup nişan verdi»[74]. Burada Çelebî Mehmed'in bu vakıfları kabûl edip nişan vermesi bu yerlerin bu tarihte 1414 (h. 817), tamamen Osmanlı himâyesine geçtiğini açıkça göstermektedir.

Aslan-apa'yı[75], Aslan-oğullarından satın aldım. « كورت » köyünü[76], Kurt-oğlanlarından, Çepni[77] ve Pınarbaşı'nı[78] satın aldım (str. 7, 8). Gedüs'de[79] Ilıca suyunu[80], Hüseyin Bey oğlundan satın

(72) Togan, Umumî Türk tarihine giriş, s. 379, 496 not 253.
(73) Kütahya şehri, s. 79, not 3.
(74) Taş Vakfiye, str. 6, 7.
(75) Kütahya'ya bağlı Gireği nâhiyesi köylerinden.
(76) İlk bakışta kürt gibi okunuyor ise de, kürt kelimesinin son harfi «d» iledir, çoğulu ekrad olur.
(77) Afyon'un Sandıklı kazâsına bağlı köylerden.
(78) Kütahya'nın Gireği nâhiyesi köylerinden.
(79) Bu günkü Gediz.
(80) Bu husûsa âit bilgiler XVI. yüzyıl tapu-tahrir defterlerine kadar aynen intikal etmiştir. «Gedüz'e tâbi İlıcasu karyesini Germiyan oğlu, Burak oğlu Mehmet Bey'den satın almış, kendi imâretine vakfetmiş vakfıdır» (BA, Tapu, nu. 369, s. 194).

aldım (str. 8, 9). Armut-eli'ni[81], satın aldım, Hızır Bey'den ki Ömer oğludur, Ömer Bey İlyas Bey oğludur, vekâlet hükmiyle avret tarafından... merhûm İsmâil Bey kızı ki İsmâil Bey İlyas Bey oğludur (str. 9, 10). Armut-eli'nde Seydi köyünün[82] giru Seydi'ye vakıf verdim, Armut-eli'ni ve bunlardan yukarı zikrolan köyleri hatleriyle, sınırlariyle vakf eyledim, Ayas harîmini dahi Ayas oğlundan satın aldım, vakfettim, bunları dahi Çelebî Mehmet kabûl tutup nişan verdi (str. 10, 11).

Kütahya'da şehir ile Völcek (Bölücek)[83] köyü arasındaki çiftliği ve köşk bahçesini ve zünbüllü bahçeyi ve Davud-harîmını ve meydan ağzında yer ki bir yanı yonca bağçesi ve bir yanı meydandır, ve Sandıklı'daki büyük hamamı ve Sandıklı'daki bağçeyi ve Çat'daki[84] bağı ve Şeyhlü'deki[85] Canbaz bağını ve Kütahya'daki Karaca-ağaç köyü bunlar dedem Umur Bey'den[86] mülktür, vârislerine helâl ittirüb ben bunları vakfetdim, bunları dahi Çelebî Mehmet kabûl edip nişan verdi (str. 12, 13, 14).

Donuzlu (Denizli)'daki Hoca Ömer hamamı ve Dolap'daki yerler ve Denizli'nin Hober kapısındaki[87] iki bahçeyi Bâyezid Hüdâvendigâr, İnanç-oğlu İshak Bey'den satun aldı[88], Sultan Mehmed Hüdâvendigâr bunları lek lek (birer birer) ben kuluna verdi, bundan sonra Hober kapısındaki iki bağçeyi Mevlânâ Köse'den aldım.... na verdim, bâkisini imârete vakfettim (str. 14, 15, 16).

Bunların kamusını Sultan Mehmet Hüdâvendigâr kabul tutup nişan verdi (str. 17). On sekizinci satırda İshak Fakih'i bu

(81) Kütahya'ya bağlı nâhiyelerdendir.
(82) Armut-ili nâhiyesi köylerindendir.
(83) Kütahya'ya bağlı Bölücek köyüdür.
(84) Emet kazâsına bağlı Virancık nâhiyesi köyü.
(85) Denizli'ye bağlı Çivril kazâsına tâbi köy.
(86) II. Yakub Bey'in ana tarafından dedesidir.
(87) Denizli'de kale kapılarından birinin ismi.
(88) Bu bilgiler XVI. yüzyıl tapu defterinde bulunmaktadır: Lâzkiye'de (Denizli) Hoca Ömer hamamı denilen hamamı, Bâyezid, İnanç-oğlu İshak Bey'den satın almış, sonra Sultan Mehmet Han, Yakub Çelebî'ye bağışlamıştır. Hâlen vakıftır (Kanunî devri), senede 9050 akçe temin edilmektedir. Lâzkiye'de Dolab yerleri ve bağçeleri ve bağlar Sultan Bâyezid, İnanç-oğlu İshak Bey'den satın almış, Sultan Mehmed (Çelebî Mehmed) de bu yerleri Yakub Çelebî'ye bağışlamıştır. Yakub Çelebî bunları kendi imâretine vakfeylemiş vakıftır, senede 1300 akçe alınmaktadır (BA , Tapu, nu. 369. s. 182.)

vakfına mütevellî koyduğu kayıtlıdır. Mütevellîlik hakkı olarak da günde beş akçe, yılda altı müt buğday (şehir mütiyle) ve Subaşı hamamının geliri tâyin edilmiştir (str. 19, 20). Seyyit Cafer'i Şeyh olarak tâyin ve şeyhlik hakkı olarak günde on beş akçe ve Armuteli'nde Sökmen köyün ve Kütahya'da Yonca bağçesi tâyin edilmiştir (str. 22, 23). İmâret medresesinin müderrisine günde altı akçe, yılda altı müt buğday (şehir mütiyle) ve üç kağnı odun ve günde iki çanak aş ve dört ekmek tâyin edilmiştir (str. 23, 24). Yirmi dördüncü satırdaki kayıttan medresenin dokuz odası olduğu anlaşılmaktadır. Dokuz hücreye günde bir akçe, yılda birer şehir mütiyle buğday ve her hücreye ikişer kağnı odun verilmesi, her hücreye ikişer çanak aş ve dört ekmek verilmesi yazılıdır (str. 24, 25). İmam günde üç akçe ile, yılda altı müt buğday yiye ve müezzin günde iki akçe ve yılda iki müt buğday yiye, kayyım günde iki akçe, yılda iki müt buğday yiye, nakib günde iki akçe ve yılda iki müt buğday yiye ve aşçı günde iki akçe yılda iki müt buğday yiye ve ekmekçi, günde iki akçe yılda iki müt buğday yiye ve günde dört batman et bişe andan eksik bişmeye aşı ve ekmeği arı ola ve eyi ola (str. 25, 26, 27).

Bundan sonraki satırlar gelip giden misâfirlere âit olup o devrin sosyal hayatını canlandırmaktadır. Bu vakfiyeyı yapan ve bir taş üzerine Türkçe olarak yazdıran Germiyan oğlu II. Yakub Bey'in Türklüğe ve Türk diline yaptığı hizmet çok büyüktür. Zîra o devirde vakfiyeler ve kitâbeler özellikle Arapça olarak yazılmaktadır. Fakat II. Yakub Bey büyük bir Türklük şuuru içinde bu vakfiyesini Türkçe olarak tanzîm ettirmiştir.

Yirmi sekizinci satırda «Gelen misâfirlerin atına yine üç güne dek yem vireler andan geru anda olan misâfirlere ve mücâvirlere âdetince aşı ve ekmeği ilkin onlara bol vireler, andan sonra»; yirmi dokuzuncu satırda «giru kalan halka vireler» diye kaydedilmektedir. Bu satırlardan Yakub Bey'in tanzim ettiği mescit, medrese ve imâretin bir külliye şeklinde çalıştığı anlaşılmaktadır. Gidip-gelen misâfirlerden başka, halka da yemek dağıtıldığı Taş Vakfiye'de kaydedilmiştir[89]. Vakfiyeye devamla «Ve dahı anda kim ki hasta olası olursa ana hekim getireler ve ilâç ettireler ve

(89) Ta o zamandan kalan bir an'ane şeklinde bu gün de Kütahya'da vakıflar idâresine bağlı olarak çalıştırılan bir aş-evi fakirlere yemek vermektedir.

hekim hakkını vireler ve edviye behâsını vireler» (str. 29). Son satırda «Ve anda ölen olursa kefen, sabın ile ahsen kıyalar, andan giru misâfir ve mücâvir ve dervişâne git dimeyeler»[90].

(90) Bu otuzuncu satır H. Ethem Bey tarafından harap olduğu için okunamamıştır (ÂL-i Germiyan kitâbeleri, s. 120); Kadı sicilinde bulduğumuz sûretinden okunmuştur, bkz. Vesîkalar.

4 — BEYLİĞİN OSMANLI HİMÂYESİNE GİRİŞİ VE SONU:

Taş Vakfiye 'de görüldüğü üzere, Taş Vakfiye'nin Karaman oğlu istilâsından h. 814/1411, iki buçuk yıl sonra h. 817/1414, Çelebî Mehmet tarafından kurtarılarak Germiyan ili, II. Yakub Bey'e verilmiştir. Bu tarihi, yâni 1414 (h. 817), Germiyan-oğullarının müstakil fakat Osmanlı himâyesine girdiği zaman olarak kâbul etmek gerekir, çünkü Taş Vakfiye'nin bir çok satırlarında «Çelebî Mehmet kabûl tutup nişan verdi»[91] diye yazılıdır. Bu cümlelerden II. Yakub Bey'in imâretine vakfettiği, Taş Vakfiye'de adı geçen yerlerin Çelebî Mehmet tarafından kabûl edilip, nişan verdiği anlaşılmaktadır. Nişan verme işi imârete vakıf geliri olarak tahsîs edilmiş yerlerin fiilen Çelebî Mehmed'e âit olduğunu gösterir.

Bu arada II. Yakub Bey gerek Çelebî Mehmed devrinde ve gerekse II. Murad'ın ilk zamanlarında duruma göre Osmanlılara karşı zaman-zaman Karamanlılarla iş-birliği yapmıştır. II. Murad'ın ilk zamanlarında Yakub Bey ona karşı saltanat iddiasında bulunan Küçük Mustafa Çelebî'yi tutmuştur. Küçük Mustafa Çelebî'nin öldürülmesinden sonra artık II. Murat ile Germiyan oğlu II. Yakub Bey arasında iyi münâsebetler tesis edilmiştir.

II. Yakub Bey'e âit zilka'de 825/ekim 1422 tarihli neşr edilmiş bir vakfiyenin muhtevâsı hakkında daha önce geniş olarak bilgi verilmişti. Bu vakfiyenin başında büyük olarak yazılmış olan Yakub kelimesinin sağ tarafında «Murad Han bin Mehmed el-Muzaffer dâimâ» diye yazılı bir tuğra vardır[92]. Bu tuğra II. Murad'a âittir. II. Murat 25 haziran 1421 tarihinde Osmanlı tahtına geçtiğine göre[93] adı geçen vakfiyenin tanzîm tarihinde, Osmanlıların

(91) Taş Vakfiye str. 7, 11, 13, 17.
(92) Adı geçen vakfiye bkz. Vesîkalar.
(93) Halil İnalcık, II. Murad, İA, c. VIII, s. 598.

başında bulunmaktadır. II. Yakub Bey'in tanzim ettiği zilka'de 825/ekim 1422 tarihli vakfiyede II. Murad'ın tuğrasının bulunması, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur.

Bunun yanında bu güne kadar bilinmeyen ve Arkeoloji Müzesi teşhir kolleksiyonu içinde de bulunmayan mühim bir sikke vardır. Bu sikke Kütahya Müzesi'nden gelmiş ve hâlen Arkeoloji Müzesi, sikkeler kısmında bir dolapta muhâfaza edilmektedir[94]. Sikke Osmanlılarla Germiyanlılara âit müşterek bir paradır. Sikkenin ön yüzünde Murad ibni Mehmet, arka yüzünde Yakub ibni Süleyman yazılıdır. Basıldığı yer (darb) ve tarihi yoktur. Sikkenin II. Yakub Bey ile II. Murad'a âit olduğu görülmektedir.

II. Murad'a âit Germiyan'da (Kütahya) basılmış iki tip h. 825 tarihli sikkeler mevcuttur[95]. Bunlardan bir tanesinin ön yüzünde; Murad bin Mehmed Han, arka yüzünde Germiyan 825 yazılıdır[96]. Diğer paranın ön yüzünde; Murad bin Mehmed Han duribe Germiyan, arka yüzünde hallede mülkehû 825 yazılıdır[97].

Gerek zilka'de 825/1422 tarihli vakfiyede II. Murad'ın tuğrasının bulunuşu ve gerekse II. Murad ile II. Yakub Bey'in müşterek sikkeleri ile II. Murad'ın Germiyan'da (Kütahya) basılmış sikkeleri Germiyanlıların Osmanlı himâyesi altında bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Osmanlı tarihlerinin belirtmediği himâye (tâbiiyet) keyfiyeti bu sikkeler ve vakfiye ile isbatlanmış olmaktadır. Osmanlı tarihleri daha önceki bahiste ya-

---

(94) Bu sikkeyi göstermek ve okumak lütfunda bulunan İbrahim ve Cevriye Artuk'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca aynı sikkenin başka bir tipi de vardır (Ş. Erel, Nâdir birkaç sikke, sayı 3, İstanbul 1970, s. 40, nu. 64, fotoğrafı için bkz. Levha 5, nu. 64).

(95) Nuri Pere, Osmanlılarda madenî paralar, İstanbul 1968, s. 84, nu. 54; Ş. Erel, Nâdir birkaç sikke, sayı, 2, İstanbul 1967, s. 10 nu. 23.

(96) Ön yüz: $\frac{\text{مراد بن}}{\text{محمد خان}}$, arka yüz: $\frac{\text{كرميان}}{\text{٨٦٠}}$ sikkedeki tarih 528 gibi yazılmışsa da o zamana göre 825 olarak okunması gerekmektedir (Ş. Erel, Nâdir birkaç sikke, sayı, 2, s. 10, nu. 23).

(97) Ön yüz: $\frac{\text{مراد بن محمد خان}}{\text{ضرب كرميان}}$ arka yüz: $\frac{\text{خلد ملكه}}{\text{٨٦٠}}$ (Nuri Pere, Osmanlılarda madenî paralar, s. 84, nu. 54).

zıldığı gibi sâdece, II. Yakub Bey'in 1428'de Edirne'ye giderek beyliğini II. Murad'a vasiyet etmesini[98] ve bir yıl sonra da hastalanarak yazılı vasiyet göndermesi ile[99], 1429'da Germiyanlıların kat'î olarak Osmanlı hâkimiyetine geçmesi husûsunu kaydetmişlerdir.

(98) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 172.

(99) Tâcü't-tevârih, c. I, s. 341.

IV

KÜLTÜR VE MEDENİYET

1 — DEVLET TEŞKİLÂTI :

a - Hükümdar

Daha XIII. yüzyılda Batı Anadolu'ya Uç teşkilâtına bağlı olarak yerleştirilen beylikler, Anadolu Selçuklularının zayıf durumlarından istifâde ederek yavaş-yavaş istiklâllerini kazanmışlardır. Uçlarda eski Türk şehir ve göçebe hayatını devam ettiren bu âileler, zamanla Bizans'tan fethettikleri arâziye yerleşmişlerdir. Beyliklerin devlet anlayışı tâ Orta Asya'dan gelen eski Türk âdet ve an'anelerine uygundu[1]. Germiyan-oğullarının da bütün teşkilâtı Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları teşkilâtının bir devamı şeklindedir. Germiyan topluluğunun başında Ali-şîr âilesi hâkimiyet kurmuştu. Germiyanlıların Batı Anadolu'ya yerleştikten ve Kütahya'yı kendilerine merkez edindikten sonra XIV. yüzyılın başlarında en kuvvetli bir beylik olduğu bilinmektedir.

XIV. yüzyılın başında Ali-şîr âilesinden I. Yakub Bey, beyliğin idâresini elinde bulundurmakta idi. Bu sırada Batı Anadolu' daki Aydın, Saruhan ve Menteşe-oğulları da Germiyanlılara tâbi birer beylik idiler. Nitekim Aydın oğlu Mehmet Bey, I. Yakub Bey'in ordu kumandanı, yâni subaşısı idi.

I. Yakub Bey, âilenin en ileri gelen şahsiyeti olarak, devletin reisi durumunda, yâni «Ulu Bey» idi. İşte bu Ulu Bey'e tâbi olan

(1) K. Köprülü, Ortazaman Türk-İslâm feodalizmi, Belleten, sayı 19 (Ankara 1941), s. 332; ayn. mll., Anadolu Selçuklu tarihinin yerli kaynakları, Belleten, sayı 27, s. 402.

diğer beyler eski Türk âdetine göre âilenin müşterek malı olan arâziyi ülüşmüşler[2], yâni paylaşmışlar ve zamanla müstakil hâle gelmişlerdir[3]. I. Yakub Bey devri (1300 - 1340), Germiyanlıların en kuvvetli zamanına rastlamaktadır. I. Yakub Bey'in Mûsa adında bir oğlu olduğunu sicildeki bir vakfiye sûretinden anlamaktayız[4]. Bu vakfiyede Germiyan-oğullarından olduğu anlaşılan Mûsa Bey şu şekilde kaydedilmektedir: «Mûsa Bey bin Yakub Han ibni Germiyan-ı Alişîr». 1364 (rebiülahir 765) tarihli olan bu vakfiyeden Mûsa Bey'in Antalya'nın Eğridir kazâsı Mevlevîhânesine yaptığı vakıftan bu civâra yakın yerlerin vâlisi bulunduğu anlaşılmaktadır. 1364 tarihinde Germiyan Beyliğinin başında Süleyman Şah bulunmakta idi. Buna göre Mûsa Bey'in vâlilik yapması eski Türk âdetine göre memleketin âilenin müşterek malı sayılması husûsunu ortaya çıkarmaktadır. Selçuklularda da varlığını bildiğimiz bu an'ane devletin zayıf düşmesini ve parçalanmasını kolaylaştırarak yıkılışına sebep olmuştur. Osmanlılar bu an'aneyi geliştirerek merkezî bir sistem kurup, büyük bir imparatorluk hâline gelmişlerdir.

I. Yakub Bey devrine âit olan kitâbeler, bu zamanda Germiyan Beylerine verilen ünvanları açıkça göstermektedir. Bugün Sandıklı'da bulunan Çavuş Çeşmesi'nin iki tarafındaki kitâbede[5], «el-Emîrü'l-ecellü'l-kebîr Sultânü'l-Germiyânîyye Çelebî-i A'zam 'Azzemallahu Kadruhû» şeklinde geçen ibâre I. Yakub Bey'e âittir. Kitâbede[6], Yakub Bey'in adı geçmiyor ise de 1324 (h. 725) tarihini taşıyan kitâbenin I. Yakub Bey'e âit olması gerekir. Çünkü bu sırada Germiyan-oğullarının başında I. Yakub Bey'in bulunduğu bilinmektedir.

I. Yakub Bey'e âit 1299 (h. 699), tarihli Kızıl Bey Câmii minber kitâbesinin[7], ikinci satırında Yakub Bey şu şekilde geçmektedir : «el-Emîrü'l-ecellü'l-kebîr Yakub bin Alişîr ceddele'lallahu mecduhû». I. Yakub Bey devrine âit, Yakub Bey'in kumandanlarından

(2) Abdülkadir İnan, Oruı ve Ülüç meselesi, Makaleler ve incelemeler, Ankara 1963, s. 241-254.

(3) O. Turan, Anatolia in the period of the Seljuks and the Beyliks, The Cambridge History of Islam, The Central Islamic Lands, Cambridge 1970, c. I, s. 252.

(4) Afyon Kadı sicilleri, nu. A. 144, bkz. Vesîkalar.

(5) Bu kitâbe aslen kaleye âit olup sonradan getirilerek çeşmeye yerleştirilmiştir. Bkz., fotoğraflar.

(6) Uzunçarşılı, Kitâbeler, c. II, s. 42.

(7) Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 113.

Umur bin Savcı'ya[8] âit Vâcidiye Medresesi diye anılan medresenin kitabesinin ikinci ve üçüncü satırlarında şunlar bulunmaktadır[9]: «el-Mevle'l-muazzam melikü'l-ümerâ ve'l-küberâ Mübârizüddin Umur bin Savcı».

Süleyman Şah devrine (1361 - 1387) âit kitâbelerde de aşağıdaki ünvanlar yer almaktadır: «es-Sultânü'l-muazzam el-Germiyâniyye Süleyman Şah ibni Mehmed Beg»[10]. Diğer bir kitâbede[11]. «Hazreti el-emîrü'l-kebîr a'delü'l-verâ Sultânü'l-Germiyâniyye Süleyman Şah bin Mehmed bin Yakub...» şeklinde geçmektedir. Bu kitâbelerden Germiyan beylerinin ne gibi ünvan ve lakaplar kullandıkları öğrenilmektedir. I. Yakub Bey devrinde Tripolis'in muhâsarası sırasında Ali-şîr oğlunun (yani Yakub bey), nevbet çaldırdığı kaydedilmektedir[12]. Germiyan beylerinin adlarına para bastırdıkları[13], memleketlerindeki arâzileri vakıf[14] ve mülk[15] olarak verdikleri arşiv vesîkalarından öğrenilmektedir.

Germiyanlılar devrine âit gerek kitâbelerde ve gerekse vakfiyelerde «Sultânü'l-Germiyâniyye» ibâresine sık-sık rastlanmaktadır. Bu tâbir ilk defa I. Yakub Bey zamanında 1324 (h. 725) tarihli Çavuş Çeşmesi üzerine sonradan yerleştirilen kale kitâbesinde görülmektedir. Süleyman Şah devrine âit kitâbelerde de «Sultânü'l-Germiyâniyye» ve «Sultânü'l-Muazzamü'l-Germiyâniyye» ünvânı kaydedilmektedir. II. Yakub Bey'e âit Başbakanlık Arşivinde bulunan vakfiyede[16], Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki temmuz 1422 (şaban 825) tarihli vakfiyede[17] ve nihâyet ekim 1422 (zilka'de 825) tarihli vakfiyede[18] Sultan tâbiri kullanılmaktadır.

---

(8) II. Yakub Bey'in ana tarafından dedesidir.
(9) Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 126.
(10) Denizli'deki h. 770 tarihli Ulu Câmi kitâbesi (Ahmed Tevhid, Kütahya'da Germiyan beyleri, TOEM, yıl 1, s. 509).
(11) Âl-i Germiyan kitâbeleri, s. 115.
(12) Pachymeres, trc. Cousin, s. 814.
(13) Bkz. Sikkeler.
(14) II. Yakub Bey imâretine âit nakledilen metinlere bkz.
(15) Süleyman Şah'ın Afyon Karahisar'da mülk verdiğine dâir elimizde bir vesîkâ mevcuttur (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Âtîk sarı mühâsebe defteri, nu. 468, s. 382. bkz. Vesîkalar).
(16) Ali Emirî tasnifi, I, Murad devri, nu. 12, bkz. Vesîkalar.
(17) Mücedded Anadolu defteri, nu. 605, s. 253 sıra nu. 340, bkz. Vesîkalar.
(18) F. N. Uzluk, Germiyan oğlu Yakub II. Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 86 ya ek, bkz. Vesîkalar.

I. Yakub Bey devri Germiyanlıların en kuvvetli zamanı idi. Hattâ ilk zamanlarda Aydın, Saruhan ve Menteşe-oğulları da Germiyanlılara tâbi idiler. Sultan tâbiri Aydın[19] ve Menteşe-oğulları[20] ve diğer beyliklerde de görülmektedir. II. Yakub Bey'in Osmanlılara tâbi olduğu zamanlarda da «Sultan» ünvânını kullandığı tesbit edilmiştir. Buna göre Sultan[21] ünvânının halîfe tarafından tevcîh edilmiş bir alâmet olması imkânı hatıra gelmemelidir[22]. Germiyan Beyleri devletin en yüksek icrâ organının başında, her türlü yetkiyi hâiz olup, harp yapmak, sulh akdetmek hep kendi yetkileri içinde idi.

b - Saray

Germiyan Beyliği sarayı hakkında çağdaş kaynaklarda belirli bir bilgi mevcut değildir. Fakat, daha sonraki devirlerde buna dâir bilgi verilir. Meselâ XVII. yüzyılın meşhur seyyâhı Evliyâ Çelebî[23], Kütahya'da bir saray olduğunu ve bunun Germiyan-oğullarından kaldığını kaydeder. Bu sarayın 360 tane odası olduğu, dîvanhâneleri, hamamları ve geniş bahçesi olduğu yazılmaktadır. Evliyâ Çelebî sarayın bahçesinin Haleb sarayının meydanı kadar büyük olduğunu, üzerinin kiremit ile değil de toprak ile örtülü bulunduğunu anlatmaktadır.

I. Yakub Bey'in sarayında; emîrleri, vezirleri, kadıları, kâtipleri, diğer memurları, köleleri olduğunu Şihâbüddin el-Umerî[24] haber vermektedir. I. Yakub Bey devrine âit olan bu bilgilerin daha sonraki devirlerde de mevcut olduğu bilinmektedir. Süleyman Şah'ın kızı 1381 tarihinde Osmanlılara gelin giderken, Germiyan

(19) Aydın-oğulları, s. 104 v.d.
(20) Menteşe Beyliği, s. 132 v.d.
(21) Sultan ünvânının kullanılışı ve çeşitli mânaları için bkz. J. H. Kramers, Sultan, İA, c. XI, s. 24-28.
(22) Sultan ünvânının Memluklularda kullanılışı kelimenin tarihî kaynaklardaki yeri hakkında bilgi için bkz. Ş. Tekindağ, Berkuk devrinde Memlûk sultanlığı, İstanbul 1961, s. 127-132.
(23) Seyahatnâme, c. IX, s. 19-20.
(24)

"وله امراء ووزراء وقضاة وكتاب وحاشيه وغلمان وخزائن واصطبلات ومطابخ وبيوت ورخت ملوكى وهيئة سلطانية وابهة ملكية"

(Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35).

sarayında çaşnigir başı[25] Paşacık Ağa'nın da Osmanlılara gelin ile birlikte gönderildiğini kaynaklar zikretmektedir[26]. II. Yakub Bey devrinde Germiyan sarayı aynı zamanda bir ilim ve kültür mahfeli olmuştur. Bu sebeple pek çok âlim ve şâir yetiştiği bunların edebî sâhada muazzam eserler meydana getirdikleri bilinmekte dir.

Burada belirtilmesi gereken husus Germiyan sarayının yalnız hükümdârın ikametine âit bir kuruluş olarak değil esas olarak devletin idâre edildiği, yönetildiği yer olarak düşünülmek gerekir. Zîra devletin çeşitli kuruluş ve müesseseleri burada toplanmıştır. Evliyâ Çelebî'nin 360 odalı bir saraydan bahsedişi bu bakımdan değerlendirilmelidir.

c - Divan

Germiyan-oğullarının bir divanı olması icabettiği XIV. yüzyılın ilk yarısında Memluk inşâ divanında bulunan İbn Fadlullah el-Umerî'nin[27] ifâdesinden anlaşılmaktadır. Bu divanda emîrler, vezirler, kadılar ve kâtiplerin bulunması icabetmektedir[28]. Ayrıca I. Yakub Bey'in hazîneleri, büyük ahırları, matbahları, konakları raht-ı mülûkî, yâni meliklere mahsus herşeyin mevcut olduğu, sultanlara mahsus görünüşü (hey'etün sultâniyyetün) bulunduğu[28a] bildirilmektedir[28b].

E m i r l e r: Germiyan-oğullarının emîrleri olduğu çeşitli kayıtlardan anlaşılmaktadır. I. Yakub Bey'in ilk zamanlarında Aydın, Menteşe ve Saruhan beyleri Germiyanlıların Uç beyleri yâni emîrleriydiler. Ayrıca 1324 (h. 825) tarihli Sandıklı'daki kitâbede Hüsâmeddin Yakub bin Umur'un[28c] baş tarafında Emîrü'l-muazzam sıfatı bulunmaktadır. Bunun Germiyanlıların kendi iç teşkilâtları içinde, Uç beylerinden ayrı olarak büyük emîrleri olduğu anlaşılmaktadır.

---

(25) Çaşnigir başı sarayda yapılan yemeklerin ve dağıtımın kontrolünü yapan başkandır.
(26) Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 130-131.
(27) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35.
(28) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35.
(28a) Bu kelimenin çeşitli anlamları için bkz. R. Dozy, Supplément aux dictionaires Arabes, Leide 1927, c. II, s. 773.
(28b) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35.
(28c) Uzunçarşılı, Kitâbeler, c. II, s. 42.

V e z i r l e r: Vezîr, dîvan işlerine bakmakla görevli en yüksek bir me'muriyettir, bunun mevcûdiyeti dîvanın olduğuna dâir bir delil olarak gösterilmektedir[29].

K a d ı l a r: Mesâlikü'l-ebsâr'da[30], Germiyan-oğullarının kadılarının bulunduğu yazılmaktadır. Bu durumda birkaç kadı ve bunların başkanı durumunda olması icabeden birinin de bulunması gerekmektedir. İshak Fakih'in[31] vakfiyelerin hemen başında vakfın hukuka uygunluğu tanzîm ve tasdîk eden yazılarının varlığı bilindiğine göre[32], bu zâtın en büyük kadı olması gerektiği anlaşılmaktadır. İshak Fakih 1381 yılında Süleyman Şah'ın kızının Yıldırım Bâyezid'e verilmesi için yapılan mektuplaşma sırasında Bursa'ya giden hey'etin başında diplomasi işlerini yürüten zat olarak ta görülmektedir.

N i ş a n c ı: Bu tâbir, Şeyh-oğlu Mustafa'nın eserinde[33] bizzat kendisi için geçmekte olup, onun ayrıca «nişancılık ve defterdarlık» da yaptığı başka bir eserde[34] kaydedilmektedir. Nişancılık, Selçuklularda Pervânecilik olarak kullanılmakta idi. Nişancı, dîvanda bulunan arâzi defterlerinde toprak tevcîhatını yapan dâirenin başıdır. Defterdarlık da, arâzi vergilerini düzenleyen bir memuriyet olup, Selçuklularda buna mustavfî denilmekte idi.

d - Ordu

I. Yakub Bey devrinde Germiyan ordusunun miktarı, Seyyah Balaban'ın rivâyetine göre 200.000'i aşkın yaya ve atlı olarak gösterilmektedir[35]. Bu miktar I. Yakub Bey zamanında Aydın, Saruhan ve Menteşe emîrlerinin Germiyanlılara bağlı oldukları devire âit ve hepsinin müşterek kuvvetleri şeklinde olmak gerekir. Yine İbn Fadlullah el-Umerî kitabında[36] Seyyah Haydarı Uryan'a dayanarak Germiyan ordusunun miktarını 40.000 olarak göstermektedir. Bu iki rakam arasındaki fark dikkatle incelenecek olur-

(29) Uzunçarşılı, Osmanlı devleti teşkilâtına medhal, s. 138.
(30) el-Umerî, s. 35.
(31) İshak Fakih 1364 (h. 765) tarihli vakfiyede (bkz. Vesîkalar) ilk defa görülmekte ve ondan sonra da her vakfiyede imzası bulunmaktadır.
(32) Bkz. Vesîkalar.
(33) Hurşid-nâme, bkz. Vesîkalar.
(34) Sehî Bey, Tezkire, s. 55.
(35) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35.
(36) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35.

sa durum hemen anlaşılmaktadır. Demek ki yalnız Germiyan kuvvetleri 40.000 civârında olmaktadır.

Beylikler devrinde ordu kumandanlarına subaşı denildiği ve Germiyanlıların Aydın oğlu Mehmet Bey, Özbek subaşı ve Hisar Bey subaşı gibi kumandanları olduğu zikredilmişti.

Germiyan ordusundaki askerlerin tâlim yaptıklarını, tam techizâta sâhip bulunduklarını, geçit resmi yaptıklarını, önceden harp planlarının hazırlandığını, askerlerin cesur ve kahraman olduğunu el-Umerî'den[37] anlamaktayız.

e - Toprak İdaresi

Beylikler devrinin toprak idâresini bugün elimizde mevcut olan Osmanlılara âit tapu-tahrir defterlerinden tetkik etmek mümkündür. Doğrudan-doğruya beyliklere âit bu mâhiyetteki bir defter bugüne kadar ele geçmemiştir. Ancak daha Selçuklular zamanından beri Osmanlı tapu-tahrir defterlerine benzeyen defterlerin olduğu beylikler devrinde de bunların devam ettiği ve nihâyet Osmanlılar zamanında en mütekâmil şeklini bulduğu anlaşılmaktadır[38]. Bugün İstanbul Başkanlık Arşivi ile bir miktar da Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, kuyud-ı kadîme arşivinde bulunan defterlerin tetkiki ile beylikler devrine âit pek kıymetli bilgileri elde etmek imkânı mevcuttur. Bu defterlerin önemi daha önce tutulmuş olan atîk veya köhne defter diye adlandırılan defterlerden yapılan nakillerdir.

Osmanlılar zamanında ilk fethedilen yerlerin tahriri yapılmış ve sonraları o memleketin durumu aynen muhâfaza edilmiştir. Bu tahrir yapılırken il-yazıcı denen tahrir memurları mevcut bütün vakfiye, nişan, berat, mektup, misal, biti gibi vesîkaları tetkik edip, o şekilde bir tanzim ve tahrir yapmışlardır. Bu bakımdan bugün tetkik edilen, elde mevcut tapu-tahrir defterleri[39], beylikler devri bilgilerini de ihtivâ etmektedir. Germiyan-oğulları Beyliğine âit bilgileri, beyliğin merkezi olan Kütahya'ya âit olup,

(37) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35.

(38) Ö. Lütfi Barkan, İmparatorluk devrinin büyük nüfus ve arâzi tahrirleri, İktisat Fak. Mec., c. II (İstanbul 1940), s. 28 v.d.

(39) Ö. Lütfi Barkan, bunların önemini ve mâhiyetini ilim âlemine tanıtmıştır (Türkiye'de imparatorluk devrinin büyük nüfus ve arâzi tahrirleri ve hakana mahsus istatistik defterleri, İktisat Fak. Mec., c. II,

Osmanlılar devrinde tanzim edilmiş olan tapu-tahrir defterlerinden incelemek mümkün olmaktadır.

Bu defterlerdeki eskiye giden dağınık kayıtlar vâsıtasıyla Germiyan-oğulları arâzisi hakkında Süleyman Şah devrinden (1361-1387) itibâren bilgi edinebilmek mümkün olmaktadır. Burada şunu belirtmek yerinde olacaktır ki, Süleyman Şah'ın sarayında bulunan meşhur edip Şeyh-oğlu Mustafa'nın aynı zamanda nişancılık ve defterdarlık yaptığı da bilinmektedir[40]. Fakat, Beyliğin Osmanlılara intikalinden sonra yapıldığı anlaşılan tahrirlerde, onun bu görevde çalıştığına dâir, tapu-tahrir defterlerinde bir kayda rastlanamamaktadır. Nişancı, dîvanda bulunan arâzi defterlerinde has ve timara âit tevcîhatı yapan ve bunlara dâir nişan, misal, mektup biti ve beratları[41] hazırlayan dâirenin başıdır. Selçukluklarda pervânecilik olarak kullanılan bu tâbir Germiyan Beyliğinde nişancılık olarak geçmektedir.

Beylikler, diğer teşkilâtlarda olduğu gibi arâzi, yâni toprak idâresinde[41a] de Selçuklu teşkilâtını devam ettirmişlerdir[42]. Bâzı Batılı ilim adamları tarafından beyliklerin ve Osmanlıların, Bizans teşkilâtının te'sîri altında kaldığı söylenmiş ise de, bunun bu şekilde olmayıp, doğrudan-doğruya eski Türk âdet ve an'anelerine bağlı olarak kurulan Büyük Selçukluları tâkiben Anadolu Selçukluları, beylikler ve Osmanlılarda da tatbik edildiği isbatlanmıştır[43].

---

sayı 1, (İstanbul 1940), s. 20-38; sayı 2 (İstanbul 1941), s. 214-228.

(40) «Nişân u defter u mal u hazîne
Çoğına bakmaz idi vü azına
Kamusın ben kula bildirmiş idi
Etegüm bunlara ildürmüş idi» (Hurşid-nâme, vr. 4 a);
«Mevlânâ Şeyh oğlu, Germiyan oğlunun huzûrunda olup, nişancılık ve defterdarlık hidmetin iderdi» (Sehî Bey, Tezkire, s. 55).

(41) Bu tâbirlere tapu-tahrir defterlerinde sık-sık rastlanmaktadır. Bkz. biraz ileride nakledilen metinler.

(41a) Timar sisteminin islâmdan önceki Türk devletlerindeki tatbikatı için bkz. Bahaeddin Ögel, İslâmdan önceki Türk devletlerinde timar sistemi, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1952, s. 242-251.

(42) Uzunçarşılı, XIV. ve XV. asırlarda Anadolu Beyliklerinde toprak ve halk İdaresi, Belleten, sayı 5-6 (Ankara 1938), s. 99 v.d; aynı. mll. Osmanlı devleti teşkilâtına medhal, s. 147; O. Turan, Türkiye Selçuklularında toprak hukuku, Belleten, sayı 47 (Ankara 1948), s. 558.

(43) F. Köprülü, Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri hakkında bâzı mülâhazalar, THİTM, İstanbul 1931, s. 165-297 (ayrı basım).

Anadolu Selçukluları kendilerine tâbi olarak bâzı emîrleri Bizans sınırlarındaki Uçlara yerleştirmişler ve o arâziyi de ikta, olarak vermişlerdir. Bu emîrler, zamanla Bizans'tan yeni yeni yerler fethederek, bu yerlerde aynı sistemi tatbik etmişlerdir. Germiyanoğullarına da, Kütahya ve civârının Cimri hâdisesi sırasında Selçuklulara yaptıkları hizmete karşılık ikta' olarak verildiği anlaşılmaktadır. Germiyan-oğulları kendilerine tâbi olan Aydın, Saruhan ve Menteşe emîrleriyle berâber Bizans'tan yeni yeni fetihlerde bulunmuşlar ve buralarda Selçuklu toprak sistemini tatbik etmişlerdir.

İkta' sisteminin timar adıyla Osmanlılar ve beylikler zamanında da tatbik edildiğine dâir tapu-tahrir defterlerinde pek çok misal bulunmaktadır.

Meselâ, Altıntaş nâhiyesine bağlı Saraycık köyündeki bir çiftlik, eskiden beri vakıf olarak işlenirken, Şeyh Osman ve Şeyh Müsâfir ve oğlu Dedebali, Germiyan oğlu Süleyman Şah'ın «bitisiyle» tasarruf etmişler; bu çiftlik sonra tebdîl ve tağyîr olup timara verilmiştir[44]. Kezâ Aslan-apa'ya tâbi Lüle karyesini Ahmed Fakih adlı bir şahıs Germiyan oğlu Şah-çelebî ve Yakub Çelebî mektuplarıyla vakfiyet üzere tasarruf etmekte idi, kayıt zamanında nesh edilmiş olup, timara verilmiştir[45].

Germiyan-oğullarında toprak sisteminin timar, vakıf ve mülk olarak tatbik edildiğine dâir daha pekçok misaller vardır. Meselâ Aslan-apa'ya tâbi Karanlığ? köyünü Germiyan oğlu Şah-çelebî, Çimçir oğlu Şeyh Ali'ye, haddiyle, sınıriyle ve çayıriyle vakıf verdim diye hüküm vermiş, Yakub Çelebî de bu hukukî durumu kabûl edip, Şeyh Ali oğullarına vermiştir[46].

---

(44) «Karye-i Saraycık, karye-i mezkûrede Halife oğlu çiftliği dimekle maruf çiftlik vakf-ı kadîm imiş, Şeyh Osman ve Şeyh Müsâfir ve oğlu Dedebali tasarruf itmişler merhûm Şah-çelebî bitisiyle, sonra tebdîl ve tağyir olub timara verilmiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 374).

(45) «Karye-i Lüle, tâbi-i Aslan-apa, Ahmed Fakih nam kimesne merhum Şah-çelebî ve Yakub Çelebî mektublarıyle vakfiyet üzre tasarruf idermiş evan-ı nesihte mensuh olub timara verilmiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 374).

(46) «Karye-i Karanlığ, tâbi-i Aslan-apa, Merhûm Germiyan oğlu Şah-çelebî Çimçir oğlu Şeyh Ali'ye karye-i mezbûru vakıf verdim, haddiyle, sınıriyle diyü hüküm verilmiş, merhum Yakub Çelebi, Şeyh Ali evlâdından Şeyh Durdu'ya vermiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 97).

Bunun gibi, Kütahya'ya tâbi Büğdüz köyünü burada bulunan tekkeye Şah-çelebî vakfetmiştir[47]. Kezâ Yoncalı'ya tâbi Yenice köyünde Şeyh Aslanlı öteden-beri bir çiftlik yeri Şah-çelebî'nin nişanı ile vakıf olagelmiş, sonra oğulları Ahmed ve Bahadır Osmanlı hükümdarı merhum Sultan Mehmed Han nişanı ile tasarruf etmişlerdir[48]. Kezâ Kalın-viran'a tâbi Şeyh Ömer köyünü, Süleyman Şah Hasan Seydî'ye vakfetmiş, Hüdâvendigâr zamanında müsellem tutup, nişan vermiştir[49].

Mülk olarak verilen arâzilere gelince; Süleyman Şah'ın Afyon'da verdiği bir mülknâmesi vardır[49a]. Kalın-viran'a tâbi İnegazi köyünü I. Murat zamanında Ömer oğlu İdris yermiş sonra Yakub Çelebî, Şemsüddin Fenârî'ye mülklüğe vermiştir[50]. Kezâ Kütahya'ya tâbi Kara-ağaç köyünü Yakub Çelebî Bâyezid Paşa'ya mülklüğe vermiştir[51]. Toprak idâresine dâir daha pekçok misal vermek mümkündür[52].

---

(47) «Karye-i Büğdüz, tâbi-i Kütahya, karye-i mezkûre tekkesine Şah-çelebî vakıf itmiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 95).

(48) «Karye-i Yenice tâbi-i Yoncalu, karye-i mezkûrede Şeyh Aslanlu mataddemden bir çiftlik yeri el'an vakıf olagelmiş, Şah-çelebî nişaniyle, sonra oğulları Ahmed ve Bahadır merhûm Sultan Mehmed Han tâbe serâhu nişâniyle tasarruf iderlermiş...» (BA, Tapu, nu. 369 s. 61, 62).

(49) «Karye-i Şeyh Ömer, tâbi-i Kalın-viran, Şah-çelebî Hasan Seydî'ye vakıf itmiş, Hüdâvendigâr zamanında dahî müsellem dutup nişan vermiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 54-55).

(49a) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, atîk sarı muhasebe defteri, nu. 468. s. 382 bkz. Vesîkalar.

(50) «Karye-i İnegazi, tâbi-i Kalın-viran, Hüdâvendigâr zamanında kadîmî Ömer oğlu İdris yirmiş, sonra Yakub Çelebî melikü'l-ulemâ ve'l-fudelâ Mevlânâ Şemsüddin Fenârî'ye mülklüğe vermiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 47).

(51) «Nâhiye-i Kalın-viran, tabi-i Kütahya, Karye-i Kara-ağaç tâbi-i mezbûr, Hüdâvendigâr zamanında Süle yermiş merhûm Yakub Çelebî Bâyezid Paşa'ya mülklüğe vermiş, Bâyezid Paşa'dan sonra kızı Melek Paşa'ya mîras değdi. Sûret-i defter budur...» (BA, MAD, nu. 617, s. 74).

(52) «Karye-i Bölücek ve şehir arasında yeri kim Yakub Çelebi'nin atasından kalmış mülküdür, mezkûr yerleri hududu ve sınırıyle kendü imâretine vakfeylemiş mukarrer, sûret-i defter-i atîk budur...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 185); «Karye-i Kızılca-viran tâbi-i mezbûr —nahiye-i Aslan-apa— merhûm Germiyan oğlu, Çimsad oğlu Şeyh Galib'e karye-i Kızılca'yı vakıf verdim haddiyle, sınırıyle ve çayırıyle diyü hüküm verilmiş, merhûm Yakub Çelebî şeyh evlâdından Şeyh Durudu'ya ver-

Bu kayıtlardan, Germiyan-oğullarının Selçuklulardan gelen ikta' sistemine dayalı olarak arâziyi vakıf ve mülk olarak teşkilâtlandırdıkları açıkça anlaşılmaktadır. Bundan çıkacak sonuç, devlete âit toprak rejiminin timar, vakıf ve mülk diye esas olarak üçe ayrıldığıdır. Mîrî toprak rejiminin esâsını da, timar rejiminin teşkîl ettiğini söylemek mümkündür. Halkın işlediği toprak, aslen kendisinin olmayıp devlete âittir. Halk, yâni reâyâ bu topraklara geçici olarak yâni bir kiracı gibi tapulanıyordu. Fakat, bu durum tatbikatta çok değişmiştir. Bu topraklar işlenmek şartı ile evlât ve toruna intikal etmekteydi. Toprağı işleyen reâyâ buna âit öşür ve resmini devletin tâyin ettiği, emîr veya sipâhiye veyâhutta bir vakfa vermekte idi. Buna âit bilgiler daha evvel işâret edildiği gibi XV. yüzyılın ilk yarısına âit olduğundan, XIV. yüzyıl hakkındaki tatbikat için kesin bir şey söylenememektedir.

---

miş...» (BA, MAD, nu. 617, s. 85); «Karye-i Alayuntlu, tâbi-i Kütahya, karye-i mezkûre Hisar Bey subaşının —II. Yakub Bey'in subaşısı olup onunla berâber Yıldırım Bâyezid tarafından İpsala kalesine haps edilmişti— hüccet-i şer'iye ile satın alınmış mülkü olup ba'dehû mülûk-ı mâziyeden Germiyan oğlu Yakub Çelebî ve andan sonra selâtin-i mâziyeden Mehmed Han bin Bâyezid Han ve Sultan Murad bin Mehmed Han mülkiyeti mukarrer kılup eline mukarrer-nâme verilmiş, ba'dehû mezkûr Hisar Bey subaşı, mülk-i mezbûru-oğlu Mustafa'ya temlik idüp, eline şer'i mektup-nâmeler verildikten sonra...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 15; Tapu Kadastro Arşivi, nu. 560, s. 22); «Karye-i Şaphâne köprücüğü, tâbi-i Eğrigöz, Hüdâvendigâr zamanında Hüdâvendigâr'ın hassı imiş, şimdiki halde Aslancuk Bey elindedir. Germiyan oğlu, Aslancuk'a mülklüğe vermiş...» (BA, Tapu, nu. 438, s. 21).

2 — İKTİSADÎ ve İÇTİMÂÎ HAYAT:

Germiyan Beyliğinin kurucusu I. Yakub Bey devrinde (1300-1340), beyliğin, en kuvvetli olduğu bir zamanda iktisâdî ve içtimâî hayatın da ileri bir safhada olduğu anlaşılmaktadır. Nitekım, Memlûk inşâ dîvanında bulunan Şihâbüddin el-Umerî, Germiyan Beyinin 700 şehir ve kalesi olduğunu, buralarının meskûn ve ma'mur bir durumda bulunduğunu kaydetmektedir[1]. I. Yakub Bey'in mükemmel bir ordusu olup, askerlerinin tam techizatlı olduğu, kırmızı atlastan zînetli elbiseleri bulunduğu, her birinin bâzı kıymetli eşyâ ve hayvanlara sâhip olduğu anlaşılmaktadır[2]. Bu devirde kudretli olduğu beyan edilmiş olan Germiyan Beyliğine Bizans'tan her yıl 100.000 dinar ve kıymetli eşyâların hediye olarak geldiği bilinmektedir[3]. Yakub Bey'in hazîneleri, matbahları, köleleri, konaklarının mevcûdiyeti sosyal ve ekonomik hayatı gösteren önemli örneklerdendir. I. Yakub Bey zamanında ordunun her bakımdan mükemmel harp silahları olduğu, zaman-zaman resmî geçitler yapıldığı da bilinmektedir[4]. Gümüş-sar adı verilen bol gümüş mâdeninin bulunduğu yerin zamanla bir şehir hâline geldiği ilâve edilmelidir[5]. Yakub Bey'in büyük bir sarayı olduğu devrin içtimâî hayatının seviyesini gösteren diğer bir delildir[6].

Germiyan-oğullarına âit olup, Osmanlı kayıtlarına geçmiş belgeler vâsıtasıyla içtimâî ve iktisâdî hayatı daha iyi aydınlatmak mümkündür. Bu kayıtlardan en önemlileri vakfiyelerdir; bunların ayrı ayrı tetkiki de bu hususta aydınlatıcı olmaktadır. Meselâ I. Yakub Bey'e âit 1321 (h. 721) tarihli vakfiyeden[7] Uşak'a

(1) Mesâlikü'l-ebsâr, s. 35.
(2) Aynı eser, s. 35.
(3) Aynı eser, s. 35.
(4) Aynı eser, s. 35.
(5) Aynı eser, s. 35.
(6) Evliyâ Çelebî, Seyahantâme, c. IX, s. 19, 20.
(7) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 592, s. 139, aslı ve tercümesi için bkz. Vesîkalar ve Ekler.

bir zâviye tesis ve binâ ile buraya bir şeyh tayin ettiği öğrenilmektedir; zaviyeye ayni yere bağlı Hâcim köyü ile etrâfındaki arâzi vakfedilmiştir; bunların gelirini zâviyeye uğrayan yolculara, fakirlere ve miskinlere sarf edilmesi gerektiği şart edilmiştir.

Süleyman Şah devrinde 1381 yılında yapılan düğün sırasında Osmanlılara giden hediyeler arasında Denizli bezinin de gönderildiği kaydedilmektedir[8]. Osmanlıların Bursa'da o devrin âdet ve an'anelerine göre yaptıkları düğün uzun-uzadıya anlatılmaktadır[9]. Aynı şekilde Kütahya'da da düğün yapılmış ve sonra Süleyman Şah'ın kızı I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bâyezid'e gelin gitmiştir[10].

1324 (h. 765) tarihli, I. Yakub Bey'in oğlu Mûsa Bey'e âit bir vakfiyede[11], Antalya'ya bağlı Eğridir Mevlevîhânesinde oturan fakirlere günde 18 akçe, mütevellîye iki dirhem gümüş verilmesi kaydedilmiştir. Vakfiyede Eğridir kazâsına bağlı Peynir-pazarı, Bedesten, Kemer-kapu ve kale-duvarı içinde kalan emlâkin gelirinin mevlevîhâneye vakfetdildiği yazılıdır.

II. YAKUB BEY İMÂRETİ

II. Yakub Bey devrine âit Germiyan-oğullarının iktisâdî ve sosyal hayatını tetkik etmek malzemenin çokluğu dolayısıyle daha fazla mümkün olmaktadır. Bugün Yakub Bey'e âit elde pek çok vakfiye ve arşiv vesîkası bulunmaktadır. Yakub Bey'in Karaman oğlu istîlasından sonra 1414 (h. 817) tarihinde diktirdiği meşhûr Taş Vakfiye ekonomik ve sosyal hayat bakımından en kıymetli vesîka mâhiyetindedir[12].

---

(8) «İshak Fakı'yı elçi gönderdiler. Murad Han Gâzî'ye geldi eyü atlar peşkeş getürdi. Ol zamanda altın gümüş az idi. Donuzlu'da (Denizli) alemlü ak-bezler olur idi. Hil'at anu geydürürler idi. Sırtak tekele dikerler idi. Alaşehir'ün Kızıl ivlâdisin sincef iderler idi. Hil'at anı geydürürler idi. Donuzlu'nun o bezlerinden bile peşkeş getürdi» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 129).

(9) «Kazan kaynadı çok koyun bişürdi
Öküz kebabın ister oldu ferrâş
A'talar eyledi altun ve akça
Hocalar gibi oldu Cimri kulmâş» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 130).

(10) «Ve hem Germiyan oğlu düğünü Kütahiyye'de etmiş idi. İzzet ile dünürleri kondurdular. Konak ağaları getürdiler, bunlara eyü ağırlıklar etdiler. Ve ol konağa getürenlere bunlar dahı anlarun gönüllerin gayetden hoş ettiler» (Âşıkpaşa oğlu-Atsız, s. 131).

(11) Afyon Müzesi, Kadı sicilleri, nu. A. 144, bkz. Vesîkalar.

(12) Adı geçen vakfiyenin fotoğrafı ve sicildeki sûretine bkz. Vesîkalar.

Vakfiyenin 17. satırından itibâren imâretin nasıl işlediği ve kime ne verilmesi gerektiği kaydedilmektedir. Kütahya'daki Yeni Hamam hafızlara günde bir hatim okusunlar diye vakfedilmiştir[13]. Devrin Meşhûr âlimi İshak Fakih mütevellî tâyin edilmiş ve mütevellîlik hakkı olarak, günde beş akçe, yılda altı müt buğday ve Subaşı Hamamının geliri tâyin edilmiştir[14]. İmâret mescidine Şeyh olarak Seyyit Cafer tâyin edilmiş ve şeyhlik hakkı imâretin gallesinden günde on beş akçe ve Armut-eli'ndeki Sökmen köyünün geliri ve Kütahya'daki yonca bahçesi verilmiştir[15]. Bundan sonra kim şeyh olursa ona günde on akçe, yılda altı müt buğday tâyin edilmiştir[16]. Medresenin müderrisine günde altı akçe, yılda altı müt buğday, üç kağnı odun, günde iki çanak aş, dört ekmek verilmesi kararlaştırılmıştır[17]. Dokuz hücreli medreseye, günde birer akçe, yılda birer müt buğday ve her hücreye ikişer kağnı odun, ikişer çanak aş ve dört ekmek verilmesi şart edilmiştir[18]. İmamına günde üç akçe, yılda altı müt buğday, müezzinine günde iki akçe, yılda iki müt buğday, kayyımına[19], günde iki akçe ve yılda iki müt buğday verilmesi kaydedilmektedir[20]. Nakibine[21], günde iki akçe ve yılda iki müt buğday, aşçısına günde iki akçe ve yılda iki müt buğday, ekmekçisine günde iki akçe ve yılda iki müt buğday verilmesi yazılıdır[22].

İmârete gelip-giden misâfirler ve etrafta oturan fakir halkın durumu da tesbit edilmiştir: «Günde dört batman[23] — 30 kg.—, et bişe, andan eksik bişmeye, aşı ve ekmeği arı ola ve eyi ola, gelen misâfirlerin atına yine üç güne dek yem vireler geru anda olan müsâfirlere ve mücâvirlere âdetince aşı ve ekmeği ilkin onlara bol vireler, andan sonra kalan halka vireler...»[24].

İmârette hastalanan olursa doktor getirilmesi, doktorun üc-

(13) Taş Vakfiye, str. 17, 18. Bkz. Ekler
(14) Taş Vakfiye str. 18, 20. Bkz. Ekler.
(15) Taş Vakfiye str. 20, 22. Bkz. Ekler.
(16) Taş Vakfiye str. 23.
(17) Taş Vakfiye str. 23, 24.
(18) Taş Vakfiye, str. 24, 25.
(19) Kayyum, imâretin işlerine bakan hademe.
(20) Taş Vakfiye, str. 25, 26.
(21) Nakîb, imârette şeyhin yardımcısı olan en eski dede veya derviş.
(22) Taş Vakfiye, str. 26, 27.
(23) Batman, bir ağırlık ölçüsü.
(24) Taş Vakfiye, str. 27, 29.

reti ile ilâç parasının verilmesi, ölen olursa gerekli işlemin yapılmasına dâir kesin hükümler vardır[25].

II. Yakub Bey mescit, medrese ve imâreti için yaptığı vakfiyeyi Türkçe olarak taşa yazdırmıştır. O devirde ekseriyâ Arapça yazıldığı halde, Yakub Bey Türklük şuuru içinde Türkçe olarak yazdırmıştır[25a].

---

(25) «Ve dahi anda kim hasta olursa ana hekim getüreler, ilâc ettireler, ve hekim hakkını vireler, ve edviye behâsını vireler ve anda ölen olursa, kefen, sabın ola, ahsen kıyılar, andan geru müsâfir ve mücâvir ve dervişâna git demeyeler» (Taş Vakfiye, str. 29, 30. bkz. Ekler).

(25a) Germiyanlıların meşhur âlimi İshak Fakih'in mescit, medrese, kütüphânesi ve vefatından sonra sonra kendi için türbe olarak yaptırdığı zâviyesi hakkında mühim bir vakfiyesi mevcuttur. Bu vakfiye sûreti nin sonundaki tarihte bir yanlışlık olsa gerektir (bkz. Edebî ve İlmî faaliyet, İshak Fakih). Vakfiyedeki bilgilerin, II. Yakub Bey'in imâretine âit olan bilgilerle karşılaştırılması için burada kısaca bilgi verilmesi uygun görüldü: «Vâkıf, mezkûr evkâfının mahsûlatı her ne miktara baliğ olursa olsun, mezkûr evkafın beşte birini mütevelliye tâyin eyledi. Mümâileyh vâkıf mezkûr medresenin müderrisine günde otuz dirhem ile senede beş ölçek buğday şart eyledi. Ve yine mezkûr medrese müderrisinin bu vakfa birinci nâzır olmasını ve vâkıfı kendisi sağ oldukça ikinci nâzır olmasını ve vefatından sonra ecânipten birinin ikinci nâzır olmasını şart ederek, nâzıra yevmiye bir dirhem tâyin eyledi. Ve yine vâkıf, mezkûr medresenin yedi hücresinde sâkin talebeye yedi dirhem şart eyledi ve müderrislerle talebeye vakfedilmiş olan ki tapları muhâfaza etmek üzere bir erkek bulunmasını şart kılıp buna yevmiye bir dirhem ile her sene iki ölçek buğday tâyin eyledi. Ve mezkûr medrese için bir bevvab (kapıcı) olmasını şart edip bevvaba yevmiye bir dirhem ile senede bir ölçek buğday tâyin eyledi. Ve yine bir adamın madreseye süpürgeci tâyin olmasını şart edip buna da yevmiye bir dirhem ile senede bir ölçek buğday tâyin eyledi.
Ve mezkûr mescitte âlim, iyi halli erkek bir kimsenin imam olmasını şart edip buna yevmiye dört dirhem ile senede dört ölçek buğday tâyin eyledi. Ve güzel sesli olup namaz vakitlerini bilen yine erkek kimse mezkûr mescitte müezzin olmasını şart edip yevmiye iki dirhem ile senede iki ölçek buğday tâyin eyledi ve emniyetli bir erkek kimse dahi mezkûr mescitte kayyım olmasını şart edip mescidin kapısını açıp kapama ve kandillerini yakıp söndürmek gibi işlerini görerek yevmiye iki dirhem ile senede iki ölçek buğday tâyin eyledi. Ve yine erkek bir kimse ferrâş olmasını şart edüb yevmiye iki dirhem ile senede iki ölçek buğday tâyin etti. Ve kezâ yedi nefer kimse cüzhan olmasını şart edip kur'an-ı kerîm'den cüz okumaları mukabilinde birerden yevmiye yedi dirhem tâyin eyledi. Ve yine a'şar-ı şer'iyye ve rusûm-ı örfiyye ve icarât-ı muayyeneyi cem ve tahsil edecek emîn bir kimse câbi olmasını şart edip buna yevmiye iki dirhem

Vakfiyenin son iki satırında kayıtlı bulunan hekim, yâni doktorların imârette hastalananlara bakması, doktorun ve hastanın ilâç parasının verilmesi gibi kayıtlar bu devirde halkın sıhhî durumu ile yakından ilgilenildiğine[25b] dâir yaygın bir içtimâî yardım anlayışının bulunduğuna delil teşkil eder.

a - İmâretin Vakıfları

II. Yakub Bey'in imâretine vakfettiği yerler ve bunların gelirleri hakkında XVI. yüzyıl Kanûnî devrine âit bir evkaf defterinde mufassal olarak bilgi bulunmaktadır[26].

«Evkâf-ı merhûm Germiyan oğlu der livâ-i Kütahiye»[27] diye başlayıp devam etmektedir :

II. Yakub Bey, Kütahya'ya bağlı Armut-ili'ni[28] imâretine vakfetmiştir, vakfı Sultan II. Murad kabûl edip nişan vermiştir. İnlü köyü de aynı vakfa tâbidir, hâsılâtı 2383 akçedir[29]. Armut-ili'ne tâbi Devletşah köyü[30], Yakub Çelebî'nin vakfıdır, bu köyün hâsılâtı 6758 ak-

ile senede altı ölçek buğday tâyin eyledi. Ve ehl-i kalem ve rakamdan erkek bir kimse kâtip olup bu vakfın vâridat ve masrafını yazmasını şart edip buna dahi yevmiye iki dirhem ile senede atı ölçek buğday tâyin eyledi. Ve iyi halli erkek bir kimse zâviyeyi beklemek ve zâviyede türbedâr olmasını şart edip buna da yevmiye iki dirhem ile senede iki ölçek buğday tâyin eyledi ve yine mezkûr vakfın ve gallesinin ilerlemesi için lüzûmu hâlinde evvelâ tâmir ve onarımına başlanmasını şart edip vakıf tâmire muhtaç olmaz da galleden bir şey artarsa, o artan ihtiyaç zamanına kadar mütevellî elinde saklanmasını ve eğer mevkûfat tâmire muhtac olmaz veyahut toplanan fazla çokça olursa anınla akar ve arâzî alınıp mezkûr vakfa zam ile bunun geliri ulemâ ve fukaraya sarf olunmasını şart eyledi» (Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Afyon Vakıf Defteri, nu. 2, s. 24; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 608, s. 296 v.d. bkz. Vesîkalar; Türkçesi için bkz. Ekler).

(25b) Süheyl Ünver, XI-XIV. asırlar Selçuk tababeti, Ankara 1940, s. 109.

(26) BA, Tapu, nu. 369, s. 166-204, bkz. Vesîkalar.

(27) BA, Tapu, nu. 369, s. 166.

(28) «Vilâyet-i Armut-ili, tâbi-i Kütâhiye; Armut-ili'ni merhum Yakub Çelebî kendü imâretine vakfeylemiş, vakfiyeti merhum Sultan Murad Han mukarrer ve teslim dutup nişân-ı hümâyun virmişler diyü defter-i atîkde ve Abdülkerîm defterinde mesturdur» (BA, Tapu, nu. 369, s. 168).

(29) «Karye-i İnlü, tâbi-i vakf-ı mezbûr (Armut-ili), hâsıl 2383» (BA, Tapu, nu. 369, s. 168).

(30) «Karye-i Devletşah, tâbi-i Armut-ili, an vakfı Yakub Çelebî, hâsıl 6758» (BA, Tapu, nu. 369, s. 181).

çedir. Kütahya'ya bağlı Aslan-apa köyü[31], II. Yakub Bey'in vakıflarındandır, hâsılâtı 6861 akçedir.

Kütahya'ya tâbi Çomar ve Çöplü köyü[32], I. Murad zamanında has imiş, sonra Germiyan oğlu II. Yakub Bey kendi imâretine vakfetmiştir, köyün hâsılâtı 1525 akçedir.

Kütahya'ya tâbi Demirci-viran[33] köyü, I. Murad zamanında has olup, sonra Yakub Çelebî imâretine vakfetmiştir, hâsılâtı 1216 akçedir.

Simav'a bağlı Göl karyesi[34], I. Murad zamanında Timurtaş Bey'in[35] hassı imiş, sonra Yakub Çelebî burayı kendi imâretine vakfetmiştir.

Kütahya'nın Sazanos nâhiyesine bağlı Hisarcık köyü[36], I. Murad zamanında Dedebali'nin mülkü imiş, sonra Germiyan oğlu Yakub Bey satın alıp kendi imâretine vakfetmiştir, hâsılâtı 6445 akçedir.

Gediz'e tâbi Ilıcasu köyünü[37], Yakub Çelebî, I. Murad zama-

---

(31) «Nâhiye-i Aslan-apa, karye-i Aslan-apa tabi-i kazâ-i Kütâhiye, an vakfı merhûm Germiyan oğlu, hâsıl 6861» (BA, Tapu, nu. 369, s. 198).

(32) «Karye-i Çomar ve Çöplü tâbi-i Kütâhiye, Hüdâvendigâr zamanında has imiş, sonra merhûm Yakub Çelebî kendu imâretine vakfeylemiş vakıftır, vakfiyet bilfiil mukarrerdir, ber karar-ı sabık suret-i defter-i mevlânâ Abdü'l-kerim.., hâsıl 1525» (BA. Tapu, nu. 369, s. 166).

(33) «Karye-i Demirci-viran tâbi-i Kütâhiye, Hüdâgendigâr zamanında has imiş, sonra merhum Yakub Çelebî kendu imâretine vakfidip, vakfiyet Mevlânâ Abdülkerim defterinde mukarrer kaydolunmağın defter-i atîkte ala-makam mukarrer olmuştur, hâsıl 1216» (BA. Tapu, nu. 369, s. 166).

(34) «Karye-i Göl, tâbi-i mezkûr (Simav), an vakfı Yakub Çelebî, Hüdâvendigâr zamanında Timurtaş Beg'in hassı imiş, merhûm Yakub Çelebî'nin kılıcıyle alınmış mülki imiş, Timurtaş Beg'in yedüğiyle, hat ve sınırıyle Yakub Çelebî kendi imâretine vakfeylemiş» (BA, Tapu, nu. 369, s. 228).

(35) 1381 yılında Süleyman Şah'ın kızının çeyizi olarak verilen yerler arasında bulunan Kütahya Osmanlılara geçince, buraya Osmanlılar tarafından Timurtaş Paşa vâli tâyin edilmişti.

(36) «Nâhiye-i Sazanos tâbi-i Kütahiye, karye-i Hisarcık tâbi-i Kütâhiye Hüdâvendigâr zamanında Dedebali mülki imiş, merhum Germiyan oğlu mezkûru satın alıp, kendi imâretine vakf eylemiş, hâsıl 6445» (BA, Tapu, nu. 369, s. 196).

(37) «Nâhiye-i Gedüz, karye-i İlıcasu, vakf-ı imâreti merhum Germiyan oğlu; mezkûr karye Hüdâvendigâr zamanında Barak oğlu Mahmud Bey yerlü imiş, sonra merhum Yakub Çelebî mülkü atasından satın almış...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 194).

nında Barak oğlu Mahmut Bey'den satın almış ve kendi imâretine vakfetmiştir, bu köye tâbi Yörük cemaatlarının hâsılâtı 4500 akçedir[38], her yıl bu köyden Yakub Çelebî imâretine yirmi müt pirinç verilmektedir ki, bahası 2000 akçedir, çeltik yetmediği takdirde çeltikçilere noksan olarak verilmektedir.

Kütahya'ya bağlı Kurt köyü[39], Germiyan vakfına âit olup, hâsılâtı 1800 akçedir.

Gireği nâhiyesine bağlı Pınar-başı köyü[40], Germiyan oğlunun vakfı olup hâsılatı 958 akçedir.

Bunlardan sonra evkaf defterinde II. Yakub Bey'in imâretine vakfettiği hamam, değirmen, bahçe vesâire hakkında bilgi verilmektedir[41]. Bu evkaf defterinde bulunan bâzı bilgiler Taş Vakfiye'de bulunmamaktadır. Buradan Yakub Çelebî'nin Taş Vakfiye'ye sâdece en lüzumlu bilgileri yazdırdığı anlaşılmaktadır.

Denizli'nin Çivril kazası köylerinden olan Şeyhlüce'de[42], Canbaz bağı II. Yakub Bey'in atasından kalmış mülkü olup kendi imâretine vakfetmiştir, yılda 50 akçe geliri vardır. Lazkiye'deki (Denizli), Hoca Ömer hamamını[43], I. Bâyezid İnançoğlu İshak

(38) «Cemaat-ı Yörükân-ı karye-i mezbûr (İlıcasu), hâsıl 4500, her yıl mezkûr köyden mezkûr imârete 20 müt pirinç verirler, baha 2000 akçe diyu kaydolunmuş köhne defterde...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 195).

(39) «Karye-i Kurt an vakfı mezbûr (Germiyan oğlu), hâsıl 1800» (BA, Tapu, nu. 369, s. 200-201).

(40) «Karye-i Pınarbaşı tabi-i vakf-ı mezbûr Germiyan oğlu, hâsıl 958» (BA, Tapu, nu. 369, s. 200).

(41) BA, Tapu, nu. 369, s. 182-186.

(42) «Nefs-i Şeyhlüce, Canbaz bağı ki, merhum Yakub Çelebî'nin atasından kalmış mülküdür, kendu imâretine vakfeylemiş, vakfıdır mukarrer suret-i defter-i atikde mukarrer el-hâletu hâzihi (Kanûnî devri) Seydi Mahmud nam kimesneye icâreye verilmiştir diyu mestur der defter-i atîk, şimdiki halde mezkûr Seydi Mahmud fevt olup Seferi Faki'ye icâre ile virildi diyu der defter-i köhne hâliya ber vech-i evvel icîreye verilmiş olmağın defter-i cedîde kaydolundu fî sene 50» (BA, Tapu, nu. 369, s. 182); Şeyhlü'deki Canbaz bağının, dedesi Umur Bey'in mülkü olduğu ve kendi imâretine vakfettiği Taş Vakfiye'de de kayıtlıdır, str. 13, bkz. Ekler.

(43) «Nefs-i Lâzkiye'de Hoca Ömer hamamı merhûm Bâyezid Hüdâvendigâr İnanç-oğlu İshak Beg'den satun almış sonra merhum Sultan Mehmed Han Yakub Çelebî'ye bağışlamış, Yakub Çelebî dahî kendu imâretine vakfeylemiş vakıfdır fî sene 9050» (BA, Tapu, nu. 369, s. 182); Hoca Ömer hamamı hakkındaki bu bilgiler Taş Vakfiye'de de aynen vardır, str. 14, bkz. Ekler.

Bey'den satın almıştır, sonra Çelebî Mehmet, Germiyan oğlu II. Yakub Bey'e vermiştir, o da bu hamamı kendi imâretine vakfet miştir, geliri yılda 9050 akçedir.

Yine Denizli'de Dolap yerleri[44], bahçeleri ve bağları hatları ve sınırlariyle I. Bâyezid, İnanç oğlu İshak Bey'den satın almış, sonra bu yerleri Çelebî Mehmet, Yakub Bey'e vermiş, o da kendi imâretine vakfetmiştir, yılda 1300 akçe getirmektedir.

Denizli'deki[45] Kadı hamamını Germiyan oğlunun kız kardeşi tasarruf edermiş, vefat edince kardeşinin imâretine vakfedilmiştir. Bundan sonra devam eden yazıda sayfanın baş kısmında şu şekilde bir kayıt vardır:

«Sûret-i defter-i evkaf-ı imâret-i merhûm Yakub Çelebî ibni Germiyan rahmetullahi aleyhi vâsia ki, Sultânü'l-islâm ve'l-müslimîn Sultan Murad Han hazretleri, nevverallahu merkadehû, mecmu' evkafın müsellem ve musaddak dutup, nişân-ı hümâyun, virmişlerdir, vakfiyet üzerine sûret-i defter-i atîk budur»[46].

Bundan sonraki kısımlarda imâretin evkafının Kütahya'da olanları hakkında bilgi verilmektedir. Kütahya civârında Ağcasu[47] ayağında bir değirmen Yakub Çelebî'nin imâretinin vakfıdır, hâsılı faydalanılan XVI. yüzyıl kayıtlarına göre yılda 100 akçedir.

---

(44) Minhâ Dolab yerleri ve bağları ve bahçeleri haddiyle sınıriyle merhûm Bâyezid Hüdâyendigâr, İnanç-oğlu İshak Bey'den satun almış sonra Sultan Mehmed merhûm mezkûr yerleri ve bağçeleri suyu ile ve hat sınırıyle merhûm Yakub Çelebî'ye bağışlamış merhûm dahi kendu imâretine vakfeylemiş fî sene 1300» (BA, Tapu, nu. 369, s. 182); Aynı bilgiler Taş Vakfiye'nin 14 ve 15. satırlarında da vardır, bkz. Ekler.

(45) «Nefs-i Donuzlu'da (Denizli) bir hamam dahi vardır, Kadı hamamı demekle meşhûrdur, Sultan Hâtun dirlermiş, Germiyan oğlunun kızkarındaşı imiş, hamamı ol tasarruf idermiş, mezkûr hatun vefat itmiş ba'dehû ahî imâretine vakfitmiş vakıftır, mukarrer, sûret-i defter-i atîk budur el-hâletü hazihi vakıftır, mukarrer, ammâ zelzeleden harâb olmuştur, sûret-i defter-i Mevlânâ Abdülkerim budur, şimdiki halde giru haraptır, ammâ mezbûr hamamın Mevlânâ Şuca' defterinde sülüs vakfı medrese ve İnanç Beg'indir, nefsi Lâzkiye (Denizli) cüzhanlara vakıftır, Germiyan oğlu ve karındaşı bu cihetle vakf idüp ba'dehû Sultan Mehmed Han mukarrer dutmuş diyu kaydolunup defter-i köhnede mestûr (BA, Tapu, nu. 369, s. 182).

(46) BA, Tapu, nu. 369, s. 183; bu bilgiler Taş Vakfiye'de mevcut değildir. Çünkü Taş Vakfiye 1414 (h. 817) tarihinde dikilmiştir. Daha sonraki bilgiler ancak bu evkaf defterinde bulunabilmektedir. Bkz. Vesîkalar.

(47) «Nefs-i Kütâhiye civârında Ağça-su ayağında yürür bir değirmen vakf-ı

Kütahya'da Ermenilerin haracını Yakub Çelebî imâretine vakfetmiştir. Bundan alınan cizye-i gebrân 7850 akçedir[48]. Kütahya'da imâret civârında beş adet dükkanı Yakub Çelebî imâretine vakfetmiştir, dükkanların icârı senede 200 akçe iken Kanûnî devrinde azalma olmuş ve hâsılı 60 akçe diye kaydedilmiştir[49].

Kütahya'daki hatibin elinde bulunan bahçenin icâresi imârete âit olup, yıllık geliri 16 akçedir[50]. Kütahya'da Yakub Çelebî'nin atasından kalmış mülkü olan Bey Hamamını kendisine hatim okusunlar diye hâfızlara vakfetmiştir, hamamın icâresi yılda 3600 akçedir[51].

Kütahya'da Çelebî bahçesi, Senelli harîmi, Davud harîmi ve Ayas harîmi, Yakub Çelebî'nin atasından kalmış mülküdür, bu bahçeyi ve harîmleri imâretine vakfetmiştir[52]. XVI. yüzyılda tertib edilmiş tapu-tahrir defterinde bu zikredilen yerlerin her birinin ayrı-ayrı senelik icarları verilmekte olup, toplam olarak yılda 2170 akçe geliri olduğu kaydedilip, bilfiil hâsılâtın 1600 akçe olduğu yazılmaktadır[53].

Kütahya'da Çifte hamamı[54] Yakub Çelebî İshak Fakih'e icâreye vermiş, sonra geliri mütevellîlik ciheti için tâyin edildiği def-

---

imâret-i mezkûr... hâsıl 100» (BA, Tapu, nu. 369, s. 183, bkz. Vesîkalar).

(48) «Nefs-i Kütahiye'de Ermenîlerin başları haracını merhûm Yakub Çelebî kendi imâretine vakfetmiş... cizye-i gebrân 7850» (BA, Tapu, nu. 369, s. 183).

(49) «Nefs-i Kütâhiye'de imâret civârında beş adet dekâkin vakf-ı imâret-i mezbûr haric ez-defter diyu mestûr der defter-i köhne, hâliyâ kemâkan dekakin mukarrer ammâ mahsûlüne noksan vâki olmuştur, icâre-i dekâkin, fî sene 200, defter-i atîk bilfiil hâsıl 60» (BA, Tapu, nu. 369, s. 183).

(50) Nefs-i Kütâhiye'de hatîb Mahmud Çelebî elinde olan bagçe icâresi el'an câmi imamı Muslihiddin elindedir der defter-i köhne hâliyâ mukarrer, hâsıl fî sene 16» (BA, Tapu, nu. 369, s. 184).

(51) «Nefs-i Kütâhiye'de Bey Hamamı merhûm Yakub Çelebî'nin atasından kalmış mülküdür, mezkûr Yakub Çelebî dahî kendü üzerine hatim okuyan huffâza vakfitmiş, sûret-i defter-i atîk budur... mezkûr icâre-i hamam fî sene 3600» (BA, Tapu, nu. 369, s. 184, bkz. Vesîkalar).

(52) «Nefs-i Kütâhiye'de Çelebî bağçesi ve Senelli harîmi ve Davud harîmi, Ayas harîmi merhum Yakub Çelebî'nin atasından kalmış mülküdür, mezkûr Yakub mezbûr harîmleri ve bağçeleri kendu imâretine vakfeylemiş...» (BA, Tapu, nu. 369, s. 184).

(53) BA, Tapu, nu. 369, s. 184.

(54) Nefs-i Kütâhiye'de Çifte hamamı merhûm Yakub Çelebî Mevlânâ İs-

ter-i atîkten alınarak kaydedilmiştir, yıllık kirâsı 4680 akçedir. Kütahya'ya tâbi Ak-kilise köyündeki bir mülk bahçesi Yakub Çelebî'nin atasından kalmış mülkü olup, burasını imâretine vakfetmiştir, yıllık hâsılâtı 380 akçedir[55].

Altıntaş nâhiyesine bağlı Bölücek köyü ile Kütahya arasındaki bâzı yerler Yakub Çelebî'nin atasından kalmış mülkü olup imâretine vakfetmiştir, geliri 300 akçedir[56]. II. Yakub Bey'in imâretinin evkafı tapu-tahrir defterlerinin verdiği imkân nisbetinde, Taş Vakfiye'de yazılı olanlardan daha tafsilâtlı olarak verildikten sonra yine tapu-tahrir defterlerine dayanarak imâretin masraflarını vermek de yerinde olur. Yukarıda işâret edildiği gibi bu bilgilerin tamamı XVI. yüzyıl Kanûnî devrine âittir.

b - İmâretin İşleyişi ve Diğer İçtimâî Tesisler

XVI. yüzyıl **Kanûnî devrine âit bir evkaf defterinde**[57], el-mesârif başlığı altında şu bilgiler bulunmaktadır[58] :

1 — Müderris Mevlânâ Muslihiddin'e günde iki akçe, senede iki müt buğday,

2 — Müderrisin talebesine günde üç akçe ve yılda üç müt buğday,

3 — Evkâfın mütevellîsi Mahmud Çelebi'ye günde yirmi beş akçe,

4 — Müderris Mevlânâ Ahmed ve Mevlânâ Şemsüddin'e günde altı akçe,

5 — Mütevellîye günde yirmi beş akçe tâyin olunup, bu akçe sonradan kaydedilmiştir ve neye mutasarrıf iseler ona mutasarrıf olalar diye kaydedilmektedir,

6 — İmâretin şeyhi Mevlânâ Hasan'a günde on akçe ve senede altı müt buğday, nezâret eden Mevlânâ Hayreddin on akçe,

---

hak Fakih'e icâreye vermiş, ba'dehû fil-icâre cihet-i tevliyet olunup sûret-i defteri atîk budur... icâre-i hamam-ı mezbûr fî sene 4680» (BA, Tapu, nu. 369, s. 185).

(55) BA, Tapu, nu. 369, s. 185.

(56) BA, Tapu, nu. 369, s. 185, bkz. Vesîkalar.

(57) BA, Tapu, nu. 369, s. 204 v.d. bkz. Vesîkalar.

(58) Bu defterde verilen rakamlar dîvan rakamlarıdır, bu rakamların okunuşu sıaasında yardımcı olan Başbakanlık Arşivi ilgililerine teşekkür ederim.

7 — Balabâniyye Medresesini[59] tasarruf eden Mevlânâ Hayreddin Kütahya'daki hıristiyanların cizyesini alması, bu medresenin talebesine de günde beş akçe ödenmesi,

8 — Müderrise günde beş akçe,

9 — Vakıf kâtibi Emîr Şah'a günde beş akçe ve yılda dört müt buğday verilmesi,

10 — İmâret mescidinin imamı Mevlânâ Ömer'e günde üç akçe ve yılda altı müt buğday, evkaf kâtibi İskender'e günde beş akçe ve yılda dört müt buğday,

11 — Câmî-i Kebîr[60], imam ve hatibine günde altı akçe, bunlar Kütahya'daki gayri müslimlerin cizyesi ve evkaf mahsûlünden temin edilir.

12 — On beş hâfıza günde on akçe, Kütahya'daki Yeni hamam icâresinden verilir,

13 — Mevlânâ Hasan'a günde iki akçe ve yılda iki müt buğday verilmesi,

14 — Vekil-i harç Hüsam'a günde üç akçe yılda üç müt buğday, kilârî Hüsâm'a günde iki akçe ve yılda iki müt buğday, imâretin ambarcısı Hüsâm'a günde iki akçe ve yılda iki müt buğday, türbedâr Hayreddin'e[60a] günde iki akçe ve yılda iki müt buğday verilmesi,

15 — Şem'i-dâr Hüsâm'a günde iki akçe ve yılda iki müt buğday, imâretin temizlik işlerini yapan ferrâş Sinan'a günde iki akçe ve yılda iki müt buğday, nakkada günde iki akçe ve yılda iki müt buğday, imâretin kapıcısı Yusuf'a günde iki akçe ve yılda iki müt buğday verilmesi,

16 — Ahurcu Hamza'ya günde iki akçe yılda üç müt buğday, sucu ve tamiratcı İshak'a günde üç akçe ve yılda dört müt buğday, câbi (tahsildar) Abdullah'a günde dört akçe ve yılda iki müt buğday, câbi Hızır'a günde dört akçe ve yılda iki müt buğday, câbi Karavelîye Kütahya'daki hıristiyanların cizyesinden günde bir akçe verilmesi,

17 — Mevlânâ Ali Çelebî, Kütahya ve Eğrigöz hıristiyanları-

(59) Bu bilgili imârete âit olmayıp cetvelin sırası bozulmasın diye buraya yazılmıştır.

(60) Bu da imârete âit olmayıp sıra bozulmasın diye yazılmıştır.

(60a) Burada adı geçen türbe II. Yakub Bey'in türbesidir.

nın cizyesini alması, câbi Mustafa günde iki akçe ve yılda iki müt buğday alması,

18 — Kütüphâne memuru günde iki akçe ve yılda bir müt buğday, Seyyit Şemdeddin Sûfî on akçe, Seyyit Hasan günde üç akçe, diğer bir seyyit Şemseddin günde beş akçe, Hayreddin Halîfe günde on akçe ve yılda dört müt buğday alması,

19 — Seyyid Sultan Ali'ye günde beş akçe, Seyyid Mutaullah'a günde beş akçe, Mevlânâ Seyfî'ye günde on akçe, Seyyid Sinan'a on akçe, İbrahim Dedeoğlu'na günde bir akçe ve yılda sekiz müt buğday verilmesi; kayyum Hüsam'a günde bir akçe ve yılda iki müt buğday, Hasan Çelebî'ye günde beş akçe, Mahmud Çelebî'ye günde beş akçe, Lâzkiye'deki (Denizli) pîrî halîfe'ye beş akçe, diğer bir pîrî halîfe'ye günde beş akçe ve yılda üç müt buğday, Seyyid Abdülkadir'e beş akçe verilmesi,

20 — Seyyid Mustafa'ya yılda dört müt buğday, Mevlânâ Alâaddin Halîfe'ye yılda üç müt buğday, türbedâr Hayreddin Halîfe'ye iki müt buğday, imâret aşçısı Hasan'a günde dört akçe ve yılda iki müt buğday, buğday döğen Bâlî'ye günde iki akçe verilmesi kaydedilmektedir.

Buradaki hususlar, yâni Yakub Çelebî'nin imâretinin işleyişi hakkındaki bilgiler Kanûnî devrine âit tahrir defterinden alınmakla berâber, çoğu Taş Vakfiye'deki bilgileri tutmaktadır. Bu bakımdan devrin iktisâdî ve sosyal hayatı hakkında bir fikir vermektedir.

II. Yakub Bey'in 1414 (h. 817) tarihli Taş Vakfiyesi'ni[61] iktisâdî ve sosyal yönden inceledikten sonra, yine Yakub Bey'e âit diğer vakfiyelerin durumunu incelemek gerekir:

II. Yakub Bey 1392 (h. 795) tarihli vakfiyede[62], bir kısım arâzî ve köyleri[63], Afyon Karahisar'daki zâviyede oturan Mevlevî fakirleri için vakfetmiştir. 1422 (şaban 825) tarihli bir vakfiyede[64] Yakub Bey Afyon Karahisar'daki Etnoz ve Ağaç-ağıl köyleri ile Sürce-öyük adlı mezraayı bütün hudut ve hukuk ile Mehmed oğlu Sinan Paşa'ya vakfetmiştir. Sinan Paşa'nın evlâdı inkıraz olursa,

(61) Bkz. Ekler.
(62) Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, nu. 8, Türkçesi için bkz. Ekler.
(63) Aynı vakfiye, bkz. Türkçe tercümesi, Ekler.
(64) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 605, s. 253.

adı geçen yerlerin fakirlere vakfedilmesi şart edilmiştir[65]. Bu vakfiyeler Germiyan-oğulları beyliğinin içtimâî ve iktisâdî hayatı hakkında bu şekilde önemli bilgileri ihtivâ etmektedir[66].

Uzun yıllar Germiyan sarayında kalan Şeyh-oğlu Mustafa'nın Kenzü'l-küberâ ve Mehakku'l-ulemâ[67] adlı eserinde verdiği bilgilerin devrinin sosyal hayatı bakımından çok önemli olması gerekirdi[67a]. Ancak Necmeddin Razî'nin Mirsadu'l-ibâd adlı Farsça kitabının son kısmının tercümesidir[67b]. Eserin sonuna doğru receb 803 (mart 1401) tarihinde yazıldığı kaydedilmektedir[68]. Bu eser siyâset-nâme şeklinde mensur Türkçe bir eser olup, Germiyan sarayında geçirdiği uzun yılların tecrübesine dayanılarak kaleme

(65) Bu hususta daha fazla bilgi için adı geçen vakfiyenin tercümesi, bkz. Ekler.

(66) Vakfiyelerin ve vakıfların önemi ve mâhiyeti hakkında geniş bilgi için bkz. F. Köprülü, Vakıf müessesesi ve Vakıfların tarihî ehemmiyeti, VD, c. I (Ankara, 1938), s. 1-7; ayn. mll., Vakıf müessesesinin hukukî mâhiyeti ve tarihî tekâmülü, VD, c. II (Ankara 1942), s. 1-37; Ö. Lütfi Barkan, Osmanlı imparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler, VD, c. II (Ankara 1942), s. 279-387; Ali Himmet Berki, Hukukî ve içtimaî bakımdan vakıf, VD, c. V (Ankara 1962), s. 9-15; ayn. mll., Vakıfların tarihî mâhiyeti, inkişâfı ve tekâmülü, cemiyete sağladığı fâideler, VD, c. VI (Ankara 1965), s. 9-15.

(67) Bu eserin yegâne nüshası F. Köprülü'nün husûsî kütüphânesinde iken, vefatından sonra Yapı Kredi Bankası tarafından diğer kitapları ile berâber satın alınmıştır. Eser hâlen Yapı Kredi Bankası elindedir. Bu eserden faydalanmama müsâde eden bankanın kültür işleri müdürü Haluk Bey'e teşekkür ederim.

(67a) F. Köprülü bu kitap hakkındaki ilk tetkiklerinde (Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar, İstanbul 1918, s. 269; Litterature Turque Otmanlı, EI[1], c. IV, 993; Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri, İstanbul 1931, s. 233-234) devrinin içtimâî hayatını belirtmesi ve Türk edebiyatı tarihi bakımından bu kitaba büyük bir önem atfetmektedir. Daha sonraki bir tetkikinde (Anadolu Selçuklu tarihinin yerli kaynakları, Belleten, sayı 27 (1943), s. 448, not 1), Kenzü'l-Küberâ'yı, Necmeddin Râzî'nin Mirsâdü'l-İbad adlı kitabının hulâsaten tercümesi olduğunu yazmaktadır. Son çıkan, İlk Mutasavvıflar adlı eserinin yeni baskısında ise (Ankara 1966, s. 205 not. 84), Kenzü'l-Küberâ'dan bahsettiği halde tercüme olup olmadığı husûsunda hiç bir şey söylememektedir.

(67b) Necmeddin Razî, Mirsadü'l-ibad, der matbaa-i meclis be-tab'ı resid (Tahran) 1351.

(68) Şeyh-oğlu Mustafa, Kenzü'l-küberâ, vr. 118 a (İstanbul Yapı Kredi Bankası).

alınmış olabileceği[69], üzerinde durulmakta ise de tercüme olunca bu özelliği kalmamaktadır. Kenzü'l-küberâ'nın ilk sahifelerinde tanzim ve tertib tarzı ile neleri ihtivâ ettiği yazılıdır. Buna göre :

1 — Bâb-ı evvel Padişahlar gidişinde

2 — Bâb-ı duvvum Melikler ve Ulu Begler dirliginde

3 — Bâb-ı sevvum Vezirler ve Naibler gelişinde

4 — Bâb-ı çehârum Alimler ve Kadılar ve Vâizler hâlinde dört kısma ayrılmaktadır[70].

Bunlar da cemiyetin tümünün değil, idâre, asker ve ilmiyle gibi üst tabakanın ayırımından ibârettir. Burada belirtilmemekle berâber bu zümreler halk tabakalarının üzerinde icrâ, idâre ve ahkam yürütmektedirler. Halkın da genel olarak iki kısma ayrıldığına hükmedilebilir. Birisi, şehir, kasaba ve köylerde yerleşik bulunanlar diğeri de konar-göçerlerdir. Konar-göçerlerin hayvancı bir ekonomik düzene sâhip oldukları, köy ve kasabalarda oturanların ise ziraatçı ekonomiye sâhip bulundukları bir gerçektir. Ancak, devlet merkezi olan Kütahya bölgedeki bu değişik ekonomik karakterleri ayarlamakta, daha doğrusu ticâret merkezliğini yapmaktadır.

Germiyan-oğulları zamanında Kütahya'da çıkan şapların ve pirincin ihraç edildiği de bilinmektedir[71]. Nitekim Türkler Batı Anadolu'yu yâni Ege ve Marmara sâhillerini de ellerine geçirince artık deniz ticâreti önem kazanmış oluyordu. Ayrıca 1432 de Şam'dan Bursa'ya gelen ve Kütahya'dan da geçen Bertandon de la Broquiere[72], geçtiği yerlerin ticârî hayatı hakkında bilgiler vermekte ve Bursa pazarında her nevî ipekli kumaşın bol ve ucuz olduğuna işâret etmektedir. Buradan bir kısım ticâret mallarının Kütahya'dan Bursa'ya getirilip satıldığı anlaşılmaktadır. Bütün bunlardan Germiyan-oğulları zamanında zirâat, san'at ve ticâret işleriyle uğraşıldığı, bunların da ekonomik hayatı canlandırdığı netîcesine varılabilir.

---

(69) Ö. Faruk Akün, Şeyh-oğlu, İA, c. XI, s. 484; eseri görmediği için kitabın adının son kelimesini Umerâ olarak yazmıştır, halbuki Ulemâ'dır. Bkz. Kenzü'l-küberâ ve mehakku'l-ulemâ, vr. 5 a, 118 a.

(70) Şeyh-oğlu Mustafa, Kenzü'l-küberâ, vr. 5 a (Yapı Kredi Bankası); Eser ve mâhiyeti hakkında bilgi için bkz. Kilisli Rifat, Ferheng-nâme-i Sa'dî tercümesi, İstanbul 1340-1342, s. 6-10.

(71) W. Heyd. Historie Du Commerce Du Levant au Moyeneage, c. II, s. 267.

(72) Le Voyage, d'Qutremer nşr. Ch. Schefer, Paris 1892, s. 58-137.

3 — EDEBÎ ve İLMÎ FAALİYET:

Germiyan-oğulları zamanında edebî ve ilmî faaliyetin çok canlı olduğu dikkati çekmektedir. Türk dili bu bölgede büyük bir gelişmeye mazhar olmuş ve XIV. yüzyılda Batı Anadolu'da Türkçenin bağımsızlığını ve şahsiyetini kazandığı bir merhale katetmiştir. Çünkü bu devirde Şeyh-oğlu Mustafa, Şeyhî Sinan, Ahmedî ve Ahmed-i Dâî gibi dil ve fikir sâhasında çeşitli eserler vermiş müellifler Türkçe bir edebî cereyanın mübeşşirleri olmuşlar ve yeni muakkiblerinin bu cereyana katılması ile XV. yüzyıl Türk edebiyatının doğmasına sebep olmuşlardır. Aynı zamanda Türk dilinde bir Taş Vakfiye'nin yapılması da Batı Anadolu'nun bu yanında Türkçeye ne kadar önem verildiğini ve şuurlu bir davranış olduğunu isbat etmektedir. Kezâ bunların yanında Molla Abdülvâcid ve İshak Fakih gibi ilim adamları da yetişmiştir. Burada edebî ve ilmî faaliyet denildiği zaman bir edebiyatçı gibi hareket edilmeyecek, sâdece meydana gelen eserlerin Germiyan-oğulları tarihi bakımından olan önemi üzerinde durulacaktır.

Beyliğin ilk göze çarpan edebî şahsiyeti Şeyh-oğlu Mustafa'dır. Şeyh-oğlu Mustafa'nın Germiyan oğlu Mehmet Beü (1340-1361), Süleyman Şah devirlerini idrak ettiği ve Süleyman Şah'ın 1387 (h. 789) yılında ölümü üzerine, Yıldırım Bâyezid'e intisap ettiği bilinmektedir[1]. Daha evvel işâret edildiği gibi Şeyh-oğlu Mustafa'-

(1) Ö. Faruk Akün, Şeyh-oğlu, İA, c. XI, s. 481.

nın Hurşid-name[2] adlı eserinden bir takım tarihî olayları incelemek mümkün olmaktadır[3].

Hurşid-nâme'nin 1387 (h. 789) tarihinde bittiği kendi ifâdesinden tesbit edilmektedir[4]. Süleyman Şah'ın vefatı üzerine eserini Süleyman Şah'ın damadı Yıldırım Bâyezid'e takdim etmiştir Şeyh-oğlu Mustafa'nın kendi sözlerinden Süleyman Şah'ın musâhibi ve aynı zamanda nişancı ve defterdarı da olduğu anlaşılmaktadır.

«Ulu Şah idi lâkin hiç dervîş
Selâm ögretmez idi görse derpîş
Tevâzu' lutf-u hulk eyle kılurdu
Ki kullar kullıgını yanılurdı
Kamunun hâcetin sağışlar idi
Hemîşe yir içer bağışlar idi
Sözün nakşın bilürdi her ne dinse
Erün bahşın korıdı her neylense
Hususa çünki buldı ben zâifi
Ki olmuşdum gice gündüz harîfi
Özimi nice duta bilmez idi
Sözümün birin iki kılmaz idi

(2) Bu eserin Süleymâniye, Hamidiye nu. 550 ve Manisa Kütüphanesindeki nüshalarına dayanılarak meydana getirilen mukayeseli metni üzerinde iki dil araştırması yapılmıştır (Sevim Özbayram, Ayla Sökmen, Hurşid-nâme gramer incelemeleri ve metin, Türkiyat Enstitüsü, tez nu. 561, İstanbul 1961, tez nu. 608, İstanbul 1963). Hurşid-nâme'nin Avrupa'daki yazmaları için bkz. Ö. Faruk Akün, Şeyh-oğlu, İA, c. XI, s 483; I. Mélikoff, Germiyan-oğulları, EI², fas. 38, s. 989; Şeyh-oğlu Mustafa ve eserleri üzerine hâlen Erzurum Edebiyat Fakültesi'nde Dr. Hüseyin Ayan bir çalışma yapmaktadır.

(3) «Süleyman Şah zamaniydi ki evel
Uzatdum bu kitabı düzmege el
Ki şahidiydi tamamet Germiyanun
Hem ulu oglı idi Çahşedanun
Kitabun yarısın yazınca bâri
Tamam oldu bu Şah'ın ömri varı» (Hurşid-nâme, vr. 4a; bkz. S. Özbayram, Hurşid-nâme gramer incelemeleri ve metin, Türkiyat Enstitüsü, tez nu. 561, s. 20).

(4) «Yılundur yidi yüz seksen dokuzda
Ki taht urmuş idi Hurşid öküzde
.....
Rebîülevvele âhirdi zâhir
Ki bu Hurşid-nâme oldu ahir» (Hamdiye, nu. 550, vr. 48a).

Hem iç idüm kamu hem taş idüm ben
Nişân u defter[5] u mal u hazîne
Çogına bakmaz idi vü azına
Kamusın ben kula bildirmiş idi
Etegüm bunlara ildürmiş idi
Sözüme şol kadar tergîb iderdi
Ki Sahban söylece ta'yib iderdi»[6]

Şâir bu satırlarla hem Süleyman Şah'ı tasvir etmekte ve hem de kendinin ona olan yakınlığını açıkça yazmaktadır.

Şey-oğlu'nun diğer bir eseri de Kenzü'l-küberâ ve mehakku'l-ulemâ'dır. Bu eserin yegâne nüshası F. Köprülü'nün husûsî kütüphânesinde iken, vefatından sonra Yapı ve Kredi Bankası tarafından diğer kitaplarıyla berâber satın alınmıştır[7]. Şeyh-oğlu bu eserini 1401 (h. 803) yılında tamamlamıştır[8]. Kitabın beşinci varağında ihtivâ ettiği bölümler kaydedilmektedir[9]. Müellifin adı eserin çeşitli yerlerinde ve vr. 117 a' sında 10 uncu satırda «Şeyh-oğlu» diye geçmektedir. Eserin adı vr. 5 a str. 5'te ve vr. 118 a str. 7'de «Kezü'l-Kübarâ ve Mehakku'l-Ulemâ» şeklinde kaydedilmektedir. Kitabın I. Bayezid zamanında kaleme alındığı tarihinden anlaşıldığı gibi, içinde de ayrıca ismi zikredilmektedir. Şeyh-oğlu eserini I. Bayezid zamanında kaleme aldığı halde, onu Osmanlı Devlet ricalinden Paşa Ağa bin Hoca Paşa'ya takdim etmiştir.

Bu eser hakkında ilk tetkikler F. Köprülü tarafından yapılmıştır (Türk Edebiyatında ilk mutasavvıflar, İstanbul 1918, s. 269; Litterature Turque Otmanlı, EI[1], c. IV, s. 993; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine tesiri, İstanbul 1931, s. 233, 234; Ana-

(5) Sehî Bey, Şeyh-oğlu'nun Germiyanlıların nişancısı ve defterdarı olduğunu söyler (Tezkîre, s. 55).

(6) Hurşid-nâme, Hamidiye nu. 550, vr. 4a; bkz. S. Özbayram, Mezuniyet tezi, Türkiyat Enstitüsü, nu. 561, s. 20.

(7) Yüz yirmi varak olan eser iri harflerle ve yer yer harekeli olarak yazılmıştır. Kenarlarında kontrol edildiğine dâir salı işâretleri vardır. Kitabın boyu 17X25,5 cm, eni 20X12,5 cm ebadındadır. Her varakta on satır vardır.

(8) Şeyh-oğlu Mustafa, Kenzü'l-Küberâ, vr. 118 a.

(9) «Bâb-ı evvel padişahlar gidişinde
Bâb-ı duvvum melikler ve ulu begler dirliğinde
Bâb-ı sevvum vezirler ve nâibler gelişinde
Bâb-ı çehârum âlimler ve kadılar ve vâizler hâlinde»
(Kenzü'l-Küberâ, vr. 5 a).

dolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekamülü, Yeni Türk Mecmuası, 1933, nu. 4, s. 290). F. Köprülü bu tetkiklerinde esere büyük bir ehemmiyet atfetmekte, Kenzü'l-Kübarâ'dan nakiller yaparak, devrinin idarî ve bilhassa I. Bayezid devrinde Osmanlı timar teşkilâtı hakkında açıklamalar yaptığı gibi, XIV. yüzyılın sonunda Osmanlı cemiyetinin dahilî vaziyetini anlamak için esere büyük önem vermektedir. Ö. Faruk Akün de Köprülü'ye dayanarak aynı hususlar üzerinde durmaktadır (Şeyh-oğlu, İA, c. XI, s. 484).

F. Köprülü, Kenzü'l-Kübarâ hakkındaki tetkiklerinde esere devrinin idarî ve içtimaî hayatı bakımından büyük önem verirken, bir makalesinde (Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları, Belleten, sayı 27 (1943), s. 448, not. 1) Necmeddin Razî'nin Mirsadu'l-İbad adlı Farsça eserinin hülasaten Türkçeye tercümesi olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber daha sonra Türk Edebiyatında İlk Mutavasavvıflar adlı eserinin ikinci baskısını hazırlarken (Ankara 1966, s. 205, not. 83) bizzat gözden geçirdiği halde, Kenzü'l Kübarâ'dan bahsederken bu nokta üzerinde hiç durmamıştır.

Bilindiği üzere Necmeddin Razî, siyaset-nâme tarzında Farsça olarak kaleme aldığı eserini Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad'a takdim etmiştir. Mirsadu'l-İbad'ın II. Murad devrinde yapılmış Türkçe tercümesi de vardır.

Biz Şeyh-oğlu'nun Kenzü'l-Kübarâ'sını Necmeddin Razî'nin Mirsadu'l-İbad (der matbaa-i meclis be tab'-ı resid -Tahran- 1352) adlı Farsça eseri ile karşılaştırdık. Mirsadu'l-İbad beş bâb üzerine tertib edilmiştir. Şehy-oğlu'nun eseri, Mirsadu'l-İbad'ın sadece beşinci bâbının tercümesidir. Şeyh-oğlu bu beşinci bâbı Türkçeye ter cüme ederken, Mirsadu'l-İbad'ın bâbındaki fasıllarını kendi eserinde bâb başlıkları olarak kaleme almıştır.

Eserin bu şekilde tercüme olduğunu tesbit ettikten sonra F. Köprülü'nün Kenzü'l-Küberâ'ya dayanarak I. Bayezid devrinde Osmanlı timar teşkilâtına ait verdiği bilgiler, bu devre ait değil XIII. yüzyıla yani Anadolu Selçuklularından I. Alaaddin Keykubad devrine aittir. F. Köprülü ve ondan naklen Ö. F. Akün (Şeyh-oğlu, İA, c. XI, s. 484) Kenzü'l-Kübarâ'ya Şeyh-oğlu'nun saray muhitinde ge çirdiği uzun yıllar esnasında edindiği tecrübelerin mahsulü olarak devrinin —XIV. yüzyılın sonu— içtimaî hayatını belirtmesi bakımından esere büyük bir önem atfetmektedirler. Halbuki, Necmeddin Razî'nin Mirsadu'l-İbad adlı eserinin sadece küçük bir kısmı olan

beşinci bâbının tercümesi olması sebebi ile, XIII. yüzyılın içtimaî hayatını belirtmektedir. Gerçekten ilk bakışta Kenzü'l-Küberâ'da idari teşkilata ait pek çok bilgi bulunmakta ise de bütün bunlar, XIII. yüzyıla aittir. Mirsadu'l-İbad'da geçen teşkilât ile ilgili tabirler Kenzü'l-Kübarâ'da tercüme edilirken aynen muhafaza edilmiştir.

Kitapta dua cümlelerinden sonra vr. 3b'de eserin nasıl tertib edildiği yazılmaktadır:

«Geçmiş din ululları ve insanun Tangrı hulûları meşrebinden bu zaifün yitdükçe takatı ba'zı hâssa ve ba'zı ariyeti tefekkür küncünde oturdum. Ve bir kaç bâb ma'rifet kısmından Türkî dilince kaleme getürdüm ebyâtdan ve eş'ardan ma'na takazasınca yirlü yirine yitürdüm. Ve ebyâtdan şol ki, bu zaif inşasındandur, sade yazdum, ol ki ayruk üstadlarundur, adiyle zikr itdüm. Ta ki, mutalaa kılanlar eğer gönli inkâr küduretinden safi kılalar bu Türkî dile ol faidei ve çeşniyi ve safayi bulalar ki heman Tazide ve Parside bulınur. İnşaallahu teala».

Kitabın sonunda vr. 115a'da şu şekilde bir tenbih kısmı bulunmaktadır:

«Mutalaa kılanlar bileler ki bu kitab egerçi Türk dilince te'lifdür ve illa garîb tasnifdür. Zinhar marifet aşıkları ve taleb sadıkları bu surete ikrah-la nazar bırakmayalar, ki beyt:

Garaz hûbun cemâlidür kemâli
Gerek Türkî tonansun ger mugâli

Zira teyifelerde birkaç tayife ki güzîn ve nârin ve nâzenîn ve şerîf ve zarîf ve maksûd ve ma'hûddur. Bu tayiflerdür ki burada mezkurdur her birisinün hâli nedür ve nicedür ve niçündür ve nitmek ve yollu yolına ne resme gitmek gerek ve neden ihtiraz iderler ve niyle ihtilat iderler sureten ve manen, sırran ve alaniyen marifetiyle zâhiren ve batınan takrir ve tahrir olındı. Ve bunca âyât ve ahbâr ve ebyât ve eş'âr münderic kılındı. Suretden ma'niye ve ma'niden surete gelindi».

F. Köprülü müellifin kendi hatt-ı desti olduğunu belirtmekte (Türk Edebiyatında İlk mutasavvıflar, s. 269) ise de, eserin kimin tarafından istinsah edildiği kayıtlı değildir.

Bu şekilde Şeyh-oğlu'nun Germiyan oğlu Süleyman Şah namına yaptığı Kabus-nâme ve Merzuban-nâme tercümelerinden başka böyle bir çevirisi de ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Eserin ehemmiyeti en çok Türk Dili ve Edebiyat Tarihi bakımındandır. XIV. yüzyıl Anadolu Türkçesinin bütün özelliklerini bu tercümede görmek mümkündür. Tercüme, cümle yapısında Farsçanın derin izlerini taşımakla beraber, Farsça ve Arapça kelimelere Türkçe karşılık bulmakta çok başarılıdır. Mirsadu'l-İbad metnini süsleyen şiirler bazan çıkarılmış, onların yerine metni güçlendiren Türkçe şiirler konmuştur. Bu şiirlerin çoğu Şeyh-oğlu'nundur. Şeyh-oğlu kendisinin olmayan şiir ve beyitlerin ait olduğu kişilerin adlarını saygiyle zikr etmektedir. İmlâsı XIII. yüzyılın da imlâ özelliklerini yer yer taşımaktadır. XIV. yüzyıl Türk Dili ve Edebiyatı incelemelerinde bu eserin de mutlaka tetkiki gereklidir.

Şeyh-oğlu'nun Süleyman Şah nâmına yaptığı Merzuban-nâme ve Kâbûs-nâme tercümeleri vardır. Daha önce tercümelerin sâhibi bilinmeyen bu eserlerin, Şeyh-oğlu Mustafa tarafından yapıldığı tesbit edilmiştir[10]. Merzuban-nâme de[11], Kâbus-nâme de[12], Süleyman Şah'ın emri ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Şeyh-oğlu'nun isimleri bilindiği halde, henüz ele geçmemiş bâzı eserleri daha vardır. Hurşid-nâme'nin Paris nüshasından[13], Işk-nâme adlı bir eserinin daha olması icabettiği anlaşılmaktadır[14]. Âşık Çelebî ile Kâtib Çelebî Şeyh-oğlu'nun Ferah-nâme adlı manzum bir eserini zikretmektedirler[15].

Germiyanlı sarayında yetişmiş diğer bir şâir de Şeyhî'dir. II. Yakub Bey'in musâhip ve tabibidir.Bilhassa göz hekimliği ile şöh-

(10) Zeynep Korkmaz, Kâbus-nâme ve Merzuban-nâme çevirileri kimindir?, Türk dili araştırmaları yıllığı, Belleten (Ankara 1967), s. 267-275; ayn. mll., Sadrüddin Şeyh-oğlu ve Merzuban-ânme tercümesi, İran şehinsalığının 2500. kuruluş yıldönümünde, Armağan, M.E.B., İstanbul 1971, s. 249-276.

(11) «Çûn Merzubân-nâme tercümesinden fâri olduk. Begler begi cömertlik kânı kerem ma'dini adl çerağı ihsan bağı yohsul yüregi yağı Germiyanlar sultanı melikler hanı el-müeyyed min indir'r-rahman Muhammed (Mehmed) bey oğlu Süleyman harresallahu memleketehû an nevâzihi'l-hadesân şöyle işâret kıldı ki, Kâbus-nâme dahı tercüme oluna» (Zeyneb Korkmaz, Kabus-nâme ve Merzuban-nâme çevirileri kimindir?, aynı yer, s. 254).

(12) Zeyneb Korkmaz, Kabusnâme ve Merzuban-nâme çevirileri kimindir?, aynı yer, s. 254.

(13) Bibliothéque National, Mss. Turcs, 314.

(14) Ö. Faruk Akün, Şeyh-oğlu, İA, c. XI, s. 484.

(15) Bu hususta fazla bilgi için bkz. Ö. Faruk Akün, Şeyh-oğlu, İA, c. XI, s. 484.

ret bulmuştur. Asıl adı Yusuf Sinan'dır. Tabibliğinden dolayı Hekim Sinan, şiirindeki şöhretinden dolayı da şeyhü'ş-şüerâ diye anılmaktadır.

Şeyhî'nin Dîvanı[16], Har-nâme'si[17] ve Hüsrev ü Şirin[18] adlı eserleri meşhurdur. Şeyhî bir taraftan attar dükkanı açarak tebâbet ile uğraşırken diğer taraftan da Germiyan oğlu II. Yakub Bey'e kasîdeler yazmıştır. Dîvan'ının muhtevîyatından yirmi kadar kaside, iki terkîb-i bend, üç tercî-i bend, iki müstezat ve iki yüz kadar gazel yazdığı tesbit edilmiştir[19]. Aşağıda nakledilen parça onun hem mevkiini hem de eserinin hangi mühitte ve kime kitâben yazıldığını göstermektedir :

«Medh-i İbn-i Germiyan

Germiyan memleket-i maliki sultan-ı kerem
Açılur ni'meti yağmurıyla gülşen-i cûd
Bezenür kamet-i servi-y-ile bustan-ı kerem
Pas-bân saltanat-ı kasrına Keyvân-ı felek
Sâye-ban devleti dergâhına eyvan-ı felek
Keremi ehline kısmet idicek Rabb-ı kerîm
Gör kerâmet ki kirâm içre sever anı kerem
İy ki fazlun güheri mâye-i ummân-ı ata
vi'y ki feyzün eseri daye-i nişân-ı kerem
Şeref-i nefsün ile fahr ider evkat-ı şerîf
Kerem-i zâtun ile hoş geçer avân-ı kerem
Keffesinde dü cihan ni'metini az görür
Himmetün çünki eline ala mizân-ı kerem
Ne aceb ger yüz ura Hızr u Sikender kapuna
K'işigünden akar uş çeşme-i hayvân-ı kerem
Gerçi fir'avn ola düşmanları kahr itmek içün
Yed-i beyzâdur elün hüccet ü bürhân-ı kerem

(16) Bu dîvan Türk Dil Kurumu tarafından tıpkı basım olarak neşredilmiştir (İstanbul 1942); Şeyhî'nin dîvanı hakkında A. Nihat Tarlan'ın bir araştırması mevcuttur (Şeyhî divanını tetkik, İstanbul 1964²).

(17) Bu eser hakkında yapılan son araştırmalar : F. K. Timurtaş, Harnâme, TDED, c. III (İstanbul 1949), s. 383; v.d.; ayn. mll., Şeyhî'nin Harnâme'si, İstanbul 1971.

(18) Bkz. F.K. Timurtaş, Şeyhî'nin Hürev ü Şirin'i, inceleme metin, İstanbul 1963.

(19) F.K. Timurtaş, Şeyhî, hayatı ve eserleri, İstanbul 1968, s. 83.

Ne aceb ger Karaman bulmasa âlemde emân
Çünki yâr itdi sana devlet-i Osmân-ı kerem»[20]

Şeyhî meşhûr Kerem kasîdesinde Yakub Bey'i bu şekilde uzun uzun methetmektedir. Nakledilen kasîdenin sonunda da Karaman-oğullarına karşı Osmanlıların yardımından söz etmektedir.

Şeyhî Har-nâme adlı eserini uğradığı tecâvüz hâdisesini bildirmek için Çelebî Mehmed'e sunmuştur[21]. Bu hâdise Çelebî Mehmed'in Karaman seferi sırasında Ankara'da hastalanması üzerine vuku bulmuştur. Çelebî Mehmed'in etrâfındaki tabibler hastalığını anlayamayınca, Germiyan oğlu II. Yakub Bey'den meşhur tabip Şeyhî Sinan istenmişti. Şeyhî de Ankara'da Çelebî Mehmed'i muâyene edip, hastalığını anlamış ve tedâvi etmiştir. Bunun üzerine Çelebî Mehmet Şeyhî'yi kendisine husûsî tabip edindiği gibi, ona Tokuzlar adlı köyü de vermiştir. Şeyhî Tokuzlar'a giderken, timarın eski sâhipleri tarafından yolu kesilip dövülmüştür. Bunun üzerine padişaha durumunu arzedip, Har-nâme adlı eseri vücûda getirmişti[22]. Şeyhî'nin II. Yakub Bey'in vefatı üzerine yazdığı mersiyesinin bir parçasını bu kısım ile ilgisini belirtmesi bakımından naklediyoruz.

«Mersiye-i İbn-i Germiyan

Yâ-rab üzerine ravza-i cennet makâm ola
Ruhına Mustafâ nefesinden selâm ola
Firdevs içinde üns ola ervâh-ı kudsine
Rahmet nazarları ana hakdan müdâm ola
Ehl-i sücûd hakkı kıyamette cismine
Tuba budağı gölgesinde mekâm ola
Terk eyledi belâ evini vü milk zahmetin
Andan ivaz melâyik ü darü's-selâm ola
Dünyada şad u hurrem iderdi gönülleri
Ukbâ evinde muhterem ü şâd-gâm olsa
Ehl-i abâ dutaydı muhabbet rûh-ı pâkine
Vird ü du'a eserleri her subh u sâm ola
Muhtac-ı rahmetündür eyâ gâfirü'z-zünûb

(20) Şeyhî, Dîvan, faksimile, TDK, s. 28-30; F. K. Timurtaş, Şeyhî, hayatı ve eserleri, s. 166-167.
(21) F. K. Timurtaş, Şeyhi'nin Har-nâme'si, s. 5, 9.
(22) Daha fazla bilgi için bkz. Şeyhî'nin Har-nâmesi, s. 1-15.

Kıl kim inâyetün nazar-ı i'tisâm ola
Şeyhî var imdi kûşe-i uzlet kıl ihtiyâr
Zevk u tena'um ise hemindür temâm ola
Dâim du'a vü hayr ile yâd it rivâyeti
Dilünde hod bu beyt gerek ber devâm ola
Sultan-ı Germiyan gurebâ devlet-i dirîğ
Şâh-ı cihânyân fukara ni'meti dirîğ»[23]

Bir kısmı nakledilen bu mersiyeden Yakub Bey'in vefatı tarihi olan 1429 yılında Şeyhî'nin onun yanında bulunduğu anlaşılmaktadır[23a]. Şeyhî'nin Hüsrev ü Şirîn adlı Nizâmî'den tercüme edip, II. Murad'a takdim ettiği mesnevî tarzındaki eseri onu edebî sâhada büyük bir şöhrete ulaştırmıştır[24]. Şeyhî 1422 —zilka'da 825—[25] ve 1422 —şaban 825— tarihli[26], II. Yakub Bey'in iki tane vakfiyesinde şâhitler arasında görülmektedir.

Germiyan-oğulları sarayında yetişmiş diğer bir edib de Ahmedî (1334-1413)'dir. Süleyman Şah zamanında Şeyh-oğlu Mustafa ile berâber Germiyan sarayında bulunmuş ve Süleyman Şah'ın lütûflarına mazhar olmuştur. Ahmedî, Şeyh-oğlu'nun dâima aleyhinde bulunmuş, onu çekememiştir. İskender-nâme adlı Makedonyalı İskender'in hayatının destânî bir tasviri şeklinde olan eserini Süleyman Şah nâmına yazmış, fakat onun vefatı üzerine Yıldırım Bâyezid'in oğlu Süleyman Çelebî'ye takdim etmiştir[27]. Bu eser ideal bir hükümdarın hayatı, öğüt ve ahlak kitabı mâhiyetindedir. Ahmedî'nin Cemşîd ve Hurşîd adlı mesnevî tarzında aşk

(23) Şeyhî, Dîvan, faksimile, TDK, s. 53-57; F. K. Timurtaş, Şeyhî hayatı ve eserleri, s. 179.

(23a) II. Yakub Bey 1428 yılında Edirne'ye II. Murad'ın yanına gittiği zaman o sırada Osmanlı hizmetinde bulunan Şeyhî ona mihmandar olarak tâyin edilmişti.

(24) Bu eserin Germiyanlılarla ilgisi olmadığı için üzerinde durulmamıştır. Bilgi için bkz. F. K. Timurtaş, Şeyhî'nin Hüsrev u Şîrin'i, s. 1-176; ayn. mll, Şeyhî, hayatı ve eserleri, s. 15-53; Şeyhînin daha başka tıbba dâir manzûmı bir risâlesi ile, Ney-nâme adlı ufak bir mesnevîsi ve Hab-nâme adını taşıyan Ata'î'den tercüme edilmiş bir mesnevîsinin olduğu zan ve tahmin edilmektedir (F. K. Timurtaş, Şeyhî, hayatı ve eserleri, s. 96-100; ayn. mll., Şeyhî'nin Harnâme'si, s. 3).

(25) Bkz. Vesîkalar.

(26) Bkz. Vesîkalar.

(27) Nihat Sami Banarlı, Dâsıtân-ı Tevarih-i Müluk-ı Âl-i Osmân ve Çemşîd ve Hurşîd mesnevîsi, s. 10-11, TM c. VI. dan ayrı basım; F. Köprülü, Ahmedî, İA, c. I, s. 218.

hikâyelerini anlatan eseri Emîr Süleyman Çelebî'nin arzusu üzerine yazılmıştır[28]. Tervihu'l-ervâh adlı diğer bir mesnevisi Süleyman Çelebî nâmına yazılmış olup, bir nevî sıhhati koruma kitabıdır.[29] Ahmedî'nin şâirlik bakımından özelliklerini gösteren en mühim eseri olan Dîvan'ı II. Murat nâmına yazılmıştır. İskender-nâme'nin sonuna eklenmiş olmakla berâber Dasıtân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân'ı da ayrıca zikretmek gerekir[30]. Yıldırım'ın oğlu Süleyman Çelebî'nin ölüm tarihi olan 1410 dan evvel bu eser bitirilmiştir. Ahmedî'nin bunlardan başka Hayretü'l-ukalâ adlı Türkçe bir kasîdesi (Kasîde-i Sarsari şerhi), Mirkatü'l-edeb adlı lugata âit manzum bir eseri daha var ise de bugün elde mevcut değildir[31].

Germiyan sarayında yetişmiş diğer bir şâir de Ahmed-i Dâî'dir. II. Yakub Bey'in emriyle Farsçadan Türkçeye tercüme ettiği Ta'bir-nâme adlı bir çevirisi vardır[32]. Ahmed-i Dâî'nin daha pekçok eser ve tercümeleri olup, bunları Osmanlı sultanları için yazmıştır[32a]. Ta'bir-nâme, isminden de anlaşılacağı üzere rüyaları yo-

(28) N. S. Banarlı, Dasıtân-ı Tevârih i Mülûk-ı Âl-i Osınân ve Çemşîd ve Hurşîd mesnevîsi, s. 88-111; F. Köprülü, Ahmedî İA, c. I, s. 219.

(29) F. Köprülü, Ahmedî, İA, c. I, s. 219.

(30) Bu eser N. S. Banarh tarafından çeşitli nüshaları karşılaşturarak neşredilmiştir (Dasıtân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân ve Çemşîd ve Hurşîd mesnevîsi, İstanbul 1939 —TM, c. VI. dan ayrı basım—).

(31) Ahmedî hakkında daha fazla bilgi için bkz. F. Köprülü, Ahmedî, İA, c. I, s. 216-221; Nihat M. Çetin Ahmedi'nin bilinmeyen bir kaç eseri, TD, c. II, sayı 3-4, İstanbul 1950-1951, s. 103-108.

(32) "... بز کمتر دعاجی بیچارلره شیله اشارت اولدی سلطاندن کم اولدر خداوندکار معظم خرشید طلعت عالم افروز خسرو افاق پادشاه باستحقاق حسیب و نسیب زمان سرور دوران وافر والایادی والاحسان المخصوص بعنایة الرحمن عالی القدر عظیم الشان سلطان آل کرمیان سلطان یعقوب بن شاه سلیمان بن محمد بن یعقوب خان ادام الله تعالی ظله علینا وعلی جمیع المسلمین آمین یا رب العالمین ترکیه دوندر دیو اشارت اولدی . . ."

(I. Hikmet Ertaylan, Ahmed-i Dâî, hayatı ve eserleri, İstanbul 1952, s. 14-15 den naklen Kitâbü't-ta'bîr, Fatih Millet Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nu. 588, s. 1).

(32a) Ahmedî-i Dâî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. İ. H. Ertaylan, adı geçen eser, s. 1-191.

rumlamak, mânalarını vermek için yazılmış bir kitaptır. Ta'birnâme tercümesinin hemen başında II. Yakub Bey'in emriyle Türkçeye çevrildiği mukaddimesinden sonra «Fî medhi Sultan bin Sultan Yakub» başlığı altında II. Yakub Bey'e yazdığı bir kâside vardır[32b].

İlmî Faaliyet:

Germiyan-oğulları zamanında Kütahya'da ilmî faaliyet olarak tedrisat yapan, Vâcidiye Medresesi[33] ile II. Yakub Bey Medresesi[34] göze çarpar. Bunların yanında bir de İshak Fakih Medresesi vardır. İshak Fakih'in yaptırmış olduğu medrese bugün ortada yoktur. Bunun varlığı İshak Fakih'in bugüne kadar bilinmeyen bir vakfiyesinden[35] anlaşılmaktadır. İshak Fakih, tarîhî kaynaklarda 1381 yılında Süleyman Şah'ın kızının Yıldırım Bâyezid'e verilmesi için yapılan diplomatik temasta, Bursa'ya giden heyetin başında bulunmaktadır. İshak Fakih, ilk defa 1364 (rebîülevvel 765) tarihli vakfiyede görülmektedir[36]. Daha sonraki zilka'de 825 ve şa'ban 825 tarihli iki vakfiyede de İshak Fakih'in vakfiyenin en başında bunun hukuka uygunluğuna dâir olan tanzim ve tasdik yazısı görülmektedir[37]. Bu tasdiklerden İshak Fakih'in kadı olarak bir icrâ mevkiinde olduğu anlaşılmaktadır.

İshak Fakih'in babasının adının Hacı Halil Hayrullah olduğu, kendi lakabının da Cemâleddin olduğu çeşitli vakfiyelerde görülmektedir[37a]. İshak Fakih'in kendi mescit, medrese, zâviye ve kütüphânesi için yaptığı vakfiye yukarıda zikredilen vakfiyedir. Vakfiyenin sonunda rebîülevvel 725 tarihi yazılı ise de[37b] bunun aslından sûretine geçerken sehven bu şekilde yazıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü İshak Fakih'in 1429 yılında Germiyan ilinin Osmanlı-

(32b) İ. H. Ertaylan, Ahmed-i Dâî, hayatı ve eserleri, s. 162.

(33) I. Yakub Bey devrinde Umur bin Savcı'nın yaptırmış olduğu bugün müze olarak kullanılan bu medrese halk arasında Demirkapı Medresesi diye anılmaktadır.

(34) Bugün ortada yok olan bu medresenin son zamanlara kadar kalıntıları mevcut imiş. Hâlen yerinden yol geçmektedir.

(35) Bu vakfiyenin iki ayrı sûreti bugün ele geçmiş bulunmaktadır. Birisi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 608, s. 296-297; diğer bir sûreti Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne nakledilen Afyon Vakıf Defteri, nu. 2, s. 24'de bulunmaktadır.

(36) Bkz. Vesîkalar.

(37) Adı geçen vakfiye, bkz. Vesîkalar.

(37a) Bkz. Vesîkalar.

(37b) Adı geçen vakfiyenin sonu, bkz. Vesîkalar.

lara geçişinden sonra bir müddet Osmanlı hizmetinde bulunduğu bilinmektedir. Nitekim, Osmanlı hizmetinde bulunduğu zamanlara âit Kütahya'da bâzı sanat eserleri mevcuttur. Bu durumda vakfiye eğer rebîülevvel 725 tarihli olsa İshak Fakih'in çok uzun bir ömür yaşamış olması gerekir. Tarihi kaynaklarda maalesef İshak Fakih hakkında bu meseleyi aydınlatacak hiç bir bilgi yoktur. Buna göre vakfiyenin tarihinin 825/m. 1422 olması akla uygun gelmektedir. İshak Fakih bu vakfiyesinde vakıf binâlarını şu şekilde zikredilmektedir: «Kütahya beldesinde vâkıfa mensup mahalde (bugünkü İshak Fakih mahallesi) binâsı yüksek bir mescid-i şerîf ve ma'bedi münîfi ve vefasından sonra kendisine türbe olmak üzere mezkûr mescit ittisâlinde ufak bir zâviye ve mescidin yanında yedi hücre ve geniş bir avlu ve dersâne denilen yüksek kubbeyi müştemil bir medrese ve mezkûr avlunun ittisâlinde müderrislerle talebe için vakfedilen kitapların muhâfazası için bir hücre, yâni kütüphâne binâ ve inşâ eyledi ve cümlesini bey, hîbe, icar, rehin, tebdîl ve tağyîr olunamayacak şekilde vakf-ı sahih-i şer'î ile vakf ve haps eyledi[38]. Bundan sonra bunlara vakfettiği yerler sayılmaktadır[39].

Bu vakfiyeden İshak Fakih'in bir mescidi, geniş bir dersânesi, yedi odası ve ayrıca kütüphâne olarak kullanılması için bir oda daha yaptırdığı öğrenilmektedir. Mescidin yanına da vefatından sonra gömülmesi için bir zâviye yaptırmıştır. Bugün medrese ortadan kaybolmuş, sâdece mescit kalmıştır. Mescidin son cemaat yerinin bitişiğindeki odada defnedilmiş bulunmaktadır. Hâlen Kütahya'da İshak Fakih mahallesinde İshak Fakih Câmii olarak anılmaktadır[40]. İshak Fakih'in vakfiyesinin sonunda şâhitler arasında, Vâcidiye Medresesi'nin müderrisi, II. Yakub Çelebî Medresesi'nin müderrisi ve imâretinin şeyhinin imzaları bulunmaktadır[41]. İshak Fakih'in vakfiyesinde vakfedilen yerler sayıldıktan sonra, mescit medrese, zâviye ve kütüphâne için tâyin edilen, mütevellî, müderris, imam, türbedâr, medresenin talebelerine ve diğer görevlilere verilmesi gereken hakları belirtilmektedir[42].

---

(38) Adı geçen vakfiyenin tercümesi, bkz. Ekler.
(39) Adı geçen vakfiyenin tercümesi, bkz. Ekler.
(40) Câmi için bkz. Fotoğraflar.
(41) Bkz. Vesîkalar.
(42) Daha önce II. Yakub Çelebî'nin medresesi ve imâreti hakkında bilgi verilirken mukayese için oraya yazılmıştı. Ayrıca bkz. Ekler.

Kütahya'da Umur bin Savcı tarafından 1314 tarihinde yaptırıldığı kitâbesinde yazan, sonra Molla Abdülvâcid isimli bir zâtın buraya gelip uzun yıllar müderrislik yapmasıyla Vâcideye Medresesi olarak bilinen bir ilim yuvası daha vardır. Medresenin müderrisi Abdülvâcid bin Muhammed Horasan'ın Meşhed şehrinde doğmuş ve Germiyan oğlu Süleyman Şah zamanında Kütahya'ya gelmiştir[43]. Vefatına kadar bu medresede müderrislik yapmış ve 1434 yılında vefat etmiştir. Müderrisliği sırasında çeşitli eserler meydana getirmiştir. Fıkıhtan Şerhü'n-nikâye adlı eserini 1403 (h. 806) yılında yazmıştır. Astronomiye âit Çağminî'nin Mülahhas adlı kitabına bir şerh yazmıştır. Bu kitabını Germiyan ilinin 1429'da Osmanlılara geçmesinden sonra. II. Murad'a takdim etmiştir[45].

Vâcidiye Medresesi'nde naklî ilimlerin yanında hey'et ve astronomi gibi ilimlerin de okutulduğu anlaşılmaktadır[46]. Abdülvâcid'in astronomiye âit olan şerhi bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir. Vâcidiye Medresesi'nin rasathâne olarak kullanılmış olduğu meselesi üzerinde de durulmaktadır[47]. Abdülvâcid'in mezarı medresenin içinde bulunmakla berâber kitâbesi yoktur.

Germiyan-oğulları zamanında (1300-1429) yetişen ilim ve fikir adamları Germiyan ilinin Osmanlılara geçmesi üzerine Osmanlılar zamanında da ilmî ve edebî sâhada pekçok eserler vücûda getirmişlerdir. Yukarıda ismi geçen ilim ve fikir adamlarının eserlerini Türkçe yazmaları veya Arapça ve Farsçadan Türkçeye eser tercüme etmeleri, Türkçenin inkişâfı bakımından bu devrin özeliği olmuştur. Nitekim, II. Yakub Bey'in meşhûr Türkçe Taş Vakfiye'si de ayrı bir öneme hâizdir. Medreselerde naklî ilimlerin yanında aklî ilimlerin de okutulduğu ve bu sâhada da eserlerin ve-

---

(43) Aydın Sayılı, Vâcidiye Medresesi, Belleten, sayı 47 (Ankara 1948), s. 656.

(44) Taşköprü-zâde, Şekayıku'n-Nu'mâniyye, Mecdî Efendi tercümesi, İstanbul 1269, c. I, s. 66.

(45) A. Sayılı, Vâcidiye Medresesi, Belleten, sayı 47, s. 657.

(46) A. Sayılı, adı geçen makale, Belleten, sayı 47, s. 656.

(47) Bu hususta fazla bilgi için bkz. A. Sayılı, Vâcidiye Medresesi, Belleten, sayı 47, s. 655-666; A. Sayılı, The Observatory in Islam, Ankara 1960, s. 254 vd.

rilmiş olduğu, hattâ Vâcideye Medresesi'nin bir rasathâne olarak kullanılmış olabileceği, bu zamanda ilim hayatının ileriliği için güzel bir misaldir. Netîce olarak Germiyan Beyleri ilim ve fikir adamlarını korumuşlar, onlara yüksek değer vererek ilmin ve fikrin gelişmesine hizmet etmişlerdir.

EKLER

1 — Kitabeler

2 — Sikkeler

3 — Bazı Vakfiyelerin Türkçeleri

4 — Soy Kütüğü

V

EKLER

1 — KİTABELER :

Germiyan Beyliği'ne âit kitâbelerin hemen hemen tamamı Halil Ethem Eldem Bey tarafından (Âl-i Germiyan Kitâbeleri, TOEM, yıl 1, İstanbul 1329-1911, s. 113 vd.) neşr edilmiştir. Daha sonra İ. H. Uzunçarşılı (Kütahya Şehri, İstanbul 1932) tarafından tekrar neşr edilmiştir. Yalnız Kütahya'daki Süleyman Şah'a âit Analcı Mescid Kitâbesi neşr edilmemiştir. Onu da Hamza Güner (Kütahya Camileri, Kütahya 1964) yeni harflerle bazı yanlışlıklar olmakla beraber neşr etmiştir.

Germiyanoğulları'na âit kitâbeler yeri geldikçe çeşitli yerlerde kullanılmakla beraber, yine de en mühimleri burada toplu olarak verilmiştir.

Ankara'da 1299 (h. 699) tarihli Kızılbey Camii minberi kitâbesi[1] :

جدد هذا المنبر المبارك فى ايام السلطان الاعظم علاء الدنيا والدين

ابوالفتح كيقباد بن فرامرز خلد الله سلطانه

الامير الاجل الكبير يعقوب بن علينير حدد الله مجده فى شهور

سنة تسع و تسعين و ستمايه

Kütahya'da Vacidiye Medresesi kitâbesi[2] :

(1) Âl-i Germiyan Kitâbeleri, s. 113; Kütahya Şehri, s. 71.
(2) Âl-i Germiyan Kitâbeleri, s. 126; Kütahya Şehri, s. 72.

عمر هذه المدرسة المباركة

المولى المعظم ملك الامراء و

الكبراء مبارزالدين امور بن ساوجى

من جزية آلا شهر سنة اربع عشر و سبعمايه

Sandıklı'da Kaleye âit iken sonradan Çavuş Çeşmesi'nin üzerine iki parça halinde yerleştirilen 1324 (h. 725) tarihli kitâbe[3]:

عمر هذه القلعة المباركة حرسها الله تعالى بامر الامير الاجل الكبير

سلطان الكرميانيه چلبى اعظم عظم الله قدره و هو .

الاميرالمعظم و المولى الاعظم حسام الدنيا و الدين يعقوب بن امور

اطال الله بقاه فى يوم الاحد من جمادى الاولى سنة خمس و عشرين و

سبعمايه معماره جوبان

Denizli'de Süleyman Şah'a âit 1368 (h. 770) tarihli Ulu Cami kitâbesi[4]:

جدد هذا المسجد المبارك

السلطان المعظم الكرميانيه

سليمان شاه ابن محمد بك اطال الله بقاه

سنة سبعين و سبعمايه

Kütahya'da 1377 (h. 779) tarihli Kal'a-i Bâlâ Camii kitâbesi[5]:

عمر هذا المسجد المبارك حضرت الامير الكبير اعدل الورى

سلطان الكرميانيه سليمانشاه بن محمد بن يعقوب

ايد الله ملكته فى شهور سنة تسع و سبعين و سبعمايه

(3) F. Köprülü, Aydınoğulları Tarihi'ne Âit, TM, c. II, s. 425; Kütahya Şehri, s. 75.

(4) A. Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyleri, TOEM, yıl 1, s. 509; Kütahya Şehri, s. 75.

(5) Âl-i Germiyan Kitâbeleri, s. 115; Kütahya Şehri, s. 76.

Kütahya'da 1377 (h. 779) tarihli Kurşunlu Camii kitâbesi[6] :

عمر هذا المسجد المبارك بركة الاسلام و المسلمين مفخر اهل
الفتوة و الروة الشيخ محمد ابن شيخ علاءالدين ابن شيخ
نورالدين فى شهور سنة تسع و سبعين و سبعمايه تا نفخهٔ صور معمور باد

Kütahya'da Süleyman Şah devrine âit 1381 (h. 783) tarihli Balıklı Camii'ne âit tamir kitâbesi[7] :

امر بعمارة هذا المسجد المبارك الامير
الاكرم زين الحاج الحرمين ابو الخيرات
اوزبك صوباشى دام توفيقه و بركته
لسنة ثلث و ثمانين و سبعمايه

Uşak'ta Kavşit Çeşmesi kitâbesi. Bu kitâbe 1419 (822) tarihli olup II. Yakub Bey'e âittir[8] :

ملك اعظم يعقوب ابن سليمان شاه امير كرميان
خلد الله ملكه بندهٔ ضعيف محمد
ابن حسن ابن قوشد اورد
الماء و بنا هذا البنا
(فى) شهر شعبان الواقع
فى سنة اثنى وعشرون و ثمانمايه
الحاج ان رحمه الله ؟

(6) Âl-i Germiyan Kitâbeleri, s. 126; Kütahya Şehri, s. 77.
(7) Âl-i Germiyan Kitâbeleri, s. 127; Kütahya Şehri, s. 78.
(8) Kütahya Şehri, s. 85.

Kütahya'da İshak Fakih'e âit 1420 (h. 823) tarihli bir çeşme kitâbesi[9] :

بسم الله الرحمن الرحيم

بنى و سبل هذه العين الجاريه فى ايام دولة

الامير العظيم الشان يعقوب بن شاه سليمان

ابو نصر معين الضعفا اسحق فقيه بن خليل وقع

الفراغ من كتابته فى اوايل شوال سنة ثلاثوعشرين و ثمانمايه

Süleyman Şah'a âit Analcı Mescid kitâbesi. Bu kitâbe hâlen Kütahya'daki Hacı Ahmed Mahallesi'nde Pekmez Pazarı köprüsü yanındadır. Adı geçen kitâbe sâdece yeni harflerle ve bazı hatalarla neşr edilmiştir[10]. Bu kitâbeyi fotoğrafından alarak buraya nakl ediyoruz :

بنى هذا المسجد المبارك فى دولة السلطان

الاعظم العادل شاه چلبى خلد الله ملكه

طلبا لمضاته لقول النبى عليه السلام من بنى لله مسجدا

يبتغى به وجه الله بنى الله له فى الجنة مثله : ابن الحاج المحرمين حاج

احمد بن يوسف فى منتصف شهر المحرم فى سنة احدى و سبعين و سبعمائة.

Burada verilen kitâbeler sadece Germiyan-oğulları'na âit en mühim kitâbelerdir.

(9) Âl-i Germiyan Kitâbeleri, s. 116; Kütahya Şehri. s. 85.
(10) Hamza Güner, Kütahya Camileri, s. 7.

2 — SİKKELER :

Germiyan-oğullarına âit bâzı sikkeler yeri geldikçe kullanılmakla berâber, burada en mühimleri verilecektir :

—— Süleyman Şah bin Muhammed
Gümüş, kesim yeri ve senesi yok.
Ön yüz : La ilâhe illallah Muhammed rasulullah
Arka yüz : Süleyman Şah ibni Muhammed halledallahu mülkehû
0,70 gr., 13 mm. (İ. Artuk-C. Artuk. İstanbul Arkeoloji Müzeleri teşhirdeki İslâmî sikkeler kataloğu, c. I, s. 439, nu. 1337).

—— Yakub bin Süleyman
Gümüş, kesim yeri yok, sene 809.
Ön yüz : La ilâhe illallah Muhammed rasulullah
Arka yüz : Yakub bin Süleyman hallede mülkehû 809
0,80 gr., 16 mm. sikkenin tarihi 809 olup sikke hatâsı yüzünden 958 şeklinde yazılmıştır (İ. Artuk-C. Artuk, İstanbul Arkeoloji Müzeleri teşhirdeki İslâmî sikkeler kataloğu, c. I, s. 439, nu. 1338; Ahmed Tevhid, Meskûkât-ı kadîme-i İslâmiye, Konstantiniyye 1321, c. IV, s. 395).

—— İsimsiz Germiyan sikkesi
Gümüş, belde-i Germiyan, sene 806.
Ön yüz : Timur Han
Arka yüz : Duribe bi belde-i Germiyan
0,85 gr., 13 mm. (İslâmî sikkeler kataloğu, c. I, s. 439, nu. 1339).

—— Gümüş, Germiyan'da basılmış.
Ön yüz : Timur Han duribe Germiyan
Arka yüz : hallede mülkehû 805
0,10 gr., 13 mm. (Şerâfettin Erel, Nâdir birkaç sikke, sayı 1, s. 19).

—— Gümüş, Germiyan'da basılmış.
Ön yüz : Timur Han sene 806
Arka yüz : Duribe bi beldet-i Germiyan.

Burada zikredilen sikkeler görüldüğü gibi Timur'a âittir. Sâdece Kütahya(Germiyan)'da basılmıştır. Bu sikkelerin bir kaç tipi vardır. Daha önce bu sikkeler yanlış okunmuştur. (İsmail Galip, Takvîm-i meskûkât-ı Selçukiye, s. 123; Ahmed Tevhid, Meslûkât-ı kadîme-i İslâmiye, c. IV, s. 397: Bu sikkeleri «duribe şehr-i Germiyan; Germiyan Han şeklinde okumuşlardır»). Bunu Uzunçarşılı (Kütahya şehri, s. 44); Ş. Erel düzeltmiştir (Nâdir birkaç sikke, sayı 1, s. 19, not 1).

—— Gümüş, Germiyan'da basılmış, 808 tarihli
Ön yüz : es-Sultan Timur Han 808
Arka yüz : Yakub bin Süleyman duribe Germiyan
0.80 gr., 13 mm. Timur ile Yakub Bey'in müşterek sikkeleri (Ş. Erel, Nâdir birkaç sikke, s. 20).

—— Süleyman Şah bin Mehmed
Ön yüz : La ilâhe illallah Muhammed resulallah
Arka yüz : Süleyman Şah bin Mehmed halledallahu mülkehû duribe Lâdik

Tarihsiz, Lâdik'te (Denizli) basılmış sikke (Yapı Kredi Bankası, Çarşıkapı Şûbesi, Para kolleksiyonları).

Osmanlıların Kütahya'da basılmış paraları :

—— Ön yüz : Murad bin Mehmed Han

Arka yüz : Germiyan 825

Gümüş, 0,88 gr., 14 mm. (Nuri Pere, Osmanlılarda mâdenî paralar, İstanbul 1968, s. 84, nu. 54; Ş. Erel, Nâdir birkaç sikke, sayı 2, İstanbul 1967, s. 10, nu. 23).

Germiyanlılarla Osmanlıların müşterek sikkesi :
—— Ön yüz : Murad ibni Mehmed

Arka yüz : Yakub ibni Süleyman

Gümüş, 0.80 gr., 14 mm. Bu sikkenin her iki yüzünde de saadet düğümü denen motifler vardır (Ş. Erel, Nâdir birkaç sikke, sayı 3, İstanbul 1970, s. 40, nu. 64; Bu sikkenin başka bir tipi İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde mevcuttur (Teşhirde olmayan sikkeler).

3 — BAZI VAKFİYELERİN TÜRKÇELERİ

H. 721 Tarihli I. Yakub Bey'e Âit Vakfiyetinin Türkçe Tercümesi[1] :

Allah'a hamd olsun ki, insanı yaratmış, ona hayr ü ihsanı asan kılmıştır. Ona bilmediğini beyanla öğretmiştir. Üzerinde her şey fani olan yerde onu en muazzez kılmıştır. Salât ve selâm da Haşimî olan nebiyyi Ümmi üzerine, onun âl ve eshabına, kerim hulefasına olsun ve bu hâl dünyada kumru öttükçe, güvercin seslendikce hep devam etsin.

Bundan sonra gerçekten bu deni dünya ümmiye yatağıdır Belâ durağıdır firar evidir, karar evi değildir. Sefası yoktur zahmeti çoktur, baharda bulutların geçdiği gibi geçer, şerabı andırır. Onda hiç bir Peygamber Peygamberliğinden dolayı muhallet kalmamış, hiç bir anid cebbar da kuvvetinden ötürü ebedî duramamıştır. O öyle bir evdir ki gidişi harapdır, ticareti ziyandadır, âkil odur ki, vakitlerini Allah'a namaz ile takva üzre geçirir, hal-i hayatta iken zamanlarını vaad ve vaid gününe hazırlık yapmak, azık kayırmakla yolunda sarf eder. Nasıl ki Cenabıhak buyurur (bir âyet-i kerime vardır) işte aklını iyi kullanan kimse amellerini salih işlere sarf eder, malını hayra verir, hayratın en devamlısını seçer. En güzelini yapar. Büyük meliklerin meliki, adil ve ihsan yapan en zaif kul, mennan olan Allah'ın inâyetine muhtaç olan Mehmed Bey Germiyan oğlu Yakub Bey anladı ki insan yediklerini eksiltiyor, giydiklerini eskitiyor ancak tasadduk ettiklerini ibka ediyor demektir. İşte bunun için kendi öz malından halis menalından Uşak kazasında bir zaviye tesis ve bina etti ve oraya bir de şeyh tayin eyledi. Sonra oraya, halihayat ve sıhhatte

(1) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Türkçe tercümeden aynen alınmıştır.

iken sadakalarının geçtiği sırada elinde ve tasarrufu altında olan halis malını fisebilillah nasb ve vakf eyledi ki o da adı geçen kazada kâin Hacim karyesi diye meşhur olan köy ve etrafındaki sair arazidir ki hududları şimal tarafından Timur tepesi ve Arnındak şam'ı ile şark tarafından Bahçe Pınarı ve Sarıtaş ile, garb tarafından ise Saraycık köyü ile Artulu köyü arasındaki Kataş ile çevrilmiştir. Bu sayılan, bütün hudud ve hukukile, levahik ve merafıkile zaviyeye uğrayan fukara ve mesakine vaki olup sahibinin şöhretinden dolayı hepsinin hududu zikredilmemiştir. Adı geçen vâkıf saliklerin mürşidi, ermişlerin kutbu ehl-i yakînin rumuzunu keşf eden Allah'ın esrarına vâkıf şeyh-i Germanî Şeyh Mustafa oğlu Şeyh Dede Balinin mezkûr zaviyede şeyh olmasını, sonra evlâdının, evlâdı evlâdının nesilden nesile batından batına devam etmek üzere, sonra onların din ve adaletce en salih olanının olmasını şart etmiştir.

Adı geçen vakıf yine şart etmiştir ki, gelirin kifâyetinden sonra (buradaki ibare bozuk olduğundan maksad tamamile anlaşılamamıştır. Mütercim) Bunun kaideleri bozulmaz. Şeraiti değiştirilmez, satılmaz, hibe edilmez, rehin verilmez, miras bırakılmaz, Allah arza ve arz üzerindekilere varis oluncaya kadar böyledir. O varislerin en hayırlısıdır. Bunu işittikten sonra kim tebdil ederse vebâli o tebdil edenin boynuna olsun.Allah her şeyi işitir ve bilir hakim müctehitlerden vakfın lüzumuna kail olanların kavline göre bu vakfın lüzumuna hüküm etmiştir. Bunun olması 721 senesi Cemaziyelevvel ayının gurresinde vuku bulmuştur.

II. Yakub Bey'e Ait H. 795 Tarihli Vakfiyenin Türkçe Tercümesi[1]

Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena olsun ki lutfu kereminden kullarını doğru yola sevketti. Yevm-i kıyamette ümmetine şefaat eden nebi-yi muhterem ile kemal-i inkiyad ile münkad olan âline salat ve selâm olsun. İşbu hamd ü senâ ve salat ve selam vacibesinin ifasından sonra derim ki bu zikredilecek şey zühd ü takva sahibi ilim ve cemalde faik ve haramdan müctenip ve hürmetle önde bulunmağa layık hafızların seyyidi Nahcavanlı Ahmed oğlu Mehmed mahdumu Cemaleddin ve büyük âlim imam Hasan oğlu Osman mahdumu Ziyauddin Mehmed ve yine büyük imamlardan hafızla-

(1) Vak. Gn. Md. Arşivindeki Türkçe tercümeden alınmıştır.

rın seyyidi Burhaneddin oğlu İsa mahdumu Hüsameddin ve Alişirin doğan oğlu Sadreddin ve haremeyni şerifeyni ziyaret eden Şucaüddin Abdullah oğlu Hacı Yakub ve Abdullah oğlu İsmail mahdumu İbrahim ve Sarımüddin sarun zülkarneyn ve Hamza oğlu Zekeriyya oğlu emir hac mahdumu Şemseddin'den her biri her türlü kaderlerden mahfuz kalası Karahisar'da meclis-i hükümde tam ve kâmil malumat ile sarih bir surette şahadeti şeriyyede bulunarak mahrusa-i Karahisar tavabiinden Kozluca adlı mahal ve mekanın tamamıdır ve hududunun dört tarafı Meşecik pınarından başlayarak Tadlar korusuna ve oradan Beş parmağa ve oradan Tazı yeleyine ve oradan Sivrice kaleciye ve oradan Orta kaleciye ve oradan Karagöl'e ve oradan Eşek Pınarı'na ve oradan Çoban Yatağına ve oradan Oyuklu Belene ve oradan Küçük yola ve oradan Furun deresine ve oradan Yelli Belen'e ve oradan Kızıl'a ve oradan Ara-ran Kayaya ve oradan Tekne Çukuru yolu yaylağa ve oradan Deve Kayasına ve oradan Kilimşerin'e ve oradan Orta Sınır'a ve oradan Kış Yurdu'na ve oradan Kuruca Ören'e ve oradan Bulut Kayası'na ve oradan Kızılca Köy'e ve oradan Kuyucu Bahçesi'ne müntehi olup, ve yine belalardan masun kalası mahrusa-i mezbure tevabiinden (Orta Kalecik) denilen mahal ve mekan ki dört taraftan hududu Bey Pınar'dan başlayarak Kozluca Kalecik'teki Deve Kayası'na ve oradan Kızıl Toprağa ve oradan Beş Parmağa ve oradan Sivrice Kaleciğe müntehi olur. Ve yine afatlardan mahfuz kalası mahrusa-i mezkure tevabiinden (Sivrice Kalecik) denilen mahal ve makam ki dört taraftan hududu Beş Parmak'tan başlayarak Kışlacık kurbundaki Sarı Kaya'ya ve oradan Manastır kurubundaki Kestaneliğe ve oradan Dana Deresi'ne ve oradan Büklük Kaya'ya ve oradan Boyralı Pınar'a ve oradan Toklu Tepesi'ne ve oradan Bey Pınarına ve oradan Orta Kaleciğe müntehi olur. Ve yine Karahisar tevabiinden (Karaaslan) denilen mahal ve mekan ki dört taraftan hududu büyük nehirden başlayarak Yassıviran'a ve oradan Ağılcık Ovası'na ve oradan Kireçlik Ocağına ve oradan Demirci Hüyüğüne ve oradan Çilecik Tepe'ye ve oradan Bağraş Kaya ve oradan İğne Gazi bahçesi'ne ve oradan Dizili Taş'a ve oradan Çatal Burun'a ve oradan Gedik Ağzı'na ve oradan Zindan Taşı'na müntehi olur. Ve yine Karahisar tevabiinden (Coki) denilen mahal ki dört tarafı Yassıvirandan başlayarak Cenkci Köprüsü'ne ve oradan Tavşan Ocağı'na ve oradan Yaylacılar Yolu'na ve oradan Ağçain Köprüsü'ne ve oradan Oktaşı'na ve oradan Katran Çukuru'na müntehi olur.

Şu yukarda zikr olunan beş yerdeki arazi ve akaratı hudut ve hukuku ile tarlaları, bağları, bahçeleri, dağları, nehirleri, hayvan meraları, harman yerleri, çeşme ve nehirleriyle dahil ve hariç hakları ile (kabristan, mescitler, yollar hariç olmak üzere) bunların cümlesini makamı nur olası emir-i azam müşir-i a'del Germiyan Ali Şîr-zade Yakup Han'ın olup arif-i billah sırrına mazhar olan esrar-ı rabbaniyenin mahzeni ve envar-ı zamedaniyenin ma'deni Belh şehrinden Mehmed Celaleddin oğlu veled Mehmed Bahaddin mahdumu Mehmed'e (ruhi azizi takdis olunsun) temlik eylediğine şehadet eylemişlerdir. Ve yine mezkur şahitler şahadet eylediler ki kendisine temlik ve Ulu Arif demekle maruf olan hazret (Mehmed İbni Mehmed Bahaddin) dahi yukarıda hudut ve evsafı yazılı ve şeran vakfı sahih ve caiz olan tarla ve akaratı hiçbir vecih ve sebeple fesh ve iptal olunmayacak bu surette ebedî ve daimî olarak aslen Belh'li olup Rum diyarında metfun Celaeddin-i Rumî'ye mensub ve mahmiye-i karahisardaki zaviyede sakin fıkara-i mevleviye için vakfı sahihi lazım ile kerim-i müteal olan Cenabı Hakk'ın lutuf ve kereminden ecir ve sevap umarak vakf eyledi. Vakfın külli ve cüz'i varidâtını ziyâde ve noksan olmayarak fukarai-mevleviyeye sarf etmek üzere tevliyetini vakıf evladına ve batnen bade batnin neslinden gelenlerin en iyi hallisine ve mezkûr mahallerin nezaretine mevlevî halifelerine şart eyledi. Ve yine o şahitler evvelâ katî surette temlik olunan ferman mazmununa ve saniyen vakfiyetine şahadeti sahiha-i şeriye ile şehadet eylediler.

Ben Karağaç namiyle maruf ve ol tarihte Karahisar'daki davaları görmeğe mecbur olup kadir olan Cenab-ı Hakk'ın rahmetine muhtaç Ebubekir oğlu Burhaneddin dahi kabul şartlarına riayetle temlikin sıhhatına ve vakfın lüzumuna yazıldığı vech üzere hükmettim. Vaktaki hüküm lahik ve vakfiyeti sabit olduysa vakfiyenin balasını imzalayan hakim dahi iyi arzularla teslim ve tescil suretiyle vakfın lüzumuna hüküm eyledi. İşbu tescil ve hüküm senelerinin başlangıcı olan muharrem ayının onsekizinde yedi yüz doksan beş senesinde vaki oldu. Ve bu vakfın mufassal vakfiyesinin kaybolduğu aşağıdaki şahitlerin şahadetiyle sabit oldu ve Cenabı Hakk'ın avn ve inayetiyle tamam oldu. Onsekiz Muharrem yediyüz doksanbeş.

II. Yakub Bey'in Taş Vakfiyesi[1]

1. Bismillahirrahmanirrahim Elhamdulillâhi rabbi'l âlemîn vesselâtü alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ecma'în amma ba'-dü sebeb-i tahrirîn oldur kim emirü'l-a'zam ma'deni'l-cûdi ve'l-kerem azîmü

2. l'kadri ve'ş-şân Ya'kub Beg bin Şâh Süleymân hullide mül kuhu ilâ gayeti'z-zamân binâ itdi bu imâreti âhiretiyçün Peygamber hicretinün sekiz yüz on dördünde tamâm oldı

3. Kapusu açıldı, işlendi biş ay işlendükten sonra Karamanoğlı sebebile iki buçuk yıl mu'attal kaldı andan sonra Tengri (Tanrı)

4. Hudâvendigârun devletin artursun geldi Karamanoğlunı sürdi bu yirleri hep girü aldı bana virdi anun devletinde anun sadakasıyla

5. Girü bu evün kapusı açıldı işlendi inşallah anun devletinde devr-i kıyâmete dek kapusı bayılmaya Güldiyi

6. ve Simav Gölini dahi babamuz atası Mehmed Beg kâfirden aldı, girü kalan varislere helâl itdürüp bunları vakfitdüm hadlarıyla sınurları ve köyleriyle

7. İçerden ve daşradan neki ana ta'allukı var-ısa ve Bâyezîd Hân oğlı Sultân Mehmed Hudavendigâr bunları kabul dutup nişan virdi ve Arslanapa'yı satun

8. aldum Arslanapa oğlanlarından Kurt köyüni dahi satun aldum Kurt oğlanlarından ve Çebni ve Pınarbaşı'nı satun aldum Hâs Danişmend'den Gediz'de

9. Ilıcasu'yı satun aldum hadla Çeltik arıg-ıla Hüseyin Beg oglından Armutilin Hızır Beg'den ki Ömer Beg oğlıdur Ömer Beg İlyas Beg oğlıdur vekâlet hükmiyle

10. avret tarafından... merhum İsmâ'il Beg kızı ki İsmâ'il İlyâs Beg oğlıdur Armutili'nde Seydiköy'in girü Seydi'ye vakıf virdüm Armutili'ni ve bunlardan yukaru

---

(1) Bu metin; Taş Vakfiye'nin aslı, Kadı Sicili'ndeki sureti ve Halil Ethem Bey'in neşrinden (Âl-i Germiyan Kitâbeleri, s. 116-120) faydalanılarak, devrinin diliyle verilmiştir.

11. Zikr olan köyleri hadları sınurlarıyla vakf eyledüm Ayas Harimi'ni dahi Ayasoğlı'ndan satun aldum vakf itdüm bunları dahi Sultân Mehmed kabul dutup nişân virdi ve Kütahya'da şehir ile Völcek

12. köyi arasındagı çiftlik ve köşk bagçesini ve Yonca Bagçesi'ni ve Sünbüllü Bagçe'yi ve Dâvud harîmi'ni ve Meydanağzı'nda yir kim bir yanı Yonca Bagçesi ve bir yanı meydandur ve Sanduklu'dagı büyük hamam

13. ve Sanduklu'dagı bagçeyi ve Çat'dagı bagı ve Şeyhludagı Canbaz Bagı'nı ve Kütahya'daki Karacaagaç köyi bunlar dedem Umur Beg'ün mülkidür verislerine halâl itdürüp ben bunları vakf itdüm bunları

14. dahi Sultân Mehmed kabul dutup nişân virdi Tonuzludagı Hoca Ömer Hamâmı ve Tolapdagı yirler ve Tonuzlu'nun Hober Kapusındagı iki bagçe Bâyezîd Hüdâvendigâr İnancoğlı İshâk

15. Beg'den satun aldı Sultan Mehmed Hudâvendigâr bunları lek lek ben kulına virdi bundan sonra Hober Kapusı'ndagı iki bagçeyi Mevlânâ Köse'den aldum... nu virdüm bâkisini imârete

16. vakf itdüm ve Tonuzlu'dagı Hoca Ömer Hamamınun ücretinden on biş akçe... m kalan ne olursa tonu...zına vakf itdüm

17. Bunlarun kamusın Sultân Mehmed Hudâvendigâr kabul dutup nişân virdi ve Kütahya'daki Yeni Hamamı mezkûr... satun aldı İlyas Beg oglı Süleymân Şâh'dan ben anı hâfızîne

18. vakf itdüm ki yiyeler ve günde bir hatim ideler andan girü İshâk Fakih'i mütevelli kodum niçe kendü devrinde kendü ola ve kendüden sonra eger yararoglı olursa ol dahi ola

19. ve girü oglınun dahi yararoglı olursa ol dahi ola eger layık olmayası olursa pâdişâh-ı vakt kimeki hükmedesi olursa ol ola ve mütevellilik hakkı günde biş akçe yiye

20. yılda altı müt bugday şehir mütiyle yiye ve Subaşı Hamâmını dahi yiye bunlar mütevellilik hakkı ola ve Seyyid Cafer'i Şeyh kodum kendü şeyh ola mâdâmki hayatdadur

21. ve kendüden sonra yararoglı olursa ol dahi Şeyh ola oglınun dahi yararoğlı olursa ol ola ve eger yarar olmayası olursa pâdişâh-ı vakt kimi layık

22. görürse ol ola ve şehylik hakkı imâretün gallesinden günde on biş akça yiye ve Armutilinde Sökmen Kökin yiye ve Kütahya'da Yonca Bagçesin yiye bunlardan

23. sonra kim şeyh olursa günde on akçe yiye yılda altı müt bugday yie andan girü imâret medresesinün müderrisine günde altı akçe ve yılda altı müt bugday şehir müţiyle ve üç

24. kanlı (kağnı) odun ve günde iki çanak aş ve dört etmek ola ve tokuz hücreye günde birer akça yılda birer şehir mütiyle bugday ve her hücreye ikişer kanlı

25. odun vireler ve her hücreye ikişer çanak aş dört etmek vireler ve imâm günde üç akçayla yılda altı müt bugday yiye ve mü'ezzin günde iki

26. akça ve yılda iki müt bugday yiye kâyım günde iki akça ve yılda iki müt bugday yiye ve nakib günde iki akçe ve yılda iki müt buğday yiye ve aşçı günde iki akça ve yılda

27. iki müt bugday yie ve etmekçi günde iki akça yılda iki müt bugday yiye ve günde dört batman et bişe andan eksük bişmeye aşı ve etmegi aru ola ve eyü ola

28. gelen misâfirlerün atına yine üç güne dek yem vireler andan girü anda olan misafirlere ve mücâvirlere âdetinde aşı ve etmegi ilkin anlara bol vireler andan sonra

29. girü kalanı vireler ve dahi anda kim ki hasta olası olursa ana hekîm getüreler, ilâc itdüreler ve hekîm hakkın vireler ve edviye bahâsın vireler

30. ve anda kim ölesi olursa kefene saralar hakka koyalar andan girü misafir mücâvir... dururşa duralar gene git dimeyeler anda gelen ne kadara dekse halk[1]

31. .....?

---

(1) Bu satır güçlükle bu şekilde okunabilmektedir.

Şaban 825 Tarihli II. Yakub Bey'e Âit Vakfiyenin Türkçe Tercümesi[1]

Cenâbı Hakk'a hamd ü senâ ve Resulüne ve âl ve ashabına salât ü selâm vecibesini ifadeden sonra ümerâ ve eazimin meliki, enva-i maali ve mekârimi kendinde cem eden ve memâliehl-i islâmı himâye ve asar-i küfr ve tugyanı mahv eden islâm ve müslimanların sultanı Yakub Çelebi ibni Şah Süleyman; pederinden irs-i şer'i ile intikal eden (aşağıda mezkûr) mülkünün tamamını akli sahih ve bedeni sâlim tasarrufâtı nafiz iken en sadık bir niyet ve merafiki ve haricen ve dahilen bütün müzafatı ile birlikte tetav'i verrıza ikrar ve itiraf eyledi o da mahrusa-i Karahisar karyelerinden Etnoz ve Ağaçağıl karyelerinin ve Surceöyük namındaki mezreanın cümle hudut ve hukuk ve kendilerine mensub taraik ve merafiki ve harican ve dahilen bütün müzafatı ile birlikte temamı vâkıfı mumaliyh; bunları eimmenin mabihiliftiharı Sinan Paşa ibni Mehmed'e sonra bunun evlâdına ve evlâdı evlâdına ve tenasül ve teakub ettikçe evlâdına ve bunlar munkarız olduğunda fukaraya vakfı sahihi şer'i ve tesbil-i sarih-i mer'i ile vakf ve ittibai vacib olan bir tesbil ile tesbil eyledi ol halde ki bey olamaz ve hibe edilemez ve ebediyyen irs cari olamaz kim ki bu vakfı tebdil eder ise vizr ü vebali ana aitdir. Tahrir ve işhad ve vakfiyenin balasında tevkii bulunan hakimin, vakfın sihhat ve lüzumuna hükm eylemesi 825 senesi Şaban ayının gurresinde vaki oldu.

İshak Fakih'e Âit Vakfiyenin Türkçe Tercümesi[2]

Hamd ü senâ ol Allah-ı azimü'şana mahsusdur ki kalblerimizi iman nuru ile tenvir ve sinelerimizi tarik-ı ikane ihtidaye açık ve vâsı kıldı. Cemaviu'l-kelim ile -az sözle çok manâ ifade etmek kudreti- Kur'an kendisine verilmiş ve dini sâir dinleri envali hucec ve berahin ile nesh etmiş olan hazreti Muhammed'le kendisine ihlâs ile tabi olan âl ve ashabının üzerine salat ve selâm olsun. Ham ü senâ ve salat ve selâmdan sonra şüphe yokdur ki dünya ve içinde sâkin olanlar fenaya maruz ve bulutlar gibi sür'atle geçmektedir. İns ve cinden hiç birine dünya baki değildir.

(1) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Türkçe tercümeden aynen alınmıştır.

(2) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Türkçe tercümeden aynen alınmıştır.

Dünyanın metaından gümüşü âlâm ve ahzan ve altunu ise ateş-i suzân, izzet ve şerefi zillet demeğe şayan ve kasalması ar, şerabı serab, rahatı azab, sürurü şürur, mamuresi harab, nimeti şiddet ve iztirab, sıhhati meşakkat, can ve mansabı nikbet, devletinin encamı hasret ve nedametden ibarettir. Vakfiyede yazılı bir ayet-i celile muktezasınca dar-ı ahiret ise Cenabı Hakk'a ve ahiret gününe iman ile ittika yolunu tutanlar içün mahzı hayır ve baki olup nimet ve devletinin bekası sonsuz ebedî ve sermedidir. Buna vusul ise ancak iman ve amel-i salih ve amellerinde hayrat ve meberrat tohumlarını saçmakla mümkün ve müyesser olur nitekim resul aleyhisselâm dünya ahiretin mezreasıdır buyurmuştur. Âlim, âmil ve fazıl olan Cenabı vâkıf İshak Fakih bin Hacı Halil işin böyle olduğunu bilüp dünyaya ibret göziyle bakınca dünyasında ahireti içün hazırlandı ve dünyasında ahireti içün azıklandı ve öldükten sonra ameli münkati olmayanların yoluna gitmeyi murad eyledi de (vakfa terğib eden bir hadisi şerif vakfiyede yazılıdır) kendisinin atyebi mal ve enfesi menalinden Kütahya beldesinde vâkıfa mensup mahallede binası yüksek bir mescidi şerif ve mabedi münifi ve vefatından sonra kendisine türbe olmak üzere mezkûr mescid ittisalinde ufak bir zâviye ve mescidin yanında yedi hücre ve geniş bir avlu ve dershane denilen yüksek kubbeyi müştemil bir medrese ve mezkûr avlunun ittisalinde müderrislerle talebe içün vakfedilen kitabların muhafazası için bir hücre yani kütüphane bina ve inşa eyledi ve cümlesini bey, hibe, iycar, rehin, tebdil ve tağyir olunamayacak bir şekilde vakf-ı sahihi şer'i ile vakıf ve habis eyledi. Bunu işittikten sonra her kim tebdil ederse günahı ancak tebdil edenlere aittir, muhakkak Cenabı Hak sem' ve alim sıfatıylariyle muttasıfdır. Cenabı Hakk'ın ve meleklerin ve bütün insanların lâneti anın üzerine olsun. Mumaileyh vâkif mezkûr mescid ve medrese ve zâviyenin mesalih ve masrafına geçen sultanlar tarafından eline verilen ve mülkname denilen senedlerle vâkıfa temlik edilüp vâkıfın bu suretle malik olduğu emlâk-i sahihasından olan karyelerini vakıf eyledi. Vâkıfın vakfetmiş olduğu karyeler (şunlardır)

1 — Kütahya nahiyesinde kâin ve şöhretine binaen tahdidden müstağni İn karyesi mumaileyhin vakfettiği köylerin kâffesi elindeki mülkname denilen senedâtda zikredilmiştir.

2 — Mezkûr nahiyede ve mezkûr İn karyesine karib mahalde vaki yine tahdidden müstağni Çat karyesi.

3 — Kalınsaz nahiyesinde tabi Yoncalu nahiyesinde kâin ve şöhretine mebni tahdidden müstağni Ağızviran karyesi.

4 — Sincanluya tabi yine tahdidden müstağni Kırka karyesi. Vâkıf bu karyeleri bütün arazi ve mer'aları, dağları ve tepeleri bilcümle tevabi ve levahik ve âmme'i menafi' ve merafikı ile vakfı sahihi şer'i ile vakıf ve habis eyledi.

Bunlar da beyi, hibe, tebdil, tağyir cari olamaz ve kim müslümanlardan birinin vakfını tebdil ve tağyir ederse muhakkak zulüm etmiş olur. Allahü teala hazretleri zalimleri sevmez âgâh ve mütenebbih ol ki Cenabıhakk'ın lâleti zalimler üzerinedir.

5 — Kütahya etrafında ayrı ayrı yerlerde kâin ve şöhretinden dolayı takdidden müstağni müteaddit arazi.

6 — Kütahya çarşısında kâin müteaddit ve müteferrik dükkânların tamamı. Bu dükkânların muayyen icareleri müste'cirler yedindeki temessüklerde mezkûrdur, tafsilatı vakıf kâtibindeki defterdedir. Sonra vakfın işi temam olunca mumaileyh vâkıf bu vakfın tevliyet ve tasarrufunu sulbî oğlu Mehmed'e şart ederek anı mütevelli tayin edüp tescilden sonra vakfını ana teslim eyledi.

Mezbur Mehmed'in ömrü hitam bulup vefat ettikten sonra anın evlâdı zükûrunun aslah ve erşedine sonra batnen bade batnin ve karnen bade karnin anın evlâdı evlâdı zükûrunun aslah ve erşedine sonra velâd-ı zükûrdan kimse kalmadığında kıyamete kadar neslen bade neslin ve feran bade aslin inas evlâdının aslahına şart eyledi. Evlâd münkariz olup onlardan bir kimse kalmazsa vâkıf vakfının umurunu ol zamanda mevcud sultanın emrine tefviz edüp iyi halli bir kimsenin mütevelli tayin edilmesini şart eyledi. Vâkıf mezkûr evkafının mahsulatı her ne miktara baliğ olursa olsun mezkûr evkafın beşde birini mütevelliye tayin eyledi. Mumaileyh vâkıf mezkûr medresenin müderrisine yevmî otuz dirhem ile senede beş ölçek buğday şart eyledi. Ve yine mezkûr medrese müderrisinin bu vakfa birinci nazır olmasını ve vâkıfın kendisi sağ oldukça ikinci nazır olmasını ve vefatından sonra ecanibden birinin ikinci nazır olmasını şart ederek bu nazıra yevmiye bir dirhem tayin eyledi. Ve yine vâkıf mezkûr medresenin yedi hücresinde sâkin talebeye yedi dirhem şart eyledi ve müderrislerle talebeye vakfedilmiş olan kitabları muhafaza etmek üzere bir erkek bulunmasını şart kılup buna yevmiye bir dirhem ile her sene iki ölçek buğday tayin eyledi.. Ve mezkûr medrese

için bir bevvab olmasını şart edüp bu bevvaba yevmiye bir dirhem ile senede bir ölçek buğday tayin eyledi. Ve yine bir adamın medreseye süpürgeci tayin olmasını şart edüp buna da yevmiye bir dirhem ile senede bir ölçek buğday tayin eyledi.

Ve mezkûr mescidde sünnet-i seniyyeye âlim iyi halli erkek bir kimsenin imam olmasını şart edüp buna yevmiye dört dirhem ile senede dört ölçek buğday tayin eyledi. Ve güzel sesli olup namaz vakitlerini bilen yine erkek bir kimse mezkûr mescidde müezzin olmasını şart edüp buna da yevmiye iki dirhem ile senede iki ölçek buğday tayin eyledi ve emniyetli erkek bir kimse dahi mezkûr mescidde kayyım olmasını şart edüp mescidin kapusunu açıp kapamak ve kandillerini yakup söndürmek gibi işlerini görerek yevmiye iki dirhem ile senede iki ölçek buğday tayin eyledi. Ve yine erkek bir kimse ferraş olmasını şart edüp yevmiye iki dirhem ile senede iki ölçek buğday tayin etti. Ve keza yedi nefer kimse cüzhân olmasını şart edüp Kur'an-ı Kerîm'den cüz okumaları mukabelesinde birerden yevmiye yedi dirhem tayin eyledi. Ve yine a'şır-ı şerriye ve rüsumu örfiyye ve icarat-ı muayyeneyi cem ve tahsil edecek emin erkek bir kimse câbi olmasını şart edüp buna senede altı ölçek buğday tayin eyledi. Ve ehl-i kalem ve rakamdan erkek bir kimse kâtip olup bu vakfın varidat ve masarıfını yazmasını şart edüp buna dahi yevmiye iki dirhem ile senede altı ölçek buğday tayin eyledi. Ve iyi halli erkek bir kimse zâviyeyi beklemek ve zâviyede türbedar olmasını şart edüp buna da yevmiye iki dirhem ile senede iki ölçek buğday tayin eyledi. Ve yine mezbur vakfın ve gallesinin ilerlemesi için lüzumu hâlinde evvela tamir ve termiminden başlanmasını şart edüp vakıf tamire muhtac olmaz da galleden bir şey artarsa o, artan ihtiyac zamanına kadar mütevelli elinde saklanılamsını ve eğer mevkufat tamire muhtac olmaz veyahud toplanan fazla çokca olursa anınla akar ve arazi alınup mezbur vakfa zam ile bunun geliri ulema ve fukaraya sarf olunmasını şart eyledi. Mumaileyh vâkıf vakfını tescil ve mütevelliye teslim işlerini bitirdikten sonra meclisden çıktı ve (bilahare) hüküm ve kaza mahfiline geldi. Vakfettiği şeylerden rücu' ettiğini iddia edüp mütevelliden mezkûr evkafın evvelki gibi mülkiyetine geri verilmesini talep ve dâvâ etti. Bu kaziye hakkında vakfiyenin bâlâsını tevki eden hâkim huzurunda mürafaa oldular mütevelli de «vakıf her ne kadar İmam-ı Azam'a göre lüzum ifade etmiyor ise de İmam-ı Ebu Yusuf'a göre lâzımdır ve

vakfettim sözü ile mülkinden zâil olur ve İmam-ı Muhammed'e göre mütevelliye teslimden sonra vakıf lazım olur» diye cevab vererek red ve teslimden imtina eyledi. Hâkim dahi bu işi teemmül ve tefekkür etti ve bu meselenin mesâil-i müctehidün fihadan olduğunu görüp bildi hayrat ve meberratı ibtalden korkarak İmameyn kavilleri üzre vakfın sıhhat ve lüzumu ile hükmeyledi. Binaenaleyh bu vakıf beyi' gibe, tebdil ve tağyir olunamayacak bir halde müebbed bir vakf-ı lazım ve muhalled bir habs-i dâim oldu.

Bunu işittikten sonra her kim tebdiline sai ve kıyam ederse vizr ü vebâli ancak tebdil edenlere raci'dir. Muhakkak Cenabıhak semi ve âlim sıfatlarıyla muttasıftır.

Bundan sonra vâkıfın ecir ve mükâfatı Cenabıhakk'a aittir. Cenabıhak muhsinlerin ecrini zayi etmez, bu hadise yedi yüz yirmi beş senesi rabiulevvel ayının ounda cari oldu.

4 — GERMİYAN OĞULLARI SOY KÜTÜĞÜ :

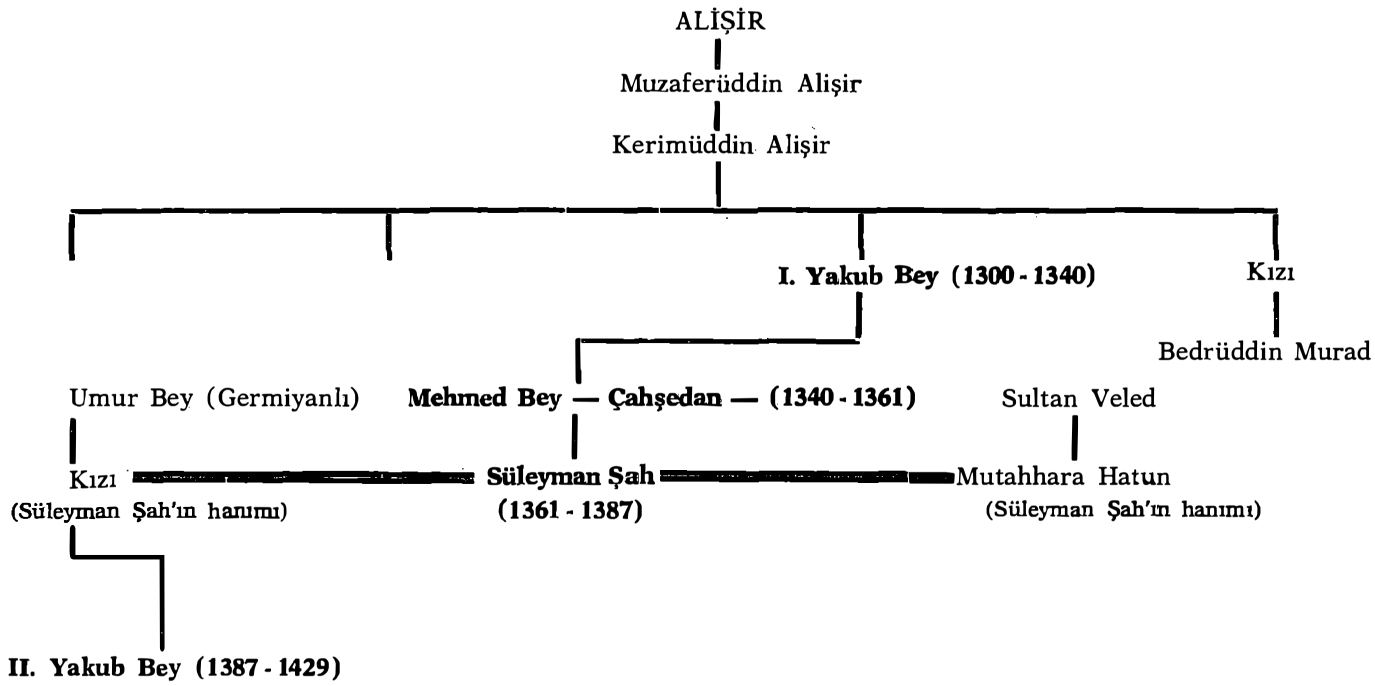

BİBLİYOGRAFYA

1 — ARŞİV BELGELERİ

A — Tapu-tahrir mahiyetinde olanlar

———, Müselleman-ı Liva-i Kütahya, İstanbul Belediye Ktp., M. Cevdet Yazmaları, nu. 0.72. (h. 894) m. 1489.

———, Kütahya sancağına taalluk olan Müsellemân defteri, İstanbul Belediye Ktp., M. Cevdet Yazmaları, nu. 0.93. (h. 876) m. 1471-1472.

———, Kütahya tahrir defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, nu. 45.

———, Kütahya tahrir defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, nu. 49.

———, Anadolu eyâleti tahrir defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, nu. 438.

———, Kütahya evkaf defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, nu. 369.

———, Rûm ve Karaman tahrir defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, nu. 387.

———, Malatya tahrir defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, nu. 408.

———, Kütahya evkaf defteri, Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, nu. 560.

———, Tahrir defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, Mâliye defterleri tasnifi, nu. 617.

———, Tahrir defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, Mâliye defterleri tasnifi, nu. 6065.

———, Tahrir defteri, İstanbul Başbakanlık Arşivi, Kâmil Kepeci tasnifi, nu. 269.

B — Diğer Belgeler

———, Süleyman Şah'ın türbesine âit vesikâ, İstanbul Başbakanlık Arşivi, İbnülmin evkaf, nu. 6167.

———, Süleyman Şah'ın türbesine âit vesikâ, İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet evkaf, nu. 2176.

———, Süleyman Şah'ın türbesine âit vesikâ, İstanbul Başbakanlık Arşivi, İbnülemin evkaf, nu. 7719.

———, Süleyman Şah'a âit Türkçe bir temliknâme sûreti, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Atîk sarı muhâsebe defteri, nu. 468, s. 382.

C — Vakfiyeler

———, I. Yakub Bey'in h. 721 tarihli Arapça bir vakfiye sûreti, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu defteri, nu. 6-592, s. 139.

———, I. Yakub Bey'in oğlu Musa Bey'e âit h. 765 tarihli Arapça bir vakfiye sûreti, Afyon Müzesi, Kadı Sicilleri, nu. A. 144, metin nu. 144.

———, II. Yakub Bey'e âit h. 795 tarihli bir vakfiye sûreti, Konya Mevlânâ Müzesi, Arşivi, nu. 8.

———, II. Yakub Bey'e âit bir vakfiye sûreti, İstanbul Başbakanlık Arşivi, Ali Emirî tasnifi, I. Murad devri, nu. 12.

———, II. Yakub Bey'e âit Afyon'un Şuhud kâzasına bağlı Seydi köyündeki bir zâviyeye vakfedilen yerler, Afyon Müzesi, Kadı Sicilleri, nu. A. 81, metin nu. 59.

———, II. Yakub Bey'e âit şaban 825 tarihli bir vakfiye sûreti, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 19-605, s. 253, sıra nu. 340.

———, II. Yakub Bey'in Türkçe Taş Vakfiyesinin sicildeki sûreti, Kütahya Müzesi, Kadı Sicilleri, nu. 60, s. 45 v.d., sıra nu. 93.

———, İshak Fakih'e âit bir vakfiye sûreti, Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Afyon vakıf defteri, nu. 2, s. 24; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu defteri, nu. 608, s. 296 v.d.

———, Gönçer, Süleyman, Değerli bir belge bir vakıfnâme, Taşpınar, Afyon Halkevi Mecmuası, sayı 89-91 (Afyon 1942), s. 110-113.

———, Uzluk, F. N., Germiyan oğlu Yakub II. Bey'in vakfiyesi, VD, sayı VIII (Ankara 1969), s. 71 v.d.

———, Uluçay, Çağatay, Saruhan-oğulları ve eserlerine dâir vesîkalar, İstanbul 1970.

2 — KİTÂBELER

Balhasanoğlu, Necip Asım, Un Inscription Turque a Kutahja; Keleti Szemble, c. VI (Budapest 1905), s. 351-359.

Eldem, H. Ethem, Âl-i Germiyan Kitâbeleri, TOEM, yıl 1 (İstanbul 1329-1911), 113-120.

———, Anadolu'da İslâmî Kitâbeler, TOEM, yıl 2 (İstanbul 1330), s. 144 v.d.

Güner, Hamza, Kütahya Câmileri, 1964 (basım yeri yazılmamıştır).

Mubarek Galib, Ankara Kitâbeleri, İstanbul 1341, c. I.

Uzunçarşılı, İ. H., Kitâbeler, İstanbul 1347-1929, c. II.

3 — SİKKELER

Ahmed Tevhid, Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiye Kataloğu, Kostantiniyye, 1321, c. IV.

Artuk, İbrahim-Cevriye, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu, İstanbul 1971.

Erel, Şerafettin, Nadir Birkaç Sikke, sayı 1, İstanbul 1963.

———, Nadir Birkaç Sikke, sayı 2, İstanbul 1967.

———, Nadir Birkaç Sikke, sayı 3, İstanbul 1970.

İsmail Galib, Takvim-i Meskûkât-ı Selçûkiye, İstanbul 1309.

Pere, Nuri, Osmanlılarda Mâdenî Paralar, İstanbul 1968.

Sağlam, O. Ferit, Şimdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesi, Belleten, sayı 35 (Ankara 1945), s. 229-303.

4 — TARİHLER VE COĞRAFÎ ESERLER

Ahmedî, Dâsi'tân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân, nşr. Nihad Sami Banarlı, İstanbul 1939 (Türkiyât Mecmuası, c. VI'dan ayrıbasım).

Aksarayî, Kerimüddin Mahmud, Müsameretü'l- Ahbâr, nşr. O. Turan, Ankara 1944.

Âli, Gelibolulu Mustafa, Fusûlu'l-Hallü'l-akd Usûlu'l-Harc ve'l nakd, Üniversite Ktp. Türkçe Yazmalar nu. 9783.

——, Künhü'l- Ahbâr, İstanbul 1277, c. V.

Anonim, Selçuknâme, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III, metin ve tercüme, nşr. Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara 1952.

Âşıkpaşazâde, Tevârih-i Âl-i Osman, Osmanlı Tarihleri, nşr. Nihal Atsız Çiftçioğlu, İstanbul 1949 (Türkiye Yayınevi).

Aynî, İkdu'l-cum'an, Türkçe trc. Topkapı sarayı, III. Ahmed ktp. nu. 2911/19.

Aziz bin Ardışîr Esterabadî, Bezm ü Rezm, nşr. Kilisli Rifat, İstanbul 1926.

Baypars Tarihi, trc. Ş. Yaltkaya, İstanbul 1941.

Behiştî, Tevârih-i Âl-i Osman, Brit. Mus. Add. 7869, İstanbul Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ktp. (fotokopi).

Dukas, Bizans Tarihi, trc. Mırmıroğlu, İstanbul 1956.

Ebu'l-fida, Takvîmü'l-Buldan, nşr. Ch. Schier, Oresden 1846.

Eflâkî, Ahmed, Menakıbü'l-Ârifin, nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara 1959-1961, c. I, II.; Türkçesi Tahsin Yazıcı, Âriflerin Menkıbeleri, İstanbul 1964-1966, c. I, II. (M.E.B. Yayınları).

Enverî, Düsturnâme, nşr. Mükrimin H. Yınanç, İstanbul 1928.

Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme, İstanbul 1935, c. IX.

Feridun Bey, Münşeât, İstanbul 1274, c. I.

Hoca Saâdeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih, İstanbul 1280, c. I.

Hadidi, Tarih-i Âl-i Osman, Üniversite Ktp. Türkçe Yazmalar nu. 1268.

İbn Battûta, Tuhfe'tü'n-nuzâr fî Garâibi'l Emsâr ve Acâibi'l-esfâr, trc. Mehmed Şerif, İstanbul 1333-1335, c. I-II.; Voyages D'İbn Batouta, nşr. Defemery-Sanquinetti, Paris 1851, c. II.

İbn Bîbî, Histoire des Seldjoucides d'Asie Mineure, nşr. M. Th. Houtsma, Leide 1902; trc. Anadolu Selçukî Devleti Tarihi, Türkçe trc. M. Nûrî Gençosman, notlar F. N. Uzluk, Ankara 1941; Almanca trc. Die Seltschukengeschichte des İbn Bîbî, trc. Duda, H. W., Kopenhagen 1959.

———, el-Avâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye, I. tıpkı basım, nşr. Adnan S. Erzi, Ankara 1956 (TTK).

İbn Kemâl, Tevârih-i Âl-i Osman, I. Defter, nşr. Şerafettin Turan, Ankara 1970 (TTK).

İbn Tagrîbirdi, Ebu'l-Mehasin Yûsuf, Ennücûmu'z-Zâhire fi-Mülûki Mısır ve'l-Kahire, Kahire 1357/1937, c. VII.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddin, Câmiü'l-Usûl fi-ehadisi'r-Resûl, Konya Yusufağa Ktp. Nu. 5074.

———, el-Kâmilü fi't-Tarih, nşr. Tornberg, Leiden 1864, c. X.

İdris-i Bitlisî, Heşt Behişt, Süleymâniye Ayasofya, nu. 3541.

Kalkaşandî, Subhu'l-A'şa, Kahire 1333-1915, c. I-XIV.

Karamanlı, Nişancı Mehmed Paşa, Tevârihü's-Selâtîni'l-Osmaniye, Osmanlı Tarihleri trc. İbrahim Hakkı Konyalı, İstanbul 1949 (Türkiye Yayınevi).

Lütfî Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman, nşr. Âlî, İstanbul 1341.

Makrizî, Kitâbü's-sülûk, Süleymaniye Ayasofya nu. 3372, c. IV.

Mateos, Urfalı, Vekâyi-nâmesi (1952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), trc. Hırant D. Andreasyan, notlar E. Dulaurer-Yınanç, Ankara 1962.

———, Kronoloji (Ermenice), Kudüs 1869.

———, Chronique, trc. E. Dulaurier, Paris 1858.

Müneccimbaşı, Ahmed, Camiü'd-düvel, Süleymâniye Es'ad Efendi Ktp. nu. 2103, Türkçe tercümesi Sahâifü'l-Ahbâr, İstanbul 1285, c. III.

Nesewî, Muhammed, Histoir du Sultan Dzelaled-dîn Mankobirti Prince du Kharezm, trc. O. Houdas, Paris 1895.

Neschri, Mevlânâ Mehemmed, Gıhânnümâ, Band I, Text Cod. Menzel, nşr. Theodor Menzel-Taeschner, Leipzig 1951.

———, Cihânnümâ, Band II, Text Manisa, nşr. Taeschner-Menzel, Leipzig 1955.

Neşrî, Kitâb-ı Cihânnümâ, nşr. F. R. Unat-M. Köymen, Ankara 1949, c. I, II.

Oruç bin Adil, Tevârih-i Âl-i Osman, nşr. Babinger, Leipzig 1927.

Razi, Necmeddin, Mirsadu'l-ibad, der matbaa-i meclis be-tab'ı resid-Tahran 1352

Ruhî, Çelebi, Tevârih-i Âl-i Osman, Oxford Bodleian Library Ms Mars 313, Türkiyat Enstitüsü (fotokopi).

Sakıp Dede, Sefîne-i Mevleviyye, Mısır 1283, c. I.

Sehi Bey, Tezkire, İstanbul 1325.

Sempat, Başkumandan, Kronoloji, Ermenice, Venedik 1956.

Sultan Veled, Divân, nşr. F. Nâfiz Uzluk, Ankara 1940.

Şâmî, Nizâmüddin, Zafernâme, Praha 1937, trc. Necati Lügal, Ankara 1949.

Şeyhî, Divân, Faksimile, İstanbul 1942.

Şeyoğlu Mustafa, Kenzü'l-Küberâ ve Mehakku'l-Ulemâ, İstanbul Yapı Kredi Bankası Merhum F. Köprülü Ktp. Türkçe yazma.

——, Hurşitnâme, Süleymâniye Hamidiye Ktp. nu. 550 (Mecmua içinde).

Şikârî, Karamanoğulları Tarihi, nşr. Mesud Koman, Konya 1946.

Taşköprî-zâde, Şekayıku'n-Numaniye, Mecdi Efendi Tercümesi, İstanbul 1269, c. I.

el-Umeri, Şihabüddin İbni Fadlullah, Et-Ta'rîf bi-Mustalahati'ş-Şerif, Mısır 1312, Süleymaniye Ayasofya Ktp. Arapça yazma nu. 3160, nu. 3823 (iki nüsha).

——, Mesâlikü'l-Ebsar fi-memâlikü'l-emsar, nşr. Taeschner, Leipzig 1929.

——, Mesâlikü'l-Ebsar fi-Memâlikü'l-Emsâr, Süleymaniye Ayasofya Ktp. Arapça yazmalar nu. 3416.

Vasilieve, A. A., Histoir de l'Empire Byzantin, Paris 1932.

Yazıcızâde, Ali, Târih-i Âl-i Selçuk, Topkapı Sarayı Müzesi Revân Ktp. nu. 1390. (Eksik bir neşri Houtsma Leide 1902).

Yezdî, Şerefeddin Ali, Zafernâme, Calcutta 1888, c. II.

Köylerimiz, Dahiliye Vekâleti Yayınları, İstanbul 1928.

Türkiye'de Meskûn Yerler Klâvuzu, Dahiliye Vekâleti Yayınları, Ankara 1946-1947, c. I-II.

5 — TEDKİKLER

Ahmed Tevhîd, Rûm Selçukî Devletinin İnkıraziyle Teşekkül eden Tavâif-i Mülûkdan Kütahya'da Germiyan Beyleri, TOEM, yıl 1 (İstanbul 1911), s. 505.

Akça, F. Akçakoca, Denizli Târihi, Denizli 1945.

Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisâdî ve İctimâî Tarihi (1243-1453), Ankara 1959, c. I.

Akın, Himmet, Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma, Ankara 1968².

Akün, Ömer Faruk, Şeyhoğlu, İA.

Artuk, İbrahim, Sahte Selçuklu Sultanı Cimri, T D, sayı 13 (İstanbul 1958), s. 151-160.

Ateş, Ahmet, Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar, Belleten, sayı 61 (Ankara 1952) s. 94-135.

Afyon İl Yıllığı 1967, İstanbul 1968 (Dahiliye Vekâleti Yayınları).

Barkan, Ö. Lütfi, Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, VD, c. II (Ankara 1942), s. 297-387

———, Türkiyede İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri, İFM, c. II, sayı 1 (İstanbul 1940), s. 20-38, sayı 2 (İstanbul 1941) s. 214-228.

Baykara, Tuncer, Denizli Tarihi, İstanbul 1969.

Berki, Ali Himmet, Hukûkî ve İctimâî Bakımdan Vakıf, VD, c. V, Ankara 1962, s. 9-15.

———, Ali Himmet, Vakıfların Tarihî Mâhiyeti, İnkişâfı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler, VD, c. VI (Ankara 1965), s. 9-15.

Broquière, de la Bertrandon, Le Voyage, nşr. d'Qutremers-ch. Schefer, Paris 1892.

Burmov, Alexandre, Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar, trc. Hasan Eren, Belleten sayı 49 (Ankara 1948), s. 97 vd.

Cahen, La Syrie du Nord, Paris 1940.

——, Pour l'Histoire Des Turcomans D'Asie Mineure au XIIIe Siecle, Journal Asiatique, c. CCXXXIX (Paris 1951), s. 325-354.

——, Pre-Ottoman Turkey, London 1968.

Darkot, Besim, Dimetoka, İA.

Dozy, R., Supplémenet aux Dictionnairc Arabes, Leide 1927, c. II.

Dölger, Franz, Regesten Der Karserurkunden des Oströmischen Rerches (565-1453), München 1960, c. IV.

Eldem, H. Etem, Düvel-i İslâmiye, İstanbul 1927.

——, Garbî Anadoluda Selçukîlerin Varisleri Tavâif-i Mülûk, İstanbul 1926, (Düvel-i İslâmiyeden ayrı basım).

Ergül, Uğurlu, Ankara Kızılbey Camii Minberi, Türk Entoğrafya Dergisi, Ankara 1968, sayı X (1967), s. 75-88.

Ertaylan, İsmail Hikmet, Ahmed-i Dâî, Hayâtı ve Eserleri, İstanbul 1952.

Ferit, M. - M. Mesut, Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri, İstanbul 1934.

Flemming, Barbara, Landschaftsgeschıchte Von Pamphylien, Pısıdıen und Lykıen ım Spatmıttelater. Wıesbaden 1964.

Gibbons, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, trc. Ragıp Hulûsi, Istanbul 1928.

Gordlevsky, V. A., Izbrannıye Soçineniya I, Casuderstvo Seljukidof Maloy Azii, Moskva 1960[2].

Gökbilgin, Tayyib, Kütahya, İA.

——, Orhan Bey, İA.

Gölpınarlı, Abdulbaki, Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi, İktisat Fakültesi Mecmuası, c. XVII, (İstanbul 1955-1956) s. 156-178.

——, Mevlânâ Celâleddîn, İstanbul 1959[3].

Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi, trc. Mehmed Ata, İstanbul 1329, c. I-II.

Hayrullah Efendi, Târih-i Osmâni, İstanbul 1273, c. I.

Heyd, W., Hıstoire Du Commerce Du Levant Moyeneâge, Leipzig 1923, c. II.

Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, İstanbul 1329, c. I

H. Nihal - Amed Nâci, Anadolu'da Türklere Âit Yer İsimleri TM, c. II (İstanbul 1928), s. 250 vd.

İnan, Abdulkadir, Orun ve Ülüş Meselesi, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1963, s. 241-254.

İnalcık, Halil, Edirne, İA.

——, Edirne'nin Fethi, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, (Ankara 1965), s. 137-159.

——, Murad II, İA.

——, The Emergence of the Ottomans, The Cambridge History of Islam, Cambridge 1970, c. I.

Kadri, Hüseyin Kâzım, Türk Lügatı, İstanbul 1945, c. IV.

Kafesoğlu, İbrahim, Keykubad III. İA.

——, Türkmen Adı, Manâsı ve Mâhiyeti, Jean Deny Armağanından Ayrı basım, Ankara 1968, s. 121-133.

Kaymaz, Nejat, Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdârî Mekânizmanın Rolü, Tarih Araştırmaları Dergisi, c. III, sayı 4-5 (Ankara 1967), s. 60.

——, Pervâne Muinü'd-dîn Süleymân, Ankara 1970.

Keklik, Nihat, Sadreddin Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kâinat ve İnsan, İstanbul 1967.

Kilisli Rifat, Ferhengnâme-i Sadi Tercümesi, İstanbul 1340-1342.

Korkmaz, Zeynep, Kabusnâme ve Merzubânnâme Çevirileri Kimindir?, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten (Ankara 1967) c. s. 267-275.

——, Sadrüddîn Şeyhoğlu ve Merzubânnâme Tercümesi, İran Şehinşahlığının 2500. Kuruluş Yıldönümünde Armağan, MEB. İstanbul 1971, s. 249-276.

Köprülü, Mehmed Fuat, Ahmedî, İA.

——, Anadolu Beyliklerine Ait Notlar, TM, c. II (İstanbul 1928).

——, Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları, Belleten sayı 27 (Ankara 1943), s. 459-522.

——, Aydınoğulları Tarihine Âit, TM. c. II. s. 425.

——, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülâhazalar, İstanbul 1931 (THİTM'den ayrı basım).

——, Demir Kafes Rivâyeti, Belleten sayı 2, (Ankara 1937), s. 591-603.

——, Littera'ture Turque Otmanlı, EI¹.

——, Oğuz Etnolojisine Dâir Tarihî Notlar, TM, c. I (İstanbul 1925), s. 185-212.

——, Ortazaman Türk-İslâm Feodalizmi, Belleten sayı 19 (Ankara 1941), s. 319-334.

——, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Ankara 1959.

——, Türk Edebiyâtında İlk Mutasavvıflar, İstanbul 1918[1]; Ankara 1966[2].

——, Vakıf Müessesesi ve Vakıfların Tarihî Ehemmiyeti, VD, c. I (Ankara 1938), s. 1-17.

——, Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü, VD, c. II (Ankara 1942), s. 1-37.

——, Kramers, J. M., Sultân, İ. A.

Lebeau, Histoire du Bas-Empire, Paris 1824-1836, c. XIX-XX.

Lemerle, Paul, l'Emirat D'Aydın Byzance et l'Occident, Recherches Sur la Geste D'Umar Facha, Paris 1957.

Lenz, K., Chronik der Elden En Ramo Muntaner, Stu'tgart 1884.

Melikoff-Sayar, İrène, Le Destân D'Umûr Pacha, Paris 1954.

——, Germiyan oğulları, EI[2].

Moravcsık, Gyula, Byzantinoturcica, Berlin 1968, c. II.

Mordtmann, Güneyd, İA.

——, Germiyan, EI[1].

N. Asım M. Arif, Osmanlı Tarihi, İstanbul 1335, c. I.

Ocak, Ahmet Yaşar, Osmanlı İmparatorluğunda, XVII. Asırda Anadolu'da Zaviyeler, İstanbul 1971 Ekim, Tarih Semineri Ktp. Mezuniyet tezi, nu. 1673.

Ögel, Bahaeddin, İslâmdan Önceki Türk Devletlerinde Timar Sistemi, IV. Türk Tarih Kongresi (Ankara 10-14 Kasım 1948), Ankara 1952, s. 242-251.

Özbayram, Sevim - Ayla Sökmen, Hurşitnâme, Gramer İncelemeleri ve Metin, Türkiyât Enstîtüsü, Tez nu. 561, İstanbul 1961; Tez nu. 608, İstanbul 1963.

Sayılı, Aydın, The Observatory In Islam, Ankara 1960.

——, Vâcidiye Medresesi, Belleten, sayı 47 (Ankara 1948), s. 656 vd.

Sevim, Ali, Cimri Olayı Hakkında Birkaç Not, Belleten sayı 97 (Ankara 1961), s. 67.

Sümer, Faruk, Anadolu'da Moğollar, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, sayı 1 (Ankara 1970), s. 46.

——, Oğuzlar, Ankara 1967.

[Tahrir Hey'eti], Keyhusrev III, İA.

Tarlan, Ali Nihâd, Şeyhî Divanını Tedkık, İstanbul 1964[2].

Tekindağ, M. C. Şehâbeddîn, Alâüddîn Keykubad ve Halefleri Zamanında Selçuklu-Ermenistan Hudutları, TD, sayı 1, (İstanbul 1949), s. 29-34.

———, Anadolu'da Türk Tarihi ve Kültürü, Karadeniz Teknik Üniversitesinde Verilen Konferanslar, Trabzon 1967 (teksir).

———, Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı, İstanbul 1961.

———, 2. Mustafa Çelebi, İA.

———, Karamanlılar, İA.

———, Mûsâ Çelebi, İA.

———, İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerine Çalışmalar, TM, c. XVI (İstanbul 1971).

———, Şemsüddin Mehmed Bey Devrinde Karamanlılar, TD, sayı 19 (İstanbul 1964).

Timurtaş, Faruk K., Harnâme, TDED, c. III (İstanbul 1949), s. 369-387.

———, Şeyhî'nin Harnâmesi, İstanbul 1971.

———, Şeyhi'nin Husrev ü Şîrîni, İnceleme metin, İstanbul 1963.

———, Şeyhî, Hayâtı ve Eserleri, İstanbul 1968.

Togan, Zeki Velidi, Umûmî Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1970[2].

Turan, Osman, Anatolia in the Period of The Seljuks And The Beyliks, The Cambridge History of Islam, The Central Islamic Lands, Cambridge 1970, c. I, s. 231-263.

———, İkta', İA.

———, Keyhüsrev II, İA.

———, Keykubad I, İA.

———, Kılıçarslan IV, İA.

———, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, İstanbul 1968[2].

———, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971.

———, Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Belleten sayı 47 (Ankara 1948), s. 549-574; Aynı makale Selçuklular ve İsâmiyet, İstanbul 1971, s. 69-91.

Uzluk, F. Nâfiz, Geriyanoğlu Yakup II. Bey'in Vakfiyesi, VD, sayı 8 (Ankara 1969) s. 71-113.

———, Mevlânâ'nın Mektupları, İstanbul 1937.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1937[1]; Ankara 1969[2].

——, Kütahya Şehri, İstanbul 1932

——, Germiyanoğulları, İA.

——, Hacı İvaz Paşa'ya Dâir, TD, sayı 14, (İstanbul 1959), s. 26 vd.

——, Mehmed I, İA.

——, XIV ve XV. Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdâresi, Belleten sayı 5-6 (Ankara 1938), s. 99-106.

——, Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, Ankara 1970.

——, Osmanlı Tarihi, Ankara 1962², c. I.

——, Osmanlı Tarihinin İlk Devirlerine Âit Bazı Yanlışlıkların Tashihi, Belleten, sayı 81 (Ankara 1971), s. 173-188.

Uluçay, Çağatay, Saruhan Oğulları, İA.

Ünver, Süheyl, XI-XIV üncü Asırlar Selçuk Tababeti, İstanbul 1940.

Vryonis, Jr. Speros, The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteen Century, London 1971.

Wittek, P., Menteşe Beyliği, 13-15 inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tedkik, trc. Orhan Şâik Gökyay, Ankara 1944.

——, Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu, trc. Fahriye Arık, İstanbul 1947.

Yazıcı, Tahsin, Sultan Veled, İA.

Yınanç, M. Halil, Bayezid I, İA.

——, Düsturnâme-i Enveri'ye Medhal, İstanbul 1929.

——, Feridun Bey Münşeâtı, TTEM, nu. 77, s. 161-168; nu. 78, s. 37-46; nu. 79, s. 95-114; nu. 81, s. 216-226, İstanbul, 1339-1340.

——, Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi, İstanbul 1944.

Yücel, Yaşar, Kadı Buhraneddin Ahmed ve Devleti, Ankara 1970.

Zambaur, E., Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l'Histoire de l'İslam, Hanovre 1927.

A

Abdulbâki Gökpınarlı, 24.
Abdullah (tahsildar), 117
Abdullah b. Ahmed el-Buharî, 82.
Abdülkerim, 112 n. 32.
Abdülvâcid b. Mehmet, 83.
Abdülvâcid b. Muhammed, 133.
Abdü'l-Vecid, 32.
Âdil b. Ahmed Paşa el-Mevlevî, 84.
Âdil Çelebi (mevlevî), 82.
Afşar (Oğuz boyu), 7.
Afşar (Köy adı), 7.
Afyon (Karahisar), 15, 21, 25, 45, 65, 80 n. 47, 81, 82, 87 n 77, 97 n 14, 104, 118.
Ağaç-ağıl, 84, 118.
Ağar, 62.
Ağcasu, 114.
Ahmed, 104.
Ahmed b. Abdullah (yazıcı), 84.
Ahmed b. Cemâleddin el-Karahisarî, 83.
Ahmed b. Yusuf, 54.
Ahmed Eflâki, 40.
Ahmed Fakih, 103.
Ahmed Paşa b. el-Kadı Şeyh, 84.
Ahmed Tevhîd Bey, 1, 2, 6, 7, 66 n. 41.
Ahmedî (şâir), 80, 121, 129, 130.
Ahmed-i Dâî (şâir), 80, 121, 130.
Akça-in, 63.
Ak-Kilise, 116.
Aksarayî, 1, 16, 17, 41.
Aksungur Ağa (emîr-i âlem), 57, 60 n 19.
Akşehir, 8, 17, 18, 73.
Alâeddin Bey (Karaman-oğlu), 56, 72.
Alâeddin Keykûbâd (I), 8, 16, 21, 124.
Alâeddin Keykûbâd (III), 32.
Alâmeddin Bazarî (yer adı), 40.
Alaşar, 69n17.
Alaşehir, 7, 8, 38, 39, 108n8.
Alayuntlu, 10n52.
Alemşah (bey), 57n11.
Alıncak Noyan, 12.
Alî, 5, 6, 7.
Ali Bey (Karaman-oğlu), 72.
Ali Bey (Alemşah'ın oğlu), 57n11.
Ali b. Ahmet Cemalî, 83.
Ali b. İshak (Antalya kadısı), 49.
Ali b. İskender, 44.
Aliş, 7, bk. Ali-Şîr.
Ali-Şîr et-Türkmanî, 5, bk. Ali-Şîr.
Ali-Şîr, 5, 6, 7, 21, 30, 33, 37, 40, 42, 44.
Ali-Şîr ailesi, 95.
Altın-taş (köy), 17.
Altıntaş (Altuntaş), 61n2, 63, 103.
Altıntaş (nahiye), 116.
Alvan Bek (Çeşnigir başı) 60n19.
Amasya, 9.
Âmid (Diyarbakır), 11.
Amurios, 37.
Anadolu, 1, 2, 8, 9, 10, 21, 23, 26, 27, 31, 33, 35, 36, 41, 42, 57, 65n38, 73, 76, 77, 126.
Anadolu Selçukluları, 1, 7, 8, 9, 15, 21, 24, 32, 95, 102, 103.
Analcı Mescit, 53.

Angir(Simav) 47.
Ankara, 1, 19, 31, 32, 33, 61n2, 128.
Ankara Savaşı, 71, 72.
Anonim Selçuknâme, 1, 20, 29, 30, 31.
Antalya, 25, 33, 49, 96, 108.
Antiokhia, 37.
Antaliye, 69n17.
Araplar, 2.
Argun, 28.
Armud-eli (ili), 62n3, 88, 89, 109, 111.
Arslan Bey b. Bicar Bey, 84.
Artaqui (Erdek), 38.
Aslan-apa, 61n2, 63, 87, 103, 104n52.
Aslan-apa (köy), 112.
Aslancuk Bey, 105n52.
Aslan-oğulları, 87.
Asya, 37, 38.
Âşık Çelebi, 126.
Âşıkpaşa-zâde, 59, 77, 79.
Aşîret-i Horezm, 7.
Ataî, 129n24.
Atman, 37.
Ayaslug, 39.
Ayas Harîmi, 88, 115.
Ayas-oğlu, 88.
Aydın, 25, 33, 36, 40, 41, 99, 100, 103.
Aydın-oğulları (beğliği), 41, 68, 69, 71, 73n16, 78, 95, 98.
Aydın Oğulları Tarihi, 1.
Aynî (Bedreddin Mahmud), 75.

B

Babaîler, 10.
Baba İshak (Kefersudî), 2, 7, 8, 9, 10.
Baba İshak İsyânı, 4, 9, 15, 21, 23.
Bahadır, 104.
Bahaüddin Mehmed (sahiller emiri), 5, 15.
Balaban (Cenevizli seyyâh), 35, 36, 100.
Balabaniye Medresesi, 117.
Balçıklu, 63.
Bâlî (buğday döğücüsü), 118.
Baltu, 28.
Barbara Flemming, 12.
Başkumandan Sempat Kronolojisi, 3.
Batı Anadolu, 9, 13, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 33, 42, 73, 95, 120, 121
Baybars, 23
Baybars Tarihi, 16.
Bâyezîd Paşa, 104.
Bedrüddin Gühertay (emir-i silâh), 11.
Bedrüddin Murad, 30.
Bertrandon de la Broquiere, 120.
Bey Hamamı, 115.
Beyşehir, 69.
Zem u Rezm, 69.
Birgi, 39.
Bithynia, 37.
Bizans (lılar), 21, 25, 26, 36, 37, 38, 42, 69, 95, 101, 103, 107.
Boğa-ışık, 62n5.
Bolu, 25.
Bozkuş Bahadır, 29.
Bölücek (köy), 104n52, 116.
Buldan, 38n17.
Burak-oğlu Mehmed Bey, 87n80.
Bursa, 58, 60n19, 72, 75, 76, 77, 84, 86, 100, 108, 120, 131.
Büğdüz köyü, 104.
Büyük Selçuklular, 95, 102.

C

Cafer, seyyid, 89.
Cafer b. Zeynelâbidîn el-Hüseynî, 83.
Câmi-i Kebîr, 117.
Câmiü'd-Düvel, 1.
Câmiü'l-Usul fî Ehâdisi'r-Resûl, 23.
Canbaz Bağı, 67n3, 88, 113.
Canik, 69n17.
Celâleddin Harezmşah, 8, 9, 22.
Celâlüddin (Seferihisarlı, kazasker), 11.
Cemâl b. el-Hac Hüseyin el-Müderris, 83.
Cemâl Halil Fakih, 44.
Cemâleddin Çelebi, 82.

Cemâleddin İshak Fakih, 57.
Cemşîd ve Hurşîd, 129.
Cevriye Artuk, 92n94.
Cimri (olayı), 8, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 108n9.
Claude Cahen, 4, 5, 8, 11, 12.
Clerge, 37.
Cüneyd Bey (Aydın-oğlu), 73, 75.
Cüveynî (sâhib), 18.

Ç

Çağatay Uluçay, 8.
Çağminî, 133.
Çahşadan (Germiyan hükümdarı Mehmed beyin lâkabı), 47, 48, 49.
Çakır-sazı, 63.
Çat, 67n3, 88.
Çavdar Tatarı(ları), 5, 6, 7, 43.
Çavuş Çeşmesi, 67, 68n4, 96, 97.
Çelebi Bahçesi, 115.
Çelebi Mehmed, 128.
Çepni, 87.
Çifte Hamamı, 115.
Çimsad-oğlu Şeyh Gâlib, 104n52.
Çivril, 88n85, 113.
Çoban (emir), 41.
Çomar (köy), 62, 112.
Çöplü (köy), 62, 112.
Çukurca, 61n2.
Çukur-virân, 62.

D

Dadu Hâtun, 78n34.
Dasıtân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman, 130.
Dâvud Harimi, 88, 115.
Dâya Hatun, 78.
Dedebali, 103, 112.
Değirmen çayı, 17.
Demirci-virân, 112.
Demirhan (Çavuşbaşı), 57.
Demirkapı Medresesi, 32, 131n33.
Denizli, 15, 21, 25, 38n17, 40, 53, 58, 64, 81, 97n10, 108, 113, 114.
Develi Karahisarı, 18.
Devlet Hâtun (Süleyman Şah'ın kızı), 56, 57, 63, 65.
Devletşah (köy), 111.
Dimetoka, 50, 51, 64.
Diyarbakır, 19.
Doğu-Anadolu, 9, 22.
Domaniç, 6.
Donuzlu, 88, bk. Denizli.
Dolap, 88.
Duda, 11.
Dulaurier, 3.
Durdu (şeyh), 103n46, 104n52.
Dursun (Mehmed-oğlu Seb'a Han), 83.
Dündar Bey (Hamid-oğlu), 42.
Düvel-i İslâmiye, 1.

E

Ebnâ-i Ali Şîr, 42.
Ebü'l-Fida, 25.
Edirne, 50, 51, 64, 79, 93, 129n23a.
Efes, 73.
Eflâkî, 33.
Ege Denizi, 120.
Eğridir, 49, 96, 108.
Eğridir Mevlevihanesi, 108.
Eğrigöz (Emet), 60, 61, 105n52.
Eğrigöz Hristiyanları, 117.
Ehr, 46.
Elbistan, 23.
Elvan Bey (çeşnigir başı), 78n34.
Elma-Ağacı, 62.
Emet (bk. Eğrigöz), 88n84.
Emînüddin Mikâil (nâibü's-saltana3), 5, 15, 16.
Emînüddin Yakut (üstaddar), 11.
Emîr Çubuk, 3.
Emîr Şah, 117.
Emîr Şihâbüddin Gâzi b. Ali-Şîr et-Türkmanî, 23.
Enderun (kale), 18.
Eolia, 37.
Ephesos (Ayasulug-Selçuk), 37.
Eredna, 72n6.
Ergene Köprüsü, 79.
Eriklü, 62.
Ermenek, 18.

Ermeni (ler), 3, 115.
Erzincan, 8, 27, 41, 72n6.
Ertuğrul Gazi, 6.
Eskihisar, 6.
Eskişehir, 25, 43.
Eşref, 25.
Eşref Türkmenleri, 15.
Etnoz, 84, 118.
Etrâk-i Germiyan, 11, 28.
Etrâk-i Harezmiyân, 5, 11
Etrâk-i Karaman, 28.
Evliyâ Çelebi, 45, 98, 99.
Evranoz Gâzi, 59n16.
Eyyûbîler, 9, 10.

F

Fahredin (Sahib-ata), 18, 28, 29, 30.
Fahreddin Oğulları, 17.
Fahrüddevle, 42n41.
Fars (bölge), 8.
Faruk Sümer, 9.
Ferah-nâme, 126.
Ferâmerz, 32.
Feridûn Bey, 53.
Feridûn Bey Münşeâtı, 50, 51.
Feridûn Nâfiz Uzluk, 23, 28, 67n3.
Filobad, 18.
Foça, 73.
Fuad Köprülü, 7, 8, 25, 119n67, 123, 124, 125.

G

Gazaliye Hatun, 17.
Gediz, 61n2, 87, 112.
Germiyan (aşiret), 10.
Germiyan Bey, 1, 57n11.
Germiyan beyleri, 1, 6, 29, 69.
Germiyan atları, 36, 58.
Germiyan ili, 61n2, 69, 76, 80, 91.
Germiyan Türkleri, 30.
Germiyan Türkmenleri, 17.
Geyikler, 61n2.
Gezler, 82.
Gıyaseddin Keyhüsrev (II), 10, 21.
Gıyaseddin Keyhüsrev (III), 18, 19, 27.
Gıyaseddin Mes'ud (II), 27, 28, 29, 30, 31.
Gıyaseddin Siyavuş, 16.
Giregi (nahiye), 87n75, 113.
Gorgurum, 28, 42n41.
Göktürk Kitabeleri, 86.
Göl (köy), 112.
Güğüm, 63.
Güne-Barzı, 8.
Günler (mevki), 30.
Güre, 61n2.
Gürhane (körhane), 66n39.

H

Hâb-nâme, 129n24.
Hacı Ahmed, 63n19.
Hacı Ahmed Mahallesi, 53.
Hacı Ali, 49.
Hacı Halil Hayrullah, 131.
Hacı Halil Paşa, 78n34.
Hacı Hızır, 63n19.
Hacı İvaz Paşa, 76n21a.
Hâcim (köy), 43, 108.
Hafise Sultan, 56.
Haleb Sarayı, 98.
Halife-oğlu Çiftliği, 103n44.
Halil (Sinan-oğlu), 80.
Halil b. Emîr Hacı, 63n25.
Halil b. İbrahim, 49.
Halil Edhem Bey, 1, 37, 53, 85n61, 86, 90n90.
Halil İnalcık, 51.
Halil Paşa (Çandarlı), 78.
Hallac (köy), 45, 80n48.
Haluk Bey, 119n67.
Hamid-ili, 76, 77n28.
Hamid-oğlu, 56, 59n16.
Hamid-oğulları, 49, 68, 69.
Hâmid, 25.
Hamza, 117.
Har-nâme, 127, 128.
Harezmliler, 10.
Harezmşahlar, 9.
Hasan (aşçı), 118.
Hasan (Sahib-ata oğlu), 17.
Hasan Çelebi, 118.
Hasan Seydî, 62n6, 104.

Has Balaban, 30.
Haydar-ı Ûryân, 35, 36, 100.
Hayreddin Halîfe, 118.
Hayretü'l-ukalâ, 130.
Hayrullah Efendi, 7.
Hellespont Misia'sı, 37.
Herat, 46.
Hıdırlık Tepesi, 45.
Hısn-ı Mansûr, 10.
Hızır (câbi), 117.
Hızır Bey, 88.
Himmet Akın, 1, 73n16.
Hisar Bey, 69, 101, 105n52.
Hisar Bey b. Eyne Han Bey, 84.
Hisarcık, 112.
Hisar-çavdar, 62.
Hober Kapısı, 88.
Hoca-oğlu, 62.
Hoca Ömer Hamamı, 88, 113.
Hoca Sadeddin Efendi, 59.
Hoca Yunus, 18.
Homa, 61n2.
Honaz, 61n2.
Horasan, 133.
Horzum, 8, 9.
Horzum-alakaya, 8.
Horzum aşireti Ovacık (köy adı), 8.
Horzum-barzı, 8.
Horzum-keserler, 8.
Horzum-saz dere, 8.
Houtsma, 1.
Hurşid-nâme, 47, 53, 54, 66, 67, 81. 122.
Hüsam (kayyum), 118.
Hüsam (şem'idar), 117.
Hüsam (kilârî), 117.
Hüsam (ambarcı), 117.
Hüsam (vekilharç), 117.
Hüsameddin ibni Ahmed, 84.
Hüsameddin ibni Ali-Şîr, 19, 20, 23.
Hüsameddin Yakub İbni Umur, 68, 99.
Hüseyin Bey, 84.
Hüseyin Beyoğlu, 87
Hüsrev ü Şîrin, 127, 129.

I

Ilıca suyu, 87, 112, 113n38.
Isparta, 33.
Işk-nâme, 126.

İ

İbn Battuta, 2,4.
İbn Bîbî, 1, 4, 5, 7, 11, 15, 16, 17, 21.
İbn Said, 25.
İbn Şeddad, 5, 17.
İbnü'l-Esîr, 3.
İbrahim Artuk, 92n94.
İbrahim Bey (İsfendiyaroğlu), 78.
İbrahim Dedeoğlu, 118.
İç Firikya, 37.
İdris, 104.
İlhanlılar, 27, 42.
İlk Mutasavvıflar, 124.
İlyas, (Tacettinoğlu), 77.
İlyas Bey (Hamidoğlu), 56, 62n17a, 88.
İmadüddin Hezardinarî, 45n55, 47.
İmaret Mescidi, 109, 117.
İnanç Oğulları, 25, 40.
İne-gazi, 62, 104.
İnlü, 111.
İnönü (yer), 43.
İpsala Kalesi, 69, 71, 83n58, 105n52.
İsa 62n5, 63n23.
İsfendiyar Bey, 59n16, 76.
İshak (tamiratçı), 117.
İshak Bey (İnançoğlu), 88, 113, 114.
İshak İbni es-Seyyid Haydar, 44.
İshak Fakih, 49, 58, 80, 82, 84, 88, 100, 108n8, 109, 110n25a, 115, 116n54, 121, 131, 132.
İshak Fakih Medresesi, 131.
İskender (Evkaf sahibi), 117.
İskender (Makedonyalı), 129.
İskender-nâme, 129, 130.
İsmail Bey, 88.
İsmail İbni Mikâil, 82.
İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 1, 5, 7, 12, 25, 29, 43, 53, 64n29, 68n6, 80n46, 81, 85n61, 87.
İstanbul, 15, 77.

İvaz, 63n26.
İvaz Çiftliği, 63n26.
İyonia, 37.
İzmir, 33, 37, 39, 73.
İznik, 77, 78.
İzzeddin Bey, 30.
İzzeddin Keykâvus, (II), 11, 15, 16, 23.

K

Kabus-nâme, 125, 126.
Kadı Burhaneddin, 69.
Kadı Hamamı, 114.
Kadınlar Pazarı, 65n36.
Kâhta, 10.
Kal'a-i Balâ Câmii, 64, 81.
Kalames, 37.
Kalın-Virân, 61n2, 62n6, 104.
Kalkaşendî, 33.
Kanlı-Kıpçak, 7.
Kara-Abdal, 63.
Kara-Ağaç, 62, 67n3, 104.
Karaca-ağaç, 88.
Karaca Hisar, 6, 43.
Karahisar-ı Develi, 19.
Karahisar-ı Sâhib, 6, 17, 42, 45n58, 49, 84.
Karaman, 21, 25, 128.
Karamanlılar, 16, 18, 37, 49, 56, 73, 75, 76, 77, 91.
Karaman-oğlu (oğulları), 16, 18, 41, 42, 56, 57, 59n16, 61, 68, 69, 108.
Karanbük, 42n41.
Karanlığ köyü, 103
Karase, 37.
Karaveli, 117.
Karmanos Alisurios, 37.
Karye-i Alişar, 22.
Karye-i Alişar-alanı tâbi-i Çarşamba, 22.
Karye-i Alişar tabi-i Terme, 22.
Karye-i Alişar tabi-i Malatya, 22.
Karye-i Alişirci, 22.
Karye-i Alişir tâbi-i Şarkî Karahişar, 22.
Kasım, 65n39.
Kasım Bey (İsfendiyar-oğlu), 76.
Kastamonu, 25, 27, 42n41, 59n16, 68.
Kalatanlar, 38n22, 47.
Kâtip Çelebi, 126.
Kavak, 61n2.
Keklik, 65n37.
Kemalpaşa-zâde, 2, 6.
Kenzü'l-Kübera ve Mehakku'l-Ulemâ-119, 120, 123, 124, 125.
Kerem Kasîdesi, 128.
Kerimüddin Ali-şir, 11, 12, 13, 15, 23, 24, 57n11.
Khermiyan, 7.
Khorezmiyan, 7.
Kılıç-Arslan (IV), 11, 17, 23.
Kıran, 63n23.
Kıvâmüddin (Erzincanlı), 11.
Kızıl Bey, 32.
Kızıl Bey Câmii, 31, 32, 33, 43, 96.
Kızılca Virân, 62, 104n52.
Kirman, 8.
Koca Efendi, 60n19.
Konkurtay, 18.
Konya, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 23, 28, 29, 30, 73.
Kosova Savaşı, 68.
Kozağacı köyü, 17.
Kösemihal, 43.
Kula, 47, 61, 63, 65, 66n39, 87.
Kulaksuz, 63.
Kurt, 113.
Kurt oğlanları, 87.
Küçük Asya, 38.
Küldi (bk. Kula), 47.
Küle (bk Kula), 47.
Kürdân, 2, 3.
Kürtler, 4, 10, 87n76.
Kütahya 1, 4, 6, 7, 8, 9, 15, 17, 21, 24, 25, 27, 32, 33, 35, 36, 41, 45, 46, 47, 53, 57, 59, 60, 61, 64, 65, 67n3, 68n9, 72, 73, 75, 79, 81, 85, 86n64, 87n75, 88, 89, 92, 95, 98, 101, 104. 105n52, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 120, 131, 132, 133.
Kütahya Müzesi, 92.
Kütay, (bk. Kütahya), 36.
Kyzikos (Kapudağ), 38.

L

Lâdik (Denizli), 25, 30, 40.
Lâzkiye (bk. Denizli), 61n2, 88n88, 113, 118.
Lebeau, 38.
Leblüce (Leblebici) Hisarı, 43.
Lefke, 6.
Lüle, 103.
Lütfullah Çelebi İbni Bâyezid Fakih, 84.
Lydia, 37.

M

Mahmud Bey (Barak oğlu), 112n37, 113.
Mahmud Çeleb, 115n50, 116, 118.
Mahmud Efendi, (Bursa Kadısı) 57.
Markrizî, 75.
Malatya, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 15, 21, 22, 23.
Malik Bey, 62n3.
Manisa, 8, 37.
Manuel, 77.
Maraş, 10.
Mardin, 10.
Marmara Denizi, 120.
Mateors (Urfalı), 3.
Mehmed (Mevlâna ahfadından), 82.
Mehmed (Türbedar), 65.
Mehmed Arif, 1.
Mehmed Bey (Aydınoğlu), 39, 40, 95, 101.
Mehmed Bey (Karamanoğlu), 15, 16, 17, 18, 19, 72, 75, 76.
Mehmed Bey (Germiyanoğlu), 44, 46, 47, 49, 51, 65, 87, 121.
Mehmed Bey (Bahaüddin), 16, 17.
Mehmed Bey (şahid), 84.
Mehmed Bey Çahşadan, 57,n11.
Mehmed b. Ali, 82.
Mehmed b. Beylik..., 83.
Mehmed b. Hasan Bey, 84.
Mehmed b. Mustafa Çelebi, 84
Mehmed Çelebi (Osmanoğlu), 62n5, 64n29, 75, 76, 78n34, 87, 88, 91, 113n43, 114.
Melek Paşa, 104n51.
Melikof, 44.
Memluklular, 33, 98n22.
Menakıbü'l-Arifin, 40.
Menderes Çayı, 37.
Menteşe (bölge), 9, 25, 36, 40, 99, 100, 103.
Menteşe Bey, 39.
Menteşe Beyliği, 1, 69, 78.
Menteşe oğlu (oğulları), 59n16, 68, 71, 95, 98.
Menteşe Türkmenleri, 15.
Merih Bula, 78n34.
Merv, 46.
Merzuban-Nâme, 125, 126.
Mesâlikü'l-Ebsâr, 35, 36, 37, 100.
Meşhed, 133.
Mevlâna Abdülkerim, 114n45.
Mevlâna Abdüssamed Hayreddin, 44.
Mevlâna Ahmed, 116.
Mevlâna Alâeddin Halife, 118.
Mevlâna Ali Çelebi, 117.
Mevlâna Ali Fakih, 53.
Mevlâna Celâleddin-i Rumî, 39, 63.
Mevlâna Hasan, 116, 117.
Mevlâna Hayreddin, 116, 117.
Mevlâna Köse, 88.
Mevlâna Mehmed b. Abdüssamed, 49.
Mevlâna Muslihiddin, 56, 115n50, 116.
Mevlâna Ömer, 117.
Mevlâna Seyfî, 118.
Mevlâna Şuca, 114n45.
Mevlâna Şemseddin, 116.
Mevlevî-Hâne (Eğridir), 96.
Meyyâfârikîn, 10'
Mezraa-i Alişar tâbi-i Besni, 22.
Mısır, 44.
Mihael, IX., 38.
Mikail (Saltanat nâibi), 17.
Mirkâtü'l-Edeb, 130.
Mirsâdül'İbâd, 119, 124, 125, 126.
Moğol (Moğollar), 18, 19, 21, 27, 28, 29.
Molla Abdülvâcid, 121, 133.
Molla Fenarî, 72.
Moncada, 38.
Mordtmann, 47.

Mufassal Selçuknâme, 5, 11, 19, 20.
Mutasar Selçuknâme, 2, 4, 5, 9, 11, 19, 20.
Muhammed Buharî, 72.
Muhyiddin b. Mûsa, 44.
Müînüddin Süleyman Pervâne, 11, 12, 21, 23.
Murad I., 56, 57, 59n16, 61, 62n3, 63n19, 68, 69, 104, 108, 112, 114.
Murad II., 76, 77, 78, 79, 80, 91, 93, 105n52, 111, 124, 129, 130, 133.
Musa Bey (I. Yakub Bey'in oğlu), 49, 96, 108.
Musa b. Ömer, 44.
Musa Çelebi, 73, 75, 76.
Mustafa, Hz. Muhammed, 128.
Mustafa (Hisar Bey, Su-başı oğlu), 105n52.
Mustafa (Şeyhoğlu), 47, 48, 119.
Mustafa (Veled-i Musa), 65n5.
Mustafa (câbî), 118.
Mustafa (derviş), 65n39.
Mustafa (düzıne), 77n28.
Mustafa (çelebi), 76, 77, 78, 91.
Mustafa Alî, 32.
Mutahhara Hâtun, 64.
Mutahharten Bey, 72n6.
Muzafferüddin (Ali-Şîr-oğlu), 2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 23, 24.
Mübârizüddin Umur b. Savcı, 33.
Mücedded Anadolu Defteri, 43.
Mükrimin Halil (Yınanç), 3, 60n20, 61.
Mülahhas, 133.
Müneccim-başı, 1, 57.
Müsafir, Şeyh, 103.
Müsameretü'l-Ahbâr, 1.

N

Nâsırüddin Hasan (Sahib-ata oğlu), 17.
Necîbüddin Müstavfî, 11.
Necib Asım Bey, 1, 85n61.
Necmeddin Razî, 119, 124.
Nejat Kaymaz, 12, 23.
Neşrî, 2, 5, 6, 7, 59.
Ney-nâme, 129n24.
Nicephorus Gregoras, 37.
Niğde, 72.
Nizamî, 129.
Numân b. Musa (Antalya kadısı), 49.

O

O. Faruk Akün, 124.
Oğuzlar, 7.
Olcaytu Han, 41.
Olympos, 37.
Orhan Bey b. Devlet-Han Bey, 84.
Orhan Bey (Gâzi), 6, 43, 50, 51, 79.
Orhan Şâik Gökyay, 1.
Orta-Asya, 95.
Orta-Asya Türklüğü, 21.
Ortaçağ Türkiyesi, 1.
Orta Mezopotamya, 8.
Osman Bey (Gâzi, I), 5, 6, 43, 79.
Osman, Şeyh, 103.
Osmanlı-Germiyan Münasebetleri, 76.
Osmanlılar, 27, 33, 35, 42, 43, 50, 53, 56, 57, 60, 61, 65, 69, 72, 73, 75, 78, 80, 84, 91, 92, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 107, 108, 128.
Osmanlı Toprakları, 43.
Osman-oğulları, 33, 58.
Osman Turan, 1.

Ö

Ömer, 63n19.
Ömer Lütfî Barkan, 101n39.
Omer-oğlu, 88.
Özbek Şubaşı, 101.

P

Pachymeres, 38.
Paphlagonia, 37.
Paris, 126.
Paşa Ağa (b. Hoca Paşa), 123.
Paşacuk Ağa, 60n19, 99.
Paşa Kerime Hatun, 78, 79.
Paşa Kirece, 78n34.
Paul Wittek, 1, 37.

Pekmez Pazarı Köprüsü, 53.
Philadelphia (Alaşehir), 37, 38.
Pınar-başı, 87, 113.
Pîrî Halife, 118.
Pötürge, 3.
Priene, 37.
Püser-i Ali-Şîr-i Germiyâni, 5.

R

Reyhan Paşa, 78n34.
Roger de Flor, 38.
Roma Hegemonyası, 37.
Roma Orduları, 37.
Rûm (Anadolu), 21, 36, 69n17.
Rumeli, 27, 69, 75, 76, 77n28.
Rumeli Kazaskeri, 82.
Rumlar, 39.

S

Saadeddin Câmii, 45n55.
Saadeddin Mübarek Kabız, 41.
Sadreddin Konevi, 23.
Sahaifü'l-Ahbâr, 1.
Sahib-ata, 18, 19.
Sahib-ata Oğulları, 17, 18, 24.
Sakarya nehri, 37.
Sakız adası, 39, 73.
Saltuk Alp, 43,
Samsun, 69n17.
Sandıklı, 67, 87n77, 88, 96, 99.
Saraycık, 103.
Sarı Lâçin, 53.
Sarı-oğlan, 17.
Sarkhanes, 37.
Saruhan (şalus), 9.
Saruhan (bölge), 25, 36, 40, 99, 100, 103.
Saruhan Beyliği, 69.
Saruhan-oğlu (oğulları), 9, 59n16, 68, 95, 98.
Sasa Bey, 38, 39.
Sasan, 37.
Savcı Bey, 68n6.
Sazanos (nahiye), 61n2, 62, 112.
Seferî Fakih, 113n42.
Serefi-hisar, 18.
Sehi Bey, 123n5.
Selçuk (yer), 63n27.
Selçuklu emîrleri, 13.
Selçuklu(lar), 9, 10, 18, 29, 30, 31, 43, 47, 96, 100, 101, 102.
Selçuklu-Bizans Hudut Boyları, 27.
Selçuklu-Germiyan Münasebeleri, 31.
Selçuklu Hâkimiyeti, 31.
Selçuklu-Moğol İdaresi, 31.
Selçuklu Saltanatı, 27.
Selçuklu tahtı, 21, 27.
Selçuklu-nâme(ler), 2, 9, 11, 20, 28.
Selendi, 61n2.
Sele-oğlu, 62.
Semerkand, 73.
Senellî Hariıni, 115.
Sevdiğin, 63.
Seydi-köy, 62, 80, 81, 88.
Seydi Mahmud, 113n42.
Seydi mevkii, 45.
Seyfeddin Ali-Şîr b. Yakub, 23, 24.
Seyfüddin Has Kay-Aba, 11.
Seyyid Abdülkadir, 118.
Seyyid Cafer, 109.
Seyyid Hasan, 118.
Seyyid Mutaullah, 118.
Seyyid Mustafa, 118.
Seyyid Sinan, 118.
Seyyid Sultan Ali, 118.
Seyyid Süleyman, 65n39.
Seyyid Şemseddin Sufî, 118.
Siracüddin Urmevi, 18.
Sırplar, 69.
Simav, 47, 60, 61, 63, 112.
Simav Gölü, 87.
Sinan (ferrâş), 117.
Sinan Paşa b. Mehmed, 84, 118.
Sincanlı, 82.
Sinop, 25.
Sivas, 41, 69n17.
Siyaset-nâme, 119, 124.
Söğüt, 6.
Sökmen köyü, 89, 109.
Subaşı hamamı 89, 109.
Subhu'l-Aşa, 44.
Sultan Hâtun, 59n16, 114n45.
Sultan Veled, 46, 63.

Sumeysat, 9, 10.
Süle, 104n51.
Süle Çavuş (çavuşbaşı), 60n19.
Süle-oğlu, 62.
Süleyman (Kanunî Sultan), 61n2, 88n88, 111, 113n42, 115, 116, 118.
Süleyman Bey (Eşref-oğlu), 42.
Süleyman Çelebi (Bâyezid-oğlu), 73, 129, 130.
Süleyman Gönçer, 45, 59n6.
Süleyman Şah (Germiyan-oğlu), 44, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 75n20, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 104, 108, 121 122, 123, 125, 126, 129, 133.
Süleyman Şah II., 80, 81.
Sürce-öyük, 84, 118.

Ş

Şah-Çelebi (bk. Süleyman Şah), 53, 54, 62n4, 63n19, 66n39, 103, 104.
Şam, 120.
Şaphane Köprücüğü, 105n52.
Şehabeddin Tekindağ, 7.
Şehlü, 63n88.
Şemseddin Cezerî, 72.
Şemseddin Mehmed, 29.
Şemsüddin Fenarî, 104.
Şerefeddin Paşa, 78n34.
Şerhü'n-Nikâye, 133.
Şeyh Ahmed, 65n39.
Şeyh Ali (Çimçir oğlu), 103.
Şeyh Ali Oğulları, 103.
Şeyh Aslanlı, 104.
Şeyh Hacı Ali, 65n39.
Şeyhî (Sinan, Hekim Sinan, Yusuf Sinan), 79, 80, 84, 121, 126, 127, 128, 129.
Şevhlüce, 113.
Şeyh Mehmed, 65n39.
Şeyh-oğlu Mustafa, (şâir), 47, 49, 54, 56, 66, 80, 81, 100, 102, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129.
Şeyh Ömer, 62.
Şeyh Ömer kövü, 104.
Şeyh Umur, 62n5.
Şeyh Üryan, 33.
Şıhlu (Işıklı), 61n2.
Şihabüddin Gâzi (Meyyâfârikîn meliki), 10.
Şihabüddin b. Fazlullah el-Umerî, 33, 35, 36, 98, 99, 100, 101, 107.
Şikârî, 56.
Şiro, 3.
Şuhud, 45, 80, 81.

T

Tâbir-nâme, 130, 131.
Tâceddin Hüseyin (Sahib-ata oğlu), 17.
Tanca, 2.
Tanu, 18.
Taş Vakfiye, 47, 67, 68, 75, 76, 79n4, 85, 86, 87, 89, 91, 108, 113, 116, 118, 121, 133.
Tatar(lar), 5, 72n6,
Tatar ümerâsı, 6.
Tavşanlı, 60, 61, 62
Temür Han (çavuş), 60n19.
Tervihü'l-Ervâh, 130.
Timur (Emir), 71, 72, 73, 86.
Timurtaş (Çoban-oğlu), 42.
Timurtaş Bey (Paşa), 112.
Timurtaş Paşa, Sarı, 72.
Timürcü Viran, 62.
Tire, 39.
Tokat, 69n17.
Tokuzlar, 128
Trakya,, 69, 71.
Tripolis, 37, 97.
Turgutlu Aşireti, 77.
Türkân-ı Germiyan, 5.
Türk Beyleri, 33.
Türkçe Selçuk-nâme(ler), 2, 11, 12, 13, 17, 20.
Türkiye Selçukluları, 25.
Türk(ler), 4, 5, 7, 11, 12, 25, 35, 47.
Türkmen Beylikleri, 21, 27, 37.
Türkmen Grupları, 10, 25.
Türkmen(ler), 3, 5, 7, 9, 10, 16, 17, 26.
Türk Satraplıkları, 37

U

Uç-Ağacı, 62.
Uç beyleri, 27.
Uç beylerbeyi, 27.
Uç Emirleri, 25.
Uç, etrâki, 25.
Uçlar, 25, 27.
Uç teşkilâtı, 25.
Uç Türkmenleri, 25, 27, 30.
Uç vilâyetleri, 29.
Ulu Arif Çelebi, 39, 40, 41, 46.
Ulu Câmi, 80n41.
Ulu Câmi (Denizli), 64, 81, 97n10.
Ulu Câmi (Kütahya), 86n64.
Ulus Meydan, 32.
Ulutav, 86.
Umerâ-i etrâk, 34.
Umerâ-i Germiyan, 41, 42.
Umur Bey (Aydın-oğlu), 68n4.
Umur Bey (Germiyan-oğlu), 88, 113n42.
Umur Bey Kitâbesi, 86.
Umur b. Savcı (Mübârizüddin), 45, 67, 97, 131n33, 133.
Urfalı Mateos Vekâyinâmesi, 3.
Uşak, 43, 61n2, 107.
Uygur Kitâbeleri, 86.

Ü

Ümera-i Etrâk, 42n41.
Ümera-i Germiyan, 42n41.

V

Vâcidiye Medresesi (Kütahya'da), 32, 39n29, 45, 67n2, 83n56c, 97, 132, 133, 134, 135.
V. A. Gordlevskiy, 8.
Vâhit Paşa, 79n41.
Vâhit Paşa Kütüphanesi, 79n41, 86n64.
Vakıflar Genel Müdürlüğü, 43.
Veled-i Ali-şir, 40.
Veled-i Ali-Şir-i Germiyanî, 5.
Virancık, 63, 88n84.
Völcek (Bölücek), 88.

Y

Yahya, 65n39.
Yahya b. Dâvud, 82.
Yakub (Osmanlı Şehzadesi), 69.
Yakub Bey I, (Germiyanoğlu, Çelebi), 24, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40n35, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 57n11, 65, 67, 68, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 107, 108.
Yakub Bey II. (Germiyan Beyi, Çelebi) 44, 45, 47, 57, 61n2, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83n56c, 84, 85, 86, 87, 88n86, 89, 91, 92, 93, 97, 98, 99, 103, 105n52, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117n60c, 118, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132n42. 133.
II.Yakub Çelebi Medresesi, 122.
Yalak, 61n2.
Yapı Kredi Bankası, 119n67, 123.
Yassı-çemen, 8.
Yazıcı-zâde Alî, 12, 19, 20.
Yenice, 63.
Yenice köyü, 104.
Yeni Hamam, 109, 117.
Yezîd b. Muaviye, 4.
Yezîdî(ler), 4.
Yıldırım Bayezid (Bayezid Han, Bâyezid I), 48, 54, 56, 57, 59n16 60n19, 62n4, 63, 65, 66, 69, 71, 72, 73, 81, 83n58, 86n64, 87, 88, 100, 105n52, 108, 113, 114, 121, 122, 123, 124, 129, 131.
Yoncalı, 62, 104.
Yukarı Sakarya Havzası, 33.
Yusuf (Kapıcı), 117.
Yusuf (bk. Şeyhî), 83.
Yusuf Bey b. Bicar Bey, 84.
Yusuf Mehmed el-Karahisarî, 83.

Z

Zekeriye, 18.
Zeki Velidî Togan, 7.

V E S İ K A L A R

VESİKALAR

1 — Seyfeddin Ali-şîr bin Yakub'a âit bir belge (Mecdüddin İbnü'l-Esîr, Câmiü'l-Usûl fî ehâdisi'r-resûl, Konya Yusuf Ağa Ktp., nu. 5074, s. 1).

2 — I. Yakub Bey'e âit h. 721 tarihli vakfiye (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 592, s. 139).

3 — I. Yakub Bey'in oğlu Musa Bey'e âit h. 765 tarihli bir vakfiye (Afyon Müzesi, Kadı Sicilleri, nu. A. 144, metin nu. 144).

4 — Süleyman Şah'a âit Türkçe bir temliknâme (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Atîk sarı muhâsebe defteri, nu. 468, s. 382).

5 — Süleyman Şah'ın türbesine âit bir belge (Başbakanlık Arşivi).

6 — II. Yakub Bey'e âit h. 795 tarihli bir vakfiye (Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, nu. 8).

7 — II. Yakub Bey'e âit bir vakfiye sûreti (Başbakanlık Arşivi, Ali Emîri tasnifi, I. Murad devri, nu. 12).

8 — II. Yakub Bey'e âit Afyon'un Şuhud kazâsına bağlı Seydi köyündeki zâviyeye vakfedilen yerler (Afyon Müzesi, Kadı Sicilleri, nu. A. 81, metin nu. 59).

9 — Taş Vakfiye'nin fotoğrafı (Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi, yâni II. Yakub Bey'in imâret mescidinin kapısındaki vakfiye).

10 — Taş Vakfiye'nin sicildeki sûreti (Kütahya Müzesi, Kadı Sicilleri, nu. 60, s. 45 vd., sıra nu. 93).

11 — II. Yakub Bey'e âit zilka'de 825 tarihli vakfiye (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Mücedded Anadolu Defteri, nu. 605, s. 253).

12 — II. Yakub Bey'e âit şaban 825 tarihli, yanında II. Murad ın tuğrası bulunan vakfiyenin üst kısmı (F. N. Uzluk, Germiyan oğlu Yakub II. Bey'in vakfiyesi, VD, sayı. VIII, s. 71).

13 — İshâk Fakih'in vakfiyesi (Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Afyon vakıf defteri, nu. 2, s. 24;).

14 — II. Yakub Bey'in imâretinin evkafı hakkında belgeler (Başbakanlık Arşivi, Tapu, nu. 369, s. 166 v.d.).

15 — II. Yakub Bey'in imâretinin işlemesi hakkında belgeler (Başbakanlık Arşivi, Tapu, nu. 369, s. 204-206).

16 — Şeyh-oğlu Mustafa'nın Hurşid-nâme'sinden bir parça (Süleymâniye, Hamidiye Ktp., nu. 550, vr. 4a).

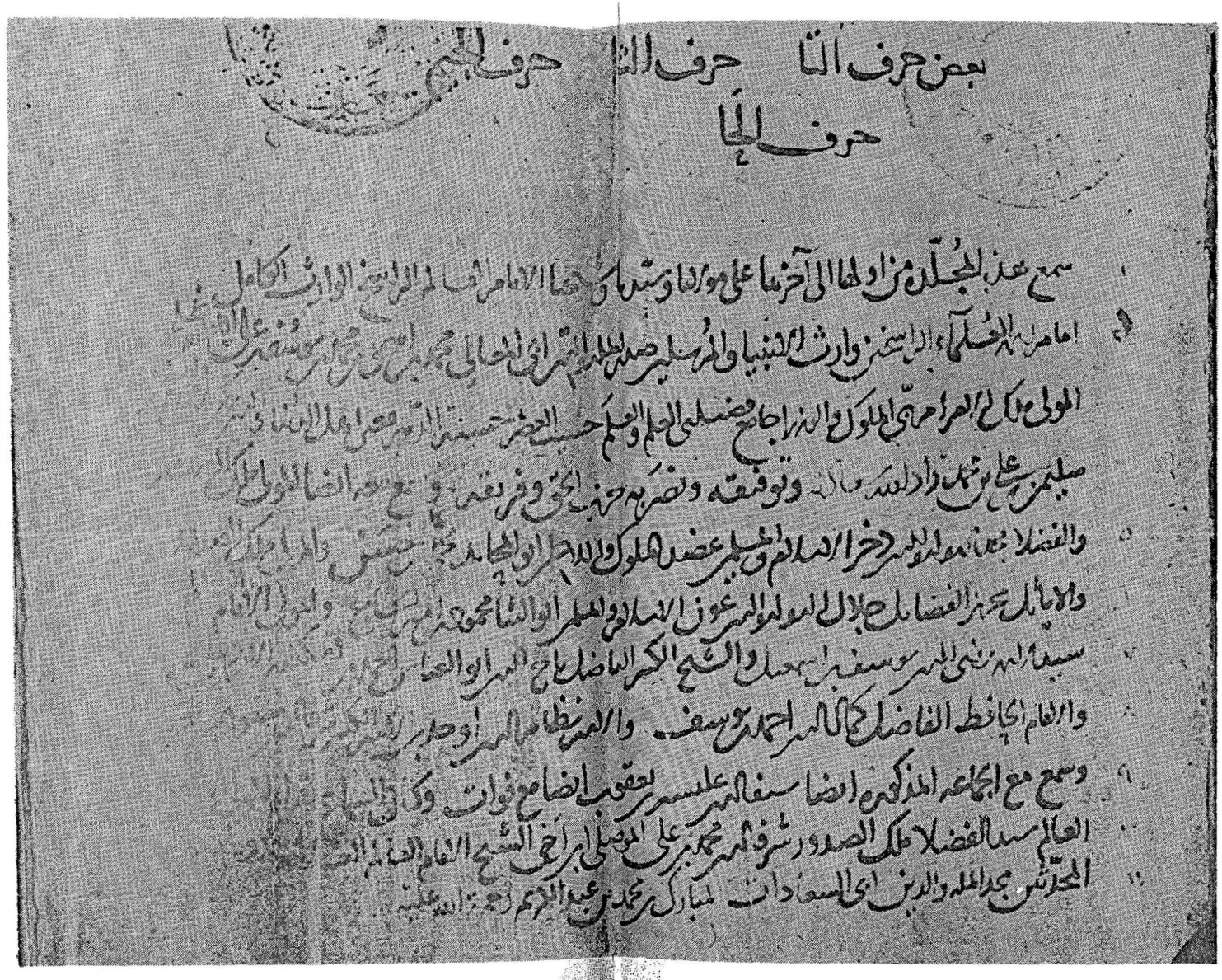

1 — Seyfeddin ALİ-şir bin Yakub'a âit bir belge.

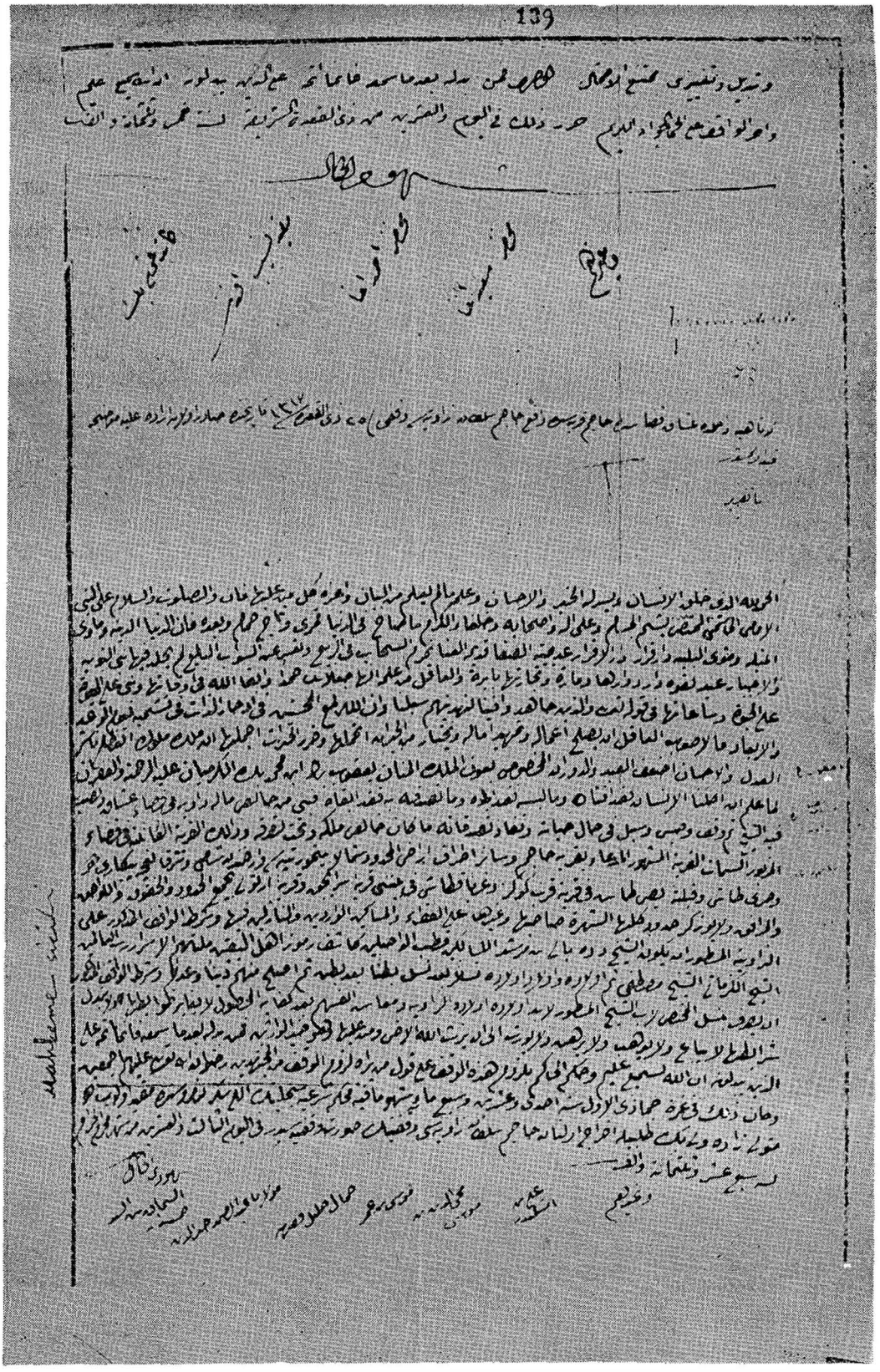

2 — Yakub Bey'e ait h. 721 tarihli vakfiye.

181/B

3 — Yakub Bey'in oğlu Musa Bey'e ait h. 765 tarihli bir vakfiye.

181/C

4 — Süleyman Şah'a âit Türkçe bir temliknâme.

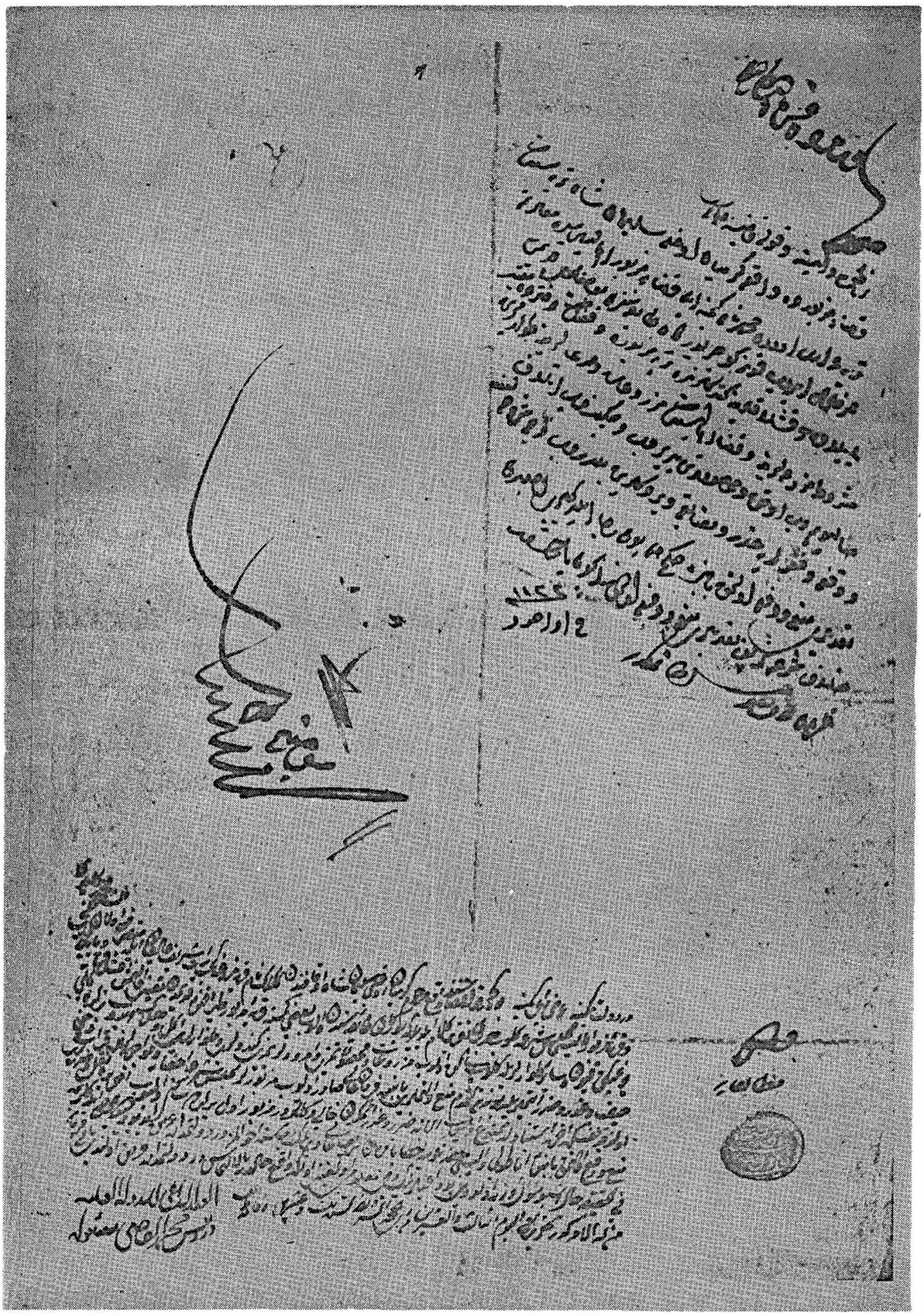

5 — Süleyman Şah'ın türbesine âit bir belge.

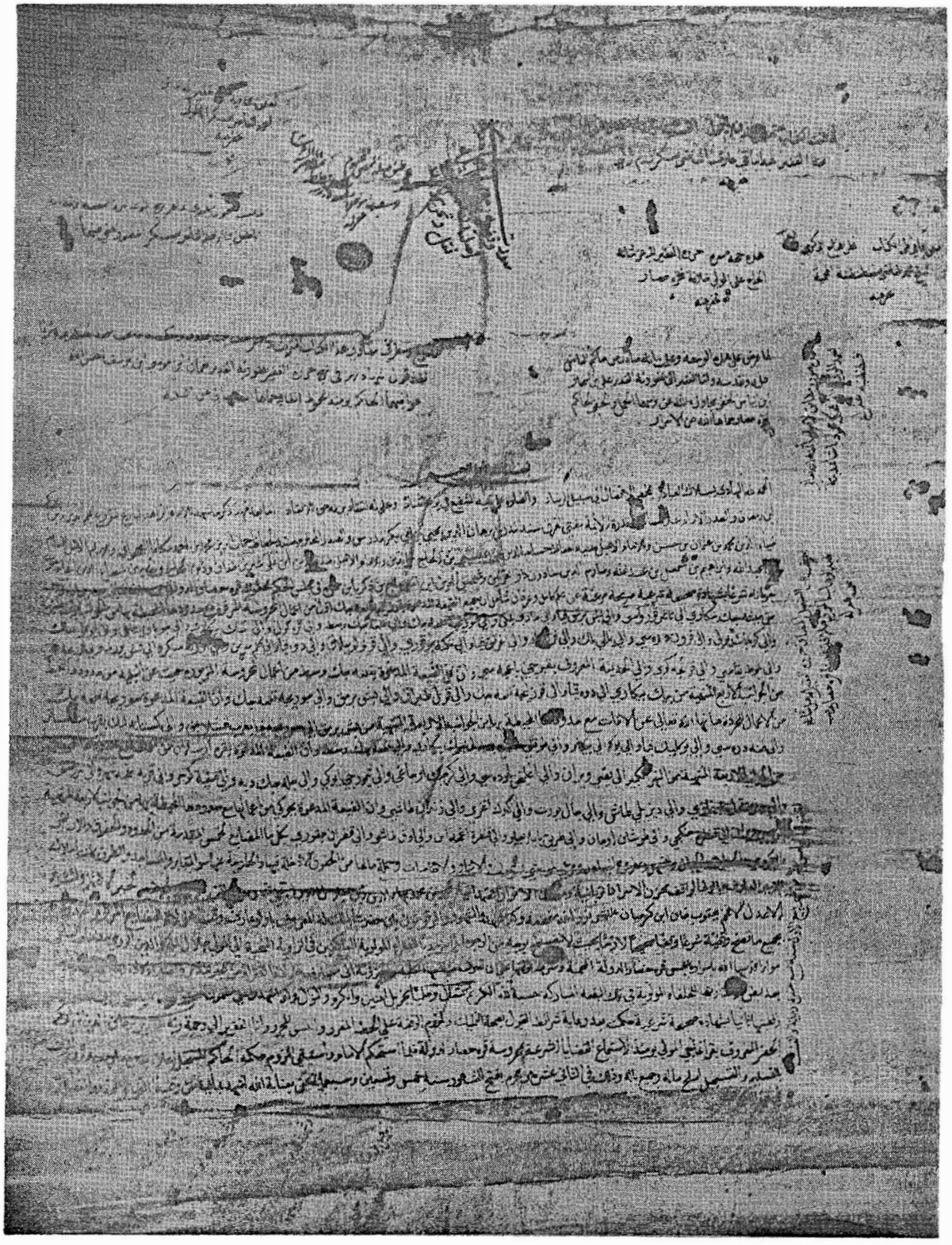

6 — II. Yakub Bey'e âit h. 795 tarihli bir vakfiye.

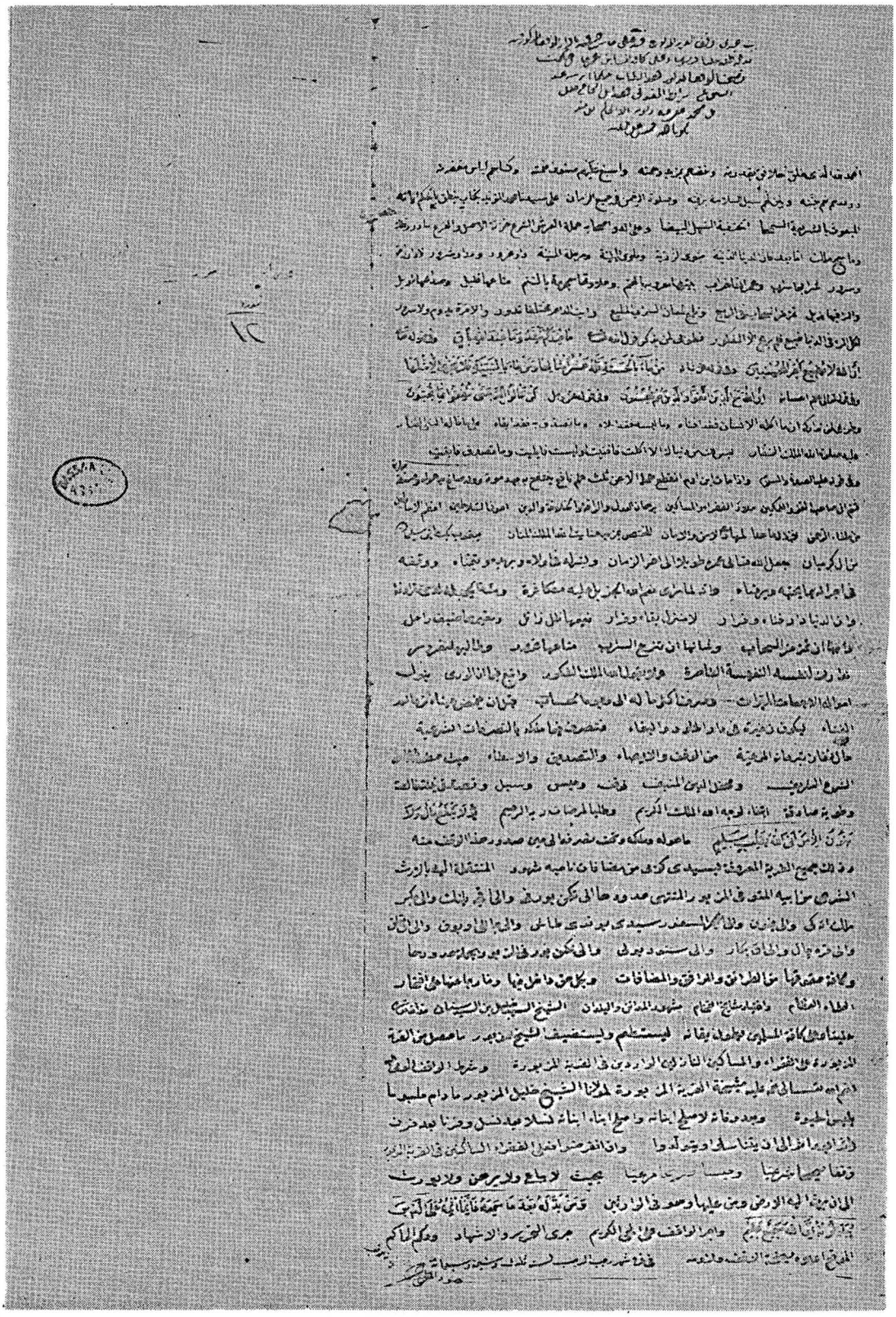

7 — II. Yakub Bey'e âit bir vakfiye sureti.

181/F

8 — II. Yakub Bey'e âit bir belge.

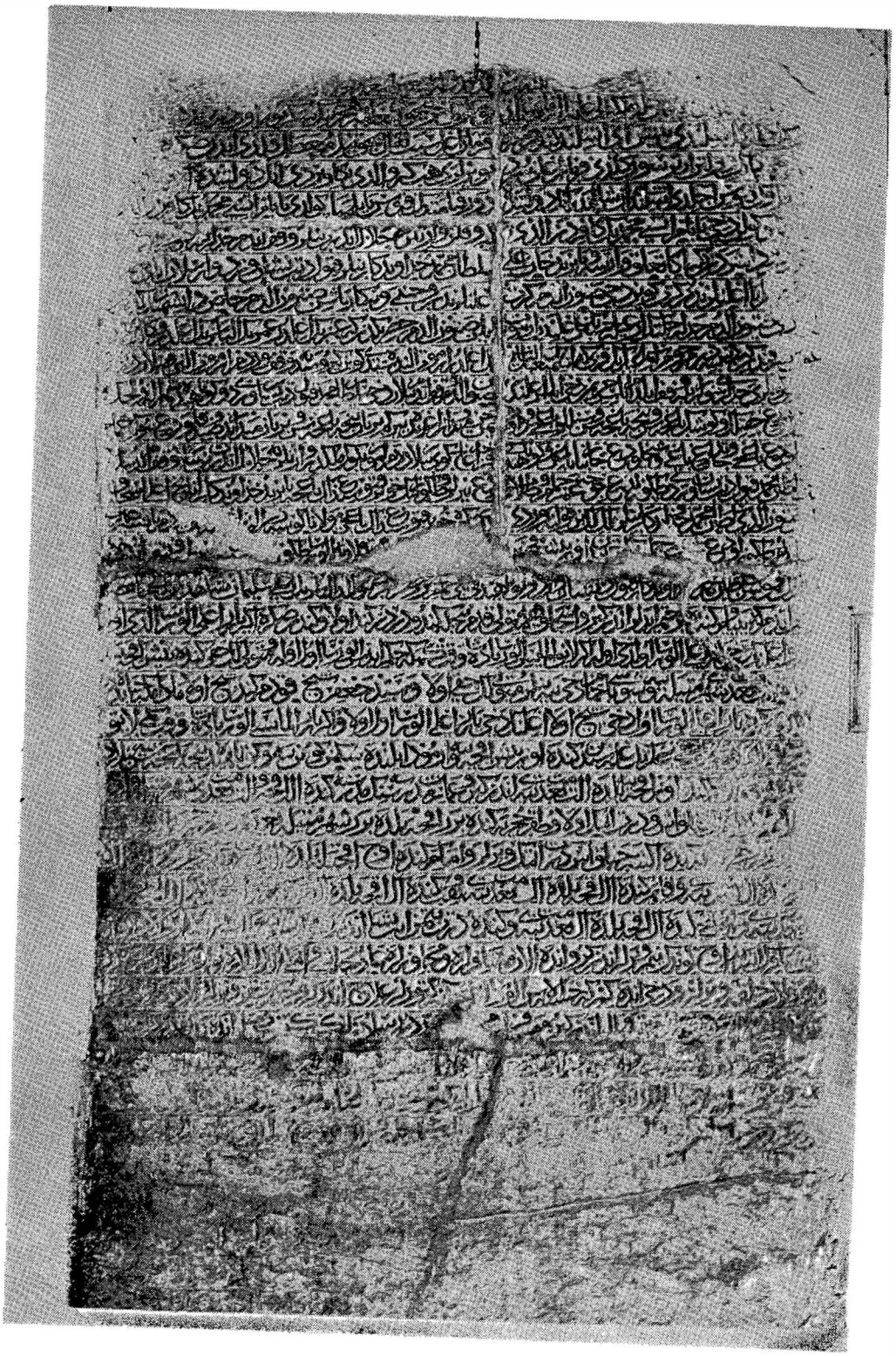

9 — II. Yakub Bey'in Taş Vakfiyesi.

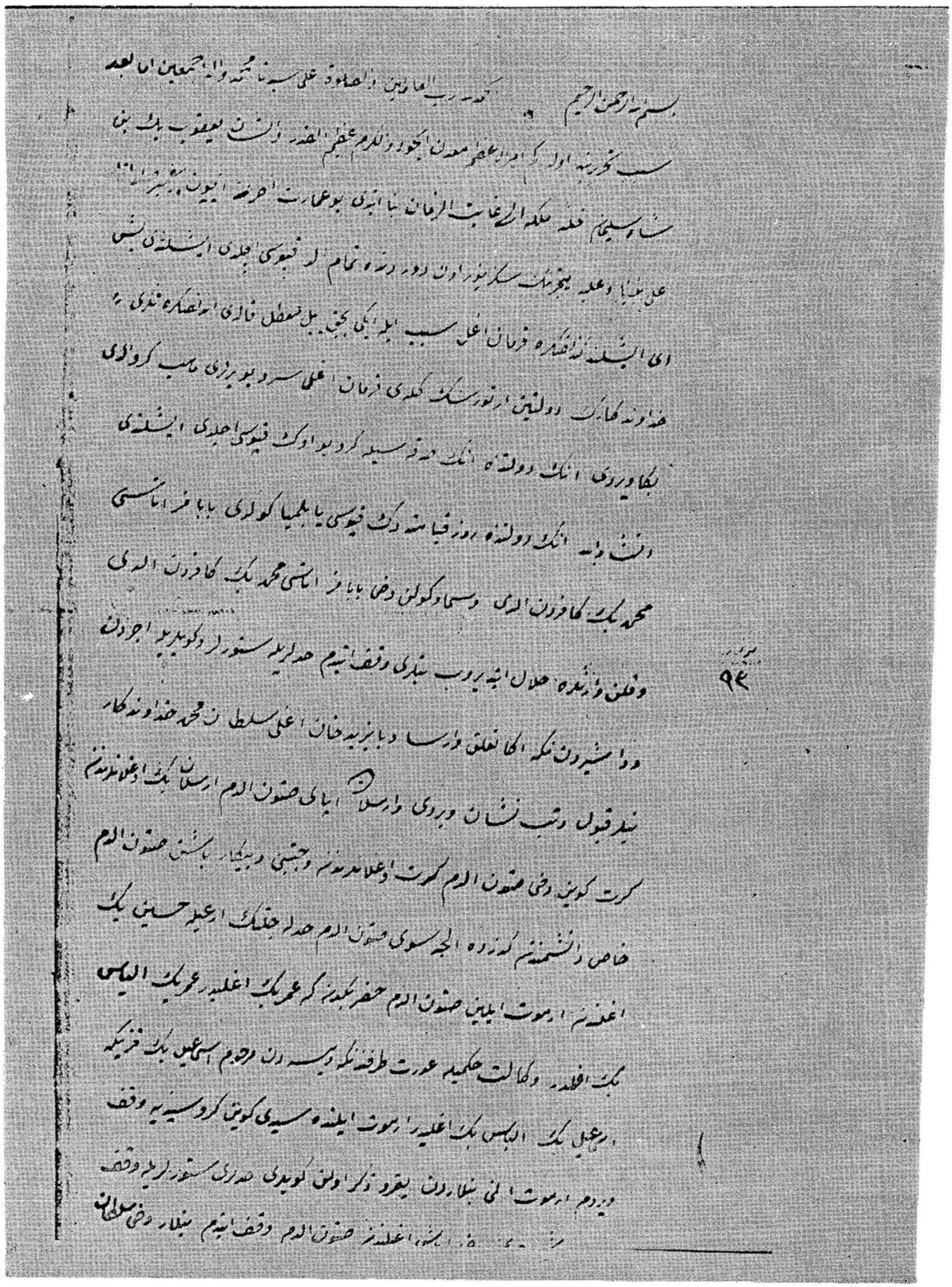

10 — II. Yakub Bey'in Taş Vakfiyesinin sicildeki sureti.

181/H

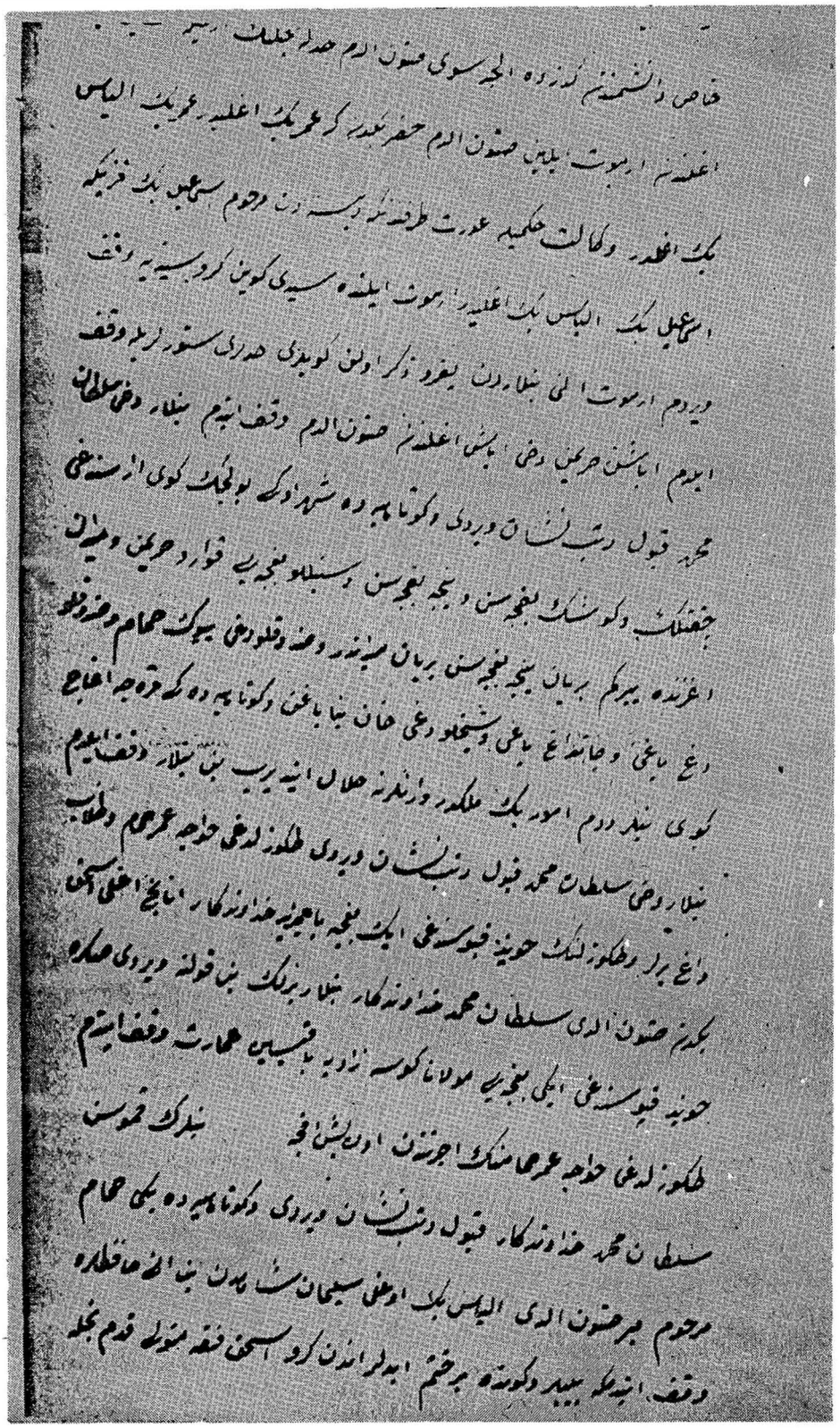

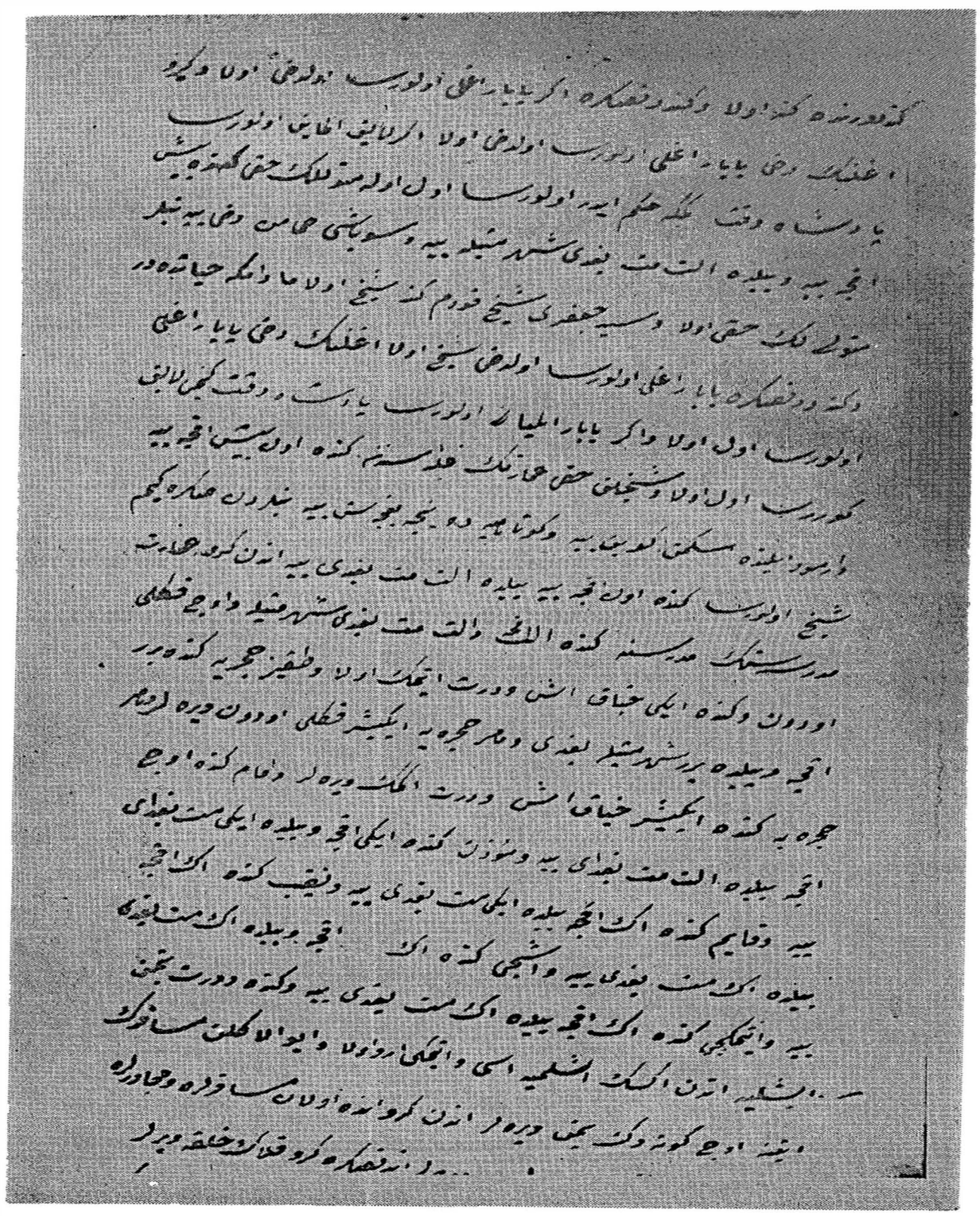

10/2

181/İ

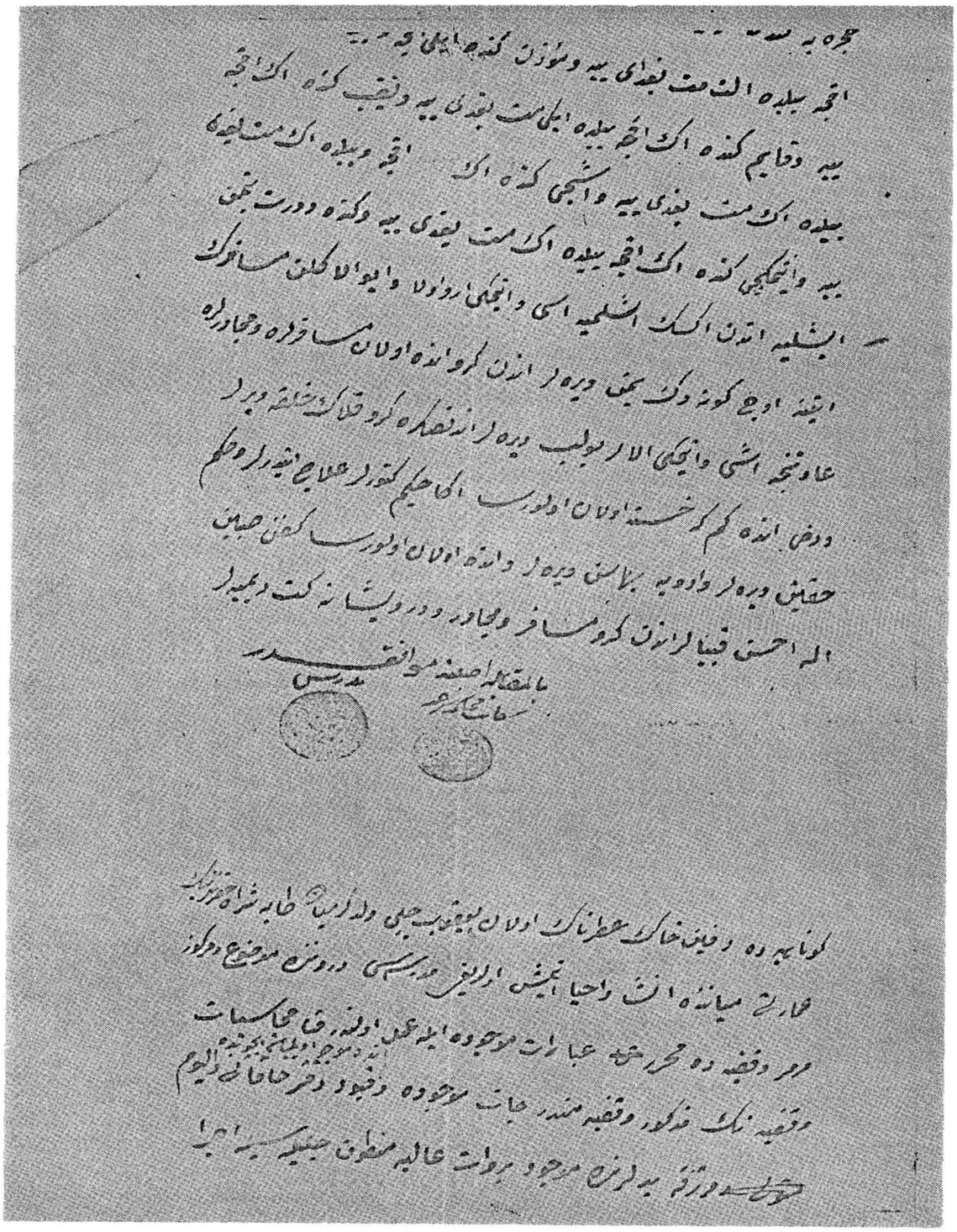

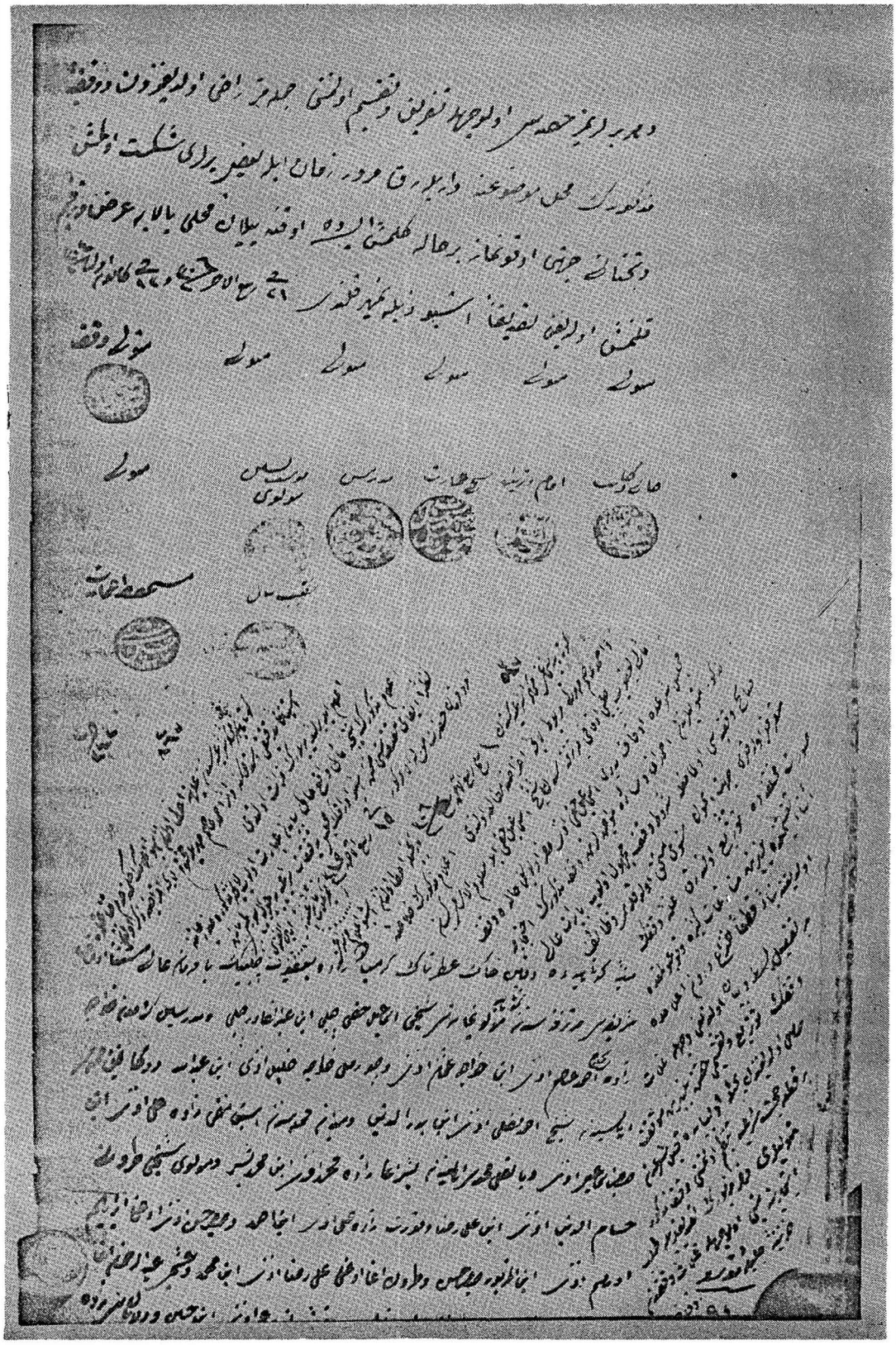

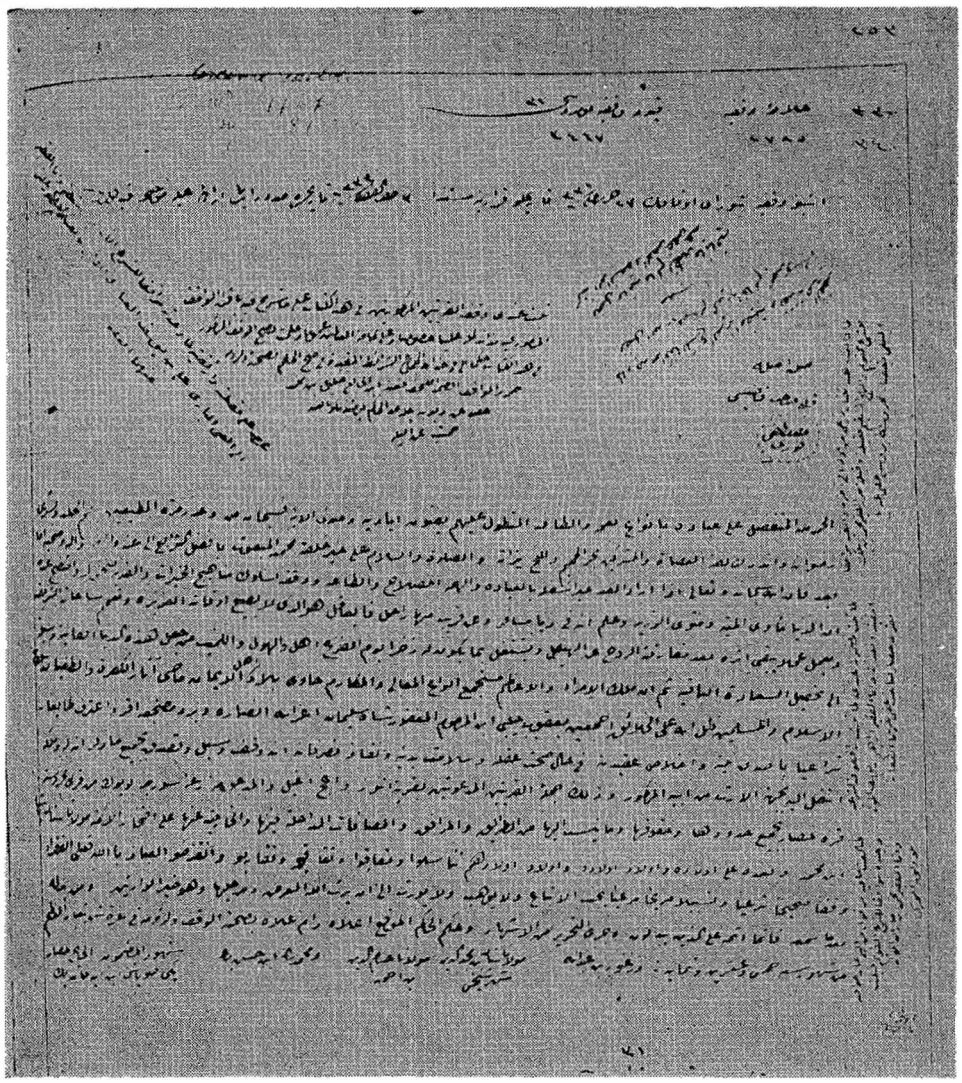

11 — II. Yakub Bey'e ait h. 825 tarihli vakfiye.

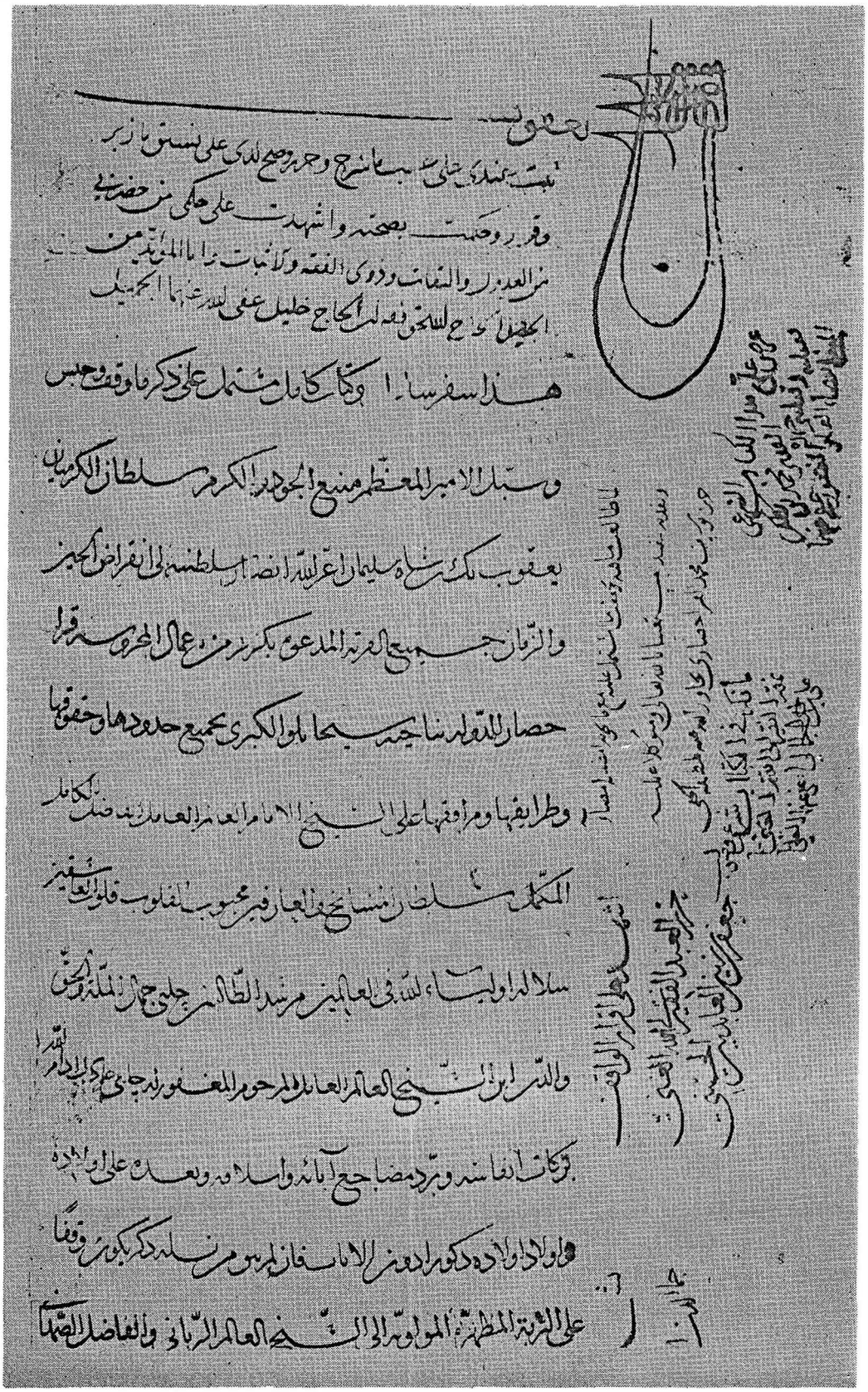

12 — II. Yakub Bey'e ait h. 825 tarihli, yanında II. Murad'ın tuğrası bulunan bir vakfiye. 181/L

13 — İshak Fakih'in Vakfiye sureti.

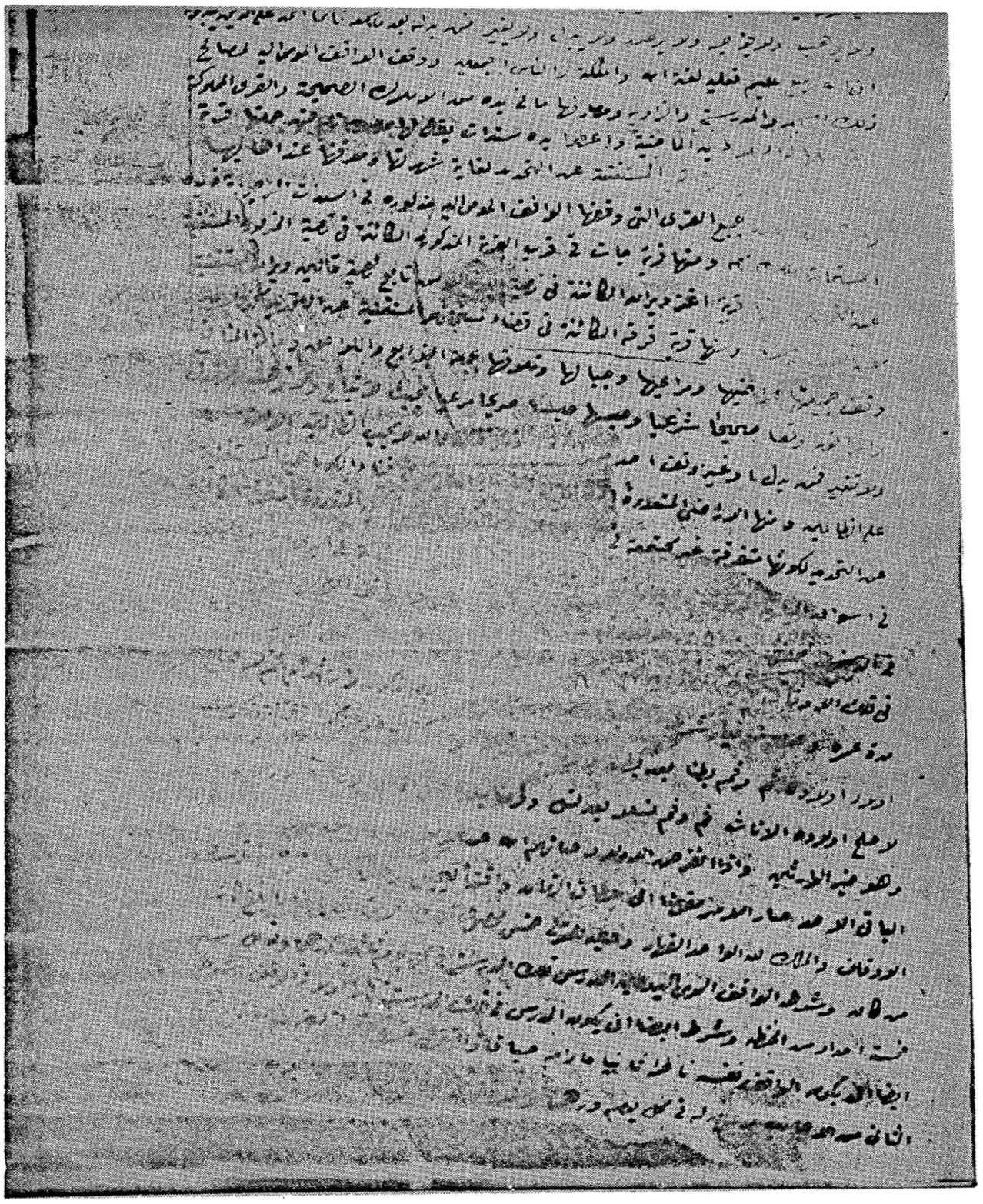

13/2

181/O

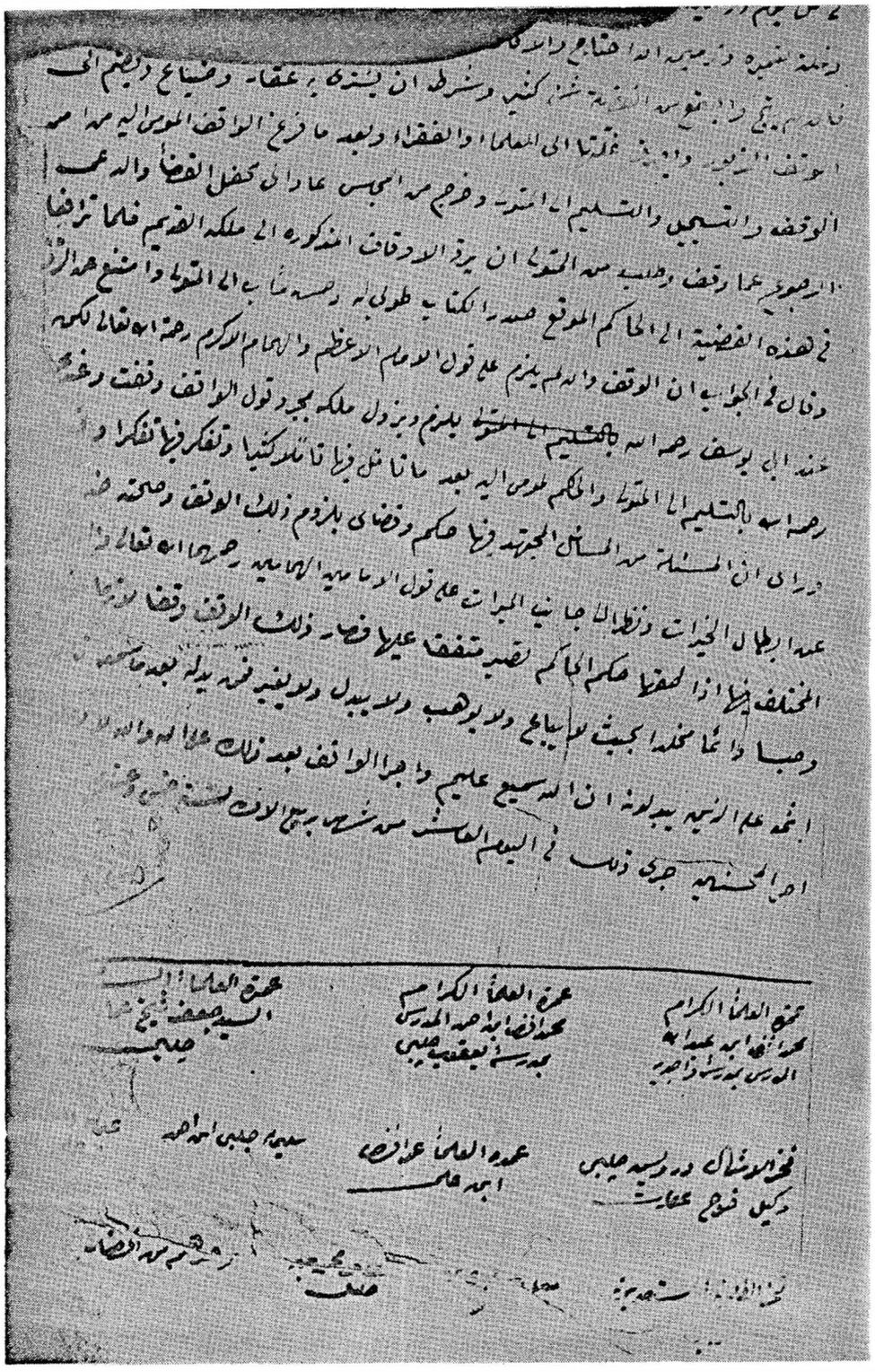

14 — II. Yakub Bey'in evkafı hakkında belgeler.

14/1

181/R

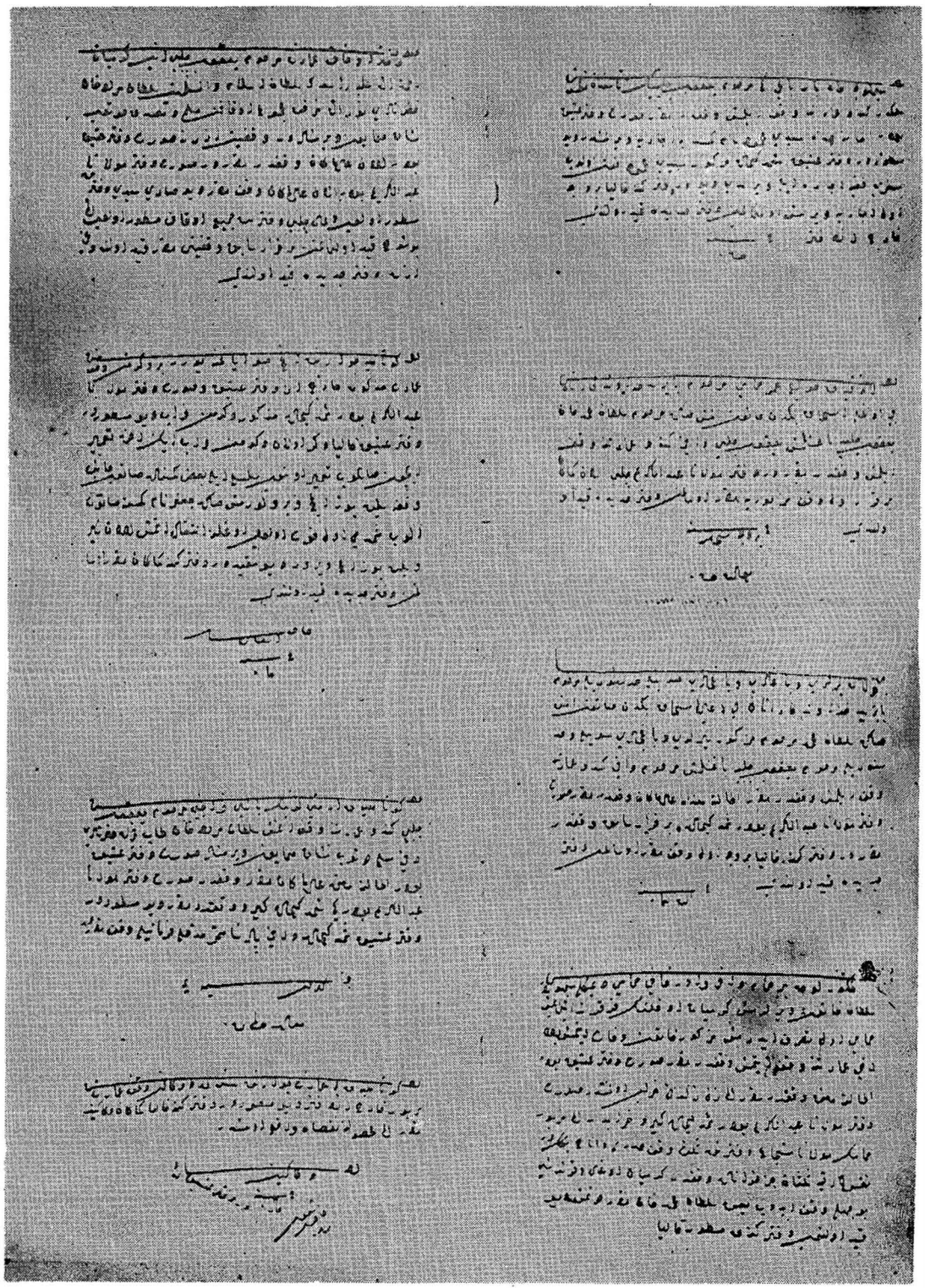

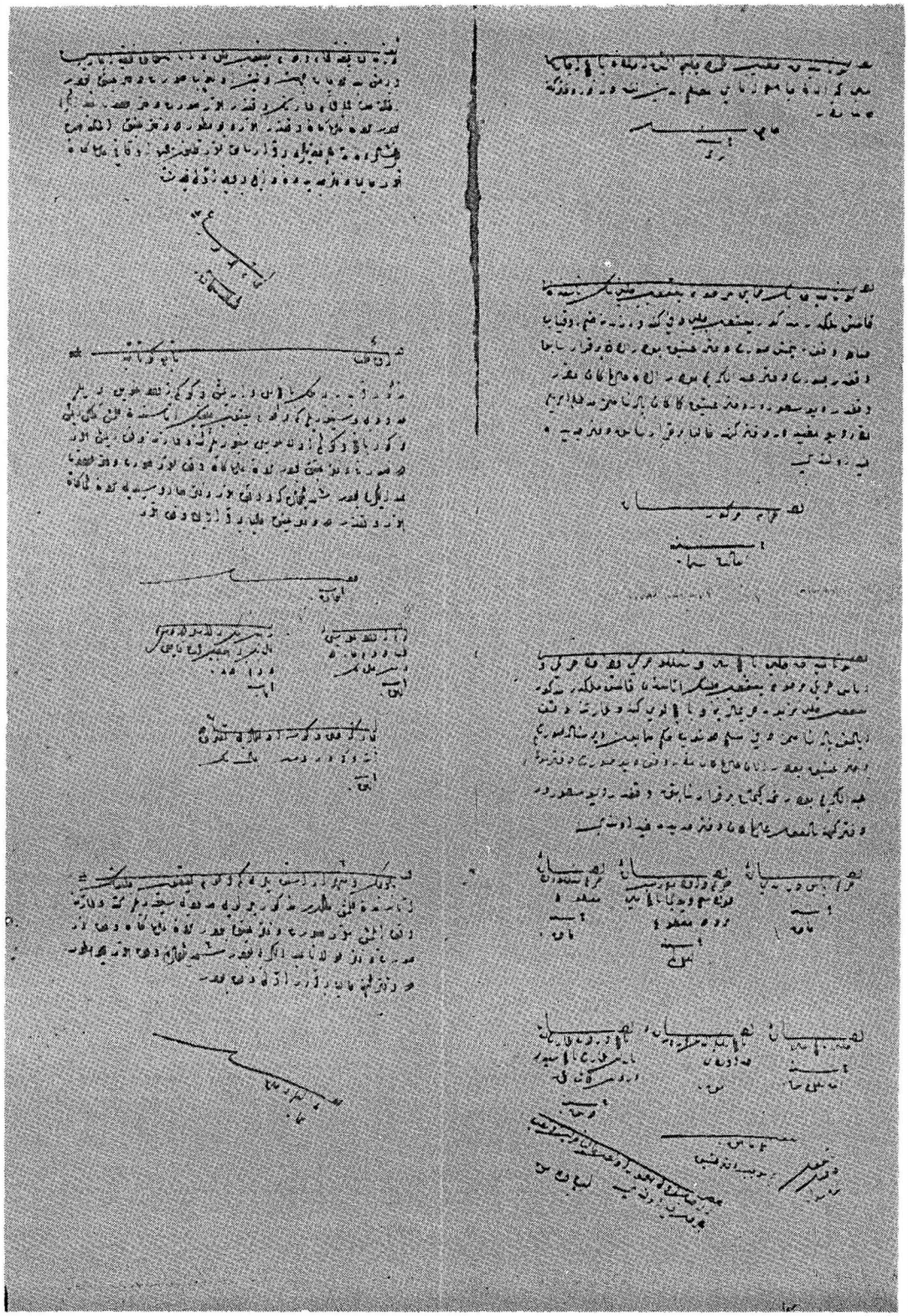

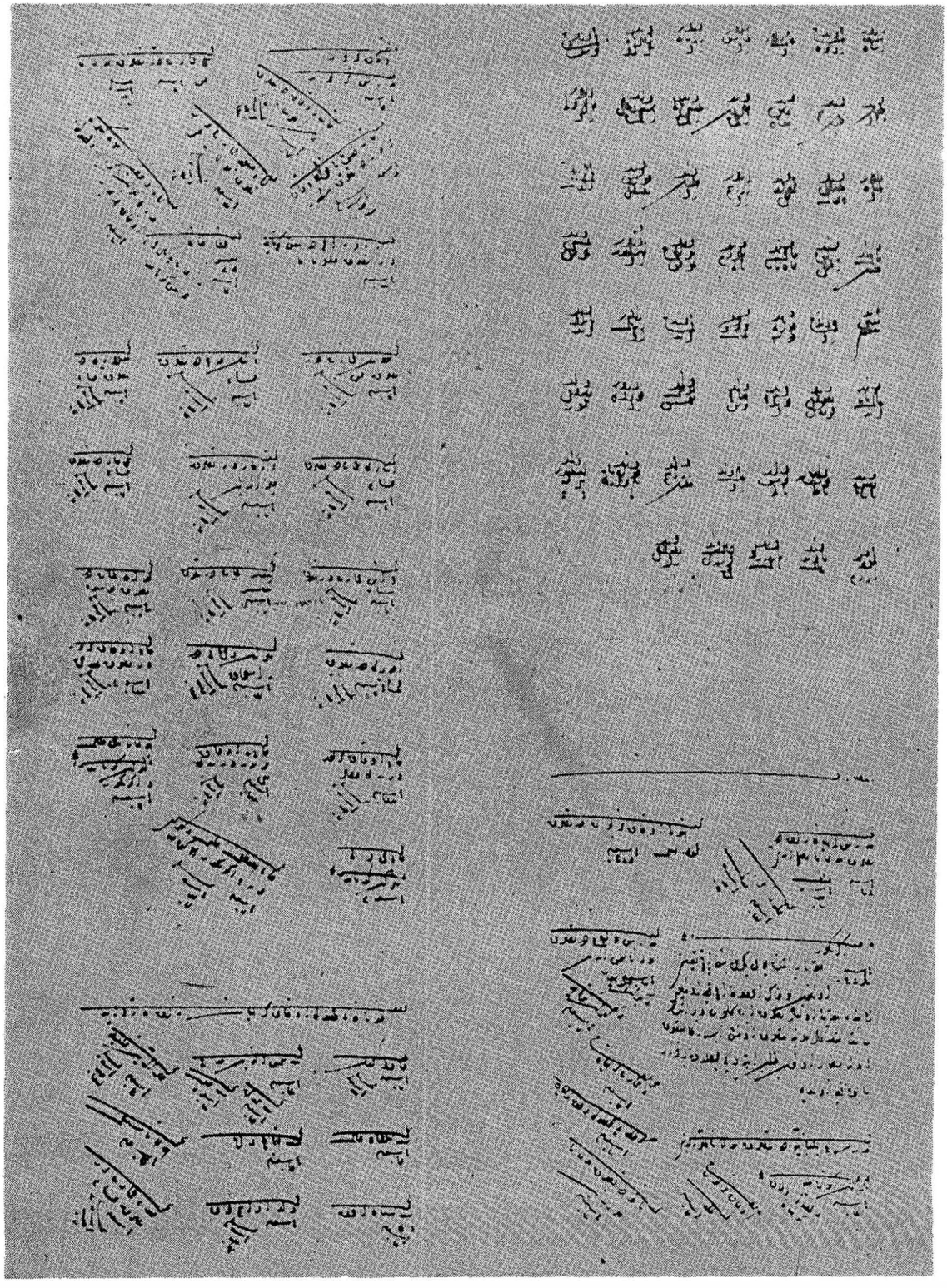

15 — II. Yakub Bey'in imâretinin işlemesi hakkında belgeler.

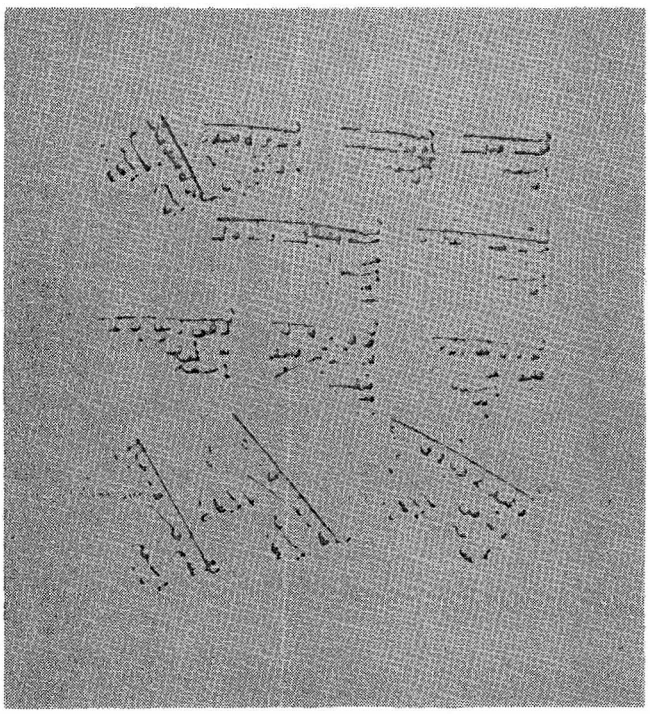

15/1

181/U

16 — Şehy-oğlu Mustafa'mn Murşid-nâme'sinden bir parça.

FOTOĞRAFLAR

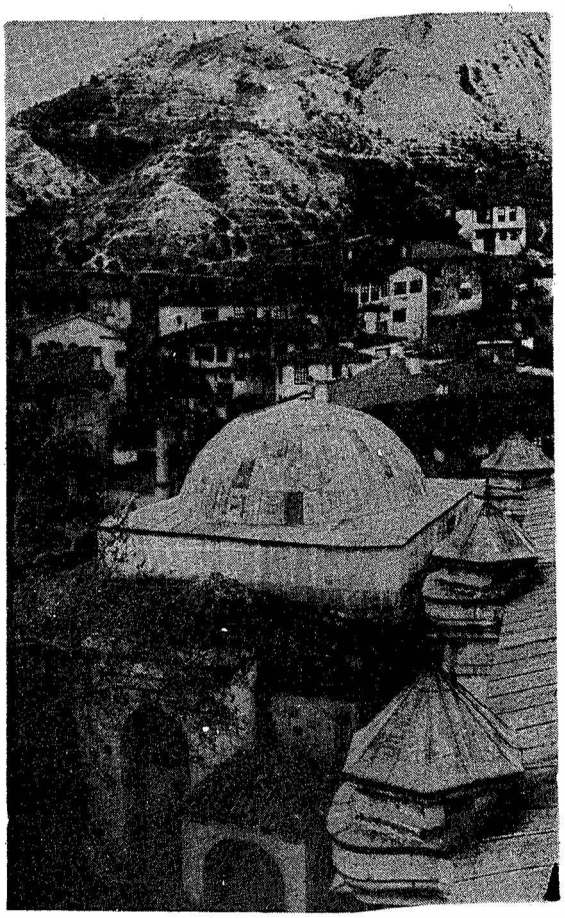

1 — Kütahya'da Vacidiye Medresesi

2 — Vacidiye Medresesi Kitabesi

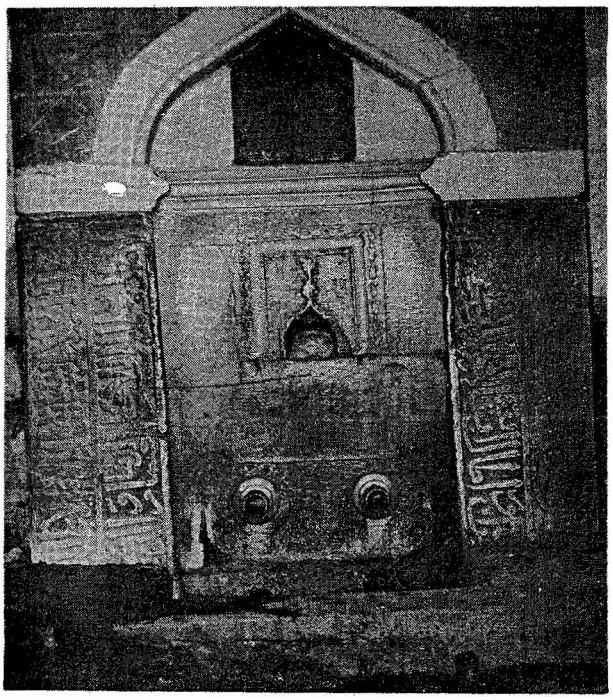

3 — Sandıklı'da Sonradan Çavuş çeşmesine yerleştirilen I. Yakub Bey'e ait kale kitabesi

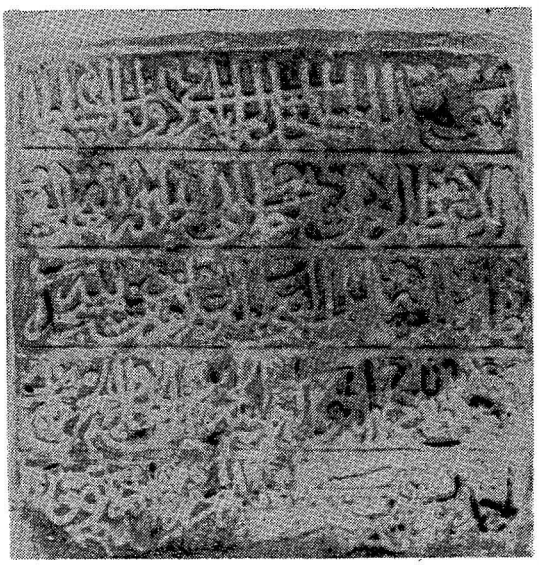

4 — Süleyman Şah'a ait Kütahya'da Analcı Mescid kitabesi

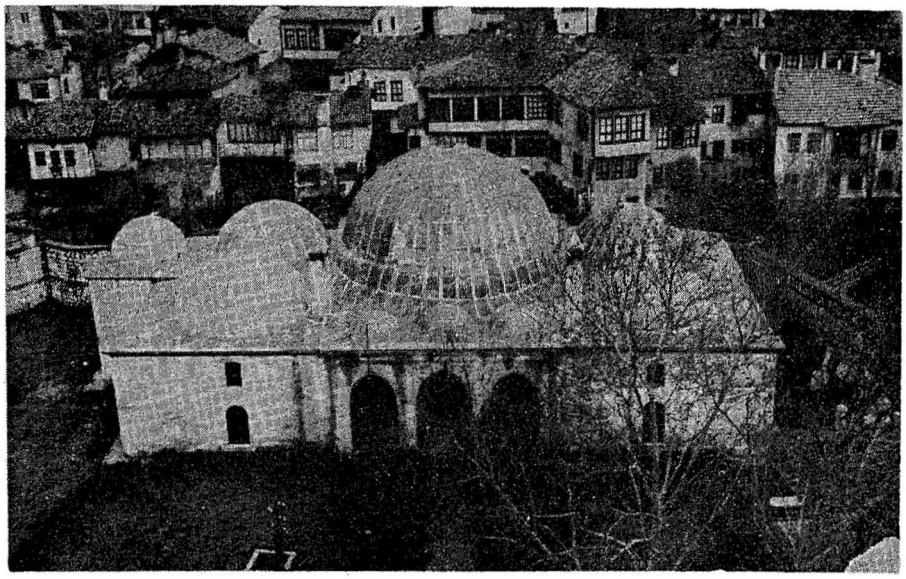

5 — Kütahya'da Bugün Kütüphane olarak kullanılan II. Yabuk Bey'in İmaret Mescidi

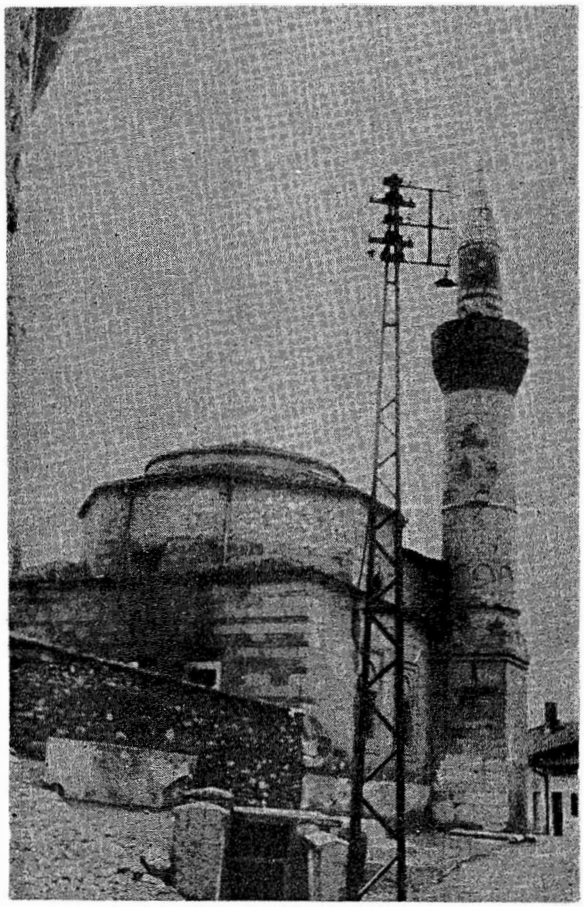

6 — Kütahya'da İshak Fakih Camii

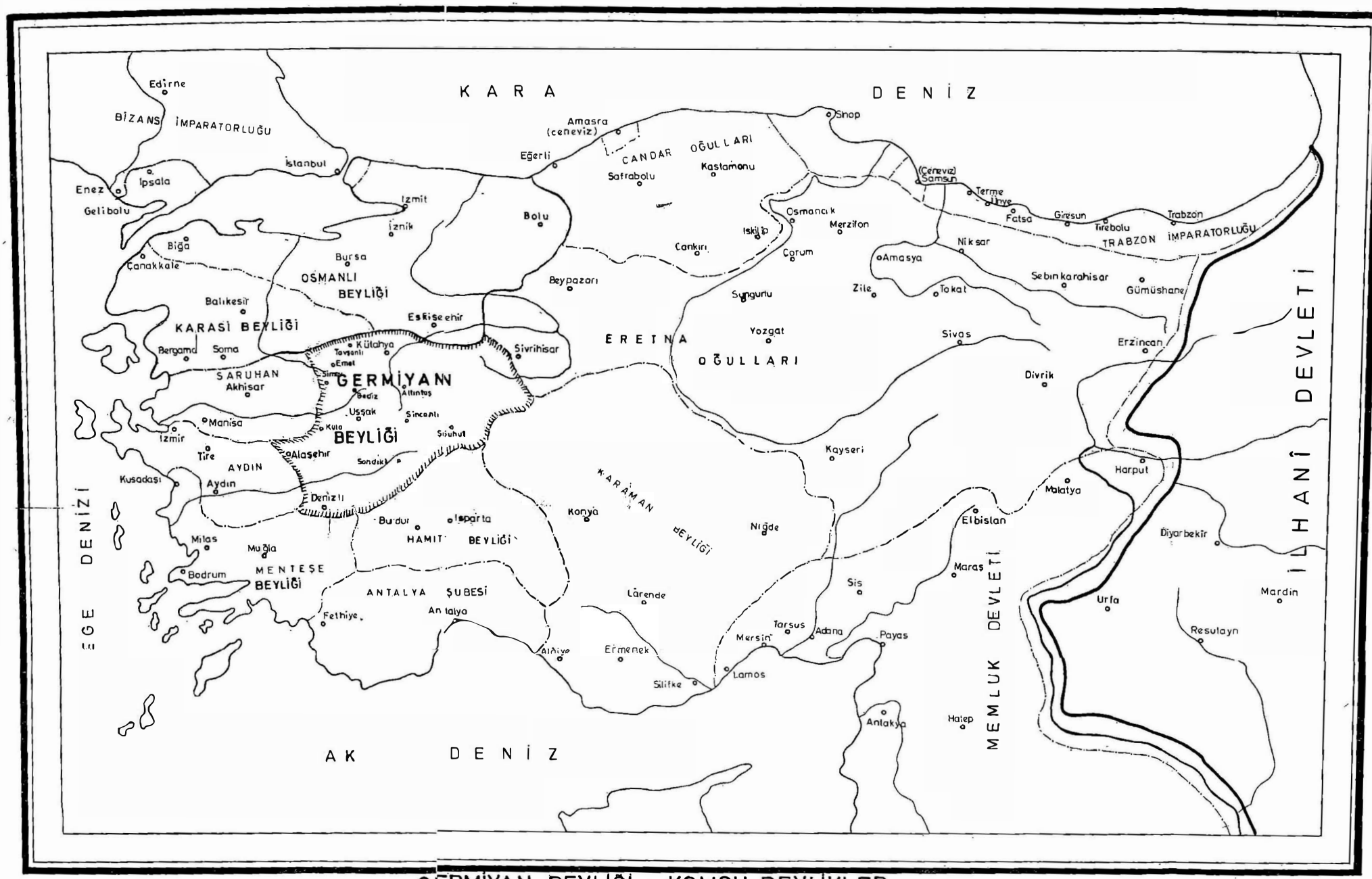

GERMİYAN BEYLİĞİ ve KOMŞU BEYLİKLER